

založil *Zábavy pro mládež*, vydal spisy *Jana z Hvězdy*, *Právdovy povídky z kraje*, *Kuchařku* Rettigové (17 vydání), *Jablonského Básně* (sedm vydání), *Němcové Babičku a Národní báchorky*, *Malého Prostonárodní dějepis české země*, *Erbenovu Kytici*, pro nejširší čtenářstvo pak založil *Národní kalendář*, jehož 33 ročníků sám bedlivě redigoval, pořízuje do něho zejména rok *Přehled politických událostí*.

Nákladem P-ovým vyšlo přes 500 spisů českých, některé z nich vycházejí stále v nových vydáních. P. byl muž mírný, rozvážlivého usudku, odpůrce vši nabubřelosti a frásí, muž nevšedního vzdělání, vzácně poctivý a svědomitý. Zvláště však byl milovný čistoty a správnosti jazykové. Bedlivě čítal rukopisy knih jim vydávaných a vadné sám opravoval, sám také vykonával korekturu věcí vypsáných. Jako horlivý vlastenec byl i jinak činný v životě veřejném. R. 1848 byl členem Národního výboru, jehož práci se účastnil. V jeho domě a tiskárně vydávaly se *Havlíčkovy Národní Noviny* a později P. sám ucházel se o povolení k vydávání polit. listu, což však vládou bylo odepřeno. V l. 1861 až 1865 a zas později byl předsedou gremia praž. knihtiskařů, ještě později a do smrti své předsedou spolku čes. knihkupců. V době stihání českých redaktorů P. byl první, jenž r. 1868 po zavedení porotních soudů jako vrchní porotce prohlásil nad obžalovaným redaktorem »Pokroku« výrok osvobozující. Vidný v obcování vůbec, byl podřízeným v závodě svým pravým přítelem, v tísni rádcem, a jemu také všichni jeho pomocníci osvědčovali přichylnost, kdy závod již dávno byl přešel v jiné ruce. Literárně vystoupil s řadou překladů z polštiny (mimo jiné činohra. *Starý manžel* od Koroňovského) a z němčiny. S chotí Julií zplodil šest dcer a syna. Dcera jeho Milada provdala se za Jana Ottu, i přenechal r. 1870 tiskárnu svoji tomuto zeti, kterýž ji přivedl k novému, nebyvalému rozkvětu.

3) **P. L a d i s l a v** (* 1820 — † 15. květ. 1891 v Hradci Kr.), zařídil si vlastní tiskárnu v Trutnově, načež teprve r. 1856 přejal otcovskou tiskárnu královéhradeckou, v letech šedesátých i knihkupectví. Vydal zejména něco spisů pro mládež, některé sám z němčiny přeložil.

4) **P. S t a n i s l a v** (* 1825 — † 18. čna 1896 v Chrudimě), ujal se knihtiskárny chrudimské, zřídil vedle ní také knihkupectví, zabýval se tiskem »písniček« a vydával spisy Gallatovy (poprvé r. 1860: *Humoresky ve verši a v proze*). Kromě těchto členů rodiny P ů. vyznačené působil

5) **P. L a d i s l a v** ml. čili **J a n**, jak se podpisoval na rozdíl od otce svého P-a 3) (* 24. pros. 1848 v Trutnově — † 6. břez. 1893 v Hradci Kr.). Vychodil v Hradci normální školu a nižší reálku, v Praze studoval na reálce vyšší a na technice, chtěje se věnovati vědám technickým. Po všechny jeho studie provázel ho výtečný prospěch. Ale životní jeho směr byl změněn smrtí mladšího

bratra (1866), určeného za dědice otcova závodu. Povoliv nálehání rodičův, s těžkým srdcem zanechal studií a vstoupil do knihkupectví otcova. Vyučiv se tu, odebral se k dalšímu vzdělání odbornému do závodu Brockhausova v Lipsku, načež pobyl několik let v pražském knihkupectví Grégra a Dattla. R. 1875 vrátil se do Hradce, o dvě léta později přejal otcovo knihkupectví, kteréž, oženiv se s Olgou, dcerou pražského strýce Jaroslava P-a, tak zvelebil, že zaujalo téměř prvé místo mezi závody toho druhu na českém venkově. Zároveň věnoval již pozornost záležitostem veřejným, hlavně obcím otcovského města, byl zvolen r. 1880 do zastupitelstva, r. 1884 do městské rady, r. 1885 za náměstka purkmistrova. Hlavně jeho zásluhou tamní reálné školy byly sestátněny, z jeho podnětu vystavěno nové (Klicperovo) divadlo, zřízeno městské museum, o něž do smrti pečoval, jeho zásluhou zbaven Hradec šosáckého kasina, útulku německví a renegátství. Za hlavní však a téměř životní úkol vytkl sobě osvobození Hradce od tísňivých a volný rozvoj města dusících hradeb pevnostních-zrušení pevnosti. Tomu věnoval dvanáct let práce a namáhání úsilného, zápane s překážkami největšími, a za tuto myšlenku i život položil. Když všechno vyjednávání bylo skončováno a když připraven již pro říšskou radu zákon o zrušení hradecké pevnosti, ve chvíli, kdy o výsledku dlouholetého úsilí referoval ve schůzi rady (3. břez. 1893), zachvácen byl v rozechvění mrtvici a po dalších záchvatech skončil. Zvítěziv padl. Na jeho památku jedna z nových ulic nazvána třídou Pospíšilovou a usneseno, aby mu byl zbudován náhrobek z kamenů zrušené pevnosti. — P. byl muž vážné, hluboké povahy, pevného charakteru, britého vtíp. Strídmý, činnosti neúporné. Pilným studie m literatury, jazykův i filosofie nabytí vzdělání téměř universálního, sám pořizoval si výběr a namozje i zpracování knih, jež vydával pod rozličnými pseudonymy, tak na př. **J a n K a r l í k** (*Zlaté mládí*, troji vydání, *Bajky Aesopovy*, dvoje vydání, *Francouzsko-česka konveršční knížka*), **P a v e l V o l n ý** (*Bitva u Hradce Králové*); znova zas vydal *Komenského Orbis pictus* v nákladné úpravě s obrázky v barvotisku, a chystal i jiné literární podniky. Asi půlroku před smrtí přejal také tiskárnu po zemřelém otci, spěchal, aby ji opatřil novými písmi a stroji, chystaje se zvelebiti a k novému rozkvětu přivéstí závod někdy dědův, byl také označen za budoucího starostu města Hradce, tragická jeho smrt vše překazila.

6) **P. J a r o s l a v**, JUDr., syn P-a 2) (* 27. květ. 1862 v Praze), věnoval se studiu práv, jakkoli měl býti dědicem otcova knihkupectví a nakladatelství. Skutečně také držel je nějaký čas po smrti otce svého, konečně však rozhodl se pro povolání advokátské a zřídil vlastní kancelář. Vedle toho však jest činný i jinak a zejména jako náměstek předsedy »Ústřední Matice školské«, vynikaje pilí, zralou rozvahou, nepředpojatým úsudkem. *Ighn*

Pospíšil: 1) **P. Kristián E.**, spisovatel čes. (* 10. květ. 1842 v Kruceburku-† 14. dub. 1899 v Humpolci). Po studiích reálných (složil po dvou letech maturitu) a theologických ve Vídni stal se evang. farářem v Libštátě a r. 1876 v Humpolci, kde působil do své smrti. Vedle svého povolání vydával a velmi obratně po dlouhá léta redigoval »Evang. Církevník«, do něhož přispěl četnými články a pojednáními z oboru církevního a theologického. Vydal: *Malý katechismus doktora Martina Luther* s mnohými přídávky podle zdejších potřeb českých; upravil a doplnil *Výklad Malého katechismu doktora Martina Luther*; přepracoval a nově vzdělal *Jakobeiho Poklad modliteb křesťanských*, k němuž přidal liturgickou direktivu schválenou generálním synodem. Pro četné vědecké práce a působení jeho jmenovala jej evang. fakulta vídeňská licenciátem teologie a pro velkou oblibu a vážnost zvolen náměstkem superintendenta v Čechách východního seniorátu českého. V Humpolci přičiněním jeho opraven starý památný kostel tolerance, postavena škola, adaptován chrám. **P.** pěstoval horlivě vzájemnost s evang. kruhy na Slovensku.

2) **P. Josef** (* 7. květ. 1845 ve Velkém Meziříčí na Moravě), gymnasium a bohosloví studoval v Brně a byl r. 1870 vysvěcen na kněze. Kaplanovav kratičko ve Starči u Třebíče, poslán do Vídně na vyšší ústav bohoslovcký u sv. Augustina. R. 1874 povýšen na doktora teologie; tou dobou byl již profesorem dogmatiky a fundamentální teologie v Brně, v kterémž úřadě setrval plyných 20 let. Psal bohoslovcká i filosofická pojednání do »Časop. katol. duch.« a do »Obzor« brněnského. R. 1883 uveřejnil I. díl hlavní práce své, *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského*, obsahující materiální logiku, noétiku a všeobecnou metafysiku, druhý pak díl, *Kosmologii*, vydal roku 1897 za pomoci »Čes. akademie cis. Frant. Josefa«. Za spis ten jmenován dopisujícím členem České akademie, jakož i členem Král. čes. učené společnosti, r. 1894 povýšen za kanovníka král. kapituly brněnské, papež Lev XIII. jmenoval jej členem vědecké akademie sv. Tomáše Akv. v Římě a r. 1898 udělil mu hodnost papežského taj. komořího.

3) **P. Bohuslav** (* 1855 v Čáslavi † 1894 t.). Absolvoval nižší gymn. v Král. Hradci. vyšší reálku v Kutné Hoře a polytechniku v Praze, působil na reálné kutnohorské, gymnasiu klatovském a konečně ve svém rodišti (od r. 1883). Vedle matematiky a fysiky vyučoval francouzštině a hudbě a byl činný literárně. Napsal: *Nauka kreslení perspektivního pro nižší třídy škol středních* (Klatovy, 1880); do programu gymn. čáslavského *Chrást dorský* (1886) a přel. z Camoënsa *I. zpěv Lusitanů* (t., 1894).

●●**Pospíšilová** **M a r i e**, dramatická umělkyně česká a něm. (* 22. led. 1864 v Karlíně u Prahy). Již v dětských letech překypující bujností temperamentu, snila záhy o divadelní

slávě, a sotva že nabyla prvních počátků vzdělání, vstoupila již k cestující společnosti Kramuelové. odkudž za nedlouho přešla ke společnosti Pokorného. Tento inteligentní ředitel poznal ihned veliké nadání začátečnice a sám ji doporučil zemskému divadlu, kdež vystoupila poprvé dne 31. října 1879 ve »Dvou sirotcích« a to s takým úspěchem. že byla ihned engažována. Teprve zde jala se soustavně studovati mimické umění, při čemž měla štěstí, že se jejího dalšího vzdělání ujal Antonín Pulda, který položil nejbezpečnější základy její příští slávě. Z prozatímního divadla. kdež hrála ponejvíce ve francouzských fraškách a v úlohách, které nijak nevyhovovaly její umělecké citižádosti, přešla **P.** do Národního divadla, v němž již zvolna spěla k nejčelnějším úlohám repertoaru. Hrála s velikým úspěchem Marion Delorme v Hugově stejnojmenném dramatu, vytvořila před tím (květen r. 1884) Alžbětu v »Noci na Karlštejně« a celou řadu jiných postav, jimiž vesměs proudila žhavá krev silně umělecké individuality. K bohatým jejím tvůrčím fondům družily se i nádherné prostředky zevnější, tak že **P.** stávala se již nyní jedním z nejskvělejších zjevů českého divadla. Avšak, bohužel, všecek její bohatý a mnohoslibný rozvoj, všecka její budoucnost české umělkyně, všechny naděje, které v ni skládalo domácí umění, byly náhle servány ke konci r. 1884 a umělkyně od českého divadla vypověděna. Vzkyplý výbuch mládí, nerozvážený čin nedočkavých tužeb po nejvyšších úkolech umění byl na osobě umělkyně příkladně potrestán, avšak pravý žár umění nedal se zhasiti Co ztratila **P.** na rodné půdě, mezi svými, nahrazeno jí — bylo-li vůbec možno — v cizině, kdež dospěla k nejslavnějším umělkyním německých divadel. Ohromná píle, železná vytrvalost, nepřemožitelný vzdor a při tom všem pravé posvěcení a láska k umění dodaly jí neuvěřitelných sil a stalo se, co možno nazvatí zázrakem: za necelý rok (dne 15. srpna 1885) vystoupila **P.** v zemském německém divadle v Praze v titulní roli »Panny orléanské«. Bohužel, že stalo se to v Praze Ale i tu dlužno míti zření na životní okolnosti umělkyně. Úspěch jejího vystoupení byl tak značný, že další její role (Mescalina, Maria Stuartovna, hraběnka Orsina) rozhodly o trvalém jejím přítomání k umění německému. V Praze byla **P.** engažována pouze rok; hned potom ucházela se o ni ne přednější divadla německá Umělkyně se rozhodla pro »Deutsches Theater« v Berlíně, kdež vytrvala po tři léta (1887—89). Zde provedla mimo svoji nejskvělejší postavu (Adelheid v Goetheově »Goetz« v Berlichingů) také znamenité role jiné, svoji Sappho, lady Milfordovou, Deboru a Hjórdis v Ibsenově »Nordické výpravě«. Její veliké nadání nezůstalo nepovšimnuto na staroslavném vídeňském »Hradním divadle« a ředitel Burkhardt engažoval ji po úspěšných pohostinských hrách, v nichž vynikla zvláště svoji kněžnou Udaškinovou ve Freytagově »Hraběti Walde-

marovi«, na tři léta k tomuto divadlu. Zde podnikla tuhý zápas se Charlottou Wolterovou, ale stará sláva veliké tragédky nepodlehla tak snadno a P., když nemohla dosíci náležitě posice, vrátila se po třech letech do Berlína, kde ji znamenitý Barnay engažoval ke svému »Berlínskému divadlu«, kdež vytrvala až do konce června 1894. Potom podnikla uměleckou cestu po Rusku, Německu, hrála v Londýně a od 18. dub. do 15. květn. 1895 vystupovala také na Národním divadle, když byla dala před tím plně zastoupení za přehálenosti mládí, pošťvaného nepřátelstvím a intrikami se všech stran. Hrála tehdy Fedoru, Magdu, Messalinu, Alžbětu (v »Noci na Karlštejně«), ve »Frou-Frou« a v »Mnoho povyku pro nic za nic«. Dostavivší se výtržností zamezily, bohužel, její návrat k českému jevišti, které od jejich vyspělých sil mohlo se nadíti ještě mnohého uměleckého vzpružení. Nyní je na pátý rok engažována k městskému divadlu v Hamburce, kdež vystupuje s velikým uznáním kritiky i obecností. V poslední době měla zvláště pronikavý úspěch v úloze lady Macbethové, kterýžto výkon byl kritikou kvalifikován jako geniální. Nelze upříti, že P. je velická herečka ženské vášně a v klassických rolích mohutných rysů vyniká zvláště grandiosnost jejího podání, které je tím úchvatnější, že nepovznáší je pathos na úkor pravdy, přirozenosti a životnosti, které jsou nejvyššími příkazy jejího umění. P. napsala před nedávnem také zajímavý komentář ke Goetheovu »Faustu«.

JLý.

Possagno [-saño], ves v ital. prov. Treviso (36 km sev.-záp.), kraj Asolo, má 1835 ob. (1891) a výrobu vlněn. zboží. P. jest rodiště ital. sochaře Canovy, jenž tu dal vystavěti mramorový chrám ve sluhu Pantheonu římského, ozdobený jeho oltářním obrazem, reliefem Piety, sádrovým modelem Náboženství a vlastním jeho náhrobkem. Rodný domek (Canovův přeměněn byl v museum a chová sádrové odličky jeho soch a jeho obrazy.

Possart: 1) P. Felix, malíř něm. (* 1837 v Berlíně). Byl již okresním soudcem, když teprve v letech sedmdesátých oddal se umění malířskému, ke kterému již za útlého mládí jevil velikou náklonnost. Nabyl brzo takové technické zručnosti, že mohl odvážit se k reprodukci světelných efektů jihošpanělských krajín, jež poznal na první cestě do Španělska r. 1882. Odtamtud i později přinesl si množství studií, jež později zpracovaly obrazy, z nichž uvádíme: *Alcazarv, Seville; Maurský dům v Granadě; Lví dvůr, Alhambře; Pohled na Alhambru z údolí Darra; Escorial; Jihošpanělská krajina; Pevnost Alicante* a mn. j. Také z Černého Lesa, bavorské vysočiny, Švýcarska a Horní Itálie maloval obrazy, jež dovede oživit pečlivě provedenými figuróvými staffážemi a architekturami. Maloval také *Večeři Páně* (1894) a *Vjezd Kristův do Jerusalema* (1896).

2) P. Ernst, herec něm. (* 1841 v Berlíně). Byl původně knihupeckým příručím, ale vv-

stupoval již tenkrát na jevištích ochotnických, a to s takovým úspěchem, že byl r. 1861 engažován do Vratislavě, r. 1862 do Berlína, kde hrál první úlohy charakterní. Potom povolán r. 1863 do Hamburku, r. 1864 na dvorní divadlo do Mnichova, kde byl od r. 1873 vrchním režisérem, pak r. 1878 ředitelem král. činohry a profesorem, r. 1893 gen. ředitelem všech král. divadel V Mnichově P. zřídil divadelní školu a proslul zejména inscenováním vzorných představení děl Wagnerových na jevišti mnichovského dvorního divadla v l. 1893 a 1894 P. vyniká jako výtečný deklamátor.

Posselt: 1) P. Arvid Rutger-Fredriksson, hrabě, švédský státník (* 1820 — † 1901) Studoval v Lundu a byl r. 1847—49 členem dvorního soudu v Schonen, načež vėnoval se správě svých statků. R. 1856 hájil na říšském sněmě práv šlechty proti zamýšleným reformám. Když ústavní reformy ty byly přijaty, zvolen do druhé sněmovny. Jejímž předsedou jmenován r. 1876, byl tamže náčelníkem strany zvané Landmannspartiet R. 1880 P. povolán 19. dub. k sestavení ministerstva a jakožto ministrpraesident chtěl provésti vojenské a berní reformy, byl však od vlastní své strany opuštěn, načež zadal za propuštěnou r. 1883 a jmenován praesidentem komorního soudu V úřadě zůstal do r. 1889.

2) P. Otto, státní archivář drážďanský (* 1847), vydal diplomatář saský pod názvem: *Codex diplomaticus Saxoniae regiae* (1881—98).

Posselius (Possel) Joachim, zv. Megapolitanus († 1624), lékař a historický spisovatel. Pocházel z Meklenburska a řídil jesuitské školy v Brunsbergu, načež dosáhnul hodnosti doktora lékařství v Bologni a procestovav západní Evropu, stal se dvorním lékařem krále polského Sigmunda III. a spolu jeho historiografem. Napsal *Theorema de fabricae humanae principii* (1605) a kromě toho řadu děl historických, které zůstaly v rukopise; uvádíme z nich: *Compendium historiae Poloniae pro léta 1387—1623; Insignia familiarum vel origine vel indigenatu Prussicarum; De origine et progressu Prussorum* a j.

Posselt: 1) P. František, hudebník čes. (* 1730 — † 1801 v Praze) Byl ředitelem kůru v Nových Hradech, pak učitelem a ředitelem kůru v Liberci. Odtud povolal jej k sobě hrabě Kristián Clam-Gallas do Prahy a učinil jej svým tajemníkem P. byl znamenitý varhaník a složil mnoho mší, litaní a offertorií, z nichž mnohé chová dosud strahovský a loretánský kůr v Praze. Vynikají z nich zvláště některé m se z r. 1783, a to přesným slohem chrámovým.

2) P. Ernst Ludwig, něm. dějepisec a publicista z doby franc. revoluce (* 1763 — † 1804). Vystudovav v Gotinkách a Štrasburce vėnoval se studiu práv a dějin: od r. 1796 byl historiografem markraběcího domu Badenského. Jinak žil jen své spisovatelské činnosti. Skončil v prudké nervose sebevraždou. Napsal zejména: *Ueber die Reden grosser Römer in den Werken ihrer Geschichte*.

schreiber (1786); *Geschichte der deutschen Fürstentümer* (1787); *Geschichte der Deutschen für alle Stände* (1789—90, 2 sv.); *Archiv für ältere und neuere, vorzüglich deutsche Geschichte, Staatsklugheit und Erdkunde* (1790—92, 2 sv.); *Geschichte Gustavs des Dritten* (1792); zvláště důležité jsou pak jeho publikace *Taschenbuch für die neueste Geschichte* (1794—1804, 10 ročníků) a *Europäische Annalen* (1795—1804, 10 ročníků), kde P. živě pojednává o událostech soudobých a zejména o franc. revoluci. Kromě menších prací a rozprav P. uveřejnil ještě řadu spisů latinských: *Epistola de optima studii juris in gymnasiis academicis colendi ratione* (1784); *Systema iurium Corporis Evangelici* (1786) a *Bellum populi Gallici adversus Hungariae Borussiaeque reges* (1793). Vydával také *Neueste Weltkunde*, z níž se později stala »Allgemeine Zeitung«. P. byl spisovatel duchaplný, s formou skvělou a s rozsáhlými i všestrannými vědomostmi, spolu se vzácnou schopností živých sympathií; od tud pozoruhodný ráz jeho spisů zejm. o franc. revoluci, kde ovšem nadšení a také současnost události vadily mu časem v klidné objektivnosti. Neštěstí jeho života byly neutěšené poměry rodinné. Byl důvěrně sprátcem s generálem franc. Moreauem (v. t.), jehož zatčení v Paříži dohnalo jej k sebevraždě.

Possessio viz Držba.

P. bonorum viz Bonorum possessio IV. 355.

Possessivum (lat.), přisvojovací zájmeno.

Possessorní právní prostředky čili žaloby k ochraně držby. Viz Držba, str. 62 b a sl. a 64.

Possevino Antonio, papežský legát (* 1534 v Mantově — † 1611 ve Ferrare). Vstoupiv do řádu jezuitského byl poslán ke dvoru Emmanuele Philiberta Savojského, od něhož vymohl připuštění řádu jezuitského a přísná opatření proti Valdenským. Potom šířil vliv svého řádu i po jižní Francii a pomáhal založití kollej avignonskou, jejímž byl prvním rektorem. R. 1577 papež Řehoř XIII. poslal jej do Švédska, kde se mu podařilo přimět krále Jana III. ku přestoupení na viru katolickou. Odtud odešel r. 1581 do Ruska vyjednávat o sloučení církve ruské s katolickou, ale bez úspěchu. r. 1582 zjednal mír mezi Polskem a Ruskem, jež se dovolávala prostřednictvím papežova. Pak cestoval jako missonář po Livonsku. v Čechách a v Sasku všude pracuje horlivě pro šíření katolictví. Od r. 1587 žil v Itálii, zvláště v Padově, kde byl jeho žákem sv. František Saleský. P. mnoho psal a uvádíme zejména: *Moscovia seu de rebus moscoviticis* (Vilno, 1586) jest spis důležitý pro církevní dějiny a jedna z prvních knih vyšlých v Rusku; *Apparatus sacer* (Ben., 1603—63) obsahuje největší seznam církevních spisovatelů (přes 6000); *Bibliotheca selecta de ratione studiorum* (Řím, 1593, 2 sv.); *Capita, quibus Graeci et Rutheni a Latinis in rebus fidei dissenserunt* (Poznaň, 1585); *Soldato christiano* (3. vyd., Ben., 1604), životopis to

krále Štěpána Báthoriho; *Livoniae commentarius Gregorio XIII P. M. ab Antonio Posssevino scriptus* (Riga, 1852) s mnohými dopisy P-vými. Srv. Lerpigny, Un arbitre pontifical au XVIIe siècle; Mission diplomatique de P. [Brussel, 1886].

Possibilita (lat.), možnost, znamená stupeň jistoty a spolehlivosti soudu Na př. Mars snad jest obydlen živými bytostmi. Soudu, kterým možnost se vyznačuje. říkáme soud problematický.

Pössigkan viz Bezděkov 6).

Pössitz viz Božice.

Pössneck, P ö s n e c k, průmyslové město ve věvodství Saskomeinském, v kraji saalfeldském, na ř. Kotschau a žel. trati Gera-Eichicht a Orlamünde-Oppurg, má 12.268 ob. (1900); okr. soud, obch. komora, vj. gest. kostel sv. Mořice, got. radnici, reálku, pobočku Říšské banky, továrny na porculán (2), kůže (12), flanel (14) a jiné zboží vlněné, par. mlýny, pivovarství, barvířství, obuvnictví, zahradnictví a j.

Pösswitz viz Pesvice.

Post: 1) P. Karel, mědirytec čes. (* 1834 v Praze — † 1877 ve Vídni), žák pražské akademie, přestěhoval se záhy do Vídně, kdež se stal kustodem soukromých sbírek císařových. Ryl výtečně krajiny a zvířata podle Achenbacha, Hansena, Pausingera a j. a proslul zvláště velikou rytinou Bubákova »Pralesa s jezerem Plöckelsteinským«.

2) P. Albert Hermann, vynikající něm. badatel na poli srovnávacího právnictví a tak zv. ethnologické jurisprudence (* 1839 v Brémách — † 1895 t.). Studoval v Heidelbergu, Berlíně a Gotinkách, od r. 1874 byl soudním úředníkem ve svém rodišti. Již ve spise svém *Entwurf eines gemeinen deutschen und hansestadt-bremischen Privatrechts* (Brémy a Halle, 1866. dokonč. 1887, 4 sv.) vyslovil nespokojenost s dosavadním studiem práva, při němž všechny konstrukce právní se zakládají na apriorně spekulacních úvahách filosofických. Nápravu viděl jen v tom, bude-li se právo studovati v souvislosti s hospodářstvím. Filosofický svůj názor světově vyložil zvláště v brošurách *Kirchenglaube und Wissenschaft* a *Die Unsterblichkeitsfrage und die Naturwissenschaft unserer Tage* (1868+ a v předmluvách ke spisům *Bausteine für eine allgem. Rechtswissenschaft auf vergleichend ethnologischer Basis* (Oldenburk, 1880—81, 2 sv.) a *Die Grundlagen des Rechts und die Grundzüge seiner Entwicklungsgeschichte* (t., 1884). Panující dosud filosofické soustavy nemohou býti podle P-a tak pevnou oporou právní filosofie jako ethnologická jurisprudence, která pozorujíc právní jevy pokud možno u všech plemen a národů a na rozličných stupních rozvoje, vykládá rozličné formy právní kultury jednak základními vlastnostmi lidské duše a zvláštěnostmi plemen, jednak vlivem ústředí a nahodilosti života. Kromě prací již uvedených napsal P.: *Das Samtgut* (Brémy, 1864); *Das Naturgesetz des Rechts* (t. 1867); *Die Geschlechtsgenossenschaft der Urzeit und die Ent-*

stehung der Ehe (Oldenburk, 1875); *Der Ursprung des Rechts* (t., 1876); *Die Anfänge des Staats- und Rechtslebens* (t., 1878); *Einleitung in das Studium der ethnologischen Jurisprudenz* (t., 1886); *Afrikanische Jurisprudenz* (t., 1887, 2 díly); *Studien zur Entwicklungsgeschichte des Familienrechts* (1890); *Ueber die Aufgaben einer allgem. Rechtswissenschaft* (t., 1891); *Grundriss der ethnologischen Jurisprudenz* (1894—95, 2 díly; svod dřívějších studií autorových). V ruské literatuře použil mnoho prací P-ových Ziber ve studií Srovnatělného izučeníje pervobytnago prava (»Jurid. Věstník«, 1884—85).

Postament (z ital.), ve stavít. článkovaný podstavec sloupu, vásy nebo pomníku. Skládá se z podnože, kostky a římsy neboli příklopu. Velikost, poměry, rovněž i sloh p-ů jsou různé podle předmětů, jež mají podpirati. *Kz.*

Postat viz Podstát.

Postav, název odvozený z průmyslu soukenického, kde lodny se stavu tkacího sňaté svinovaly se ve válec a postavovaly ke zdi; válce tyto či p-y zasílaly se do úpravy, kde z nich vzniklo sukno (viz Loden). Později název se rozšířil a označuje se jím surová tkaniva neupravená; válec, na který se ve stavě tkacím navinuje, nazývá se vratidlo postavni. *Beroušek.*

Postavení viz Posice.

Postcedl, postcedule, ve 30leté válce ověřující listina, kterou se bylo vykázati vojákům, vozy se střelivem a jinými válečnými potřebami doprovázejícím, aby nikdež zdržování, nýbrž všude podporování čili »fodrování« byli. *Hše.*

Post coenam stabis, seu passus mille meabis (lat.), po obědě budeš státi nebo tisíc kroků choditi.

Postcommunio [-kom-], popřijímání, viz Mše, str. 832 a.

Postdatovati (z lat.), datovati napřed, t. j. vepsati na nějakou listinu datum pozdější, než kdy byla zřízena. Srv. Antedatovati.

Poste [post], franc., pošta. — Ve vojenství místo nebo stanovisko v území takticky důležité, jež nutno obsaditi a brániti, po příp. dobyti; též zástup vojenský k účelům tímto vyslaný, tudíž též toliko stráž, stálá patrola, piket, polní hlídka. *FM.*

Postel: 1) P. Guillaume, visionář a filolog franc. (*1510 v Dolerie [Manche] †1581 v Paříži). Pocházel z rodiny chudé a sám naučil se řečtině, hebrejštině a arabštině. Obrátil na sebe pozornost krále Františka I. byl poslán na Východ badat po rukopisech a navrátil se byl jmenován profesorem na Collège de France r. 1539. Ale nevydržel tam dlouho, nýbrž odebral se do Říma k Ignáci z Loyoly chtěje získati jej pro svoji myšlenku: založiti unii všech lidí pod všeobecným mocnářstvím, jež by náleželo králi francouzskému. Přes dlouhý noviciát P. nebyl přijat do svazku tovaryšstva Ježíšova a odebral se do Benátek, kde podléhaje vlivu visionářky matky Johanky stal se

apoštolem nové víry, kterou hlásala. Po druhé odebral se na Východ, načež vedl nestálý život zdržuje se v Itálii, ve Francii, ve Švýcarsku a v Rakousku, kdež byl i profesorem na universitě vídeňské, pak v Benátkách, kde byl vězněn. Na konec byl r. 1562 internován v klášteře Saint-Martin des Champs v Paříži, kdež zemřel. Přes svoje utopické sny o příští jednotě všech lidí a jejich obnově, jež hlásal mluvou nad míru zavilou a nesrozumitelnou, P. byl z nejzajímavějších učenců své doby. Bylté orientalista na slovo vzatý a přinesl do Evropy důležité rukopisy orientálské, jako díla Abulfedova z Damašku a syrský text Nového zákona, vydaný r. 1555 ve Vídni. Z theologů byl s Castellionem první, který hlásal snášelivost náboženskou. P. také užil r. 1581 průmětu Mercatorova pro znázornění severní polokoule (p r ů m ě t P - ů v, viz M a p y, str. 810 b). Z četných jeho spisův uvádíme: *De orbis terrae concordia*, se zajímavými podrobnostmi o obrácení na viru nevěřících; historicky cenný jest spis *De la république des Turcs* (1540, 2. valně rozšířené vydání z r. 1560) Srv. Desbillons, Nouveaux Eclaircissements sur la vie et les ouvrages de Guillaume P. (Liège, 1771); G. Weill, De Gulielmi P-i vita et indole (Pař., 1892).

2) P. Karl viz Sealsfield Charles.

Postelberg viz Postoloprty.

Postelníci nazýval se v rus. právě dvorský úředník, který měl na starosti postel knížete. V Šeremetěvské bojarské knize uvádí se úřad p-ho poprvé sice r. 1495, avšak trval mnohem dříve pod jménem pokladník. Od konce XV. stol. u pravena byla podrobněji a rozšířena působnost p-ho. Mělt' ve správě nejen postel knížecí, nýbrž i veškeru »postelní komoru« (*postělnaja kazna*) knížete, jako ikony, kříže, nádoby zlaté i stříbrné, šatstvo atd. i šití šatstva a prádla, následkem čehož měl pod sebou řemeslníky tohoto oboru a zvláštní dílnu. Byl nejbližším sluhou panovníkovým. Spal s ním v jedné komnatě, chodil s ním do lázni a provázel ho na slavnostních cestách, pečuje o to, aby panovníkovi nescházelo ničeho potřebného. Zřizenci, jež měl k rukám, nazývali se strjapčije a spalníci. Ačkoli p. mívali nejdůvěrnější styky s panovníky a mohli na ně vykonávati veliký vliv, nepřijímaly úřad p-ho osoby urozené. Na stupnici hodností stáli p. za oružnicími.

Poste restante (franc) na psaních a poštovních zásilkách vůbec značí, že mají zůstat na poště, až si je adresát sám vyzvedne.

Posterí, lat., potomci.

Post fustum, lat., po slavnosti, t. j. pozdě.

Post hoc, ergo propter hoc [hok] (lat.), po tomto, tedy skrze toto (způsobeno). Jest závěr pochybený, poněvadž pouhá následnost ukázův nestačí k dovození jejich souvislosti příčinné. Noc na př. není příčinou dne.

Post hominum memoriam, lat., za paměti lidské, kam sahá paměť lidská.

Posthumu s (správně *postumus*) viz Pohrobek.

Posticum [-kum], lat., sluje krytá síň sloupová, nalézající se na zadní straně chrámů starověkých za cellou neb opisthodomem. Opak anticum (v. t.).

Postih (*regress*) jest název pro právo, žádati od druhého náhradu toho, co zaň bylo zaplaceno nebo plněno, na základě vlastní povinnosti plátcovy. Právo **p-u** není v rak. právu definováno jako zvláštní kategorie práva, nýbrž jest namnoze pouhým termínem vědeckým pro případy, kde zákony mluví o právu žádati náhradu zaplaceného dluhu a pod. Jako zákonný název slovo **p.** vyskytuje se v právě směnečném, proto jedná se zde o něm jak o právním institutě samostatném; jiné případy **p-u** jsou vytknuty pod příslušnými instituty, jako jest: rukojemství, solidární závazek a pod.

Podle směnečného práva t. zv. *trassát* (akceptant) resp. vydatel vlastní směnky jest povinen směnku zaplatiti; ostatní na směnce podepsaní ručí za zaplacení směnky, oni jsou — pokud bychom jejich postavení posuzovali podle občanského práva — rukojmí a plátcí, kteří ručí za hlavního dlužníka rukou společnou a nerozdílnou společně s ním. Ti, kdo směnku mimo *trassáta* podpisují, nazývají se vydatel, *indossant*, příjemce pro čest', rukojmí; příjemce pro čest' a rukojmí zaručuje se za určitou osobu; kmen směnečníků tvoří příjemce (vydatel vlastní směnky), vydatel a *indossanti*. Vůči vydateli jsou všichni další *indossatři* následníci, vůči majiteli směnky jsou všichni dřívější *indossanti* a vydatel předchůdci. Všichni pak vespolek slují *postizníci*.

Právo **p-u** jest právo majitele směnky, žádati zaplacení ze směnky od předchůdců; vůči následníkům nemá majitel směnky žádného **p-u** ani jiného práva. Vedle předchůdců jsou majiteli solidárně ze směnky zavázáni akceptant, rukojmí, příjemci pro čest', ale právo jeho vůči nim není **p-em**.

Aby majitel mohl uplatniti **p**, musí napřed předložiti směnku v čas dospělosti ku placení *trassátovi* (akceptantu) nebo vydateli vlastní směnky, příp. t. zv. *domiciliátovi*, a při nezaplacení osvědčiti *praesentaci* včasným protestem (protest musí býti učiněn nejdéle druhého všedního dne po dni dospělosti) a pak, jestliže na směnce jest *addressa* z nouze nebo čestný akcept, jež zní na místo platební, předložiti v téže lhůtě jim ku placení a výsledek dáti osvědčiti v protestu, jinak ztrácí **p**. v prvním případě vůbec a v druhém vůči *adressantovi* (tomu, kdo na směnce *addressu* z nouze napsal) nebo *honorátovi* (tomu, pro jehož čest' směnka byla přijata) a jejich následníkům. Kdyby jiný *intervenient* nabídl placení pro čest' a nabídka byla zamítnuta, majitel ztrácí **p**. proti následníkům *honorátovův*.

Objem práva *postizního* jest různý podle toho, zdali *postihuje* poslední majitel směnky (tedy poslední *indossatř*) aneb *indossant*, který byv *postihován* směnku zaplatil a ji

obdržel; majitel směnky oprávněn jest žádati od svých předchůdcův směnečnou summu s 6 % úroky ode dne dospělosti, výlohy (protestní a jiné) a $\frac{1}{3}$ % *provisse*; *indossant*, jež následkem **p-u** vyrovnal svého následníka, oprávněn jest žádati od předchůdcův summu zaplacenou s 6 % úroky ode dne placení, svoje výlohy a $\frac{1}{3}$ % *provisse*. Rozumí se, že *postizžený* povinen jest platiti jen proti vrácení směnky, protestu a *kvitovaného návratního účtu* (na to, co zaplatil). Objem *postizní* povinnosti roste od *postizníka* k *postizníku* o další úroky, *provisi* a výlohy; tomu se odpomůže, když se vykoná **p**. na nejvzdálenějším předchůdci: ovšem k tomu není majitel směnky nucen, ale on jest povinen přijmouti placení od kteréhokoliv předchůdce a vydati jemu směnku a protest (příp. návratní účet). Majitel směnky jest povinen též k t. zv. *notifikaci* svého bezprostředního předchůdce, jež má stejnou povinnost naproti svému bezprostřednímu předchůdci (viz *Notifikace*). Nesplnění povinnosti *notifikační* má v zápětí, že nedbalý *postizník* ztrácí právo na úroky a útraty, tak že žádati může jen summu směnečnou od těch, vůči nimž předpis o postupné *notifikaci* nebyl jeho vinou dodržen, a ručí jim mimo to za škodu z *opominutí notifikace* vzešlou *Indossant*, jež následkem **p-u** zaplatil směnku, jest oprávněn *indossaci* svoji a svých následníkův přetřhnouti. Připoji-li *indossant* k *indossaci* poznámku »bez obliga« a pod., *projevuje*, že nechce ručiti, a tím se z **p-u** zprošťuje; připoji-li k *indossaci* poznámku »bez protestu« a pod., *projevuje*, že zůstává v závazku, i když směnka pro neplacení nebude *protestována*. Právo následníkův v *držbě* směnky není vyčerpáno tímto **p-em** při nezaplacení směnky, nýbrž obsahuje v sobě též **p**. na jistotu při nepřijetí směnky nebo při nejistotě *příjemcově*, neboť vydatel a každý *indossant* ručí za přijetí a zaplacení směnky. Když *trassát* nepřijme směnku, *indossanti* a vydatel jsou povinni dáti jistotu, že směnka a výlohy nepřijetím jejím způsobené při dospělosti směnky budou zaplaceny. Žádati jistotu oprávněn jest (jako první majitel) *remittent* a každý *indossatř* (tedy vždy majitel směnky) od svých předchůdců. Nepřijetí nebo přijetí *nedostačné* osvědčeno býti musí protestem; k žádání jistoty stačí výkaz protestu (netřeba směnky); tomu, kdo dává jistotu, vydá se protest. Jistota daná ručí nejen *postihateli*, ale všem ostatním následníkům toho, kdo jistotu dal, pokud jej *postihují*, leda že by nepostačovala. Jistota musí býti vrácena, když směnka *dotatečně* *zúplna* byla přijata, nebo když *postizžený*, *davši* jistotu, nebyl do roka od dospělosti směnky žalován o zaplacení, nebo když směnka byla zaplacena neb jinak *pozbyla* *moci* směnečné. Když směnka byla přijata, lze žádati jistotu při nejistotě akceptanta buď proto, že byl na jeho jmění uvalen *konkurs*, že zastavil *platy*, neb že po vydání směnky *exekuce* ve jmění akceptantovu byla *bezvýsledná*. Podmínkou tohoto

p-u jest, aby především žádána byla jistota od akceptanta a to bylo osvědčeno protestem, je-li na směnce adresa z nouze, vykááno bylo protestem přijetí směnky od ní a bezvýslednost tohoto kroku. Výkon **p-u** jest týž, jako při **p-u** pro nepřijetí; oprávněn jest k němu majitel a každý indossatář na základě protestu. Držba směnky opravňuje, žádati od akceptanta jistotu a opatřit protest. Také v ostatním platí totéž, co uvedeno o **p-u** pro nepřijetí.

Mimo směnečné právo **p.** vyskytuje se i v případech, jež se posuzují podle práva občanského, příp. obchodního. Zákonná definice **p-u** v rak. právé se nevyskytuje; jakožto termin právníký **p.** naznačuje právo toho, kdo vyrovnal dluh materiálně cizí, hojiti se na tom, jenž materiálně k vyrovnání byl zavázán; tedy na př. rukojmí, jenž zaplatil dluh u hlavního dlužníka, solidárního spoludlužníka, jenž zaplatil věřiteli více, než činí podíl naň vypadající podle zákona neb úmluvy v poměru k ostatním spoludlužníkům; zákon tu mluví o právu, žádati náhradu (§ 896, 1358, 1359 obč. z.) a pod.

Podle rak. směnečného řádu z 25 led. 1850 č. 51 ř. z. existuje dvojí **p.** ke zjištění a pro neplacení. **P.** ke zjištění má místo při nepřijetí směnky a při nejistotě příjemcové; **p.** druhý, když směnka není zaplacená příjemcem. Jde-li o t. zv. směnku vlastní, odpadá **p.** pro nepřijetí a má místo při nejistotě vydatele a nezaplacení vydatelem **P.** znamená tu právo, domáhati se jistoty nebo placení od osoby, která není přímým dlužníkem; ačkoliv sice všichni, kdo na směnce jsou podepsáni, ručí majiteli směnky za zaplacení rukou společnou a nedílnou, přece jenom t. zv. *trassát* (jenž podpisem směnky stane se příjemcem) jako osoba, která směnku platiti má, jest přímým dlužníkem; povinnost ostatních spolupodepsaných jest povinnost ručební. **P.** ke zjištění má místo, když směnka nebyla přijata co do celého obnosu a bez výhrad a okolnosti tyto jsou protestem zjištěny; indossanti a vydatel směnky jsou proti převzetí protestu povinni dáti jistotu, že směnka, jakož i nepřijetím vzešlé útraty v den dospělosti bude zaplacená. Na danou jistotu přísluší směnečnému věřiteli právo zástavní. Jistotu žádati oprávněn jest držitel protestu od vydatele a ostatních předchůdců; jistota ručí nejen postihatelé, ale i všem ostatním následníkům (zadákům) pojišťovatele, pokud jej postihují; oni mohou žádati podle potreby i další jistotu. Jistota se vrátí, když směnka byla přijata, když do roka po dospělosti směnky nebyl postizený, jenž jistotu dal, žalován o zaplacení, nebo když směnka byla zaplacená nebo pozbyla směnečné síly **P.** ke zjištění má dále místo při nejistotě příjemce směnky, když uvalen byl na jmění jeho konkurs nebo když zastavil platy, anebo když pro vydání směnky exekuce v jeho jmění vedena byla bez výsledku *kh.*

Postilla, sbírka výkladů na nedělní a sváteční čtení. (Srv. *Homilie*, *Kázání*.) Sbírký

takové vznikly ve středověku a byly uspořádány tak, že položena vždy napřed perikopa (čtení z evangelia) a po ní následovalo rozjímání; mezi oběma pak kladla se slova: *post illa*, t. j. po tom (totiž: rozjíměj). V širším smysle byly to i výklady bible vůbec (Mikuláš z Lyry). Mimo bibli byly **p-ly** nejoblíbenějším čtením lidu, jenž v nich nalézal hojná poučení o různých věcech, nejen náboženských. Mnohé z nich mají velikou cenu zvláště též kulturně historickou.

V literatuře české vyskytuje se po důležitých latinských **p-lách** *Waldhauserovė* a *Miličově* první česká **p.** *Husova*, dopsaná r. 1413 Při *Melantrichově* tisku *Husovy p-ly* (1564) vyšla česká epištolní **p. M. Jakoubka z Střibra**, jež jest více rázu učeného než lidového. Náboženská nauka *Petra Chelčického* obsažena jest celkem v jeho »Knize výkladuov spásitedlných« napsané mezi l. 1434—36. **P.** jeho má též značnou cenu kulturně historickou. Touže cenou vyniká zvláště ještě **p. Rokycanova**, obsahující podstatu kázání, jež mistr mival v Týně za posledních let vlády *Ladislavovy*. Vznikla po r. 1456 a obsahuje nepřiznivý, misty příliš příkrý úsudek o době tehdejší. Reformace *Luthero*va způsobuje prudkou polemiku v kazatelství, zvláště v 2. pol. století XVI. Myšlenky a názory *Luthero*vy vnikaly do Čech hojnými překlady z lutherských kazatelů, zvláště **p-l** *Jana Spangenberg*a (*Straněnský přel.*). Z lutherských spisovatelů českých vynikl *Martin Philadelphus*, jehož veliká **p.** (1. vyd. 1592) vyniká pěknou, celkem správnou češtinou a znamenitým slohem. Klidným způsobem kázání vyznačují se **p-ly** dvou kněží podobojí, *Jana Achillesa Berounského* a *Bohuslava Bepty Vysokomyštského*. Z náboženských spisův českobratrských té doby vynikají **p-ly** *Kralická* a *Kapitova*. Velikou zásluhu o vydání **p-ly** *Kralické* (1575) má br. *Ondřej Štefan*. Z **p-l** katolických století XVI. nejznamenitější jest **p.** kněze *Tomáše Bavorovského*, vydaná r. 1557. *Bavorovský* vyniká v ní jako pravý kazatel lidový, vlastenec upřímný, přísný sice mravokárc, ale snáše-livý, zvláště k přivržencům podobojí. Jiný dobrý kazatel katolický, *Tomáš Rešel Hradecký*, vydal r. 1561 překlad latinské **p-ly** biskupa *Bedřicha Nausey Blancicampiana*; 2. a 3. vydání pořídil *Jindřich Scribonius* z *Horšova*, jenž měl prý též účastenství při úpravě textu **p-ly** *Jana Fera* (*Wilda*). *Jesuita Ondřej Modestin* přeložil z polštiny menší **p-lu** *Jakuba Wujka* z *Wagrowce* (1. vyd. 1592). — Z **p-l** nekatolických, které vyšly ještě před dobou pronásledování ve stol. XVII., vynikají obsírné výklady evangelického kazatele *Václava Slovacia Turnovského*, zvláště jeho »Vysvětlení prosté bibli malé« (1615 a 1620); 2. díl má zajímavou předmluvu od kněze *Jana Rosacia Hořovského*. *Vrstevník Slovačtív*, kněz podobojí *Jiří Dikastus*, vydal dvě **p-ly**, r. 1612 a 1614. Oblíbeným kazatelem evangelickým byl též *Blažej Borovský* z *Borovna* (**p.** 1617) Ve zmíněných **p-lách**

stol. XVII. nalézáme již počátky porušení jazyka českého (tvary a výrazy vulgární). Jazyk méně porušený shledáváme ovšem v česko-bratrských **p**-lách Jakuba Petrozely a Matouše Konečného («Kazatel domovní», 1618, vlastně sbírka modliteb a písní), na něž blahodárně působil vliv čistoty jazykové z bible a **p**-ly Kralické. Z doby pronásledování známy jsou některé **p**-ly z literatury exulantské, jako od Viktorina Vrbenského, Kašpara Motěšického, překlady **p**-l Egidia Hunnia, Jana Gerharda a j. Z katolických té doby nejdůležitější jsou **p**. jesuity Šeb. Vojt. Berlíčky (1. vyd. 1618), práce to povrchní, a **p**. jesuity Václ. Matěje Steyra (1. vyd. 1691), vynikající mírným rázem výkladů a mlouvou dosti správnou. — V katolických **p**-lách věku XVIII. jeví se vítězný ráz protireformační. S nesmiřitelným záštim proti jinověrcům a s náboženským fanatismem líčí se v nich hroznými barvami věčně zatracení, nejpodivnější záznaky se vymýšlejí, nejbizarnější příběhy a odporné anekdoty se lidu vypravují. V tom zvláště smutně prosluli Bílovský, Koniáš a Náchodský. Z četných sbírek kázání Bohumíra Hynka Bílovského jeví se to zejména ve sváteční **p**-le »Coelum vivum« (1724), plně hrubostí a směšných zvlátností. Ant. Koniáš vydal dvě **p**-ly; první, »Zlatá neomylné říím. — katol. pravdy dennice« (1728), jest vlastně Koniášem rozšířený Smolíkův překlad z Kristofa Pflaumera, druhá jsou »Vejeťazní naučení a vejkadové« (1. vyd. 1740); kazatelský tón Koniášův jest přece celkem mírnější než Bílovského. Českým Abrahamem a S. Clara lze zvatí Štěpána Frant. Náchodského, křizovníka; jeho **p**., zvaná »Sancta Curiositas, t. j. Svátá Všetečnost« (1707, 1746), jest skutečná kuriosita, v níž kazatel vymýšlí podivné, často nesmyslné »svatovšetečné« otázky, jejichž řešení jest vyzdobeno nejbizarnějšími výmysly. Jiní spisovatelé **p**-l byli: z jesuitů: Jan Kleklar, celkem nejmírnější, Jan Barner (překlad **p**-ly Jiřího Scherera), Daniel Nitsch (slohový bombast), výmluvný Fabián Veselý a j., z jiných řádů: Karel Račín, rázný a upřímný Pavel Axlar, Marek Damascen, farář Ant. Kelský, vážný a důstojný Michal Pelíšot, Chrystosom X. Ign. Tábořský (kázání plná lat. citátů; přeložil též známou **p**-lu Leonarda Goffinea, později ještě několikrát překládanou, naposledy od prof. Jana N. Desoldy 1875—76), Karel Kahun a j. V katolických **p**-lách slovenských stol. XVIII. jeví se vliv protireformační literatury české (na př. Alexander Máčaja, »Chleby prvotín«, v Trnavě, 1718). Pronásledování evangelici vydávali v cizině **p**-ly, původní i přeložené. Tak na př. Václav Kleych vydal r. 1712 v Žitavě Peškův překlad **p**-ly Kristiana Langhansa (2. vyd. 1734). Ke konci XVIII. stol., kdy již svítala jitřenka obrození, jeví se i v čes. **p**-lách pokrok, zvláště co do jazyka; svědčí o tom na př. **p**. V. M. Krameria (překlad z němč., 1785). Na sklonku XVIII. stol. vyšly též výklady Jana Medlína. — O homilétické literatuře stol. XIX.

nevyslovují se příznivě ani sami duchovní pozorovatelé. Jsou to prý většinou plody nezávinné, obsahující mnoho často sice vzletných slov, ale málo jádra, postrádající přibud' homilétické vspěllosti nebo české svéráznosti. Čestnou výjimku činí z katolických kázání na př. populární **p**. Jos. Javůrka, »Homilétické řeči« Vinc. Zahradníka, **p**-ly Innoc. Ant. Frencla, promluvy »Pravdou k životu« od V. Beneše Třebízského, z evangelických pak zasluhuje zmínky výborná **p**. Ferd. Cisaře (»Chléb života«, 1892), jež má ráz nejlepších spisů česko-bratrských. — Viz H. Hrubý, České postilly (Praha, 1901).

Postillon [postijón], frc., poštovní kočí.

Postitz viz Božtěšice 2).

Postizník v práv. viz Deprehense.

Postizňák (regressát), zavázaný v postihu (v. t.).

Postl: 1) P. Karel, malíř český (* 1769 v Bechni — † 1818 v Praze), stal se r. 1806 professorem na pražské Akademii, kdež působil až do r. 1816 a byl prvním učitelem malby krajinářské. Jeho obrazy jsou dekorativně upravené pohledy rázu zpola heroického, zpola idyllického. Komponoval ve slohu klasicistním skupiny stromů s kamennými pomníky atd. Lepší jsou jeho rytiny pohledové, z okolí pražského i z Čech, ač i na těch idealisoval přírodu podle tehdejšího vkusu. V Rudolfské obrazárně v Praze zachovány od něho toliko tušové kresby. F. H.-s.

2) P. Karl, spis něm., viz Sealsfield Charles.

Postliminium (lat., návrat), návrat do dřívějšího právního stavu, nazývala se v římském právě právní výhoda náležející zajatcům, kteří se vrátili pod ochranu svého nebo přátelského státu s úmyslem, aby tam zůstali. Spočívala v tom, že zajatý, který okamžikem zajetí stával se otrokem a přestal býti právním subjektem, již návratem stával se nejen svobodným, nýbrž vstupoval přímo v dřívější status, t. j. práva a právní závazky. Souhrn podmínek a účinků tohoto vstupu navrátilivšího se zajatce v dřívější poměry zval se **p**. nebo, *ius postliminii*. **P**. mělo ten účinek, že k době zajetí nebylo hleděno, a bylo tedy fingováno, že kontinuita v právním stavu vracějící se osoby nikdy nebyla přerušena. Zemřel-li zajatý ještě v zajetí, posuzovalo se vše v příčině dětské poslušnosti tak, jako by zemřel nepřel nikdy v moc nepřátel. Později hledělo se k zemřelému zajatci vůbec tak, jako by byl zemřel ihned v době, kdy byl zajat. Právo **p**-ia nenáleželo přeběhlíkům a těm, kdož se v boji vzdali nepřátelům, a nemělo také místa, když v úmluvě míru bylo vrácení zajatců vyloučeno. Od tohoto osobního **p**-ia liší se **p**. věcné, které se týkalo pouze pozemků, otrokův a koní. Věci římským vlastníkům od nepřátel odňaté, později však znova na nich dobyté, připadaly totiž státu neb okkupantovi. Pouze pozemky, otroci a koně vraceli se do dřívějšího vlastnictví římského vlastníka.

Postludium, lat., viz Dohra.

Postní doba viz Půst.

Postníkov: 1) P. Petr Vasiljevič, lékař rus. z konce XVI. a počátku XVII. stol., vzdělal se v Benátkách, kde dosáhl doktorátu, první z Rusův, a cestoval pak po cizích zemích. Znáje výborně jazyk řecký, latinský, francouzský a italský, zastával diplomatické služby v Rakousku, Holandsku, Anglii, Itálii a Francii, snaže se opatřit pro Rusko cizí lékaře, zahradníky a pod. Sr. Cvětajev, Mediki v Moskov. Rossiji i pivjij rus. doktor; Richter, Istorija mediciny v Rossiji.

2) P. Vladimír Jefimovič, národohospodář ruský, známý hlavně spisem *Južnorusskoje krest'janskoje chozjajstvo* (Moskva, 1891), ve kterém rozbírá podrobně rus. obščinu, přicházejí k závěrku, že nemůže se rozvíjeti pro nedostatky pozemků.

Post nubila Phoebus, lat. přísloví: po mracích Phoebus (t. j. po dešti slunce, po smutku radost).

Postnumerando (z lat.), splatný po uplynutí lhůty.

Postoj ostražený čili ostražitý (něm. *gesicherter Halt*) sluje postavení, jež zaujímá vojsko, když mimochodem odpočívá na pochodu před nepřítelem a při manévru, aby hlavní část (valný houf, *gros*) nemohla býti napadena nepřipravená a oddechnouti si v bezpečí. K tomu účelu oddíly chrání pochod, t. j. předvoj, voje postranní a voj zadní se přemění v něco podobného předstrážím, jen že v menším rozsahu, a vy silají patrylo do nejbližšího okolí.

Postojna, **Postojna** (*Adelsberg*), město v Krajině na želez. dráze z Lublaně do Terstu, na důležitém přechodě, vedoucím výběžky Julských Alp, má jako obec 3597 ob., z nichž je 137 ob. něm. (1890); okr. hejtm. a soud, celní úřad, poštu, telegraf, děkan. far. chrám sv. Štěpána (z r. 1777), uprostřed města na návrší nový zámek (kde jsou umístěny státní úřady), nemocnici, několik vkusně zařízených hotelův, obchod s dřívím a zemědělství. Na blízku rozsáhlý park, vodovod, střelnice a hora Sovič (672 m) se zříceninami pevného kdysi hradu P-ny, r. 1689 bleskem zničeného. Za doby římské stávala na Soviči pevná tvrz. P. náležela původně patriarchům aquilejským, z nichž Bertrand postavil ji smlouvou Janu ze Steberka, od jehož synův koupil ji (1371) arcikn. rakouští Albrecht III. a Leopold III. Potom se tu připomínají hr. Celští, arciknížata rakouští, knížata Eggenberští, Auersperští, z nichž Ferdinand prodal ji (1707) Františkovi z Oblaku a tento císaři Karlu VI., od kterého doby byla majetkem státním. V l. 1741 a 1802 lehla skoro celá popelem. — Okr. soud má 12.359 ob., z nichž 190 Němců (1890). — Okr. hejtmanskví, k němuž náležejí okr. soudy P., Bistrica, Senožeče a Vipava, má 41.479 ob., z nichž je 41.061 Slovincův a 281 Němců (1890). Tu a v okolí nacházejí se světoznámé krápníkové »jeskyně postojenské«, z nichž nekrásnější a nejzajímavější jest veliký Dóm, jinak také Neptunova jeskyně; je 45 m dl., 30 m

šir. a 28 m vys. Po 84 schodech sestupuje se na dno jeskyně, kde proudí Pivka, která je tu překlenuta želez. mostem spočívajícím na pilířích kamenných. Z Dómu jde se do jeskyně cis. Ferdinanda a Taneční síně; odtud až k patě Kalvarie vystavěna železná dráha (1600 m dl.). V Taneční sině bývá každoročně o svátcích svatodušních hlučný ples. Dále jsou zde neméně zajímavé jeskyně cis. Františka Josefa, císařovny Alžběty a arcivévodý Jana. Nynější správa jeskyně věnovala v novější době velikou péči vnější a vnitřní úpravě (zejména elektrické osvětlení) jeskyně postojenské, která podle úsudku cizinců krásou, zajímavostí a bohatostí krápníků předčí největší jeskyně americké.

☉☉**Postoloprty** (lat *Apostolorum Porta*, něm. *Postelberg*), město v Čechách blíž lev. břehu Ohře a při želez. trati Zatec-Duchcov a P-Louny, v hejtm. zateckém, má 299 d., 53 ob. č., 2836 n. (1890), děkanský kostel dříve klášterní Nanebevztí P. Marie z XVIII. stol., okr. soud, četnickou stanic, pš., telegraf, čes. 3řf. obec. šk. a opatrovnu, něm. 5řf. šk. obec. pro chlapce a pro dívky a opatrovnu, špitál, lékárnou, vojen posádku, měst. spořitelnu, okr. záložnu, týd. a výr. trhy, chmelářství a na blízku hnědouhel. doly. Fid. panství zaujímá 6107,47 ha půdy, náleží k němu zámek s parkem, dvůr, cukrovar, parostrojní pivovar, cihelna, hnědouhel. doly, majetek Adolfa kníž. Schwarzenberka. Vladislav II. udělil P-tům měst.

práva a erb (vyobr. č. 3263.): v červeném štítě spatřuje se stříbrná měst. zeď se stínkami, za ní dvě čtverhrané věže, mezi nimi modrý štítek šikmo vpravo položený, v němž zlatá rybka obrácená vzhůru hlavou. Poč. XII. stol stávalo zde slavné a bohaté opatství benediktinské, zv. »brána apoštolská« (*Apostolorum Porta*), založené bezpochyby v XI. stol. některým členem rodu Přemyslovců; Karol IV. nadal klášter (1356) mnohými výsadami. Ve válkách husit. vypálen a zničen klášter od Zateckých, Slanských a Lounských (1420) a již neobnoven. Statky jeho zabrala sousední města nebo cis. Sigmund zapsal je svým stráníkům. Král Jiří z Poděbrad zapsal zboží postoloprtské svým synům ke hradu mosteckému, Potom se tu připomínají pánové z Veitmile, kteří tu na místě bývalého kláštera postavili zámek. Sňatkem Veroniky z Veitmile (1600) se Štěpánem Jiřím ze Šternberka P. dostaly se dědičně (1601) do rodu tohoto. Z nástupců jeho Jan Rudolf prodal P. (1637) hr. Michnům z Vacinova. po nich následo-

Č. 3263. Znak města Postoloprty.

vali hr. ze Sinzendorfu, od nichž je koupil r. 1692 kn. Ferd. ze Schwarzenberka.

Okresní soud má 127,85 km², 1392 d., 2068 ob. č., 9132 n., z 11.228 přitom. obyvj. 10.971 kat., 19 evang., 237 žid., z těch 5494 muž., 5734 žen. (1890).

Postoupky, Postupky, ves na Moravě, hejtm., okr. a pš. Kroměříž, fara Hradištko; 55 d., 316 ob. č. (1890), 2tř. šk. a žel. stanice Sev. dr. cis. Ferdinanda (Bílsko-Kojetín).

Postpraedikament (z lat.), tolik jako vedlejší kategorie. Viz Kategorie str. 71 a.

Postraňky viz Pochvy koňské.

Postřeh jest rozlišený vjem. Znamená-li vnímání čili percepcie na svém původním stupni sensoriální schopnost pocíty míti, pak tyto pocíty rozlišené a spojené v představu věci neb děje nazýváme p-em. P. jest tedy úkon náležející k tak zv. percepcii druhotné. (Viz Percepcie.)

Postřekov, Potřekov: 1) P. Nový, ves v Čechách, hejtm. a okr. Domažlice, fara a pš. Kleneč; 69 d., 447 ob. č. (1890), 1tř. šk. a stranou mlýn. 2) P. Starý, ves t.; 165 d., 1115 ob. č., 40 n. (1890), 4tř. šk., raffinerie skla a myslivna. V obou obcích značné krajkářství (přes 300 děl.).

Postřelení viz Střelné rány.

Postřelímov, Postřelmov (*Gross-Heilendorf*), far. ves na Moravě blíže vtoku Děsno do Moravy, hejtm. a okr. Zábřeh; 112 d., 1014 ob. č., 10 n. (1890), kostel sv. Matěje (1437 far.), 3tř. šk., pš., telegraf a žel. stanice Rak. st. dráhy (Sobotín-Zábřeh), továrna na hospodář. stroje, chov dobytka a nedaleko zříceniny Hochštýnku.

Postřelímůvek, Postřelmůvek (*Klein-Heilendorf*), ves na Moravě, hejtm., okr. a fara Zábřeh, pš. Postřelímov; 76 d., 422 obyvj. č. (1890), 1tř. šk. a »Hraniční« mlýn.

Postřelímov viz Postřelímov.

Postřelmůvek viz Postřelímůvek.

Postřelná (*Postrum*), ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Jablonné; 111 d., 502 ob. n. (1890), 2tř. šk. a mešní kaple. Bývalá tvrz byla východistěm panašii rodiny t. jm.

Postřelovatí (fr. *enfiler, balayer de feu*, it. *fiancheggiare, battere con proiettili, tirare su*, něm. *bestreichen*), vydatné střelíty hlavně z palných zbrani útočnicků podél vališť, násypů a příkopů hradeb, proti čemuž obránci se chrání mezivaly, přesvaly, bonnety a pod., ale též vydatně střelíty na území před čelím posice čili šiku a před hradbami, aby bylo učiněno k boji neschopno co nejvíce útočnickův. FM.

Postremum, lat., poslední.

Postřibrování viz Střibření.

Postřig viz Postřížiny.

Postřiháčství zabývá se *appreturo* u (v. t.) čili úpravou suken přístřihováním vlasu na stejnou délku. Neprovazuje se dnes již ručně jako samostatné řemeslo, poněvadž práce ruční je drahá a nedokonalá, vlas snadno se pak přistřihuje nestejně (poplítky), celé řady chloupků zůstávají nesestříženy (evory), chloupky místy jen se zastřihnou, však ne-

ustřihnou (úskřípky), neb se sestřihnou až na tkaň (přepostřžení). Při práci ruční postřihuje se zvláštními nůžkami postřihacími, jež podobny jsou nůžkám na stříh ovci. Po každém přistřžení vlas se zčeše, což opakuje se 2—3krát.

Stroje postřihací zavádějí se od r. 1815 a byly časem značně zdokonaleny. Stroje nůžkové, napodobující úplně práci ruční, a stroje s válcem kývavým zatlačeny byly stroji s nůžkovým válcem otáčivým (viz Nůžky str. 54 b). Rozeznáváme stroje podélné a napříč stříhací. Tyto pracují pomaleji a stříhá se jimi vlas napříč pruhu sukna od obruby k obrubě. Užívá se jich dnes jen k vystřihování, nebo k postřihování konců. Stroj Lewisův má pevný stojan a stříhací válec s pohybem točivým a postupným, stroj Dawisův má stojan s pohybem postupným, stříhací válec se otáčí, polohu však nemění.

Nejčastěji užívá se strojů podélné postřihujících, u nichž mezi spodním nožem a stříhacími válce prochází pruh sukna v celé své délce. Dle postavení stříhacího válce nůžkového a podle toho, jak sukno je vedeno, obdrží se zboží s vlasem buď delším nebo kratším nebo zboží zcela hladké. Vlas před vstupem mezi nože stříhací načasává se kartáči, obyčejně rotačními. Po sestřžení stírají se postřizky rovněž kartáči. Užívá se jich na vycpávání poušek a pod. U některých druhů bavlněných látek postřizky stírají se kartáči pásovými, jež se pohybují napříč látky a podobny jsou pásům mykacím. Zboží s tenkou obrubou lze stříhati 2—4 válci zároveň, při zboží s obrubou silnou je současně upotřebení dvou nástrojů vyloučeno. JPok.

Postřizín, ves v Čechách, hejtm. Slaný, okr. Velvary, fara Vodolka, pš. Úžice; 48 d., 381 ob. č. (1890), popl. dvůr. P. jest rodiště spisovatele Karla Hausmanna. Stávaly zde mělnické lenní dvory: Mličkovský, Žikmundovský, Křižovský, Pešulovský a Hrušovský.

Postřiziny, obradné postřiziny vlasů, jehož původní význam byl asi ten, že se přináší za obět' část' člověka místo člověka celého. Rozeznáváti jest p. u dětí a p. u lidí dospělých. I P. děti konány buď nedlouho po narození, kdy dětem dáváno jméno, anebo když vstupují do let chlapeckých. Již za starých dob nalézáme p. tyto u Peruanů, Číňanů, Římanů, Skandinávců a Slovanů. Na Rusi byl starobyly občeť (*postřig* n. *postřeg*) prvního střížení vlasů v rodinách knížecích. Konal se 3., 4. neb i pozdější rok po narození chlapce v chrámě, kam svého »duchovního syna« přiváděl kmotr. O obradě zmiňují se Kadhubek a Gallus. Onen praví, že měl v zápětí duchovní příbuzenstvo. Matka postřizeneho pokládána za sestru postřihujícího. Někdy rodiče sami konali p., načež postřizeneho v přítomnosti biskupa, bojarův a lidu posazovali na koně. Za Tatišceva mnozí vynikající lidé zachovávali prý tento starobyly občeť, načež děti přecházely z rukou žen do rukou mužův. U Čechů připomínají se (a ještě ne docela bezpečně) p. sv.

Václava, které podle staroslovanské legendy kníže Vratislav prý dal vykonalí v kostele Pražském způsobem velmi slavným skrze biskupa Notaria a u přítomnosti četného duchovenstva. Jiných zpráv z českých zemí o obyčejí chlapeckých nebo jinošských p-inení. Srv. Potkaříski, Postrzyżyny u Słowian i Germanów (v Rozpr. Krak. akad., 1895). — 2. P. d o s p ě l ý c h (rus. *postrizenje*) jsou obřad církevní, konaný ve vých. církví a) na novokřtěncích po pomazání sv. olejí na znamení, že postrížený jest povinen sloužiti Kristu (ve vých. polovici Římské říše stříhání vlasů bylo známem otroctví), b) na osobách, chtějících dosáhnouti posvěcení k hodnosti zpěváka neb čtece, kdy arcikněz stříhá svčeného v podobě kříže, a konečně c) na osobách, vstupujících do kláštera nebo přijímajících mnišské hodnosti. V církvi kat. konají se p. na osobách vstupujících do stavu duchovního (*tonsura*) nebo do kláštera (také u řeholnic).

Postrk jest policejní opatření k snazšímu udržení veřejné bezpečnosti záležející v tom, že se určité osoby donucují odebrati se do své obce domovské, a jsou-li cizinci, za hranice říše. Není tedy p. podle podstaty své trestem, nýbrž jen opatřením veřejnoprávní moci. Kdežto dříve byly velmi mnohé předpisy p. různé upravující, jest nyní pro p. rozhodným zákon z 27. čce 1871 č. 88 ř. z., kdež přesně stanoveno, že p-em poslány mohou býti toliko: buďto osoby práce se štítící a veřejné dobročinnosti za obřiz padající, neb osoby bez výkazu, výživy a cíle; kromě toho pak ještě jen: veřejné nevěstky, neb osoby propuštěné z nuceně pracovny nebo z vazby po vystálém trestu, jeví-li se býti veřejná bezpečnost jimi ohrožena, tedy osoby odsouzené pro činy spáchané ze ziskuchtivosti nebo pro násilí. Nález na p. mohou vysloviti toliko politické úřady I. stolice (okr. hejtmantství nebo magistraty s takovou působností) nebo zeměpanské úřady bezpečnosti (policejní ředitelství nebo kommissarství). Zemskému zákonodárství jest zůstaveno, vydávání nálezů na p. přenechati též jednotlivým obcím. Záleží pak nález ten buď v pouhém nařízení, aby ta která osoba jistou cestu v určité lhůtě vykonalá (t. zv. nucený pas), anebo ze sdělení, že se nuceně (pod dohledem zřízenců k tomu ustanovených) na místo určené dopraví. Odvolání z nálezů jest právně účinné jen pak, bylo-li učiněno ihned po vyhlášení nálezů (jest tu případ nejkratší lhůty odvolací), má však účinek odkládací Z rozhodnutí druhé stolice není dalšího odvolání. V obecně mluvě rozumí se p-em toliko poslední druh nálezů (na nucenou dopravu), ač právnícká povaha obou způsobů jest táž. Tohoto způsobu (nuceně dopravy) nemá však býti užíváno, pokud se účelu hnání dojíti může pasem nuceným, i užívá se nuceného pasu ponejvíce u trestanců, kterým tím způsobem nemá býti znesnadňována možnost polepsení. Byl-li kdo nuceným pasem do své domovské obce odeslán, musí ve stanovené mu lhůtě u obec-

ního úřadu svého domova osobně se přihlásiti. Odchýli-li se od předepsané cesty nebo nedodrží-li lhůty, propadá trestu (policejnímu) a má u něho nadále býti použito toliko druhého způsobu p-u (nuceně dopravy). Vykonalí nálezů na nucenou dopravu náleží t. zv. hnanecským stanicím, t. j. obcím za hnanecské stanice zřízeným. Obce za hnanecské stanice ustanovené jsou povinny tuto přenesenou působnost vykonávati, zejména hnance převzítí, jej dále dopraviti a o opatření hnancův, o bezpečný dohled nad nimi a o jejich průvod se postarati. Výlohy tím vzniklé nese jednak obec, jednak země, jednak jsou stanoveny různé konkurrence, a jest v té příčině rozhodno zemské zákonodárství, kteréž obsahuje i jiná ustanovení jemu v příčině p-u vyhrazená. Pro království České platí tu zákon z 15. led. 1873 č. 3 z. z. a najmě vyhlášky místodržitelství z 25. ún. 1874 č. 8 z. z., z 13. pros. 1874 č. 99 z. z. a z 16. čce 1875 č. 45 z. z. Zvláště se tu ustanovuje, že každému nálezů na p. má předcházeti zjištění domovského práva hnance-tuzemce, a jde-li o cizozemce, ujištění pohraničního úřadu cizozemského o převzetí hnance. Ohledně propuštěných trestanců se pak hnanecským stanicím zvláště připomíná, že nesmějí býti poslání p-em na pouhé vyzvání soudů nebo trestnice, nýbrž vždy-jako u všech jiných osob-jen na základě nálezů o p-u od výše uvedených úřadů vydaného; jakožto ti, kdož k hnancům přičtení býti nemohou, uvádějí se ještě zvláště: ti, kdož věznění byli toliko podle zvláštních předpisů policejních, osoby, jejichž odezdání vyžádáno bylo za účelem potrestání nebo jiného úředního řízení, jakož vůbec osoby, jejichž dopravování má se díti povozy dobročinnými; kromě toho vylučují se ze hnání p-em onemocnělí a osoby syfilitické. Pro mark. Moravské platí najmě zákon z 26. pros. 1872 č. 1 z. z. a nařízení moravského místodržitelství ze 30. pros. 1872 č. 2 z. z. Podle tohoto zemského zákona jest na 63 obcí (měst moravských) vznesena moc, aby vynášely nálezy na p., a vztažuje se tato působnost obci na celý obvod okr. soudu, jež v obci má své sídlo. Pro věv. Slezské obsahuje ustanovení zemskému zákonodárství v příčině p-u vvhrazená najmě zákon z 8. led. 1873 č. 3 z. z. a nařízení zemské vlády z 23. ún. 1872 č. 11 z. z. a z 20. č. na 1873 č. 40 z. z. a jest i zde právo k vynášení nálezů dáno jednotlivým hnanecským stanicím jakožto úřadům hnanecským.

Demartini.

Postroj koňský je souhrn věcí, které se kladou na koně, mezka, osla atd., aby ho člověk mohl užívatí, a to hlavně k jízdě koňmo; obdobné věci pro tahouny slují p o c h v y k o ň s k é. Nejhlavnější částí p-e k-kého jsou sedlo a uzda. *FM.*

Postrum viz Postřelná.

Postscenium, lat., prostranství za jeví-štěm.

Postscriptum [-skrip-] (z lat.), zkráceno P. S., douška, připsek.

Postulát, lat., požadavek. Ve filosofii znamená větu nedokázanou neb nedokazatelnou, jejíž přijetí se však přece žádá. Tak mluví Kant o **p-ech** praktického rozumu, myslé jimi pomysly boha, nesmrtelnosti duše a svobody, vesměs to pojmy nedokazatelné, jejichž přijetí však pro lidské konání jest nutné.

Postulatio viz *Accusatio publica*, str. 121 a.

Postulatio suspecti čili *accusatio suspecti tutoris* byla dle římských dvanácti desk obžaloba podaná na nepoctivého nebo nepořádného poručníka, ke které byli povoláni především spoluporučníci (*contutores*); kromě toho mohl úřad sám od sebe takového poručníka stíhat. **P. s.** mohla mít v zápatí odstranění poručníka (*remotio tutoris*), a byl-li tento z nepoctivosti jakési usvědčen, stal se bezctným (*infamis*). V pozdějším právu římském akkusaci podati mohl i sám nezletilec uradiv se s příbuznými, nebo vůbec kdokoli v zájmu nezletilcové.

Postumius Aulus Albinus, annalista římský. Praetorem byl r. 155 př. Kr., konsulem r. 151 zároveň s L. Liciniem Lucullem, s nímž, když při odvodě branců přišli přísně si vedl, od tribuna lidu do vězení byl uvržen. Když r. 146 po dobytí Korintu vyslán byl s deseti jinými do Řecka, aby Achaji učinil provincii římskou, získal si přízeň Řeků do té míry, že mu postavena byla čestná socha na Isthmu. Letopisné dílo své, které sahalo nejméně až do r. 560 od založení Říma, složil jazykem řeckým. Zachovány z něho zlomky velmi nepatrné.

Postumus viz Pohrobek.

Postup (*cesse*) pohledávek jest děj, kde posavadní věřitel z poměru závazkového (obligačního) vystoupí a na jeho místo vstoupí osoba jiná. Tato změna osoby věřitelovy může nastati nejen **p-em** v pravém slova smysle, nýbrž také nuceně, a proto t. zv. **p.** jakožto zákonný pojem zahrnuje v sobě každý vstup nové osoby jakožto věřitele v existující již poměr závazkový.

P. v pravém slova smysle jest změna v osobě věřitele na základě smlouvy mezi věřitelem posavadním (*cedentem*, *postupitelem*) a novým (*cessionářem*, *postupníkem*), kterouž pohledávka se převádí na tohoto. **P.** v nepřesném slova smysle jest na př. t. zv. příkázání pohledávky na místo placení cestou exekuce, kdy pohledávka, která přísluší dlužníku vůči třetí osobě, exekučně odevzdává se věřiteli »do vlastnictví«, pak t. zv. *cessio legis*, kde pohledávka sama sebou přechází na osobu jinou, na př. když rukojmí zaplatí věřiteli za hlavního dlužníka. Ku převodu smlouvenému stačí smlouva, reálného odevzdání netřeba; pouze pokud jde o t. zv. papíry majiteli svědčící jest v souhlase se zvláštní povahou těchto papírů, kde pohledávka vtěluje se v papír v nerozlučný celek, převod papírů podmíněn odevzdáním ve formách, předepsaných pro převod věcí movitých. Z podstaty **p-u** jde: že obsah pohle-

dávky se nemění pouhou změnou osoby věřitele; dlužníku (*debitor cessus*) jest lhostejno (právně), kdo jest jeho věřitelem. Nový nabyvatel pohledávky může žádati plnění od dlužníka stejně, jak k tomu byl dřívější věřitel oprávněn, nikoli více, neboť nikdo nemůže jinému postoupiti práva více, než sám měl.

Dlužník zavázán jest novému věřiteli vůbec teprve, když mu byl oznámen, avšak i potom oprávněn jest k námitkám, jež mu dříve příslušely, dále ovšem také k takovým, jež mu příslušejí proti novému věřiteli; při papírech majiteli svědčících námitky, jež z osobního vztahu dlužníka k věřiteli se odvozovaly, jsou vůči novému vlastníkovi vyloučeny; při pohledávkách vtělených princip publicity chrání poctivého cessionáře proti námitkám z knihy veřejné nezjevné. Jestliže dlužník uznal vůči novému věřiteli dluh, odpadají ovšem námitky, odvozované z osoby dřívějšího. **P.** (smlouvený) může se státi úplatně nebo bezplatně; v prvním případě postupitel ručí za pravost a dobytost postoupené pohledávky, avšak ne za více, než od postupníka obdržel; v druhém případě nikoliv. Jde-li o **p.** nucený (t. j. nesmlouvený), na př. když třetí osoba se svolením dlužníka zaplatí dluh, musí věřitel pohledávku postoupiti, ručí věřitel pouze za podvod, jinak nikoliv ani za pravost ani za dobytost. Pokud jde o pohledávku vtělenou v knize veřejné, nemá nárok na odškodnění při její nedobytnosti, pokud mohl z veřejné knihy o dobytosti se poučiti. Ručení za dobytost posuzovati dlužno podle stavu v době **p-u**; náhoda pozdější jde na účet postupníka. Když postupník sám nedopatřením nedobytnost zavini, nemůže ovšem také náhradu od postupitele žádati. Ostatně dlužno i na úplatnou *cessi* použití předpisův o správě a zkrácení přes polovici ceny obecné. Rakouské právo liší se, tudíž v úpravě **p-u** pohledávek od práva římského, které připouštělo **p.** pouze jako vnitřní poměr mezi věřitelem a postupníkem, tak že postupník na venek vystupoval jako zástupce (prokurátor) a to, co od dlužníka obdržel, si ponechal. Teprve litiscontestaci nebo zpravením dlužníka zanikala práva cedentova.

P-em sluje v hudbě vzájemný poměr dvou či většího počtu hlasů při spojích akkordických. **P** může býti přímý (*motus rectus*), jdou-li oba hlasy týmž směrem; nebo protivný (*m. contrarius*), postupují-li oba hlasy směrem opačným (jeden dolů, jiný nahoru); nebo stranný (*m. obliquus*), setrvává-li jeden hlas na témž tónu, co zatím druhý vzestupuje nebo sestupuje. K přímému **p-u** náleží souběžný či paralelní, jsou-li oba hlasy vzdáleny od sebe v témž intervalu, v tercii, v kvartě, v kvintě nebo oktávě (viz Parallely). O smíšeném **p-u** může býti mluveno jen ve skladbě trojhlasé. Dále dlužno rozeznávati vzhledem k intervalům, jimiž ten který hlas postupuje, **p. melodický**, vzhledem k akkordům, jak po sobě následují, **p. harmonický**. **P.** melodický může býti buď *diatonický*, postu-

puje-li hlas v celých tónech a púltónech na podkladech diatonického zvukofadu, nebo chromatický, postupuje-li v samých púltónech, nebo skóčný, čini-li kroky větší než sekundové.

●●**Postupice**, městečko v Čechách v hejtm. a okr. benešovském, má 115 d., 735 obyv. č. (1890), far. kostel sv. Martina bisk., 4t. šk., pš., telegraf, mlýn, popl. dvůr Zd. hr. ze Šternberka a čtyři výr. trhy. R. 1711 byly P. na přímluvu tehdejšího držitele P-ic, Fer-

Č. 3264. Znak měst. Postupic.

zejovic, kol r. 1550 Adam Předbor z Radešína, od r. 1570 Pavel Malovec z Libějovic a jeho manželka, Pavel z Řičan, od r. 1598 Jiří z Talmberka na Jankově, jehož potomci seděli zde do r. 1698, kdy Jan Fr. Kristof z T. prodal P. se zámekem, dvorem a ještě jiným zbožím okolním Ferdinandovi z Řičan a ten je připojil k panství jemišťskému.

Postupim (něm. *Potsdam*), hlavní město pruské prov. brandiborské a vládního obvodu postupimského, druhá královská residence pruská, tvoří samostatný městský kraj, leží v nejpůvabnější krajině marky brandiborské na pr. bř. Havoly blízko ústí Nuthy, na ostr. zv. *Potsdamer Werder* a tvořeném Havolou, několika jezírky a průplavem, ve výši 34 m n. m., na trati Berlín-Magdeburk pruských státních drah, skládá se ze Starého a Nového města, k němuž přísluší také čtvrti Kiez a Friedrichsstadt, a z 5 předměstí (Berliner, Nauener, Brandenburger, Jäger- a Teltower Vorstadt), z nichž Teltovské leží na lev. bř. Havoly a spojeno jest s ostatním městem krásným pískovcovým mostem, dlouhým 198 m. P. má 59.814 obyv. (1901), jest město dvorské a vojenské, jehož velická část obyvatelstva skládá se z vojenské posádky a sloužících a kde důležitým pramenem výživy jest návštěva cizinců, které vábí sem četné nádherné stavby místní i okolní, zvláště zámky královské. Ulice jsou široké a přímé, ozdobené mnohými palácovými budovami a osázené stromy tak, jako n á m ě s t í, krásně pomníky. Z těchto jsou hlavní: náměstí Vilémovo s pomníkem Bedřicha Viléma III., Lustgarten s parkem a místem pro vojenské přehlídky, bronzovou sochou Bedřicha Viléma I., poprsím cara Alexandra I. a 14 prus-

kých vojevůdů, 12 mramorovými sochami a s 8 děly z let 1680—1858, Alter Markt s mramorovým obeliskem (24 m) a náměstí Luisino. Chrámy v evangelických jest 5, katolický 1, řecko-katolický 1, synagoga 1 a 2 kaple. Z nich zvláště zmínky zasluhuje kostel vojenské posádky z r. 1730—36 s věží 88 m vys. a hrobkou Bedřicha Viléma I. a Bedřicha II., chrám sv. Mikuláše s nádhernou kupolí (75 m) a 4 zvonicemi, sv. Ducha s věží 90 m vys., chrám míru ve sluhu starokřesťanské basiliky s náhrobkem Bedřicha Viléma IV. a Bedřicha III. a s mramorovou skupinou Mojžíše od Raucha, kostel francouzské reformované církve a chrám Spasitelův. Ze světenských staveb pozoruhodné jsou: královský zámek z l. 1667—1701 s parkem, v němž jsou sochy Bedřicha Viléma I., cara Alexandra I. a generálů Blüchera, Gneisenau, Kleista a Tauenziena, radnice, velkolepý vojenský sirotčinec, cvičební dům s krásným portálem, kasino, budova zemského soudu, divadlo, hlavní strážnice, Braniborská brána a m. j. Z ústavů vzdělávacích má město gymnasium, reálné gymnasium, reálnou školu, vyšší školu chlapeckou a dívčí s ústavem učitelek, dívčí školu Charlottinu, přípravnu, královské zahradnické učiliště se zenskou školkou, válečnou, kadetní a poddůstojnickou školu. Dále jest zde veliký vojenský a občanský sirotčinec, městská a 3 jiné nemocnice, ústav idiotův a pro epileptiky atd. Průmysl jest poměrně nepatrný a soustřeďuje se ve větších rozmezech pouze v předměstích. Větší továrny jsou: raffinerie cukru (160 děl.), 2 továrny na lepenku (175 děl.), továrna na voskové plátno a na salmiak. Mimo to provozuje se tu výroba optických přístrojů (Hartnack), lučebnin, hedvábných látek, zinkového a řemenářského zboží, dále čilá plavba, rybnářství, ovocnářství, zelinářství a květinářství. Rovněž obchod jest bez významu, ačkoliv P. jest sídlem Německého vzájemného pojišťovacího ústavu na život a důchody a uvěrního spolku. Dopravě slouží několik tratí koňské dráhy, dvojí železniční spojení s Berlinem a parnikové se Špandavou, Berlinem a Wannsee, telefon, který spojuje P. s Berlinem, pak telegrafní a poštovní úřad I. tř. s 3 pobočnými úřady. — Z úřadů sídlí zde: vrchní praesident brandiborské provincie, král. obvodní vláda, účetní dvůr Německé říše, pruská vrchní účetní komora, zemský a úřední soud, vrchní pošt. ředitelství, král. policejní ředitelství, hlavní berní a katastrální úřad, vrchní lesní úřad, velitelství pěší a 2 jízdných gardových brigád atd. Městské úřady mají 18 členů magistrátu a 60 obecných starších. Posádkou jest v P-i gardový pluk pěší, husarský, 2 hulánské a dělostřelecký pluk, prapor gardových myslivců, cvičný pěší prapor, pluk garde du corps, tělesné četnictvo a oddělení jízdných gardových myslivců.

O kolí města patří k nejpůvabnější krajinám celé severoněmecké nížiny a jest hojně navštěvováno jak pro nádherné své zámky a

letohrady, tak i pro četné krásné partie vodní a lesní. Hned u města na z. za branou Braniborskou leží proslulý královský letohrádek Sanssouci (v. t.) a blízko něho t. zv. Nový palác, postavený v l. 1763—69, letní to sídlo císaře Viléma II., s hlavní budovou dlouhou 205 m a bohatě ozdobenou sochami, pilastry a skupinami, s 200 komnatami, mezi nimiž jest mramorový sál dl. 33 m, šir. 20 m a vys. 13 m, a divokým parkem 15 km v objemu. Sady spojen jest se Sanssouci zámeckým Charlottenhof s vilou římského slohu. Na s. od města před Nauenskou branou leží t. zv. Mramorový palác s krásným parkem a vesnice Alexandrovka, zal. r. 1826, s ruskou kaplí a 14 domky ruského slohu. V předměstí Teltovském vypíná se Brauhaušberg a na j. od něho Telegraphenberg s astrofyzikální a meteorologicko-magnetickou observatoří, geodaetickým ústavem a hradem, kdežto Pflingenberg na sz. od města nese velikolepou dekorativní budovu a 2 rozhledny. Na v. od P-í jest zámek Babelsberg a na sev. od něho letohrad a zámek prince Bedřicha Leopolda Pruského s nádherným mostem přes Havolu. Asi 4 km na sv. v rozšířené Havole leží Pfaueninsel s královským letohrádkem a sady, proti němu pak ves Šakrov s krásným kostelem. Konečně na v. od Teltovského předměstí jest vesnice Nová ves, něm. *Neuendorf*, dříve *Nowawes*, obydlená potomky českých osadníků a provozující tkání hedvábní a bavlny. — P. jest stará slovanská osada, jež připomíná se poprvé r. 993 a r. 1300 povýšena na město, které však až do Velikého kurfiřta zůstalo bez významu. Za tohoto zbudován zde v l. 1660—82 královský zámek a vydán 8. list. 1685 Postupimský edikt, jimž zvaní francouzští hugenoti do země. Velice město a okolí okrášlil také Bedřich Vilém I, Bedřich II. a Bedřich Vilém IV., dne 3. list. 1805 pak sjednán zde tajný spolek Pruska s Ruskem proti Francii. — Srv. Grieben, Berlin, Potsdam und Umgebungen (Berl., 1894); Mügge, Führer durch Potsdam (P. 1896). *Tšr*

Postupky viz Postoupky.

Pöstýén [pöšt'én] viz Pišť any 2).

Posudek, ve voj., viz Pohovor.

P. z nálecký v říz. trestním. Ve výroku znalců zákon rozeznává dvě části: nález (v. t.) a p. neboli zdání, dobré zdání. P. obsahuje logický soud, jež znalci podle svých odborných vědomostí z určitých skutečností vyvozují. K tomu třeba připojití odůvodnění, aby bylo viděti, jakým postupem znalci ke svým úsudkům dospěli (§ 124 ř. tr.). *-rch.*

Posudky v staroč. soudnictví dnové, v nichž se některé věci po skončení soudě (po súde) ještě mimořádně vyřizovaly.

Posun v tělocviku provádí se zejména při cvičeních úpolnických šnutím obou chodidel ku předu za účelem přiblížení se k protivníkovi. *Schnr.*

Posunčina, chorea Sydenhamova, chorea nervová, jevíci se za současné změny duševní) zvláště bezděčnými stahy svalovými,

jež v různých končinách tělesných míhavě vyvstávají. Namnoze podobají se fyziognomickému pitvoření a posunkování-odtud český název. Nezřídka však i celé tělo mrštně se převrací, zprohýbá a pod. Ve spánku pohyby obyčejně vymyjí, avšak dokud osoba bdí, nemůže, ani kdyby chtěla, jich potlačit, klidně postáti, poseděti, na lůžku spočívatí. Obyčejně jí překážejí při každém úmyslném počínání a zvláště zvyšuje se jejich prudkost každým vzrušením citovým.

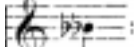
Název chorea, ballismus, tanec sv. Víta pochází již ze středověku, kdy pozorovány byly záchvaty krečovitého zmítání, mnohdy podobného i tančivému hopkání, kteréžto záchvaty šířily se způsobem epidemicky sdělným, avšak dlužno podotknouti, že úkazy ty, jakkoli jsou příbuzny p-ně a ačkoliv někdy vyskytají se s ní pospolu, přece dnes připisují se na vrub jiné chorobě nervové, totiž hysterii.

P. vzniká nejčastěji za mladistvého věku, zvláště u bledokrevných, útlých děvčat mezi 6.—14. rokem, porůznu u dospělejších a zřídka ve věku pokročilem. Její původ bývá odvozen někdy z náhlého a mocného pohnutí duševního (děs), někdy z napodobení (epidemická náhaza mezi spolužačkami), nápadně zhusta rozvine se za těhotenství, po úrazech a zvláště často u osob, které měly kloubní rheumatismus. Podle zkušeností klinických a podle nálezů pitevních choroba je podmíněna vrozenou slabostí nebo získanou poruchou určitých ústrojí mozkových, které mají za úkol ovládati zřízenou činnost pohybovou. Čím mocnější je zděděná nebo jinými vlivy získaná praedispozice k nervovému onemocnění, tím nepatrnější příčina může zavdati poslední podnět k výbavě choroby. **P.** začíná nenápadně; nemusí býti napřed nic znáti nežli jakousi neustálenost v chování a nejapnou trhavost v pohybech. Teprve když i duševní povaha se změnila, příbuzní uhodnou, že asi v tom kutění neposedném vězí něco chorobného, neboť dítě činívá dojem, jakoby přestávalo býti pamětlivo svých zájmů a zálib, není s to, aby věnovalo něčemu trvalejší pozornost, vše, co se mu řekne, zapomene a jakoby bylo hříčkou rozmarů vrtochovitě se vystřídávajících. Za rostoucího lomcování někdy stupňuje se neschopnost choditi, ba i mluvití, kousatí, polykatí; mnohé dítě nejen každé chvíle shodí se sebe pokrývku, ale třeba se i pohmoždí. V některých případech může dojiti až na divoké dovádění, podobné zuření manickému a také jsou známy i způsoby šílenosti prudkých tvarů, zvláště hallucinativních. Nepřipojí-li se nějaká těžká nemoc tělesná (vada srdeční, hysterie atd.) nebo duševní, **p.** končívá se obyčejně vyléčením za několik týdnů čili málo měsíců. Jsou ovšem jednotlivé případy mající význam těžší a trvání delší, ale jen výjimečně udrží se po celá léta a zřídka jest ohrožen i sám život. Za to však osoba vyléčená zůstává náchylnou onemocnění zнова.

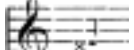
V některých rodinách vyskytuje se dědičné zvláštní a celkem dosti vzácná choroba, která svými příznaky podobá se **p**-ně, ale liší se od ní tím, že vzniká až mezi 30.—40. rokem, že její vývoj je chronický, poněkud a spojena jest s postupným slábnutím duševním, vedoucím někdy až k úplné zblbělosti. Nemoc ta nazývá se **choreou Huntingtonovou** podle lékaře, který ji první popsal. *Kfr.*

Posunovadla (něm. *Schiebebühen*) jsou v nádražích zařízení, jimiž se dosahuje přepravy vozů s jedné koleje na druhou. **P** jsou buď pohroužená do terainu, tak že jejich vršek je v rovně výši s průběžnou kolejí, nebo jsou převyšena. V tomto případě třeba vůz na **p**-lo zašnouti jako na rampu. Jsou to vozy o 4, 6 i 8 kolech. Pravidelné kolej **p**. leží kolmo ke kolejím hlavním. Umístění jejich v nádraží bývá poblíže remis a topíren. *Sp*

Posuvky nazývají se v hudebním písmě značky, které mají vyjadřovati snížení, zvýšení aneb do původního stavu uvedení kmenových tónů stupnice základní (t. j. takové, jež vyjádřena je notami pojmenovanými písmeny alfabatickými beze všech přípon). **P** nyní užívané jsou: **b**, **♭**, **♮**, **bb**, **×**, **♯♭**, **♮♯**, **♮♭**. Takové **p**., které namátkou vyskytují se ve skladbě, nazývají se náhodnými **p**-kami čili akcidentály, oproti podstatným, které pro delší průběh skladby nebo pro skladbu celou na počátku řádky notové (za klíčem) jsou postaveny a předem determinují pro tóninu zvýšení některého stupně stupnice základní, či jeho snížení (srv. Předznamenání). Jednoduché **b** snižuje o půltón, jednoduchý křížek **♮** o tolikéž zvyšuje; znaménko jednoduché odvolací **♭** v obou případech obnovuje tón kmenový. Dvojitě **p**. snižovací **bb** snižuje

o dva půltóny, na př. *heses*, jež

na klavíru má s enharmonickým **a** kláves týž. I po předznamenání jednoduchém **b** třeba naskytující se případně *heses* vyznačiti dvojnásobnou **p**-kou **bb**. Z dvojnásob sníženého tónu činí jednoduchá odvolací **p**-ka **♮** jednou snížený, dvě odvolací **p**. **♮♮** tón kmenový. Dvojitě (španělský) křížek **×** zvyšuje o dva půltóny, na př. znamená na klavíru

 fisis, jež má kláves stejný s **g**

Podobně i při předepsaném jednoduchém **♮** tóny dvakrát zvýšené musí býti znamenány **×**; **♮♮** činí z tónu dvakrát zvýšeného tón jednou zvýšený, **♮** **♮** restituuje kmenový tón. Lépe však je, používáme-li ve všech případech **♮** k restituci kmenového tónu a rovněž po **b** nebo **×** značky **♮** bez značky **♮** a po **♮** nebo **bb** značky **♮** bez **♮** pro tóny jednoduše změněné. Značky **♮** a **♮** měly původně stejný význam; **bb** a **×** jsou původu daleko novějšího a vznikly kol r. 1100. Celý způsob posouvání (*Cantus transpositus, transformatus, Musica ficta, falsa*) vyvinul se nenáhle z dvojitě postavy **B**, druhého to písmene v základní stupnici, kteréž již v X. stol. buď bylo zna-

čeno okrouhle (**b**, *B rotundum, molle*) nebo čtyřhraně (**♭**, *B quadratum, durum*), při čemž v prvním případě znamenalo naše **B**, v druhém naše **H**. (Označení **h** vzniklo směnou frakturního **h** s **h** v Německu.) Již ve století XIII. zběžným psaním značka **♭** nabyla podoby **♮** a **♮** a přenesením dvojjazyčnosti písmeny **B** na jiné stupně (**E**, **A**) stalo se znaménkem pro vyšší z tónů k sobě příslušejících, kdežto **b** znamenalo nižší; tím stalo se **b** **p**-kou snižovací a **♮** znaménkem zvyšovacím potud, že i **♮** před **F** znamenalo naše **Fis** a **b** před **F** nikoli **Fes**, vybrž právě jen **F** na rozdíl od **Fis**. Až do XVIII. stol. bylo **b** odvolacím znaménkem čili odrážkou značky **b** a je tudíž při hře starších skladeb nutno nepojímati ho moderně. Dále sluší mít zřetel, že teprve kol r. 1700 vyvinul se obyčej, že **♮** nebo **b** platí pro celý takt, že dříve platilo jen tehdy, když byla táž nota zase znovu udávána několikráte, že však po kterékoli jiné notě znaménko musilo být opakováno. Srv. Riemann, Studien zur Geschichte der Notenschrift. **b**

Posuvné počítadlo viz Počítací stroj, str. 990 a.

Posvátno, ves na Moravě, hejtm. a okr. Hranice, fara a pš. Kelč; 58 d., 380 ob. č. (1890).

Posvěcení (na Moravě **h o d y**, něm. *Kirmes*) jest výroční podzimní slavnost na památku posvěcení chrámu. Vyvinulo se z pohanského obyčeje oslavovati šťastnou sklizeň a příchod zimy. Prvý ráz **p**. zračí se v radovánkách, pečení koláčův a **p**., druhý v obětech, jejichž pozůstatkem (místy dosud) jest stínání kohouta a shazování kozla. Zvyk sléz uvedený koná se před zlatou (krásnou, pěknou) hodinkou, t. j. druhý den, v pondělí po **p**. Sťavše kohouta vesničané vracejí se do hospody, kdež se tančí a hoduje, jako v neděli. Císař Josef II., chtěje omeziti nadpočet **p**. a nešvary při nich, ustanovil obecně **p**. císařské na neděli po sv. Havle. Ale namnoze slavívána pak **p**. dvě, dosavadní a císařské nad to. V městech obyčej slaviti **p**. mizí.

Pošepny **F r a n t i š e k**, vynikající geolog čes. (*30. břez. 1836 v Jilemnici — †27. břez. 1895 ve Vidni); studoval od r. 1852 polytechniku v Praze, kdež byli Balling a E. A. Reuss jeho předními učiteli, a od r. 1857 vyšší horní učiliště v Příbrami pod F. Grimmem. Již za studií svých **P**. zabýval se podrobněji geologií a zvláště rád konal badání v oboru rudných žil a j. ložisků nerostných. Nalézal se od r. 1863 ve státní službě v Nagybányi, v l. 1863 až 1865 byl mimořádným členem říšského geol. ústavu ve Vidni a v následujících letech opět ve službě státní v Uhrách a opět ve Vidni, kde se stal r. 1875 vicesekretářem v ministerství orby. T. r. navštívil světovou výstavu ve Filadelfii a rudné okrsy v Kalifornii a Nevadě. Po čas své státní služby **P**. vykonal přčetné cesty po říši a zpracoval vědecky mnohá místa hornicky i geologicky důležitá, jako zvláště Rodna, Verespatak, Ra-

belje, Rauris, Kitzbühel, Brixlegg a mn. j. Jemu náleží přední zásluha, že na vyšších horních školách v Příbrami a Lubně zřízeny byly zvláštní stolice pro nauku o ložiskách rudných; sám povolán byl r. 1879 do Příbramě, kdež byl r. 1882 jmenován mimoř., r. 1889 řádným professorem speciálně geologie rudných ložisk a analytické chemie. Ale téhož roku opustil Příbram a usadil se ve Vidni, věnuje všechen čas cestám po různých zemích evropských i do Orientu a neúporné práci vědecké. Počet vědeckých prací P-ného jest veliký, asi 150; jimi proslul daleko za hranicemi své vlasti jako znamenitý geolog, zvláště pokud se týče vzniku žil rudných, celkových poměrů geologických přemnohých okrsků hornických a vůbec všech oborů praktické geologie. Směr prací jeho naznačiti můžeme uvedením jen některých jeho spisův, odkazující v příčné ostatní literatury k seznámům a úvahám v citovaných životopisech: *Geologické poměry permského útvaru v severových. Čechách* (»Živa«, 1860); *Něco o měděných hornišťích českého permského útvaru* (t., 1861); *Příspěvek k dějepisu měděných hor v Krkonoších* (t., 1862); *Glíderung des Rohliegenden in Böhmen* (»Jahrb. d. g. R. A.«, 1863); *Zur Entstehung der Quarzlager* (t., 1867); *Ueber Dislocationen im Příbramer Erzrevier* (t., 1872); *Setzt das Gold in die Tiefe?* (»O. Zeitschr. f. Berg-u. Hüttenw.«, 1867); *Ueber die Anwendbarkeit der Lateralsecretionstheorie zur Erklärung der Erzgangführung* (t., 1882); *Ueber die Benützung der Katastralkarten zu montangeologischen Zwecken* (t., 1882); *Ein internationaler Compass* (t., 1885); *Zur Genesis der Metallseifen* (t., 1887); *Einige die Wassereinbrüche in die Duxer-Kohlenbergbaue betreffende geologische Beobachtungen* (t., 1888); *Ueber einige wenig bekannte alte Goldbergbaue Böhmens* (t., 1889); *Studien über die montanistische Kartirung* (»Berg - u. Hüttenmänn. Jahrb.«, 1871); *Ueber die Adinolen von Příbram in Böhmen* (Tschermak, s. min. petr. Mittheil., 1888); *Geologische Betrachtung über Gangspalten* (»Jahrb. d. Bergakademien«, 1874); *Die magnetische Declination und die Isogonen der Oest.-ung. Monarchie* (t., 1878); *Ueber die Entstehung der Blei- und Zinklagerstätten in auflöslichen Gesteinen* (t., 1893); *Ueber die Genesis der Erzlagerstätten* (t., 1895); *Der Bergbaudistrict von Mies in Böhmen mit besonderer Berücksichtigung der vereinigten Joh. Bapt. u. Prokopi-Zeche* (Videň, 1874); *Die Eruptivgesteine von Mies in Böhmen* (»Verh. d. g. R. — A.«, 1874); *Geologie und Bergbau in ihren gegenseitigen Beziehungen* (Archiv f. prakt. Geologie, I., 1880); *Die Goldvorkommen Böhmens und der benachbarten Länder* (t., II., 1895); *Die Golddistricte von Berezov und Mias am Ural* (t., II., 1895); *Beitrag zur Kenntniss der montanisch-geol. Verhältnisse von Příbram* (t., II., 1895); *Vysvětlení ku přehledné mapě minerálních ložišť a na nich se zakládající hornické industrie a minerálních zřidel Čech* (Praha, 1891, též něm.). -Srv. Jarosl. J. Jahn, F. P. (»Čas. pro prům. chemický«, 1895); C. v. Ernst (»Oest. Zeitschr. f. B. - u. Hütten-

wesen«, Vereinsmittheilungen, 1895, a »Arch. f. pract. Geol.«, 1895).

Pě

Poskození cizí věci viz Uškození na cizím majetku.

Poskození na těle, správněji ublížení na těle (*Verletzung an dem Körper, Körperverletzung*) zavazuje pachatele podle rak. ob. zák. obč. (§§ 1325—1328), nehledíc ke stupni jeho viny, k nahrazení škody v celém objemu (*damnum emergens et lucrum cessans*) čili k náhradě plného interese (zákon užívá v § 1323 výrazu *dostiučinění, Genugthuung*). Poskozenému nahraditi tedy dlužno nejen náklady léčení, nýbrž i ušlý výdělek, a stane-li se k výdělku neschopným, i výdělek, který mu budoucně ujde, ano k žádosti jeho zaplatiti mu musí i přiměřené bolestné (*ein den erhobenen Umständen angemessenes Schmerzensgeld*). Náhrada dává se ve způsobě výživného (*Alimente*, §§ 672 a 1418), ač jestliže strany se neshodnou na aversionálním kapitále (úhrnkovém odbytém). V případě usmrcení zaplatiti dlužno netoliko útraty nemoci a pohřbem vzešlé, nýbrž nahrazeno buď i osobám těm, jež zemřelý byl povinován vyživovati, na př. vdově a pozůstalým dětem, vše to, co jim tím ušlo a to bez rozdílu, zda mají osoby ty vlastní jmění či nemají. Za delikt pokládá ob. zák. obč. i svedení osoby pohlaví ženského, pokud se dotýče náhrady útrat slehnutí a šesti nedělí. C se týče bolestného, ustanoví jeho výši soudce podle rozumného svého uvážení. Nepřipouští se tedy přísaha oceňovací. Nárok na zaplacení bolestného jest právem zcela osobním a nepřechází na dědice osoby poskožené. Srv. Randa, O závazcích k náhradě škody z činů nedovolených.

Pošta, far. ves v Čechách, hejtm. Pelhřimov, okr. Pacov; 51 d., 341 obyv. č. (1900), kostel sv. Bartoloměje, v XVIII. stol. přestavěný, s náhroby ryt. Housků ze Zahradky a Malovců z Malovic, 3řf. šk., ps., mlýn a samota u Housků. Bývalá tvrz stávala v místech nynějšího dvora.

Pošov (*Poschau*), ves v Čechách, hejtm. a okr. Žlutice, fara Nahorečice, ps. Chýše (u Žlutice); 96 d., 195 ob. n. (1890).

Pošta (z lat. *posita*, totiž *statio*) je pojmenování buď stanic pro posly a povozy, neb určení vzdálenosti mezi stanicemi, nebo povšechné označení ústavu k dopravě věci i osob. V tomto smysle p. znamená zařízení k oné dopravě, způsob dopravy (p. pěší, jízdní atd.), druh (listová n. povozná), též i budova.

Dějiny p-ty. Prvopočátky poštovníctví nalzáme v Assyrii, Babelóně a Egyptě k dopravě královských rozkazů do nejdolejších částí rozsáhlé říše. Pravidelnou dopravu k tomu účelu zařídil v Persii Cyrus I. (560 př. Kr.), o níž nám Hérodotos a Xenofón podávají podrobné zprávy. Řeckové k dopravě zpráv úředních i soukromých používali běhounů (viz Hémerodromové). Vysokého stupně dospělo po-

štonictví u Římanů jako *cursum publicum*. Byla to římská státní p., organizovaná zvláště císařem Augustem podle způsobu p-ty perské (viz *Angari*), sloužící k dopravě úředních dopisů císaře a úředníků civilních i vojenských, posílá císařových neb senátních a posílá cizích, do Říma cestujících. V určité vzdálenosti byly na všech hlavních silnicích z Říma a později též z Cařihradu do provincií vedoucích zařízení stanice, zvané *mutationes* a *mansiones*; v oněch koně, mezkové a volové, příprěží poštovní tvořící, se vyměňovali, v těchto mimo to cestující stravovali a ubytovali. Na důležitějších stanicích bylo vždy pohotově 40 koní, pak přiměřený počet mezkův a volů. Dozor nad stanicí měli *manipes*, poštmistři, na pět let jmenovaní; dozor nad poštmistry v provincii měl *proconsul* nebo *rector provinciae*; veškerou státní p-tu pak řídil *praefectus praetorius*. K dopravě spisů sloužili kurýrové, k dopravě osob a zavazadel povozy tyto: k rychlé dopravě *rheda* (*carpentum*), čtyřkolový, velmi prostorný vůz, pro několik osob se zavazadly, do něhož v létě osm a v zimě deset koní se zapřáhlo; *carus*, malý dvoukolový vůz k dopravě zavazadel; *birota*, dvoukolový kabriolet třemi mezký tažený k dopravě těžkých zavazadel a zbraně. Vedle těchto vozů k rychlé dopravě používalo se též jakéhosi žebřinového vozů *clabula*, do něhož zapřázeni byli čtyři volové a v němž větší množství zavazadel a po případě i vojsko se dopravovalo. Kdo chtěl použít státní p-ty, musil se vykázati lístkem k jízdě oprávněným a císařem neb nejvyššími úřady vydaným. Ačkoliv tato p. sloužila výhradně účelům státním, nebyla udržována říši, nýbrž provinciemi a poddanými, kteří postarati se musili o vše, čeho p. vyžadovala. Tím *cursum publicum* stal se občanům velmi obtížným a nenáviděným. Vývoj římské p-ty dosáhl za Theodosia (r. 380 po Kr.) nejvyššího stupně, klesal pak víc a více, až v době stěhování národů a pádem Římské říše *cursum publicum* zcela zašel. Teprve Karel Veliký zařídil podle způsobu Římanů r. 807 po Kr. z nynějšího Auxerre přes Nevers a Limoges do Španěl, přes Autun, Lyon a Mont Cenis do Italie a z Paříže přes Čáchy do Německa stanice k dopravě posílů a císařských úředníků. Za Jindřicha I. zakládáním měst vyvinulo se obchod a živnostnictví, následkem čehož nastala potřeba styku měst, obcí, obchodníků a řemesel, klášterův a později i universit. Poslové zprostředkovali dopravu dopisův a zboží pěšky i povozem, zvláště poslové řezníkův a obchodního spolku »Hansa«. Král Ludvík XI. rozkazem z 19. čna 1464 určil, aby po celě Francii na všech hlavních silnicích ve vzdálenosti čtyř hodin ustanoveni byli lidé schopní a spolehliví k udržování 4 až 5 koní k dopravě královských kurýrů. — Koncem XV. stol. kurfiřt Albrecht sloučil v Braniborech všechny druhy posílů v p-tu z e m ě p a n s k o u k dopravě zášek státních i soukromých. Za cis. Bedřicha III. Roger z Taxisův zařídil v Tyrolsku a Štýr-

sku pravidelné p-ty, podle jejichž způsobu František z Taxisův za cis. Maximiliána I. r. 1526 zařídil spojení poštovní mezi Vídní a Brusselem »jízdními posly« pod dozorem zvláštních »mistrů«, kteří později jmenování byli *postillon* a *poštmistři*. R. 1522 zavedeno spojení mezi Vídní a Norimberkem, r. 1526 mezi Vídní a Prahou, r. 1530 mezi Vídní a Prešpurkem, r. 1542 »polní p.« ve válce s Turky za Sulejmána II. — Kdežto v zemích Rakouských a Uherských p-tu spravovaly rodiny Taxisův a Paarů, nabyl Taxisové dopravy poštovní ve větší části Německé říše jako léna a udržela se p. v rukou Taxisův až do r. 1867, kde Prusko převzalo veškerá zařízení poštovní od knížete Thuma a Taxisa, kterému vyplaceno odškodné 3 mill. tolarů. Poštovníctví vyvinulo se v jednotlivých státech samostatně a vzájemné styky sousedních státův určovaly zvláštní poštovní smlouvy (na př. r. 1850 Rakousko-pruský spolek poštovní), až ujednáním poštovního spolku světového v Berně r. 1874 a r. 1878 veškeré státy země zařídily poštovníctví podle zásad stejných.

Dějiny poštovníctví v Čechách viz Čechy str. 437 sl.

Moderní poštovníctví jakožto veřejný ústav dopravní činí p-tu světovou nevyhnutelnou, ústavem veřejného blaha a veřejné důvěry. P. jako korunní či státní právo (regál) obsahuje monopol nucené dopravy p-tou v rozličných státech v rozličném objemu.

P. listovní dopravuje psaní obyčejná a doporučená (rekommandovaná), dopisnice jednoduché a s odpovědí (viz *Korrespondenční listek*), zálepky, noviny a tiskopisy všech druhů v pásce nebo v otevřené obálce a vzorky zboží, obchodní papíry, cenná psaní, krabice s udanou cenou, poštovní příkazy a poštovní poukázky

P. povozná dopravuje zásilky peněžní, cenné papíry a skvosty s udáním ceny, zboží a jiné s udáním neb bez udání ceny a v obvodě mezinárodní balíčky poštovní. P. prostředkuje dále dobírky, t. j. vydá zásilku příjemci po zapravení udané částky, která se pak podavatelé vyplatí. Konečně p. dopravuje osoby a jejich zavazadla.

P. většiny států ručí za ztrátu rekommandovaných psaní, nikoli však za zpoždění v dopravě, ručí dále za jistých podmínek při zášilkách povozných za ztrátu, schodky a poškození zášek od doby podání až k jejich doručení. Podrobně pojednání podává Antonín J. Brunclík, *Atlas poštovních tabulek Wankových* (Praha, 1895).

Doprava poštovní mezinárodní jest upravena pařížskou poštovní smlouvou světovou na základě bernské všeobecné smlouvy poštovní z r. 1874, s dodatečnými ujednáními lisabonskými (1885), vídeňskými (1890), washingtonskými (1895) a bernskými (1900).

Jakých rozměrů poštovníctví v Evropě nabýlo roku 1900, vysvítá z těchto čísel (podle sestavení cis. rady Machka):

Z e m ě	Poštovních úřadů	Na jeden poštovní úřad připadá		Psaní	Dopisnice	Tiskopisy a vzorky	Poukázky	Balíky a cenné zásilky	Na 1 obyv. připadne zásilek
		km ²	obyv.						
				milliony kusův					
Německo	37.242	15	1.513	1,847.044	1,020.340	2,468.907	153.576	199.388	50·9
Britannie s Irskem	22.189	14	1.847	2,760.230		900.200	184.516	15.448	67·3
Rusko	11.681	1.921	11.061	507.225		354.827	7.640	21.212	3·9
Francie s Alžírem	10.715	95	4.008	1,051.713	65.330	1,435.250	61.527	66.961	26·0
Italie	8.076	35	3.782	279.261	101.864	351.654	14.621	13.552	12·3
Rakousko	6.895	44	3.786	727.690	328.101	253.627	32.789	52.311	40·4
Uhry	4.923	65	3.900	189.832	90.536	167.900	20.505	22.524	16·0
Švýcarský	3.550	12	933	144.754	67.395	191.701	15.214	24.552	64·5
Rumunsko	3.449	46	1.567	25.344	10.958	27.898	1.202	1.455	6·7
Švédsko	3.213	137	1.598	90.711	12.401	148.938	3.308	3.313	20·2
Španěly	3.140	161	5.761	148.920	5.370	178.163	—	800	8·5
Portugaly	2.792	33	1.809	29.554	8.532	26.482	474	292	7·5
Norsko	2.465	131	905	42.138	4.695	64.430	625	3.365	21·5
Bulharsko	1.985	49	2.000	8.430	4.160	8.013	435	125	3·5
Nizozemsko	1.321	25	3.920	130.733	59.944	186.885	7.786	5.978	36·8
Dánsko	1.155	34	2.121	81.942	6.736	96.622	3.937	4.410	36·2
Belgie	1.151	26	5.921	160.320	65.572	326.094	13.632	5.868	33·1
Turecko	1.031	2.802	23.778	18.971	266	5.994	—	—	0·8
Řecko	401	159	6.069	9.438	667	7.653	89	195	4·1
Srbsko	125	389	18.248	8.849	400	8.920	100	450	4·0
Lucemburk	88	30	2.688	6.022	3.095	7.571	557	669	38·6
Bosna a Hercegovina	86	587	18.119	7.600	2.655	3.136	781	697	6·6
Černá Hora	9	1.052	26.666	68.000		68.200	—	2.500	0·54

Veškerou Evropu předčí Spojené Obce sev.-amer., kde 73.570 poštovních úřadů (jeden na 850 obyv.) dopravilo 11.688 milionů psaní (100 psaní na 1 obyv.). Na celé zeměkouli **p.** dopravuje ročně přes 30 miliard, denně přes 80 milionů zásilek.

Příjímání zásilek obstarávají poštovní úřady, poštovny, agentury a pod., jakož i v zemích, kde zřízeno doručování zásilek posly přespolními (rurální **p.**), těmito.

Dopravu poštovní obstarávají zvláštní zřízení pěšky nebo jízdomi pomocí koní, mezků, sobů, psů, lam, velbloudův a slonů, pak ve vozech, saních, lodích a na železnicích ve zvláště k tomu účelu upravených vozech (poštovní ambulance). Ve velkých městech, jako ve Vídni, Praze, Berlíně, Paříži, Londýně a v Novém Yorku, slouží k dopravě některých druhů **p**-ty listovna a telegramů **pneumatická pošta** (v. t.).

Poštěvák viz Clitoris.

Poštołka (*Falco tinunculus*), menší sokol, jenž se zdržuje v planinách, na pokraji lesů, na kostelích, věžích, zříceninách neb ve skalních úbočích. V létě jest u nás zjevem obyčejným. Pronásleduje v městě vrabce, v polích myši, chytá též kobylky, žáby i ještěrky. Jest pták smělý, až drzý, jenž rychle křídly pohybuje, v letu pak častěji, což jest významné, se zastaví, aby slídil po kořisti, a delší dobu křídly třepetaje se vznáší. Pozoruje-li něco upjaté, kolébá rychle za sebou hlavou jako súvy. Má 32 cm délky, ozobí, kruhy oční a nohy žluté, drápy černé. Barvy jest nahore skřovicové s příčnými skvrnami kopinatými tmavohnědými, vezpod žlutobílý. **P.**

má tupý zobek v horní čelisti, ocas zakulacený, samec jest na hlavě a ocase šedopopelavý, samice a mládřata mají na rziivočervené hlavě černohnědé skvrny. Hnízdí po celé Evropě až po kruh polární a podobně v Asii a sev. Africe až po Madeiru. V září stěhuje se hromadně do Afriky až po rovník neb zůstává přes zimu v jižní Evropě. V březnu vrací se opět k svým hnízdištím. Druhy se u nás objevuje, po příp. i hnízdí **p.** rudonohá (*Erythropus vespertinus*) znatelná po nohách pěkně červených, hnědém ozobí a lysinách kol očí. **P.** jižní (*F. cenderis*) jest menší druh příbuzný, náležející jižní Evropě, sev. Africe a Indii. Délky má 29 cm a v zobáku velmi ostrý zobek. Z jižní Evropy zalétá vzácně i do Čech. **Bše.** V myslivosti **p.** zařazena jest sice mezi škůdce, ale že žije ve hlavně myšmi, rozličným hmyzem a menším ptactvem, nebývá tak usilovně stíhána, jako jiní dravci **črn.**

Poštorná (*Themenau*), dvě české obce (Dolní a Horní) v Dol. Rakousích, nedaleko morav. Břeclavě, v hejtm. mistlbašském, okr. valtickém, má 3811 obyv., z nichž je 3538 Čechů (1890), nový far. kostel, pošt. a telegraf. stan., liechtenstein. továrnu na zboží hliněné a cihly a továrnu na umělá hnojiva.

Poštovice, ves v Čechách, hejtm. a okr. Slaný, fara Kmetěves, ps. Zlonice; 65 d., 460 ob. č. (1890), popl. dvůr, cihelna a mlýn. Stávalo zde tvrziště

Poštovníctví viz Pošta.

Poštovní dobírka viz Dobírka poštovní.

Poštovní poukázka viz Poukázka poštovní.

Poštovní spořitelny mají za účel, aby možným učinily jednotlivci, ústavům a společnostem vkládati úspory v menších částkách u poštovních úřadů pod státní správou a zárukou. P. S. zavedeny byly nejprve v Anglii r. 1861 tehdejším kancléřem pokladu Gladstonem, po té následovaly Victoria r. 1865, Nový Zeeland r. 1867, Canada r. 1868, Jižní Austrálie r. 1869, Belgie r. 1870, Queensland r. 1873, Itálie r. 1876, Nizozemsko r. 1881, Francie r. 1882, Tasmanie a Indie r. 1882, Rakousko r. 1883 (zákonem ze dne 28. května 1882), Švédsko a Kapsko r. 1884, Ceylon r. 1885 a Uhry r. 1886. V Rakousku, kdež zavedeny byly snahou ministra bar. Pina a odborného přednosty Jiřího Theodora Cocha, působící poštovní úřady jako sběratelny c. k. spořitelního úřadu poštovského od r. 1883, přijímají vklady od 1 — 2000 K, které se zaručují 3 %. Vkladatel se stane majetníkem knížky vkladní, ve které veškeré vklady se připisují a vybrané částky (splátky) odepisují. Překročil-li vklady 2000 K, jest spořitelní úřad povinen vyzvatí vkladatele, aby svůj kapitál uspořeno zmenšil. Neučinil-li tak vkladatel do měsíce, koupí se pro něho úpisy jednotného dluhu státního v papírech za částku, již ke zmenšení pohledávky na 2000 K třeba, nejméně však v nominální hodnotě 400 K podle denního kursu. Kupní cena odepíše se vkladateli jako splátka, zakoupené obligace zůstanou v úřadě uschovány a vkladateli se zašle knížka rentová. Vkladatelé, kteří vládnou dostatečnou částkou u úřadu spořitelního ve Vídni, mohou každé doby žádati za zakoupení rakouských papírů státních; zakoupené papíry buď se zašlou vkladateli nebo se uschovají u úřadu. Vlastník knížky rentové může každé doby žádati za zaslání nebo prodej uložených papírů. R. 1901 bylo koupeno za 34,7 milionů K a od roku 1883 za 210 mill. K státních papírův a má spořitelní úřad 17.024 vlastníkům rentových knížek za 90 milionů K cenných papírů v uschování. Zvláštnosti spořitelního úřadu poštovského v Rakousku jest řízení poukázkové (viz Checkové a clearingové řízení). Spořitelní úřad zavedl též obchod v papírech cenných a jejich escompte. V měsíci dubnu 1902 vykázal 1,577.877 vlastníkům knížek vkladních (úsporných) s 1.135,863.768 K 6 h vkladův a 980,715.830 K 31 h splátek, tudíž s uloženými 155,147.937 K 75 h. Vlastníkům českových knížek bylo 48.522 a z těchto 38.783 účastníků řízení clearingového s 48.989,887.577 K 53 h vkladů a 48.788,973.325 K 5 h splátek, tudíž s uloženými 200,914.252 K 48 h. Veškerý obrát byl 50.125,751.345 K 59 h vkladů, 49.769,689.155 K 36 h splátek, dohromady 99,895,440.500 K 95 h. K tomuto obrátu bylo potřebí 200,540,857 transakcí. V Čechách bylo v dubnu 1902 vplaceno úspor 58.814 s 1,286.579 K 83 h a v checkovém řízení 458.506 vkladů se 70,672.960 K 84 h. Na 19,933 splátek vyplaceno 1,221.610 K 40 h, v řízení checkovém 80.946 výplat s 50,446.858 K 15 h.

Haa.

Poštovní známky jsou druh cenných papírů, sloužící k označení, že poštovně bud při podání pošt. zásilek zapraveno bylo franc-o-nebo že při doručení má býti zapraveno příjemcem zásilky-p o r t o. P. Z. vyrábějí se knihtiskem, kamenotiskem, mědirytem neb ocelorytem, tisk jest obvyčejně plochý, ale též vyvýšený — reliefový, buďto jednobarevný neb ve dvou i více barvách; představují znak země nebo podobiznu vládařů, zasloužilých mužův, allegorické figury, obrazy zvířat nebo krajin neb vynikajících budov, historické události atd. a obsahují udání ceny. Zadní strana jest opatřena lepidlem. Vedle p-ch z-mek pro poštu listovou vydávají se též známky pro zásilky povozné a poukázky, obálky na psaní a pásky na tiskopisy s otístenou známkou. Jako papíry cenné tisknou se p. z. ve státní režii nebo pod státním dohledem. Aby se zamezilo jejich padělání, jež se trestně stíhá, opatřují se tajnými znameními, papír vodotiskem, vroubováním neb satinováním a pod. Přetiskem mění se cena běžných zámečků na hodnotu buď vyšší neb menší, opatřují se však známky též přetiskem následkem politických změn, na př. Peru, Oraňsko, Transvaal atd. Nejstarší p. z. byly t. zv. *billets port pave*, které na návrh Anny Genovéfy z Longueville ministr Fouquet zavedl dekretem z 8. srp. 1653 v Paříži, které však záhy zanikly. R. 1811 zavedeny prý ve Skotsku známky na psaní a balíky, po nichž se však nenalézá žádných stop. R. 1819 a 1820 zavedeny v Sardinii archy papíru s obrazem razítkem vtačeným, představujícím postillona s trubkou u úst na koni v plném trysku; pod obrazem byla udána cena 15 cent. v kulatém, 25 cent. v podlouhlém a 50 cent. v osmihraném okraji. Psaní tato, *carta postale bollata* zvaná, prodávala se na poštách a v tabákových trafikách až do r. 1836. V srpnu r. 1834 nakladatel a vlastník knihtiskárny James Chalmers v Dundee (* 2. ún. 1782 v Arbroath v Skotsku — † 26. srp 1853) zhotovil vzorky tištěných a gummovaných zámečků k frankování psaní, vstoupil ve spojení se sirem Rowlandem Hillem (viz Hill 3), jehož příčiněním 1. ledna 1840 vydány byly první p z. s podobiznou královny Viktorie (známky ty, vyryté Baconem a Betchem, se stříhaly, r. 1852 Archer vynašel stroj k zoubkování perforování-známek.) 27 dub. 1840 vyšly t. zv. Mulready Couverts, t. j. obálky na psaní s vyobrazením allegorie obchodu. Příkladem Anglie následovaly evropské vlády a vydávaly p. z., a to r. 1843: Curich a Geneva; r. 1845: Basilej a Finsko; r. 1848: Belgie, Francie, Rusko; r. 1849: Waadt, Bavorsko, Prusko, Španěly; r. 1850: Rakousko, Sasko, Hannover, Šlesvik-Holštýn, Švýcarsko; r. 1851. Dánsko, Oldenbursko, Badensko, Virtembersko, Sardinie, Parma, Papežský stát; r. 1852: Lucembursko, Nizozemí, Brunšvik, Modena; r. 1853: Portugalsko; r. 1854: Norsko; r. 1855: Brémy, Švédsko; r. 1856: Meklenbursko; r. 1858: Multany s Valašskem, Sicílie; r. 1859: Ham-

burk, Lubek; r. 1861: Řecko; r. 1863: Itálie, Turecko; r. 1866: Srbsko; r. 1874: Černá Hora. — Zamořské země a kolonie záhy zavedly **p. z.**, tak Nový York r. 1842, Brazílie r. 1843, Mexico r. 1857, Peru r. 1858. Vedle státních **p-ch z-mek** vydávány byly **p. z.** soukromých společností k dopravě neb k doručování pošt. zásilek, na př. ve Spoj. Obcích sev.-amer., v Anglii, v Německu (*Stadtpost*), v Dánsku, Švédsku a Norsku (*bypost*), ve Finsku a Rusku (pošty zemstva), ve Švýcarech atd. **Sbírání p-ch z-mek** (filatelie) počalo se v Anglii a rozšířilo se záhy po celém světě vyvolávši zvláštní literaturu, zvláštní industrii-výrobu alb, rozsáhlé obchody se známkami a nespočetné spolky sběratelů (v Praze »Klub českých filatelistů«), avšak i mnoho padělatelů jak běžných, tak i starých známek hledaných.

Poštovny či **poštovní sběrný**, jež byly u nás zavedeny r. 1900, mohou se zříditi na venkově v místech, kde jest potřebí pravidelné dopravy poštovní, ale vlastní poštu zříditi nelze. Správu **p** obstarává sběratel zv. poštovny, kterého ustanovuje poštovní ředitelstvo a jehož úkolem jest: prodávati poštovní známky, přijímati obyčejné dopisy, tiskopisy, vzorky bez ceny a telegramy, vypravovati přijaté zásilky na úřad poštovní, vydávati a doručovati zásilky adresátům a přijaté peníze odevzdávati úřadu poštovnímu. Poštovný vázán jest slibem listovního tajemství a podléhá příslušnému zákonu

Poštovský přík az viz Příkaz poštovský.

Pošta V á c l a v, matematik čes. (* 1841 v Cetorazi v Čechách) Po studii gymnasijských v Jindř. Hradci a univers. v Praze stal se učitelem matematiky a fysiky při čes. gymnasiu v Budějovicích, kdež působil do r. 1891, načež stal se ředitelem reálného a vyšší. gymnasia v Chrudimi. Napsal: *O Hornerově návodu k řešení vyšších číselných rovnic o jedné neznámé* (Programm gymnas. v Čes. Budějovicích na r. 1875 — 76); *Několik pokusů s pružnými deskami* («Čas. pro pěst. mathem. a fysiky» roč. XIX.) a vydal *Základy silozpytu pro nižší třídy středních škol* (Praha, 1890, 4. vyd. 1902)

Pošva viz **Pochva** 2)

Pošvatka (*Perla* Geoffr.) jest rod čeledi t. jm. řádu *Plecoptera*. Vyznačuje se chodidly 3členými, jejichž 1. a 2. čl. jsou velmi krátké, 3. pak dlouhý, a zadními křídly širšími než přední; řidčeji jsou oboje křídla u samečka více méně zakrnělá. Ve křídlech předních jsou mezi žilkou krajní a vřetení za koncem žilky příkrajní nejméně 3 příčné žilky a větve žilky vřetení jest jednoduše nebo několikrát vidličnatá. Tělo končí vždy 2 štěty a velikost jeho jest prostřední až značná. **P-ky** zdržují se při vodách tekoucích pod kameny, štítíce se světla. Larvy jejich jsou těla plochého, ukončeného 2 štěty, s nohami silnými zplstělými a nesou na spodní straně chvostovité žábry. **P.** rozšířena jest po všech země-

dílech. U nás zastoupena jest 5 druhů, z nichž nejhojnější jest *P. abdominalis* Burm., jehož obě pohlaví jsou okřídlena, mají tělo černo-hnědé, u samic, na zadečku poněkud světlejší, u samečka je větší část zadečky čer-venohnědá. V květ. a čnu u větších řek. K největším druhům náleží *P. maxima* Scop., více v krajích hornatých žijící. *Kpk.*

Pošvatky, Plecoptera, jest řád hmyzový, vyznačený ústrojí ústními kousavými s maskadly čelistními 5členými, pyskovými 3členými; kusadla ukazují prvotný tvar, tak že i na 3. páru obě sanice zřetelně jsou vyvinuty. Všecky 3 kroužky hrudní jsou zřetelně od sebe rozlišeny a celkem velmi rovnoměrné; jen hrud' přední postrádajíc křidel líší se a tvoří plochý štít šíjový. Kroužky břišní též jsou vytvářeny velmi rovnoměrně; 1. oblouček břišní jest poněkud zkrácen; aspoň 9 oblouků břišních jest patrně vyvinuto. Štěty bud' dlouhé, mnohočlené, nebo zkrácené a pak zhusta přeměněné v pomocné ústroje kopulační. Nohy bud' dlouhé a štíhlé nebo krátké a silné s chodidly 3členými, články chodidlové bud' jsou veskrze stejné, nebo jest prostřední článek nejkratší, nebo jsou prvé 2 velmi krátké. Křídla jsou bud' 4 stejná zřetelná, nebo více méně zkrácená, a to u samečků; jejich žilnatina jeví prvotní rozvětvení a u některých druhů vyvinuty jsou hojně žilky příčné. Zaživací roura nemá žaludku ssacího; žaludek svalnatý jest vyvinut a pylorus nese četné žlázy malpighické. Soustava nervová ustrojena jest níže. Ústroje pohlavní ukazují zvláštní klíčkovité uspořádání, čímž jednak blíží se stonožkám, jednak ukazují příbuznost ku Blatodeím. Snažejí do vody vajíčka spojená v chuchvalce. Larvy upomínají velice tvarem svým na Campodeu, žijí ve vodě, dýchají z pravidla povrchem těla, jen druhy větší mají chvosty žaberní na spodní straně hrudí. Na konci zadečky nesou vždy 2 štěty. Pochvy křídlové mají polohu normální. Proměna jest nedokonala. **P.** nacházíme při vodách na bylinách i keřích, pod kameny a ve skulinách kůry. Představují nám nejnižší skupinu hmyzu křídlatého a jsou ve mnohých ohledech příbuzny s Blatodei, s nimiž tvoří jednu větev vývojovou. Li t. Pictet F. J., Hist. nat. d. ins. névroptères. I. Fam. d. Perlides (Geneva, 1841); K. J. Morton, Palaeartic Nemurae (1894), Klapálek F., Ueber d. Geschlechtstheile der Plecopteren (1896); Kemény P., Zur Kenntniss d. Plecopteren. I. Nemura (1897), II. Leuctra (1898 a 1899); Ris Fr., Die schweizerischen Arten der Perliden-Gattung Dictyopteryx (1895); Ris Fr., Die schweizerischen Arten der Perliden-Gattung Nemura (1902). *Kpk.*

Pot jest odměškem žlaz potních. Jest to tekutina bezbarvá, jasná, specifické váhy 1,003 až 1,006. Reakce neutrální, jindy kyselé i alkalické, chuti slané, zápachu na různých částech těla odlišného. Množství **p-u** za různých okolností kolísá (viz Pocení). Průměrná skladba **p-u** jest asi 99 % vody a 1 % pevných látek, z nichž 1/4-1/3 organických a

ostatní anorganické. Z oněch dlužno uvést též kyseliny mastné (hlavně mravenčí, octové, máselné), dále cholesterin a stopy bílkovin a močoviny. Z anorganických látek nalezena hlavně sůl kuchyňská. (Srv. též K ů ž e, str. 442 b.) Jako zvláštnost uvádí se **p. krvavý** (derm. *torrhagie*, při některých těžkých chorobách nervových), **p. žlutý** (u lidí žloutenkou stížených), **p. modrý** (obsahující indigo nebo pyocyanin). **P. smrdutý** povstává rozkladem organických látek **p-u** (kyselin mastných).

Vlch.

P. anglický, název onemocnění epidemického, jež vyskytovalo se v XV. a XVI. stol., jeví se těžkými povšechnými příznaky horečnatými a pak silným pocením. Průběh této horečky, která podle popisu starších autorů měla ráz nemoci infekční, byl ten, že onemocnění počalo bušením srdce, skleslostí a reumatickými bolestmi v době předzvěstné, načež následovala horečka, kterou tehdejší autorové popisují docela obdobně s naší horečkou předzvěstnou před osutinami (neštovicemi, spalou atd.) V horečce objevovalo se mravenčení, pak pocit dušnosti, vrhnutí, a co tyto příznaky vzrůstaly, vyvinul se mohutný, několik dnů trvající, podle některých také zapáchající **p.**, kterým nemocní velmi scházeli. Při tom někdy vystupovaly delirie, bolesti hlavy, ano i spavost, v některých případech i skvrnitě nebo puchýřovitě vyrážky. Nemoc trvala v prudkých případech, které končily smrtí, 15—24 hodin, ve případech mírnějších, které se končily hojným močením, až 14 dní. V novější době pozorujeme sice podobné onemocnění hlavně ve Francii, jsou to akutní potničky *zv. suette*, avšak u těchto nemocí horečnatých, rovněž sdužených se značným pocením, vystupuje více do popředí osutina, t. *zv. potníčky*, u které starší spisovatelé až na malé výjimky mlčí. Podstata tohoto onemocnění není nám ze starších popisů jasná, podle všeho bylo to onemocnění sdělné či nakažlivé. Onemocnění počalo r. 1486, za doby Jindřicha VII., a to mezi vojskem anglickým, a rozšířilo se brzy po vši zemi zvané jsouc *sweating sickness*. Potom objevila se epidemie opět r. 1507. R. 1518 objevila se již ve Francii a zuřila pak r. 1529 pandemicky hlavně v severních státech evropských a ve středním Německu. R. 1551 objevila se opět v Anglii, ale pak pojednou mizí beze stopy.

Pot [po], franc., hrnec, **p. de chambre** (podšábr), noční hrnec.

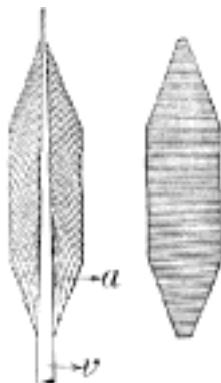
Pot (p o t t), míra tekutinná, ve Švýcarech o 1,5 l, v Dánsku o 0,9661 l.

Pota, bot., viz Pothos 2).

Potáč (franc., *fusée canette*, angl., *cops*, něm. *Kötzer*) je těleso tvaru naznačeného ve vyobr. č. 3265, které vytváří se při předění na selfaktorech z upředěné příze. Příze navinuje se buď na holé větveno (v) nebo na jednoduchou papírovou, resp. plechovou cívku (trubicu) ve vrstvách kuželitých, kterým slouží za podklad *p o d v i n a*, vytvořený z příze na počátku navinování. **P-e** jsou ve-

likosti dvojí: útkové (*pinco*) o 1 angl. palc v průměru a 5 angl. palcích délky a osnovné (*warp*) s rozměry 1 1/2 a 6 angl. palců.

Útkové **p-e** vkládají se přímo do tkacího člunku, s osnovných **p-ů** smotává se příze v *p ř a d e n a*. Smotávání může odpaďnouti a užije se pro další zpracování (tkaní, pletení a p.) příze v **p-ích**. Za tím účelem zavedenobílení a barvení příze v **p-ích**. Ušetří se tak nejen smotávání a soukání, ale i náklad na předění se zmenší, poněvadž příze není smotáváním a soukáním namáhána a může se méně zakroutiti. **K** barvení **p-ů** užívá se nejlépe barviv přímo barvicích. Stroje na barvení **p-ů** jsou rozmanité a předmětem četných výsad Viz něm. říš. pat. čís. 44.231, 48.051, 55.787, 56.463, 60.100, 61.240, 11.325, 23.117, 50.699; 58.593 a angl. pat. čís. 2814 a 14.092

Rez Pohled Č. 3265. Potáč osnovný.

Potage [-táz], franc., polévka **J e a n P.**, komická postava franc. jeviště

Potagos **P a n a g i o t e s**, novořecký lékař a cestovatel (*1840), podnikl r. 1867 cestu do Persie a Afgánistánu, přešel Pamír a vrátil se Turkistánem a Sibiří do Evropy. Na druhé cestě prošel Indii, Afgánistán a Persii a odtud odebral se do Egypta, kde r. 1876 pronikl přes Chartúm k hornímu Nilu a Uelle. Srv. **P. Dix** années de voyage dans l'Asie centrale et l'Afrique équatoriale Paříž, 1885 sl.) *Tšr.*

Potaín (potěn) **Pierre C. E.**, lékař franc. *1825 v Paříži — 1902 t.). Vystudovav v Paříži, byl tu nejprve klinickým chefem u Bouillauda, r. 1859 stal se při fakultě agrégé a r. 1876 professorem, při čemž působil postupně v Hôp. Necker a Charité. Náleží mezi přední novodobé kliniky francouzské, jenž dobyt si zasluh o poznání nemoci srdce i cevstva, jakož o zdokonalení klinického vyučování v Paříži. Z prací jeho buďtež uvedeny: *Quelques recherches sur les bruits vasculaires anormaux qui suivent les hémorrhagies* (1853); *Des lésions des ganglions lymphatiques viscéraux* (1859); *Clinique méd. de la Charité* (1891).

Potamogeton, **r d e s t**, rostlinný rod čeledi *Potamogetonaceae* Jsou to byliny se stonkem plynoucím, prodlouženým. Listy se sitovitou nervaturou vesměs ponořené neb u menšího počtu hofení vzplývající, po výtce přisedlé, někdy i objímavé, úzce čárkovité až podlouhlé. Splývající listy obvyklejší širší a déle stopkaté. Klas konečný, často převýšený následujícími klasy vyrážejícími z úzlabí dvou listů hořních, většinou listovitých, sblížených. Prašníky podlouhlé, po stranách pu-

kajici. Vajíčko upevněné na straně plodolistu obráceno ke středu květu, mikropyle obráceno dolů. Blizny štítkovité. Plod nažka peckovitá, řídkěji blanitá, při klíčení víčkem se otvírající, trochu smačklá, na hřbetě často kýlnatá. Semena skoro ledvinovitá. Klíček s háčkovitou neb zavínutou dělohou a dosti ztlustlou částí hypokotylu. Systematicky vyznačuje se rod klasíky vřezstrannými, více méně mnohokvětými, čtyřmi tyčinkami a perigonu podobnými přívěsky pojidla prašnikového, které daleko převyšují tyčinky. Pyl kulovitý. Pecky 4, i po oplození přisedlé. Rod *P.* obsahuje celkem 60 druhů ve sladkých, řídkěji ve slaných vodách, které rozšířeny jsou po celém světě. V Čechách roste 17 druhů. Nejobecnější z nich jsou *P. pusillus* L., r. malíčkový, s listy uzoučce čárkovitými až štětínovitými, hojně v kalužích a potocích rostoucí; *P. crispus* L. (r. kadeřavý) s listy po kraji silně kadeřavými. útle trnito-pilovitými, čárkovito-podlouhlými, ve všech vodách ze všech nejhojnější; *P. perfoliatus* L., r. prorostlý, s listy srdčité objímavými, zvláště v Polabí hojně rostoucí; *P. lucens* L., r. světlý, z našich druhů nejmohutnější, s listy poměrně velikými, potopenými, průsvitavými, vejčitými, v krátký řapík zuženými, nejraději v rybnících si libující; *P. gramineus* L., r. trávovitý, s listy často dvojité vytvářeními, v rybnících (mělkých) a rašelinách rostoucí; *P. rufescens* Schr., r. červenavý, hlavně v plynoucích vodách s listy kopinatými k oběma koncům zuženými, přisedlými, namnoze červenohnědými; *P. natans* L., r. splývavý, z nejobecnějších druhů, s listy dlouhořapícnými, ponořenými měkkými, nejhořejšími vždy vyplývajícími, kožovitými, vejčitými až podlouhle kopinatými. Ostatní druhy hlavně ve stružkách rašelinných a lučních rostoucí jsou celkem u nás zvláště v novější době čím dále vzácnější -ě.

Potamogetonaceae. rdestovité, rostlinná čeleď jednoděložných řádu *Helobiae*. Jsou to rostliny cele ve vodě ponořené neb na povrchu jejím vzplývající, více méně rozvětvené, často s listy šupinovitými. Listy dvojřadě střídavě postavené, často čárkovité a celokrajné, na zpodně pošívané nebo nepošívané, na dolejšku pochvy resp. čepele listové s 2—10 šupinkami, květy v klasech na konci hlavních nebo postranních os, řídkěji ojedinelé neb v chocholiku, jednopohlavní nebo dvoupohlavní, bez zřetelného okvěti (řídkěji s vyvinutým trojlístým [*Althenia*]). Tyčinky se dvěma prašníky, často navzájem srostlými (*Cymodocea*, *Zannichellia*), častěji s listovité šupinkovitými přívěsky, kteréž často se považovaly za list okvětní. Semeniky jednovaječné. Plod nažka peckovitá neb s obalem dosti slabým Semena bez endospermu, klíček skoro vždy zakřivený, s částí hypokotylu mohutně vyvinutou. Čeleď obsahuje as 80 druhů, kteréž jsou rozšířeny po vší zemi ve vodách sladkých i slaných. Rdestovité dělí se na 5 podčeledí. Podčeleď: *Zostereae* zastoupena rodem *Zostera* (7 dru-

hův) pouze mořským, *Posidoniceae* s rovněž mořským rodem *Posidonia* (2 druhy), *Potamogetonaceae* s rody *Potamogeton*, *rdest* (60 druhů hlavně sladkovodních), *Ruppia* (s 1 mořským druhem), *Cymodoceae* s tropickým rodem *Diplanthera* (2 druhy mořské) a *Cymodocea* (7 druhů mořských, z nichž jeden i v Evropě) a *Zannichellieae* s rody *Zannichellia* (s jedním druhem ve vodách slaných i sladkých) a *Althenia* (s 3—4 mořskými druhy). V Čechách roste jen rody *Potamogeton* a *Zannichellia* -ě.

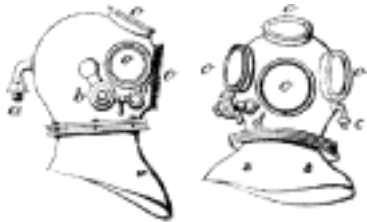
Potsmoplankton v. Plankton, str. 840 a.

Potanin Grigorij Nikolajevič, ruský cestovatel po Asii (*3. ún. 1835 v již. Sibíři) Z mládí žil na hranici kirgizských stepí, potom chodil v Omsku do kadetní školy a stav se r. 1852 důstojníkem účastnil se pochodu do Zailijského kraje. R. 1858 odebral se do Petrohradu studovat na universitě. R. 1863 až 1864 účastnil se výpravy Struveovy do okolí jezera Zajsanu, kdež se zabýval rybolovem a botanizováním. R. 1865 stal se sekretářem gubernského statist. komitétu v Tomsku, avšak byv obviněn, že pracoval k otržení Sibíře od Ruska, odsouzen r. 1869 k tuhé práci na pevnost R. 1874 dostal milost a oženil se, pojav za choť Alexandru Viktorovnu (*1843 — †1893), kteráž jej potom provázela na všech cestách výzkumných R. 1876 *P.* vyslán zeměpisnou společností do sev.-západního Mongolska, kteréžto končiny během dvou roků důkladně prozkoumal, načež r. 1879 vyslán do středního Mongolska výsledky obou těchto výprav byly zpracovány zemř. společností v *Očerkach sev. — zapadnoj Mongoliji* (1883), R. 1884 podnikl *P.* s topografem A. J. Skassim a geologem M. M. Berezovským výpravu do Číny a vých. Tibetu, odkudž nastoupili r. 1886 zpáteční cestu do Ruska přes pohoří Nan-San a střední Mongolsko. Hojný materiál, jež na této cestě sebrali, uveřejněn v odborných časopisech, obzvláště ve vydání zemř. společnosti: *Tangutsko-tibetskaja okrajina Kitaja i centralnaja Mongolija* (1893). Zdrámé výsledky této cesty přiměly zeměpisnou společnost, že vypravila *P*-a r. 1892 poznovu do vých. Tibetu spolu s M. M. Berezovským a geologem V. A. Obručevem *P.* nastoupil cestu přes Peking, v prosinci r. 1892 došel do čínské prov. Sy-čuanu, odkudž hodlal vystoupiti na tibetskou vysočinu, avšak na cestě do Šang-haie roznemohla se jeho manželka a zemřela, což bylo příčinou, že *P* vzdal se dalšího cestování a vrátil se do Petrohradu

Potápěči: 1) *P.*, *Urinatores* (*Impennes*), jsou nejvýznačnější vodní ptáci, znatelní po tvrdém zobáku zašpičatělém, se stran smačknutém, krátkých křídelch srpovitých a nohách velice nazad pošunutých, až po běhák vězících v kříži trupu, tak že tělo stojí téměř zpřímá. Nárt jest krátký štítkovaný, prsty blanou spojené nebo vroubené Zadní prst malý neb chybí úplně Rozšíření jsou po vší zemi a dělí se na 3 čeledi: potápky, alky a tučňáky Bše.

2) P. viz Dompelers.

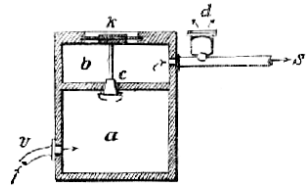
Potápěčství jest prodlévání člověka pod vodou za příčinou výkonu nějaké práce. Prvotný, nejjednodušší způsob jest, že potápěč, beze všech přístrojů, zatajiv dech a ucpavši nosní dírky, vrhá se, zatížen kameny, do vody. Silný, zručný potápěč vydrží takto nejvýše 2 minuty. Chce-li se vynořit, odhodí přítěž a tlakem vodním bývá vyzdvížen. Pro práce delší jest třeba zařízení, kterým možným učiněno dýchati i pod vodou. K nejstarším prostředkům náleží potápěcí zvon, jež prý znali již Řekové a Římané. První popis pochází od K. Schotta v díle *Technica curiosa* (1664). Sinclair ve svém díle *Ars nova et magna gravitatis et levitatis* z r. 1669 popisuje zařízení zvonu, jehož užití bylo pro vyzdvížení cenných věcí z utonulého loďstva krále španělského Filipa II. (viz Armáda). Potápěcí zvony byly skříně původně dřevěné, později lité, dole širší než nahoře, jež obráceny dnem vzhůru spouštěny byly s lodí neb se zvláštních lešení pomocí lana, řetězu na dno mořské neb řeky. Ve vnitřku, kol do-

Č. 3266. Potápěčská kukle.

kola, byly lavice, na stěnách veliké skleněné čočky k osvětlení vnitřku. V prostoru tomto byli pracovníci, kteří mohli pod vodou pracovatí dotud, dokud vzduch ve zvoně nespoteřovali. Potápěč dorozumíval se s povrchem vodním pomocí lana smluvenými signály. Halle y r. 1716 připojil ke zvonu nádržky se vzduchem, aby pobyt pod vodou prodloužil. Meaton vhněl s povrchu vodního pumpou stlačený vzduch do vnitřku zvonu. S počátku vypouštěn kol zvonu spotřebovaný vzduch tlakem nového, později zařízení, že jednou rourou vhněn vzduch čerstvý, druhou ssát zkažený. Přese všechna tato zdokonalení potápěcí zvon nedošel většího užití, vyjímaje ve stavitelství vodním. Vadou jeho jest, že připoutává potápěče k jednomu místu, nedovoluje mu volně se pohybovati. Výhodnější jest oblek potápěčský čili skafandr. Objev jeho přičítá se Angličanům. Skládá se buď z úplného obleku z neprodyšné látky kožené, kaučukové, gummové, neb z kukle čili přílby z plechu měděného a volného obleku kaučukového, který k límci kukle neprodyšně a pevně jest připojen. Potápěčská kukle novější konstrukce zobrazena ve vyobr. č. 3266. Skládá se z plechového límce a kukle, jež šrouby neprodyšně spolu se spojí. Kukle opatřena jest čtyřmi zasklenými okénky o o o o, by po-

tápěč mohl viděti na všechny strany. Rourou *a* přivádí se vzduch, *b* jest ventil, kterým přebytečný vzduch prchá; podobně ko-

Č. 3267. Regulátor na vzduch.

houtkem *d* vzduch spotřebovaný se vypouští. Roura *a* pomocí kaučukové roury uvnitř ocelovými spirálami vystužené spojena jest s pumpou na vzduch nacházející se na lodi. Na knoflíky, na límci umístěné, zavěšuje se přítěž. Nevýhodou skafandru jest, že rázy pumpy přenášejí se vzduchem i do obleku, čímž dychadla velice trpí. Vadě této odpomohli francouzský inženýr Rouquayrol a lodní poručík Denayrou z zařízení zvláštního regulátoru vzduchového (vyobr. č. 3267). Jest to kovová nádoba, přepažená ve dva oddíly *a b*. Spojení mezi nimi zprostředkuje kuželový ventil *c*, připojený tyčkou ke kaučukové destičce *k*. Do prostoru *a* vede roura *v*, kterou přivádí se stlačený vzduch. Do prostoru *b* vede roura, kterou potápěč vdechuje potřebný vzduch. Vysaje-li vzduch, zmenší se tím tlak v prostoru *b*, větší voda stlačí kaučukovou desku *k* dolů, ventil *c* se otevře a nový vzduch vnikne do prostoru *b*. Tlak se zvětší, deska *k* opět se vzprímí a ventil *c* se uzavře. Spotřebovaný, vydechnutý vzduch uniká ventilem *d* do vody. Tímto zařízením chráněny jsou plíce před rázy pumpy. R. 1900 podařilo se Francouzům Desgrezovi a Balthazardovi sestrojiti přístroj, kterým p. doznalo nejlepšího zdokonalení a pokroku. Jednoduchým jejich zařízením, kterým samočinně vyvíjí se potřebný vzduch k dýchání a vydechovaný vzduch zbavuje se kyseliny uhličitě, potápěč zbaven jest veškerých nevlností způsobovaných vzduchem stlačeným a poskytuje se mu naprostá volnost v ponořování do různých hloubek, jakož i úplná volnost v pohybu i delší pobyt pod vodou. Podle dosavadních prostředkův užívaných odhadnuta mez největší hloubky ponoření do 60 m, ovšem na kratší dobu. Pro hloubku 30 m odhadnuta doba pobytu na 2 hod. Novým zařízením Desgrez-Balthazardovým meze tyto mohou dále se překročiti, aniž potřebí pumpy vzduchové a přiváděcích rour kaučukových. Myšlenka záleží v tomto: kysličník sodičitý

Č. 3268. Moderní potápěč.

Na_2O_3 smíšen s vodou vyvíjí kyslík a přeměňuje se v hydrat sodnatý, jenž vyznačuje se velikou snahou slučovat se s kyselinou uhličitou na uhličitán sodnatý čili sodu. Vyobr. č. 3268. Podává vyzbrojení moderního potápěče. Na zádech umístěn jest přístroj *B*, vážící asi 12 kg. Jest to buben z hliníkového plechu, v němž uloženy jsou zásoby kyslíčniku sodičitého, jenž automaticky hodinovým strojem po částkách vházen jest do vody. Malým elektrickým ventilátorem ssaje se vzduch rourou *b* z obleku potápěčova a nový k dýchání přizpůsobený vhání se rourou *a* do kukle. Pro jednoho potápěče potřebě jest 200 g kyslíčniku sodičitého na 1 hod. Přístroje tohoto možno též velmi výhodně užití v dolech se zkaženými jedovatými plyny, při požárech a pod. Pro větší práce potápěčské zařizují se též potápěcí lodi (viz *Lod'*, str. 246 b sl.).

Potápění viz Plování.

Potápení Ignatij Nikolajevič, spisovatel rus. (*1856), vzdělával se na universitě oděské a petrohradské, ale neukončil studii vstoupil do konservatoře, kde absolvoval kurs zpěvu. Literární činnost zahájil r. 1881 a značného úspěchu dosáhl románem *Na dějství-tělnoj službě* (1890), proniknutým pravým idealismem. Od té doby *P.* uveřejnil množství románův a povídek, z nichž část vydal F. F. Pavlenkov v 11 dílech. Práce jeho, naplňující všechny čelnější listy ruské, silně se čtou, ač místy znáti na nich spěch a lehkost, s níž autor je píše. Nejlepšími bývají z nich ty, kde líčí venkovský život, dobře mu známý, jmenovitě pak ovzduší duchovenstva. Mnohé z jeho prací prodchnuty bývají nelicným humorem, jenž vůbec jest podstatnou stránkou jeho tvorby, jako: *Gorjačaja stat'ja*; *Skretar jeho prevoschoditel'stva*; *Svjatoje iskustvo* a j. Upomínky z konservatoře poskytl mu látku k pěkné povídce *Proklataja slava* (do češtiny přel. K. Štěpánek, Knihovna »Besed Lidu«). Z dramatických prací jeho vyniká drama *Zižn* a *Čužije*. Povídky jeho překládají se hojně do češtiny. Z větších prací přeloženy byly »Slovo a skutek« (Knihovna »Zlaté Prahy«, přel. K. Štěpánek) a »Láska« (Knihovna »Světozora«, přel. V. Mrštík).

Potápka, *Podiceps*, zool., viz Roháčci

Potápky, *Colymbidae*, krmiví ptáci vodní na nízkých nohou; nárt se stran silně smačknuty, tak že v předu má ostrou hranu, kterou vodu snadno proráží. Zobák rovný tenký jest mírně dlouhý, ocas krátký neb chybívá u některých docela. Pro skvostné husté a lesklé peří, které i s kůží se vydělává na límce, rukávnicky a pod., *p.* pilně se pronásledují zvláště v sev. Africe, odkud četné kůže přicházejí do obchodu. Čed' *p*-pek dělí se jen na dva rody, z nichž potáplice hlavně na moři a roháčci u sladkých vod se zdržují. Bše.

Potáplice, *Colymbus*, *Urinator*, rod vodních ptáků dalekého severu, jejichž peří jest vodě přizpůsobeno. Pro nohy velmi nazad posunuté pohybují se na suchu jen obtížně; druhdy skáčou jako žáby a nemohou vzlet-

nouti. Spíše vrhají se s příkrých břehů skalních do moře, litají výborně, plovou a potápějí se střelbitě; pod vodou vydrží 2—2 minuty. Zdržují se obyčejně na blízkou pobřeží a ostrovů; v čas hnízdění vyskytují se i u jezer sladkovodních s nízkými břehy zarostlými rákosím. Koncem května kladou dvě veliká vejce podlouhlá, pevná, zelenohnědá sedě skvrnitá. Vylíhlá mláďata mohou ihned se nořiti, v nebezpečí vylézají na hřbet rodičů. Záhy jest jim též hledati potravu, skládající se z měkkýšů, krabův a ryb. V době hnízdění ozývají se drsným, vyjícím a hrčivým hlasem, jehož ozvěna samotou hrozně se nese. *P.* jsou lstiví, plaší, obezřelí ptáci, jichž zmocniti se možno jen dobrou ranou. Maso jejich jest nechutné a těž vejce mohou pojídati jen Eskimáci. Husté a teplé kůžešiny *p*-ic, ač zapáchají rybím tukem, jsou hledané kůže. Ze 4 druhův u nás vzácně v tahu se objevuje *p. lední* (*C. glacialis*) velikosti husy, na hlavě a krku peří černého, vezpod na hrdle a vzadu na šíji po bílé skvrně černými čárkami proknané. Hojněji se vyskytuje, ano i hnízdí *p. severní* (*C. arcticus*), která nejde také tak daleko na sever a dosahuje jen délky 77 cm. Nejhojnější jest *p. malá* (*C. septentrionalis*) na pobřeží Sev. moře (u Pardubic se i hnízdila). Dosahuje délky 57 cm, hlava a krk jsou popelavé, v tyle úzký pruh z černých teček; vezpod peří jest bílé. Bše.

Potápníci, *Dytiscidae* n. *Dytiscidae*, jest čed' broukův vodních těla člunkovitého s tykadly 11členými, nitkovitými nebo štětinkovitými, a očima nedělenými. Přední a střední nohy jsou kratší než velmi dokonalé plovací nohy zadní, které mají kyčle veliké až ke stranám těla rozšířené a uprostřed se dotýkající; jen zadoprsí tvoří mezi nimi trojúhelný výběžek kýlovitý. Zadeček ukazují 6 zřetelných kroužků. Larvy jejich jsou táhlé a mají zadeček 8členy. Tykadla jejich jsou tenká, 6—8člená; nápadny jsou srpovité mandibule, které, jsouce duté, tvoří ohnuté ssací rourky a postrádají zubů; makadla čelistní jsou 3-až 8člená, pysková 2—4člená, 3 páry noh jsou dokonale vyvinuté. Poslední pár průduchů jest na konci 8. kroužku břišního, který nese ještě 2 štěty někdy dosti dlouhé. Larvy i dospělí brouci jsou draví, žijí v tůních, močálech, rybnících, jezerech i vodách tekoucích, některé druhy nalezáme ve vodě brakické, některé jen ve studených horských potocích a jezerech. Někdy, zvláště v noci, vylétují a mění své bydliště. Za jasných nocí létajíce proti lesklým střechám a oknům, narážejí na ně a padají k zemi, tak že je z rána nacházíme na suchu. Jsouce velmi žraví, stávají se někdy škodlivými, zvláště druhy větší, které sežirají potěr rybí a napadají někdy i ryby samy. Známé jest přes 1500 druhů, roztroušených po všech světe dílech. Dělíme je na 5 podčeledí: *Hydroporini*, *Noterini*, *Laccophilini*, *Colymbetini* a *Dytiscini*. Tato poslední, obsahující vlastní *p*-iky, má přední a střední chodidla zřetelně 5člená, štítek patrný a oči za tykadly nevykrojené

Prvé 3 články předních chodidel jsou u samečka silně rozšířeny a tvoří pohárek ssací. Vlastní rod *Dytiscus* L. má zadní kraj 4 prvních článků zadních chodidel neobrubený a spodní ostruhu zadních chodidel velmi rozšířenou. Těla jsou velikého, svrchu temně zeleného, na šiji a krovkách se žlutým leskem. Náleží sem přes 20 druhů, rozšířených v oblasti palaearktické a nearktické. U nás vyskytá se 6 druhů, z nichž nejobyčejnější jest *D. marginalis* L., p-ik v r o u b e n ý, snadno znatelný po výběžcích zadních kyčlí, které jsou krátce zaostřené se vnitřním krajem konvexním. Jeho samička objevuje se ve dvou tvarech; obyčejně má krovky podél brázděné, řídkěji jsou hladké a tečkované. Ve větších rybnících (zvl. na Třeboňsku) vyskytá se *D. latissimus* L., p-ik š i r o k ý, jehož krovky mají zevní kraj ostře rozšířený. Z dalších rodů sem náležejících nejobyč. jest *Acilius* Leach, p r í k o p n í k, jehož sameček má přední chodidla deskovitě rozšířená a samička krovky se 4 brázdami; z obou drápků na zadních chodidlech jest hořejší nehybný. V tůních všady vyskytá se *A. sulcatus* L., p r í k o p n í k r y h o v a n ý. Jediny drápek na zadních nohách má rod *Cy-bister* Curt., k ř e p í k. Rod *Hydaticus* Leach., b a ř i n n í k, podobá se příkopníku, ale samička má krovky hladké a 3 článek tykadlový jest stěží delší než 2. Kpk.

Potaš, salajka. viz Draslík a jeho sloučení str. 925 a.

Potator, lat., piják.

Pot-au-feu [potofö], fanc. národní pokrm, polévka ze silného odvaru z hovězího masa, kterou polévá se zároveň s masem a zeleninou čerstvý nebo roštěný chléb (topinka); také vařené hovězí maso s odvarem *Femme p.*, řádná hospodyně.

Potaz v staroč. soudnictví viz Čechy str. 465 a.

Potěbná Aleksandr Afanasjevič, filolog ruský (*1835 — †1891 v Charkově), pocházející ze šlechtické rodiny poltavské gub, vzdělal se na univ. charkovské a byl žákem Lavrovských a prof. Metlinského, jenž vzbudil v něm náklonnost ke studiu jazyka maloruského. Učiv nějakou dobu na střední škole, povolán byl na základě dissertace *O někotórich simvolach v slavjanskoj narodnoj poeziji* (1860) na universitu charkovskou, kde záhy jmenován professorem. Vedle doktorské dissertace *Iz zapisok po rus. grammatikě* (1874) hlavní jeho práce jsou: *Zamětki o malorus. jazykě* (1871); *K istoriji zvukov rus. jazyka* (1880 — 86); *Objasněnjia malorus. i srodnych narodnych pěsen* (1883—87, *Slovo o Polku Igorevě* (text a poznámky, 1877—78 ve »Filolog. Zapiskách« a o sobě) a j. Většina jeho prací uložena je v odborných listech, jmenovitě ve »Filolog. Zapiskách«, v »Žurnále« ministerstva nár. osvěty a pod. Jeho redakci vydány spisy Kvitkovy (1887—90) a »Skazky, poslovicy« atd., zapsané I. I. Mandžurou. Po jeho smrti vydán spis *Iz lekcij po teoriji slovesnosti* (Charkov, 1894), jednající o bajce, přísloví a pořekadle, a otištěna filosofická

studie *Jazyk i narodnost'* (»Věstník Jevropy«, 1895) a *Očerki iz istoriji rus. jazyka* (referát o knize Sobolevského v »Izvěstích« akademie, 1896). Mnoho prací jeho chová se ještě v rukopise, jmenovitě jeho cenné *Zapiski po grammatikě* (II. díl), slovníkový materiál, studie o L. Tolstém, Tutčevu, Odojevském, o národnosti, malorus. překlad Odyseje atd. Vůbec P. byl z nehlubších badatelů rus. jazyka, samostatný pracovník, spojující s dokonalou znalostí formální stránky jazykové i lásku k umění a poesii I vliv jeho jako učitele byl hluboký. Srv. nekrology V. I. Lamanského, M. S. Drinova, A. S. Budiloviče, M. M. Aleksějjenka, N. F. Sumcova a j., se brané charkov. historicko-filologickou společností ve zvláštní knížce (1892), pak spis N. Sumcova »Materiály dlja istoriji charkov. universiteta« (1894) a D. N. Ovsjaniko-Kulakovského »P., kak jazykověd i myslitel'« (v »Kijev. Starině«, 1893 a o sobě).—

Poteč, ves na Moravě, hejtm. Uh. Brod, okr., fara a pš. Valaš. Klobouky; 122 d., 617 ob. č. (1890), 1tř. šk. a část obce na Lhotské.

Potěhnik Alois, spis. čes. (*18. dub. 1829 v Bohousově u Žamberka -30. list. 1898 v Častolovicích). Vystudoval gymnasium v Rychnově n. Kn. (1847), filosofii v Litomyšli (1849), theologii v Olomouci, kde r. 1853 vysvěcen na kněze, načež kaplanoval ve Spitinově, v Malenovicích, r. 1871 stal se farářem v Pohorelicích na Moravě, odkudž r. 1880 dostal se na faru v Častolovicích. Vedle svého povolání přispíval do »Slovenských« a »Olomouckých Novin«, do »Hvězdy«, do »Nášince«, básněmi do »Pokladnice«, »Komenského«, »Školníka«, »Naši Mládeži«, »Budečské Zahrady«, »Jarého Věku« a samostatně vydal sbírku veršů: *Víněk z luhů českomoravský* (1867); *Ratolisky* (Olomouc, 1879); *Z jitra na úsvitě* (Rychnov n. Kn., 1889); *Znělky* (»Zlaté Klasy«, 1890); *Nezabudky* (Kostelec n. O. 1899) a přeložil Hugona Salma pětiaktové drama »Das mährische Trauerspiel« (v rukopise). P. byl horlivý vlastenec, příznivec literatury a velikou účasť měl v obrození jejím po r. 1848 a v šíření osvěty na Moravě.

Potěhy, Potěchy, far. ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Čáslav; 81 d., 776 ob. č. (1890), kostel sv. Gottharda (ve XIV. stol. far.), 5tř. šk. s parall. Na místě řečeném »na Hrádku« stávala tvrz

☉☉**Potěchin**: 1) P Aleksěj Antipovič, spisov. rus. (*1829 v Kiněšmě kostromské gub.), slouživ nějakou dobu ve vojstě, účastnil se r. 1856 s Pisemským, Ostrovským, Afanasjevem-Čuzbinským a j. spisovateli literárně-národopisné výpravy do Povolží, podniknuté ku přání velkokn. Konstantina Nikolajeviče. V l. 80tých byl dramaturgem petrohradských státních divadel. Literární činnost zahájil r. 1852 obrazy z venkovského života *Zabavy i udovojstvija v Gorodkě* (»Sovremennik«). Pak obrátil na sebe pozornost romány: *Tit Sofronyč Kazanok*; *Krest'janka* a j.,

jako dobrý znalec venkova a obratný stilista, jemuž vadila ještě poněkud sentimentálnost. Pozdější práce jeho: *Okolo děněg*; *Chvoraja*; *Chaj-Děvka*, jsou i v tomto směru lepší a třeba že v nich znalost vnější stránky života převládá nad znalostí lidové psychologie, zabezpečují P-ovi vynikající místo mezi rus. spisovateli n a r o d n í k y. V době reform Aleksandra II. otiskl mnoho prací, tepajících drívější poměry a líčících boj nového pokolení se starým. Sem náleží jeho nejlepší román *Bědnyje dvorjaně* Z jeho dramatických prací hlučnému úspěchu těšily se *Mišura* a *Otrězannyj lomot'*, na nichž dlouho lpěl zákaz cenzury. Komédie jeho *Vakantnoje město* nepřipustěna vůbec na jeviště. Napsal také mnoho prací pro lidové divadlo, jako: *Čužoje dobro v prok ně id'ot*; *Sud ljudskoj ně božij* a j. Většina jeho prací vyšla v Petr., 1874, 6 d.

2) P. Nikolaj Antipovič, spisov. rus., bratr před (*1834 — †1896), vzdělal se v universitě moskevské, nějakou dobu byl vězněn pro styky s londýnskými emigranty a pak stal se spolupracovníkem Jiskry «, O sobě vydal *Naši bezobrazniki* (Petr., 1864). Proslul hlavně v l. 70tých svými efektními komédiemi: *Zloba dna*; *Mertvaja petla*; *Bogatyř věka*; *Niščije duchom*, v nichž vylíčil několik známých rus. osobností. Později byl hercem a za poslední rus. — turecké války dopisovatelem z bojiště

Potěchy viz Potěhy.

Potěmkin Grigorij Aleksandrovič, státník rus. (*okolo 1739 — †1791). Otec jeho byl z drobné venkovské šlechty ve Smolensku, ale záhy zemřel. P. studoval v Moskvě theologii, ale r. 1755 (když z university pro nedbalost byl vyloučen) vstoupil do vojska Galantní účastenství ve státním převratu r. 1762 obrátilo naň pozornost carevny Kateřiny II. (v t.), tak že odtud P. rychle postupoval v hodnostech a r. 1768 stal se komorníkem. Od r. 1769 sloužil opět ve vojsku proti Turkům, záhy však styky jeho s carevnou nabýly intimnosti, a od r. 1774 P. jako generál-adjutant a jako člen státní rady a konečně jako první ministr stal se nejnvlivnější, skoro všemohoucí osobou na ruském dvoře. Činnost jeho týkala se tehdy turecké války, povstání Pugačeva a zničení Záporožské Síče. Povýšen již dříve na ruského hraběte, r. 1776 od Josefa II. obdržel hodnost říšského knížete. Osobní přízeň carevny k němu sice zatím již chladla, ale P., požívaje vždy její důvěry a ovládaje její povahu, raději si hleděl zajistiti své všemocné postavení, což se mu také plně podařilo. Hlavní svou pozornost věnoval P. poměru Ruska k Turecku, které v Evropě chtěl nahraditi Byzantským císařstvím (v závislosti na Rusku ovšem). Odtud první cílem jeho snah byl Krym, získaný r. 1783. Jako gubernátor Krymu rozvíjel P. (třeba ne vždy úspěšně) úsilnou činnost kolonisační a organisační; proto také po návštěvě carevny r. 1787 bylo mu dáno čestné příjímí »Tauridský«. Také pečoval o zřízení ruského loďstva na Černém moři.

Ve válce s Turky r. 1787—92, jejímž byl půl vodcem, P. byl vrchním velitelem jako polní maršál, ale v celku neosvědčil se, jak podle situace bylo možno (vzeti Očakova). Ovšem získal si veliké zásluhy o dobrý stav a doplňování armády, začež také se mu dostalo řádu sv. Jiří a titulu hetmana kozáků. Vlastní válečné události daly se však takřka bez něho (Suvorov). R. 1791 vrátil se do Petrohradu, chtěje zameziti náhlý vliv nového milostníka carevna Zubova. To se mu nepodařilo, a ačkoli mu byl ponechán stejný stupeň politické moci, osobní styky jeho s Kateřinou zakalily se tak, že mu tato poručila opustiti Petrohrad. Vrátil se do Jas, zemřel náhle mezi vyjednáváním o mír na cestě do Nikolajeva ve stepi 16 (5.) října 1791. Muhrben byl v Chersoně. P. byl rozhodně muž velikého talentu, činný a energický, zejména velmi schopný administrátor, ale neměl vnitřní rovnováhy a na velikého politika mu chyběl smysl pro reální poměry V osobních mravech jeho lze často pozorovati stopy jakési asijské rozmařilosti Největší jeho zásluhou je organisační a kolonisační jeho činnost na jižní Rusi Sr. A. Brückner, P. (1891) Jeho příbuzný a vrstevník Pavel Sergejevič P. (*1743—96) vynikl v politické službě jako gubernátor kavkazský a ve válce s Turky a Poláky, začež byl povýšen do stavu hraběcího. Psal také verše a dramata a překládal Voltairea a Rousseaua.

Potěmkinovy vesnice viz Kateřina II. str. 77 b.

Potemnici, *Tenebrionidae* (*Melanosomata*), jest čeled' brouků o tykadlech 11členných nitkovitých, většinou ke konci ztlustlých nebo se 3 články konečnými zvlečelými, vkloubených pod postranním krajem hlavy Přední kyčle jsou kulovité, zadní příčné; přední chodidla 5člená, zadní 4člená. Štít má ostrý kraj postranní. Tělo jest podlouhlé nebo vejčité, okřídlené nebo bezkřídle, s krovkami srostlými Larvy jsou tahlé, úzké, trochu zploštělé, zcela rohovitě. Mají 4člená tykadla, oček jest 2—5 na každé straně neb očka vůbec scházejí. Nohy jsou 5člené a poslední kroužek obyčejně má 2 rohovitě výběžky P štítí se světla, združuje se v temnu, zvláště pod korou, v drti starých stromů, kde též larvy žijí; barva takových rodů jest obyčejně temná, smutná, až černá. Jiné, pestře zbarvené druhy žijí na květech, keřích nebo stromech. Některé druhy pak vydávají velmi odporný zápach Popsáno jest asi 600 rodův o 4500 družicích, které jsou rozšířeny velmi nestejně. Dělíme je na celou řadu podčeledí, z nichž důležitější jsou: *Blaptini*, *Pimeliini*, *Opatrini*, *Bolitophagini*, *Diaperini*, *Ulolmini*, *Tenebrionini* a *Helopini* a j. P-ík, *Tenebrio* L., má tělo podlouhlé, rovnoměrně široké. Tykadla přesahují střed štítu, jejich 3. člen jest nejdelší, jsou nitkovitá, nejvýše jen slabě ztlustlá. Poslední článek makadel čelistních jest ke konci ztlustlý a utatý. Brouci i jejich larvy žijí v drti stromové nebo v moučných odpad-

cích. **P-ík m o u č n ý**, *T. molitor* L., jest z 5 druhův evropských nejobecnější. Jest smolně černý n. hnědý, slabě lesklý, jemně a hustě tečkovaný; nohy a spodní strana jsou červenohnědé; krovky více než dvakrát delší než pospolu široké, ploše klenuté. Délka 13—15 mm. Jest po celé Evropě obecný ve starých zásobách a odpadcích mouky a chleba a na sýpkách. Brouk v noci poletuje. Larva známá jakožto **m o u č n ý č e r v** jest až 2,8 cm dlouhá, oblá, žlutohnědá, se 3 páry noh a 2 rohovitými výběžky na konci těla. Ptáčníci pěstují je v hrnci, do něhož dají staré hadry, otruby a kůrky; larvy ty jsou lahůdkou hmyzožravým pěvcům. Ostatní druhy **p-íků** žijí v drti stromové, jako **p-ík t m a v ý**, *T. obscurus* L.

Potence viz Mocnina.

Potenciál. Základním zákonem fyzikálním jest zákon o zachování energie (v. t.). Podle tohoto zákona lze vyjádřiti energii hmotného bodu podléhajícího jakýmkoliv silám výrazem

$$E = K + P = \text{konst.},$$

kde *K* značí energii kinetickou, *P* energii potenciální. Tyto energie přecházejí jedna ve druhou, součet jejich však zůstává stálým.

Jsou-li složky působících sil ve směru tří os k sobě kolmých dány veličinami *X*, *Y*, *Z* a posíne-li se hmotný bod ve směru oněch os o *dx*, *dy*, *dz*, jest práce na pohyb ten spotřebovaná

$$dL = X dx + Y dy + Z dz.$$

Lze-li práci *dL* vyjádřiti úplným diferenciálem podle času, přísluší jí **p**. V definovaný rovnici

$$dL = -dV.$$

Podle toho jest **p-em** silovým (funkcí silovou) taková funkce souřadnic, jejíž diferenciální poměry podle souřadnic poskytují složky síly ve směru souřadnic. Diferenciální poměry této funkce ve směrech jiných dávají složky síly v těchto směrech, ve směru síly určují sílu samu. Jest tedy

$$-\frac{\partial V}{\partial x} = X; \quad -\frac{\partial V}{\partial y} = Y; \quad -\frac{\partial V}{\partial z} = Z.$$

Dále pak

$$\sqrt{\left(\frac{\partial V}{\partial x}\right)^2 + \left(\frac{\partial V}{\partial y}\right)^2 + \left(\frac{\partial V}{\partial z}\right)^2} = -\frac{\partial V}{\partial n} = F,$$

kde *n* značí směr pohybu, *F* pak sílu.,

P. silový přejde v **p** urychlení, působí-li síla na hmotu jednotkovou, jinak jest **p**. silový na hmotu *m* jednotek

$$V_m = mV.$$

Vztahuje-li se funkce *V* na místo *k* urychlení *k* rychlostem, příslušný **p**. sluje **p-em** rychlostí, vztahuje-li se *k* silám vzájemně působícím, nazývá se **p-em** vzájemného působení. *F. Neumann* a *Kirchhoff* zavědli v nauce o pružnosti **p**. pružnosti jako funkci, jejíž negativní diferenciální poměry podle šesti veličin udávají šest složek tlakových v příslušných směrech. Ve zvláštním případě pole silové může mít pramen

svůj v jediném bodě *O* **p**. v bodě *M*, jenž leží v poli silovém, jest **b o d o v ý m p-em**. Platí-li o silovém poli známý zákon *Newtonův*, podle něhož síla *F* vzájemného působení dvou hmot *m*₁ a *m*₂ převráceně jest úměrná čtverci vzdálenosti (*r*) obou hmot čili

$$F = K \frac{m_1 m_2}{r^2},$$

lze bodový **p**. podle hořejší definice počítati z rovnice

$$-\frac{\partial V}{\partial r} = F,$$

z čehož vychází

$$V = k \frac{m}{r},$$

při čemž předpokládáme, že bod (*O*, z něhož působení vychází, má hmotu *m*, druhý bod (*M*), v němž **p** hledáme, že má hmotu jednotkovou. Hořejší výraz, který sluje též potenciální funkcí bodu *m*, jest důležitým nejen pro pole gravitační, ale i pro pole magnetické a elektrické, pro něž platí zákony Coulombovy, jež ve formě úplné souhlasí se zákonem Newtonovým. Hmoty *m*₁ a *m*₂ přemění se pouze v magnetické, respektive elektrické množství a gravitační konstanta nabude významu konstanty, jež charakterisuje ústředí, ve kterém ona množství působí. Tak jest na př. **p** v bodě *M* silového pole dvou pólů o množstvích *m*₁ a *m*₂ ve vzduchu dán součtem

$$V = \frac{m_1}{r_1} + \frac{m_2}{r_2},$$

kde *r*₁ a *r*₂ udávají vzdálenosti bodu *M* od obou pólů. Má-li zdroj silového pole podobu čáry, počítá se **p**. tohoto pole podle obecného vzorce

$$V = \int \frac{\rho dl}{r},$$

kde ρ značí hustotu délkovou, t. j. množství hmoty připadající na jednotku délky, *dl* jest diferenciálem délky. Podobně lze počítati **p**. pro případ zdroje plošného a tělesného. V onom ρ nabude významu hustoty plošné, *dl* pak elementu plošného. v případě posledním nahradí se součin ρdl elementem hmotným (*dm*) *Z* hořejšího výrazu diferenciálováním odvoditi lze též výrazy pro **p** dvojitého bodu, dvojité čáry a dvojvrstvy. Všeobecně platí o **p-u** bodu ležícího mimo hmoty působivé věta *Laplaceova*

$$\frac{\partial^2 V}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 V}{\partial y^2} + \frac{\partial^2 V}{\partial z^2} = 0,$$

pro bod ležící uvnitř hmoty působivé všeobecnější věta *Poissonova*

$$\frac{\partial^2 V}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 V}{\partial y^2} + \frac{\partial^2 V}{\partial z^2} = -4\pi\rho.$$

Silové pole lze výhradně charakterisovati silokřivkami, jež udávají svým průběhem nejen směr intensity silového pole na různých místech, ale i svou hustotou intensity pole, t. j. sílu, se kterou pole na příslušné místo působí, když v něm nalézá se jednotka množství (elektrického, magnetického neb hmotného) Pohybuje-li se v silovém poli malé množství (tak malé, že nemění povahy

pole) kolmo k silokřivkám, nevyžaduje pohyb tento nížežádá práce — množství nalézá se stále na ploše téhož **p**-u, čili na ploše ekvipotenciální. Pohybuje-li se však podél silokřivky, tu konsumuje při tom určitou energii, kterou lze měřiti jako práci, vykonanou silou F po dráze Δn . Konsumovaná energie, vztažuje-li se na jednotku množství, není pak ničím jiným nežli přírůstkem **p**-u ΔV , neboť podle hořejší úvahy

$$-F\Delta n = \Delta V$$

a tudíž

$$-\frac{\Delta V}{\Delta n} = F.$$

Znamení-klade se pro různost směru posunutí Δn a síly F Celkový **p**. v určitém bodě silového pole můžeme si pak představit jako energii k tomu spotřebovanou, aby jednotka množství přivedena byla s místa, kde silové pole mizí, na místo, kde **p**. hledáme. Theoreticky jest místo, v němž silové pole má intensitu nulovou, ovšem nekonečně vzdáleno. Souvislost množství na př. elektrického a příslušného **p**-u lze si objasnit některými analogiemi

Naléváme-li do nádob různého průřezu totéž množství vody, voda v nádobách stoupá do různých výšek; různost výšek připomíná různost **p**-ů. Spojíme-li nádoby u dna vodorovnou trubici, voda přetéká z nádoby o hladině vyšší do nádoby s hladinou nižší, až se obě hladiny ustálí v téže rovině vodorovné. Podobně elektrina proudí z vodiče **p**-u vyššího na vodič o **p**-u nižším potud, až **p**. obou vodičů se vyrovná. Zůstává-li přece ve vodivém kruhu rozdíl potenciální, ukazuje se, že k udržení jeho potřebí jest energie, která v daném kruhu musí býti k dispozici (Článek galvanický, termoelektrický atd.) Tak jako hladina oceánu jest pro výškové rozdíly rovinou základní, tak také **p**. země považujeme za nulový. Volba tato není na úkor obecnosti, neboť ve skutečnosti rozhoduje všude potenciální rozdíl a nikoliv absolutní **p**. Jinou analogií **p**-u elektrického jest tepelný stav těles (temperatura) — vedení tepla odpovídá pak vedení elektriny.

Jednotkou **p**-u elektrického v soustavě elektrostatické, v níž vycházíme od zákona Coulombova, jest **p**. koule poloměru 1 *cm*, nabité ve vzduchu absol. jednotkou elektrického množství V soustavě elektromagnetické, v níž jednotka intensity proudu definuje se podle zákona *Laplacova* (účinek proudu na pól magnetický), lze odvoditi jednotku **p**-u z poměru

jednotka práce

jednotka elektr. množství

nebo též ze zákona indukce Praktickou jednotkou **p**-u jest jeden volt, jenž má 10^9 absol. jednotek elektromagnetických a rovná se přibližně $\frac{1}{300}$ absol. jednotky elektrostatické Podrobnosti viz A. Seydler, Základové theoretické fysiky, II. díl (1885); Lejeune Dirichlet, Vorlesungen über die im umgekehrten Verhältniss des Quadrates der Entfernung wirkenden Kräfte (Grube, Lipsko, 1876); Rie-

mann, Schwere, Electricität und Magnetismus, 2. vyd. od Hattendorfa (Hannover, 1880); Clausius, Die Potentialfunktion und das Potential (Lip., 1877); F. Neumann, Vorlesungen über die Theorie des Potentials u. d. Kugelfunktionen (Lip., 1887); C. Neumann, Untersuchungen über das Newtonsche und logarithmische Potential (Lip., 1877); Betti, Teoria delle forze Newtoniane (Pisa, 1879); Harnack, Grundlagen der Theorie des logarithmischen Potentials (Lip., 1887); Mathieu, Theorie des Potentials (Pař., 1890). *nvk.*

Potenštejn viz Potštýn.

Potentát (str. — lat.), vladař, mocnář.

Potentialis [-ciá-] v mluvnici tolik, co optativ (v. t).

Potentilla, *m o c h n a*, rostlinný rod čeledi různých (Rosaceae). Jsou to byliny většinou vytrvalé s listy prstovitými nebo zpeřenými, s květy nejčastěji žlutými Květy vyznačují se kališkem s ušty kališními (4—5), střídajícími se s cípy tolikéž se střídajícími; lůžko květní v prostředku vyklenuté. Tyčinek čtyřikrát až pětkrát tolik, co listů kališních, často i více. Čnělka často hluboko dole vetknutá (pobočná), obyčejně nitkovitá. Blizna ukrojená Semena četná, nazkovitá, na lůžku vždy trochu zvlečelém, mnohdy houbovitým, vždy nebarveným. Obsahuje veliký počet druhů ve všem severním mírném pásmu rozšířených, jejichž počet však pro různost nazírání druhového jest nesnadno udati V. Čechách roste celkem 18 dobrých druhů. Nejobyčejnější z nich je *P. anserina* L., m. husí, stříbrník, husí mýdlo, s listky přetřhané zpeřenými, dole stříbitými, lodyhou výběžkovitou, sympodiálně složenou: *P. reptans* L., m. plazivá, pětiprstka, s lodyhou výběžkovitou poléhající, listy pěticetnými, *P. tormentilla* Schrank, n á t r ž n í k, s lodyhou vystoupavou nebo přímou, s listky třicetnými, přisedlými, květy drobnějšími: *P. opaca* L., m. t m a v á, s listky 5—7četnými, s měkkými, dlouhými, odstálými chlupy; *P. verna* L., m. j a r n í, předešle podobná, avšak s chlupy na listech dosti tuhými, ku předu směřujícími, přitisklými nebo podstatnými, *P. arenaria* Borkh., m. p í s e č n á, s listy hvězdotvými, chlupy popelavě plsnatými; *P. alba* L., m. b í l á, s květy bílými, *P. argentea* L., m. s t r í b r n á, s lodyhou vystoupavou, na konci vrcholichatou, s listky vezpod delšími, měkkými, spletenými chlupy bělo-až šedoplstnatými. Vedle uvedených druhů, které jsou celkem hojně a mnohé z nich (m husí a stříbrná) jsou neobyčejnějšími zjevily rostlinnými, rostou u nás četné druhy jiné (hlavně z příbuzenstva *P. rose ta* L), které svými kritickými znaky poskytlují floristům podnět ke tvoření nových specií -ě

Potenza [-ca]: 1) **P**, hl., město ital. provincie a kraje t. jm., na návrsí na l. bř. Basenta, přit. zálivu Tarentského, 826 m. n. m., stanice tratí Neapol-Metaponto Středomořských drah, má 19.470 ob. (1897), jest špatně stavěno, ulice jsou úzké a klikaté, domy téměř vesměs opatřeny železnými balkony, na-

mnoze umělecké práce, ze staveb zasluhuje zmínky pouze obecní palác a kathedrála ze XVII. stol. V městě jest lyceum, gymnasium s národním konviktem, technická škola, ústav učitelek, seminář, průmyslová škola, sídlo prefekta, biskupa a obchodní komory Dosud zachovaly se staré hradby a opevnění P. jest starověká *Potentia*, jež byla za Augusta jedním z měst Lucanie, nejvíce kvetoucích. R. 1250 byla zpustošena Bedřichem II., r. 1268 Karlem z Anjou a r. 1273 zemětřese ním, kterým opětně postížena r. 1694 a konečně 16. pros. 1857, kdy zahynulo do 4000 osob. 2) P., do r. 1871 *Basilicata*, ital. provincie a krajina (*compartimento*), hraničí na s. s prov. Foggia, na sv. s prov. Bari, na v. s prov. Lecce, na jv. se zál. Tarentským, na j. s prov. Cosenza, na jz. s mořem Tyrrenským a Salernem a na z. s Avellinem, měří 9962 km^2 a má 490.000 obyv. (1901), t. j. 49 na 1 km^2 . Jest většinou hornatá, prostoupěna jsouc východními výběžky Neapolských Apenninů, které dosahují na j. v Monte Pollino výše 2248 m. Pouze východní část, táhnoucí se v délce 40 km podél zálivu Tarentského, jest rovná. Do tohoto zálivu vlévají se všechny řeky provincie: Bradano, Basente, Cavone (Salandrella), Agri a Sinni. Na několika místech prýští se minerální prameny, většinou sirnaté. Bohata jest krajina listnatými lesy (duby, buky, jilmy, javory, kaštiny a j.), kry. — jícimi do 200.000 ha půdy, jakož i travnatými pastvinami, prostírajícími se po úbočích horských. Podnebí jest zdravé, avšak dosti drsné Hlavním pramenem výživy jest orba (pšenice, žito, oves, ječmen, kukuřice, luštěniny a brambory), vinařství (279.093 hl vina), ovocnářství, chov dobytka, sýrašství a výroba zboží hliněného a těstového. Proslulé jsou zdejší salámy. Provincie má 4 kraje a 124 obce. *Tšr.*

Potěr viz Ryby.

Potěrací stroj (*batteur*) viz Len str. 844 b.

Poterie [potří], *frc.*, h r n ě ě ř s t v í, dílo neb z b o ž í h r n ě ě ř s k é, hliněné a kamenné nádobí. Také výroba kovových hrnčův.

Poterium, *krvavec*, rostlinný rod čeledi růžovitých (*Rosaceae*) Jsou to namnoze statné vytrvalé byliny se zpeřenými listy Květenství na dlouhých stopkách husté, klasovité, válcovité květy zelenavé, na světelné straně červenavé, hoření v klásku ženské, dolení mužské, prostřední obojaké, s jedním listem a dvěma listenci, s dlouhými tyčinkami a dlouhými bliznami (opylují se větrem). Kalíšek kališní na plodu ostře čtyřhraný s plochami bradavkatými nebo zbrázděnými Semen 2. Vedle našich bylinných druhův obsahuje rod i druhy polokeřnaté, mnohdy i trnité. Rod obsahuje celkem 25 druhů ve všem mírném severním pásmě, z nichž u nás rostou *P. sanguisorba* L., druh drobnější, významný pro teplé útvary v okrsku české květeny pontické, se zralými plody síťovitě brázdítkami, hranami nekřídlatými, *P. muricatum* Spach, u nás asi sotva domácí, a nyní hojně na železničních náspech a teplých stráních

rostoucí, původem je Středomoří, s kališky plodními většími. ostřeji brázdítkami, a hranami křídlatými. V novější době spojuje se rod P. s příbuzným rodem *Sanguisorba*, -ě.

Poterna, z *franc. poterne*, v pevnosti p o s t r a n n í brána nebo branka, vedoucí pod násypem courtiny, která nemá brány skutečné, do příkopu, v době míru stále uzamykaná a jen za obléhání odmykaná na propouštění vojska, určeného k výpadům proti oblehatelem. *Contrescarpa* naproti p-ně nebývá příkrá nebo skoro kolmo vyzděná jako v ostatních částech příkopu. nýbrž má široký svah mírný, aby mimo vojsko pěší a jízdné v širších zástupech i děla mohla vyjetí na bojiště a do okolí. *FM*

Potestas (lat), u Římanů úřední moc výkonná, která jakožto výron suverenity národa přísluší státnímu úředníku (*magistratus*) Má často stejný význam jako *imperium* (v. t.). V užším významu a v protivě ke slovu *imperium* značí úřední moc s vyloučením moci vojenské a soudnictví, tedy moc hlavně administrativní. P-ates byly censura, aedilita a obyčejně také quaestura — *Patria p.* jest moc, kterou má otec rodiny (*pater familias*) nad svými dětmi Otec měl původně neomezené právo nad životem a smrtí i majetkem svých dětí Ale časem kruté toto právo bylo víc a více omezováno a mírněno *Pk.*

Potgieter Everhardus Johannes, kritik a básník nizozem. (* 1808 v Zwolle-† 1875 v Amsterdamě. Vzdělal se obchodně v Antverpách, usadil se tam (1833) a stýkal se s mladou družinou literární Založiv list »De Gids« (1837), proslul v něm jako kritik, básník a novellista (podpisoval se W. D-s) a s Bakhuizenem van den Brink stal se náčelníkem nového hnutí. Za 30letého redaktorství prospěl značně domácímu písemnictví, káralť ostře rozvláčnost, hluchá slova a přemílání lásky v poesii i kritice; leč leckdy sám nejasnosti slohové se nevyhnul, na př. ve veliké básni své *Florence* (1868) Časopisecké příspěvky P vydal souborně dílem sám, dílem vydány po smrti jeho J. C. Zimmermannem, tak: *Proza* (Haarl., 1864, 2 sv.; 9. vyd. 1895); *Poězy* (1868—69, 2 sv., 5. vyd. 1890, *Verspreide en nagelaten werken* (1875 sl., 11 sv.; 2. vyd. Haarl., 1885—86, 18 sv.), k čemuž přistupuje *Het Noorden in omtrekken en tafereelen* (1836, 2 sv.; 3. vyd. 1885, 2 sv.) a *Leven van R. C. Bakhuizen van den Brink* (ve 2. sv. »Studien en schetsen« tohoto autora, 1870; pak v 2. vyd. samostatně. Haarl., 1890) Srv. J. H. Groenewegen, *De werken van E. J. P. bibliographie* (Haarl., 1890); týž. E. J. P., životopis (t., 1893; Nic. Beets, E. J. P. *Persoonlijke herinneringen* (t., 1892) a významnou publikaci listů P-ových přáteli Ed. Busken Huetovi (Haarl., 1901—02, 2 sv.)

Pothenot [potnó] Laurent (* 1660 (?)-† 1732), profesor matematiky a člen akademie v Paříži. R. 1692 uveřejnil pojednání *Problème de géométrie pratique: Trouver la position d'un lieu que l'on ne peut voir des principaux points d'où l'on observe* (Anc. mém.

Par. X.), ve kterém pojednává o geodaetické úloze, určití polohu bodu čtvrtého, s něhož měřeny horizontálně úhly na tři dané body. Úloha tato známa jest v geodaetické literatuře pod názvem *P o t h e n o t o v a ú l o h a* (v. t.).

P o t h e n o t o v a ú l o h a čili problém čtyř bodů. V geodaesii a v zeměměřství vyskytuje se často úloha určití polohu čtvrtého bodu, s něhož měřeny úhly na tři body, určené co do polohy. Úloha tato nazvána po L. P o t h e n o t o v i (v. t.). Avšak již S n e l l i u s pokusil se r. 1617 řešiti tuto úlohu ve spise »Eratosthenes batavus, de terrae ambitus vera quantitate«. Původní metoda určena byla výhradně pro měřický stůl a poloha čtvrtého bodu na měřickém stole určovala se z daných tří bodů a trojúhelníků chyb, které vznikaly následkem nepřesné orientace měřického stolu. J. G. L e h m a n n (1765 až 1811), saský major, pojednal ve spise »Lehre vom Situationszeichnen« (Dražďany, 1812) o P-vé úloze a zavedl t. zv. L e h m a n n o v a p r a v i d l a, podle kterých možno odhadnouti polohu čtvrtého bodu vzhledem k trojúhelníku chyb na měřickém stole. P-vou úhlu zabývala se celá řada geodaetův a jest velmi rozsáhlá literatura geodaetická o různých způsobech řešení této úlohy. Tak na př. F. W. N e t t o, B e s s e l, K u l e n k a m p, B r a n d e r, G e r l i n g a j. uvedli různé způsoby řešení této úlohy. — P-vu ú-hu lze řešiti též v soustavě pravouhlých souřadnic, jsou-li dány pravouhlé souřadnice tří bodů, na které měřeny byly horizontálně úhly z bodu čtvrtého.

P o t h i e r [potjě]: 1) P. R o b e r t J o s e p h, vynikající právník franc. (*1699 v Orléansu †1772 t.). Stal se r. 1720 radou u praesidiálního soudu v Orléansu a r. 1749 profesorem práv na universitě. Z děl jeho uvésti sluší zvláště: *P a n d e c t a e J u s t i n i a n e a e i n n o v u m o r d i n e m d i g e s t a e* (Paříž, 1748—52, 3 sv.; nové vyd. t., 1818—21; franc. spolu s lat. textem od Bréarda de Neuville, t., 1806 sl., 18 sv.); *T r a i t é d e s o b l i g a t i o n s* (t., 1761, 1883 sl.); *T r a i t é s u r d i f f é r e n t e s m a t i è r e s d e d r o i t c i v i l* (t., 1773, 3 sv.). Sebrané spisy P-ovy vydali: S i f f r e i n (v Paříži, 1820—22), D u p i n s t. (1825), R o g r o n a F i r b a c h (1825), B u g n e t (1845—48, 2. vyd. 1861—62, 10 sv.). Mnoho traktátů P-ových přel. do ital. Foramiti (Benátky, 1833—35).

2) P. D o m J o s e p h, slavný badatel v gregoriánském zpěvu (*1835 v Bouzementu u St. Dié), vstoupil r. 1859 do benediktinského kláštera v Solesmes, kde byl volen r. 1862 převorem. R. 1866 jmenován profesorem theologie, r. 1898 opatem kláštera St. Waudrille. P. je žákem Guérangerovým a středním článkem mezi tímto a Mocquereauem v badatelství gregoriánském. Epochální je jeho kniha *Les mélodies Grégoriennes* (Tournay, 1880). *L i b e r g r a d u a l i s* od něho vyšel r. 1883.

P o t h o i d e a e, p o t o v i t é, podčeď rostlin aronovitých, obsahující dílem byliny odendku podzemního plazivého n. vzestoupa-

vého, někdy hlizovitého, dílem popínavé kře listů střídavých, zřídka s rovnoběžnými žilami a květův obojakých, zřídka 1pohlavních, někdy bezokvětních a 4-n. 6četných. Plody jsou bobule semen bezbílečných. P. dělí se v 6 skupin, z nichž *A c o r e a e*, p u š k v o r c o v i t é, a *C a l l e a e*, d á b l í k o v i t é, zastoupeny jsou i v Čechách, ostatní, totiž *A n t h u r i e a e*, *S y m p l o c a r p e a e*, *Z a m i o c u l c a s e a e* a *P o t h o e a e* v tropických krajinách.

P o t h o m o r p h e viz Piper str. 762 a.

P o t h o s viz Himeros a Pothos.

P o t h o s L., p o t a, rod rostlin aronovitých z podčeď. *P o t h o i d e a* a skupiny *P o t h o e a e*, obsahující kře pnoucí se po stromech dílem vzdušnými kořeny, dílem dlouhými houževnatými větvemi. Střídavé nejcelejší listy jsou čárkovito-kopinaté n. vejčité, posváté, s řápkem ke konci křídlatým. Podehnutý stálý toulec podpirá vejčitou n. kulovitou palici s květy obojakými, proti jejichž 4letému okvěti stojí 4 tyčinky nitek čárkovitých sploštělých o 2pouzdrých prašnicích. Ze semeníku o sedavé pupkovité blizně vyrůstá 1—2semená bobule. P. vyskytuje se asi ve 30 druzích, rostoucích zvláště ve Východní Indii a na poloostrově Malajském a užitečných dílem hořkými léčivými listy, dílem houževnatými k vázání užívavými větvemi nebo pěstovaných pro ozdoby. V tom směru zvláště známým jest *P. s c a n d e n s* L., p. pnulá; ve hřivnách bývá *P. a r g y r e a*, *a u r e a* a *c e l a t o c a u l i s*.

P o t h u a u [potyó] L o u i s M a r i e A l e x i s, admirál a státník franc. (*1815 — †1882). Vstoupiv do námořního vojska r. 1832, účastnil se války krymské a obrany Paříže r. 1871. V ministerstvě Thiersově r. 1871—73 byl jako viceadmirál ministrem námořnictví a kolonií. R. 1875 byl zvolen do senátu za stálého člena, načež r. 1877—79 v kabinetě Dufaurových byl opět ministrem námořnictví a kolonií. R. 1879 až 1880 byl vyslancem v Londýně.

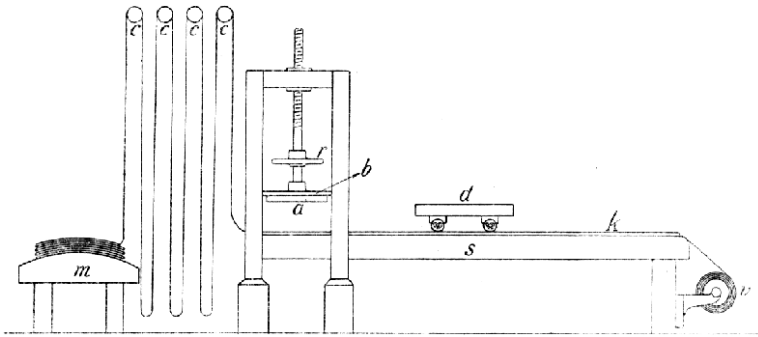
P o t c h e f s t r o o m, P o t s c h e f s t r o o m, přesněji P o t c h e r f s t r o o m, dříve též V r i j b u r g, bývalé hl. město rep. Transvaalu (Jihoafrické republiky), nyní hl. město okresu P-u v anglické osadě Transvaalu v jižní Africe, leží na pr. bř. ř. Mooi, pr. přít. Vaalu, odkud nazýváno též M o o i - R i v e r - D o r p, v úrodné krajině ve výši 1190 m n. m., má asi 1500 ob., široké, pravouhlé ulice, domy obklopené zahradami zelinářskými i ovocnými a jest rázu zcela venkovského. Podněbí jeho jest velmi příznivé a zdravé zvláště souchotinářům a zádušivým, pročež vyhledáváno jest hojně od nemocných prsními chorobami. Jméno P. složeno jest ze jmen 3 boerských předáků v boji za nezávislost Transvaalu, Potgietera, Scherfa a Steckenstrooma, město bylo před Pretorií hlavním místem země a dlouho také nejlidnatějším.

P o t i (Поти), přístavní město v rus. gub. kutaiské, stanice dráhy zakavkazské, při ústí ř. Riona na l. bř. jižního jeho ramene, v krajině nízké, močálovitě a zimničnaté, má mírné podněbí s průměrnou roční teplotou + 14,7°C a roční výši srážek 158 cm. Obyvatelů jest

7666, z nichž 5172 muži a 2494 ženy, jsou to Mingrelci, Rekové, Armeni a Rusové. Všecky staré stavby města jsou v rozvalinách, zvláště bývalé turecké opevnění. P. jest vedle Batumu a Novorossijska nejdůležitější obchodní místo černomořského pobřeží Kavkásu, jehož význam velice stoupl po krymské válce a po vystavení železnice potijsko-tifliské, naproti tomu utrpěl soutěží Batumu. Přístav jest neveliký a vjezd do něho při odlivu téměř nemožný, pohybuje se jím hlavně vývoz, činící ročně přes 5 mill. rublů. Nejdůležitější jeho předměty jsou: kukuřice, dříví, rudy atd. Dovoz páčí se ročně jen na 13.376 rublů. V městě jest celní úřad, záloženské družstvo, námořní škola, 6 parních pil a j. — Nedaleko nynějšího P. leželo prý ve starověku důležité obchodní město Fazis,

barevnou jednou nebo několika barvami na způsob jacquardských látek vícebarevných. Jest výkonem složitým, vyžadujíc součinnosti umělcovy, ryčovy, koloristovy, moletteurovy, tiskařovy a barvířovy. Znám bylo již v dobách nejstarších. Soudíc podle zbytkův tkanin, nalezených v Sakkáře, Egyptané potiskovali tkaniny již za vlády Ptolemaïů (r. 306 až 30 př. Kr.).

Veškeré výkony s p-m t. spojené rozdělují se: na přípravu barviv, na přenášení vzoru na tkaninu a na upevňování barvy natištené. Příprava barviva je podobná jako v barvířství (barvy se melou, procezuji, vaří, míchají a p.) a liší se od ní hlavně tím, že přiměšují se neutrální látky zhušťovací (kliš, pšeničný škrob, gumma atd. atd.). Přenášení vzoru na tkaninu dělo se v nej-

Č. 3269. Lis na potiskování tkanin.

hlavní místo dřevní Kolchidy, turecká pevnost, Kala-Faš, postavena tu r. 1578 a obnovena po rozboření Imeretinci roku 1640. R. 1809 dobyl P. kn. Orbeliani po stkvělém vítězství nad Turky, jimž však pevnost r. 1812 opětně vrácena, načež r. 1828 definitivně obsazena Rusy.

Potidaia, též za starších dob Poteidaia (nápísně), řecké město starověké na poloostrově Chalkidice, založené za Periandrový tyrannidy kol r. 600 př. Kr. skrze Korinthské. Záhy nabyla P. obchodem významu a působila kulturně v poměry makedonské. Za třetí výpravy perské byla r. 479 obléhána Artabazem, ale uhájila se. R. 432 odpadla od námořské říše Athénské a dožadovala se pomoci Korinthských, čímž připravován počátek války peloponnéské. R. 429 dobyli P-ie Athéňané a osadili ji attickými kléruchy, již ale r. 356 byla vyvrácena Filippem II. makedonským. Kassandros na místě jejím založil r. 316 město Kassandreii.

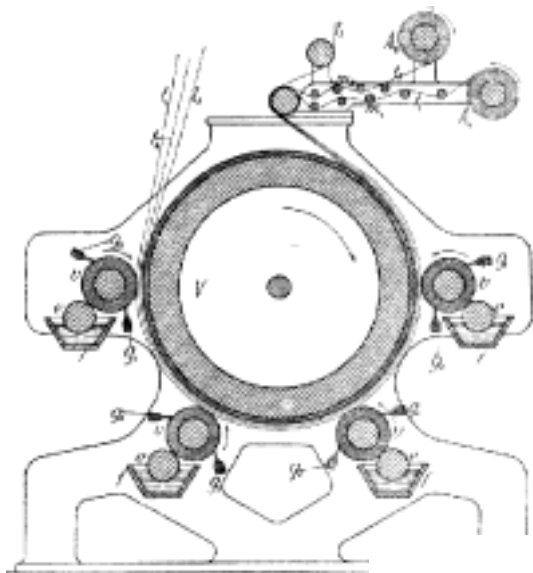
Potín (*Pottin*), ves v Čechách, hejtm. Teplá, okr. a pš. Bezručice, fara Čelivo; 14 d., 91 obyv. n. (1890), mlýn.

Potior tempore, potior iure, lat. pořekadlo jako naše: kdo dřív přijde, ten dřív mele.

Potiskování tkanin (franc. *impression des tissus*) má za účel ozdobiti tkaninu jedno-

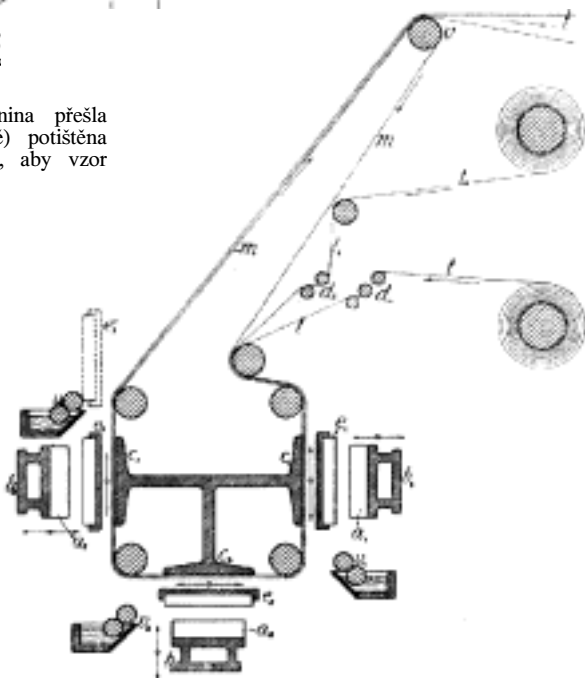
starších dobách ručním modelem (dřevěným) se vzorem vypouklým, který se namáčel do barvy a přitlačoval rukou na tkaninu rozepjatou na pružné podložce. Tento primitivní způsob p. zdokonalen byl teprve r. 1785. zavedením lisu (vyobr. č. 3269.). Model a upevněn je na desce b, která ručním kolem r může se pohybovat nahoru a dolů; pod zvednutý model vsune se rámec (*chassis*) d, který pojíždí na kolejích k a na kterém je rozetřena barva potiskovací. Přitlačením modelu na chassis přijme model barvu a stlačen byv pohybem kola r po odstranění chassis dolů předá ji tkanině rozepjaté na stole s. Potištená tkanina vede se v dlouhých záhybech přes válec c, aby uschla, a skládá se na stůl m. R. 1834. Perrot v Rouenu vynalezl stroj na p. t. naznačený v úpravě pro trojbarevný tisk ve vyobr. č. 3271. Vypouklé modely a_1, a_2, a_3 upevněny jsou na supportech b_1, b^2, b_3 , které dostávají v naznačených směrech dvojí pohyb sem a tam — kratší, při kterém model přitlačí se na vsunutou chassis (e_1, e_2, e_3), a delší, při kterém model přitlačí se na tkaninu podepřenou stoly c^1, c_2, c_3 . Ve vysunutě poloze (na př. e_3') přejímají chassis barvu od barvicích válců v_1, v_2, v_3 ; barva rozírá se samočinnými kartáči (do výkresu nepojatými). Když vzor se otiskl, tkanina (t) i se souběží (t_1 surovou tkaninou, která

slouží k zachycení barvy potiskovací na pokračích (krajích tkaniny) a podložkou m , která činí přenos se vzor na molettu druhou vypoukle podpěru tkaniny při tisku pružnou, postoupí níh strojich. Tkanina t_1 a souběž t_2 odvínují se se zabrzděných válců A^1, A_2 , napínají se svůrkami m^1, m^2 a přešedše přes tiskací válec osoušejí se parními deskami a dosoušejí v sušící komoře (mansardě) vytápěné parními deskami uloženými mezi jednotlivými záhyby tkaniny, nebo parními rourami umístěnými nad podlahou nebo horkým vzduchem zdola přiváděným. Podložka (t_3 , kaučukovaná) suší se rovněž v komoře, ale po kratší dobu. Stroje válcové stavějí se též jako oboustrané (duplex) k p. t. na obou stranách zároveň. Vzor možno na tkaninu tisknouti buď přímo (tiskne se bezprostředně barvou, smíšenou event. s mořidlem, viz Barvení) nebo nepřímým tím způsobem, že tkanina na místě, kde má vzniknouti vzor, potiskne se ochrannými mořidly a potom se barví; místa potištěná nepřijmou barvy nebo přijmou ji jinak

Č. 3270. Válcový stroj tiskací

přesně o šířku modelu. Když tkanina přešla přes stůl c_3 , jest úplně (trojbarevně) potištěna a vede se i se souběží do sušírny, aby vzor podržel ostré kontury. Podložka m vrací se zpět ke stolu c_1 . Tkanina napíná se svůrkami d_1 , souběž svůrkami d_2 . Užívá se stroje Perrotova (perrotiny) nyní jen pořídka. Válcový stroj tiskací, který v průmyslu tiskařském nyní všeobecně je zaveden, vynalezli r. 1785 Skot Bell a Francouz Oberkampff. Staví se na tisk až 12barevný, ač sestrojeny byly stroje i pro tisk 24 barvami. Stroj pro tisk čtyřbarevný naznačen jest ve vyobr. č. 3270. Litinový dutý válec V , uložený otáčivě ve stojanu, potažen je pružnou tkaninou »lapping« a obklopen tiskacími válci v s v y d u t ý m vzorem, které nasazeny jsou na ocelových vřetenech (mandrins) uložených tak, aby polohu válců lze bylo měniti. Plstí nebo sukem potažené válce nanášecí e zatápejí do stírek f a přenášejí barvu na válce tiskací; přebytečná barva stírá se stěradlem g_1 ; stěradlo g_2 odstraňuje s válce vláknina, která se naň dostala ze tkaniny. Vzor do tiskacích válců ryje se buď od ruky (velmi zřídka) nebo pantografem, nebo vtláčeje se molettami (nejčastěji). S první molettou (matečné), do které vzor ručně se vryje,

Č. 3271. Perrotův stroj tiskací (schematický průřez).

než místa nepotištěná. Tohoto způsobu užívá se hlavně při potiskování aksamitu, plyše a manšestru.

Upevnění natištěných barev stane se nejčastěji působením vodní páry pomocí přístrojů rozmanitě zařízených; jsou to: dře-

věný přístroj propařovací, Ringhofferův propařovač, Matherův a Plattův patentsteamer, přístroj oxydační a Matherův a Plattův stroj oxydační. Srv. Wharton-Soxhlet, Die Kattundruckerei; Jul. Zipsper, Apparate, Geräthe und Maschinen der Wäscherei, Bleicherei, Färberei, Garn-und Zeugdruckerei; J. Persoz, Traité théorique et pratique de l'impression des tissus; Sanson-Pick, Der Zeugdruck; Lauber, Praktisches Handbuch des Zeugdruckes a j. v.

Potkan (*Mus decumanus*) viz Myš.

Potkański Florenty, kazatel a spisovatel polský (*1711 — †1749). Vstoupil do řádu piaristického, jehož byl na čas i provinciálem. Byl rektorem piaristických škol v Lovčici a konečně v Radomí. Vydal: *Kazania na niektóre święta* (1744), *Variá carmina quam polonica tam latina* (1747) a zejména *Oratio de magnis Zalusciorum in rem polonam literarum meritis* (1746).

Potlesk (lat. *applausus*, odkudž a p p l a u d o v a t i, tleskati), projev souhlasu, záliby, zvl. v divadle. Již od dob římských býval v obyčejí, ač tu applaudovali prvotně mávajíce cipem togy, od dob císa. Aureliána mávajíce kusy látky, jež rozdávány lidu, a pak teprve stleskajíce prostřední prst o palec, nebo pěst' o dlaň. I placený p. býval obvyklý u Římanů (srv. Böttiger, Ueber das Applaudiren im Theater bei den Alten, Lip., 1822). Za dob prvního křesťanství p-em projevován souhlas kazateli v chrámě, a dnes jest p. obecně obvyklým znamením souhlasu po všem světě vzdělaném, ve shromážděních a zvláště v divadlech. Pokusy o odstranění nadužívaného mnohdy p-u divadelního nepotkaly se s úspěchem. Srv. Klaka.

Potlýšťany viz Podlejšťany.

Potměchut, bot., viz Solanum.

Potné žlázy (*glandulae sudoriparae*) u člověka rozšířeny jsou po celém povrchu tělesném, ač nestejně, neboť na některých místech, na př. v podpaží, v dlaní, plosce nohy, jsou v počtu mnohem četnějším nežli v týle nebo na zádech, na jiných místech, na př. při okraji rtů, pak scházejí úplně. Uloženy jsou jako klubičkovitě vinuté žlázky trubkovité ve škáře kožní, odkudž dlouhý vývod jejich šroubovitě vine se k povrchu, konče se tu jednoduchým otvorem či pórem, z něhož při pocení prýští se pot v podobě jemných kapének.

Potníčky (lat. *sudamina, miliaria, též hydropia*) je vyrážka kožní, skládající se z četných puchýřků zvrčí špendlíkové hlavičky neb i prosného zrna, jež obsahují v sobě čírou tekutinu, tak že kůže vypadá jakoby porosena. Někdy kůže v okolí puchýřků bývá zarudlá (*miliaria rubra*), častěji však vůbec nejeví nápadných změn (*miliaria crystallina*). P. vyskytují se v průběhu některých nemocí horečnatých, na př. tyfu, hostce kloubního, horečky omladnic, avšak i v zápětí úporného pocení. Brzy zasychají a pokožka se pak nad vyrážkou odlupuje. Vyskytuje se však i zvláštní prudčí forma na způsob osutinových nemocí epidemických, u nás však dosud pozorována nebyla.

Potocki, jméno starožitého, nyní hraběcího rodu polského, erbu Piława. Rod připomíná se již od XIII. stol. (Sulisław), ale teprv od konce XVI. stol. nabyl významu pro polské dějiny. Za Sigmunda III. a pod protekcí Zamojského získali rozsáhlé statky zejména v Podolí a na Ukrajině a stali se záhy jednou z nejmocnějších magnátských rodin v Polsku. — Z členů rodu J a k o b (†1612) vyznamenal se r. 1611 při dobytí Smolenska. Jeho bratr J a n (†1611) v době t. zv. »rokoše Zebrzydovského« (1607) přispěl značně k vítězství krále Sigmunda. — Syn Jakobův M i k u l a š (†1651), od r. 1646 velký hetman koruny a kastelán krakovský, vynikl ve válkách tureckých a kozáckých; r. 1648 upadl dokonce do tatarského zajetí. — Slavný své doby byl S t a n i s l a v (†1667), jenž vynikl zejména ve válkách s kozáky (proti Bohdanovi Chmelnickému) a Rusy. R. 1655 poddal se Švédům, ale ještě t. r. vrátil se k věrnosti. Byl vojevodou krakovským a velkým hetmanem koruny. — K téměř hodnostem dospěl jeho vnuk J o s e f (†1751) r. 1735 a 1748. Proti Augustovi III. stál Josef rozhodně na straně Stanislava Leszczyňského a podrobil se teprve r. 1735. Přes to jako hlava rodiny P-kých stál v opozici proti vládě Augusta III., smlouvaje se i s Turky (1738—39) a Švédy (1741); pro spolek se Švédy pracoval i přerem (v manifestu *Causae, quae moneant Rempubicam ad ineundam confederationem et ineundam colligationem cum Suevis*). Poslední léta jeho života vyplňují boje proti reformním snahám Czartoryských. — Jeho bratr M i c h a l (†1750) byl rovněž nepřítel saské dynastie a stoupenec Stanisl. Leszczyňského, pro kterého trpěl i vyhnanství. Podobně vystupoval proti politice Czartoryských a Poniatovských. — P a v e l P. (†1674) ztrávil 13 let v ruském zajetí (1635—48) a byl pak vyslancem polským do Říma. Zabýval se mnoho historickým spisováním; napsal zejména popis monarchie Ruské (1670). Jeho *Opera omnia* vyšla r. 1747 ve Varšavě. — Syn jeho T h e o d o r (†1738) stal se arcibiskupem hnězdenským (r. 1722). Ve válce švédské stál věrně při Augustovi II., ale po jeho smrti vyslovil se pro Stanislava Leszczyňského, a teprve uvěznění přinutilo jej uznati Augusta III. (1735). V duchovní správě osvědčil se jako příkladný a velmi humaní arcibiskup. Měl však málo snášlivosti k jinověrcům. — Také F r a n t i š e k P. (†1772) stál na straně Stanislava Leszczyňského, pro něhož šel i do vyhnanství. Smřív se pak s Augustem III., byl v opozici proti politice Czartoryských a měl účastenství v konfederaci Barské. František P. své doby náležel k nejbogatším magnátům polským. — I g n á c P. (†1809), vystudovav v Itálii byl povolán do kommisie edukační a spolu stal se představeným v oddělení lubelských škol; vykonal tu mnoho zejména pro organizaci školství krajského a podkrajského, jakož i pro opatření školských učebnic. Od roku 1778 vstoupil do činné politiky jako stoupenec

Czartoryských; r. 1791 stal se velkým maršálkem litevským a byl z nejvlivnějších osobností té doby v Polsku. Pracoval se vším úsilím o zreformování »Řeči Pospolité« a měl také činný podíl ve vypracování ústavy z 3. květ. 1791 (ač ovšem jako aristokrat ne vždy se srovnával s Kořatajem). R. 1794 ujal se řízení diplomacie revoluční vlády. Léta 1794—96 ztrávil v Rusku a žil potom v soukromí. Politicky vystoupil opět r. 1809, ale tu ho již zastihla smrt'. Ignác P. byl také literárně velmi činný, spisuje vedle brošur a rozprav obsahu politického a časového (na př. *Wyrok sądu sejmowego na Adama Ponińskiego*, 1790; *O ustanowieniu i upadku konstytucyi*, 1793) i spisy historické a literárně-historické; také jeho řeči politické byly vydány. — Jeho bratr Stanislav Kostka (†1821) vynikl záhy v politickém životě jako obratný a velmi inteligentní řečník; proti konfederaci Targovické bojoval (ač bez úspěchu) na Litvě. Po pádu »Řeči Pospolité« žil ve Varšavě a byl mezi zakladateli tamní společnosti přátel nauk. Dům jeho byl tehdy středem aristokratické a moderně literární společnosti polské. V knížetství Varšavském byl předsedou státní rady a zástupcem královým i získal si tu neocenitelné zásluhy o rozvoj školství. V »království Polském« (1815) byl jmenován ministrem kultu a vyučování a přičinil se zejména o založení varšavské university a vůbec o rozkvět školství. Pro svůj radikální odpor proti řádům mnišským (o jejichž zrušení v Polsku pracoval v samém Římě) byl r. 1820 jako »demagog« zbaven ministerského resortu; předsedou senátu (jímž se stal r. 1818) zůstal však i dále až do své smrti; rovněž mu byla ponechána hodnost státního ministra. Stanislav P. psal mnoho spisův obsahu politického a rázu satiricko-publicistického (na př. *Światki krytyczne*; *Pochwały, mowy i rozprawy*, 2 sv. 1815; *Podróż do Ciemnogrodu*, 4 sv. 1820), kde rozhodně vystupoval ve smysle pokrokovém. Vedle toho však zabýval se mnoho i otázkami uměleckými a literárními: *O sztuce u dawnych*, *czyli Winkelman polski* (1815, 3 sv.), *O wymowie i stylu* (1815, 4 sv.) a j. Smutné známý člen rodu P-kých je Stanislav Felix (†1805), který po skvělém vychování vstoupil do vojen. služeb »Řeči Pospolité« (r. 1789 stal se generálem korunního dělostřelectva) a záhy stal se důležitým činitelem politickým. Již na čtyřletém sněmě rozvinul rozsáhlou činnost, stojí v čele opposice, a r. 1789 dokonce rozmrzen odjel na Ukrajinu a r. 1790 do Vídně. O patriotismu jeho nelze pochybovat, ale P. pojímal jej velmi úzce stavovsky: jeho politickým ideálem byla magnátská oligarchie a dokonce i odstranění monarchie; odtud hesly jeho politiky byly: starošlechtický republikanismus a staropolské svobody. Provedení svých plánů čekal od spolku s Ruskem. Proti ústavě z 3. květ. 1791 zosnoval ve shodě s Ruskem pověstnou konfederaci Targovickou (r. 1792), jejímž se stal maršálkem. R. 1793 byl činný diplomaticky

v Petrohradě; do r. 1797 žil pak ve Vídni, nacež vrátiv se do vlasti a zahrnut vládní přízní ruskou (byl ruským generálem en chef) věnoval se plně správě svých statků (v Tulčině). — Vrstevníkem jeho byl Jan (†1815), historik a cestovatel. Sloužil původně v rak. vojsku, ale pak, chtěje se docela věnovati studiu a cestování, vystoupil z vojska a prošel západní a jižní Evropou, jakož i Turecko a Egypt. R. 1788 vrátil se do vlasti, účastnil se prací čtyřletého sněmu a prodělal válku r. 1792. Od té doby oddal se úplně literatuře a cestám. Navštívil již dříve Španělsko a Marokko, r. 1794—96 prošel sev. Německo, r. 1798 navštívil Kavkaz a r. 1803 opět Itálii; r. 1805 byl přidělen k velikému poselstvu ruskému do Číny (došel však jen do Kjachty). Od r. 1812 žil v soukromí a r. 1815 zahynul sebevraždou. Pracoval neobyčejně mnoho zejména v historii, ale také v geografii, ethnografii a archaeologii; také v přírodních vědách se vyznal. Z jeho spisův uvádíme: *Recherches sur la Sarmatie* (1788, 5 sv.); *Voyage en Turquie et en Égypte* (1788, 2. vyd. rozmmnožené popisem cesty po Holandsku r. 1789); *Essai sur l'histoire universelle et recherches sur la Sarmatie* (1789—92, 2 sv.); *Chroniques, mémoires et recherches pour servir à l'histoire de tous les peuples Slaves* (1793); *Voyage dans quelques parties de la Basse Saxe pour la recherche des antiquités slaves* (1795); *Fragments historiques et géographiques sur la Scythie, la Sarmatie et les Slaves* (1796, 4 sv.); *Histoire primitive des peuples de la Russie* (1802); *Histoire ancienne du gouvernement de Cherson* (1804); *Atlas archéologique de la Russie européenne* (1810); *Voyage dans l'empire de Maroc* (1792); *Essai d'aphorismes sur la liberté* (1791); dílo posmrtně *Voyage dans les steps d'Astrakhan et du Caucase* (1829, 2 sv.) a j. P. napsal také román *Manuscrit trouvé à Saragossa* (1804) a vydával v Petrohradě noviny »Le Conservateur Impérial«. P. svými pracemi náležel k prvním badatelům v Evropě, kteří obrátili svou pozornost k dějinám slovanským; v dějinách slavistiky má tedy své důležité místo (on první pojal plán sebrati všechny nejstarší zprávy o Slovanech od VI. do X. stol.), ačkoli výsledky jeho studií, pokud to není jen sebrány materiál, nemají vždycky ceny vědecké: v tom Jan P. byl jen »předchůdcem«. — Staré »Polsce« ještě přínáleží Antonín P. (†1801), který vynikl tím, že úsilně a ve velikém slohu věnoval se rozkvětu obchodu, bankérství a průmyslu v Polsku. Bohužel, snahy jeho nepotkaly se docela s úspěchem: banka i ostatní směle závody jeho pro obtíže finanční musily konečně býti zavřeny. — Alexandr P. (†1812) v knížetství Varšavském byl ministrem policie. Znám je také jako agrární spisovatel. Více v tom směru proslul jeho vnuk Tomáš (†1861), který účastniv se povstání polského r. 1830—31, potom věnoval se úplně hospodářství a studiu sociálních věd. Psal velmi mnoho, ale většinou anonymně nebo pod pseudonymem Krzysztof Oradam; spisy

jeho týkají se hl. otázek zemědělských, ale také politických. — **A d a m P.** (†1872) je znám v politických dějinách rakouských jako rozhodný aristokrat (srv. jeho spis, vydaný společně s Rzewuským L., *Objaśnienia projektu prawa wyborczego*, 1848). R. 1848 byl poslancem na říšském sněmě vídeňském a od r. 1861 na sněmě haličském. Pracoval pro shodu s Rusíny, pro upravení poměrů venkovského lidu a pro povznesení osvěty v Haliči. — **S t a n i s l a v P.** (†1830) bojoval již pod Kościuszkem, pak pod Poniatovským a vyznamenal se zejména r. 1809 ve válce proti Rakušánům. Od r. 1815 byl generálem polského vojska v »král. Polském« (v Rusku) a stal se až pobočníkem cara Mikuláše I. Povstání listopadového se opíral i padl také kulí povstalců ve Varšavě (29. list. 1830). — Jeho syn **L e o n** (†1864) byl spisovatelem polským (pod pseudonymem **B o n a w e n t u r a z K o c h a n o w a**). Byl mezi zakladateli »Biblioteki Varšavské« a napsal hojně povídek ze soudobého života; mnoho z jeho prací zůstalo v rukopise.

P. W a c ł a w, básník pol. (* 1623 — † 1696), pocházel ze šlechtické rodiny ariánské erbu **S i e n i a w a** a vzdělal se v ariánské škole v Raciborsku u Krakova. R. 1651 účastnil se bitvy pod Berestečkem a bezpochyby i pozdějších výprav proti kozákům. Za vpadu Švédů meškal za hraničemi a r. 1657 přijal viru katolickou. Náležeje k lepším žvlům šlechtickým, byl spojencem Lubomirského, odpůrcem rakouského dvora a přísným soudcem svobod šlechtických. Psal básně vesměs rázu epického. Vydány byly: *Poczet Herbów Szlachty Korony Polskiej...* (Krakov, 1696); *Argenida* (Varšava, 1697); *Nowy zaciąg pod Chorgiew Starą* (t., 1698); *Jowialitates, albo zarty y fraszki* (1747); *Syloret* (1765); *Peryody na śmierć syna Stefana* (»Biblioteka« Ossolińských, 1864—65) a jmenovitě hlavní jeho práce *Wojna Chocimska* (Lvov, 1850), čerpaná z blízké mu události, t. j. z porážky vojsk tureckých pod Chotinem (1621) a oslavující hlavního hrdinu Karla Chodkiewiczze. Vypravování jeho je živé, nadšené a popisy malebné. Srv. Gruszczyński, *Wojna Chocimska W. P-ego* (Poznaň, 1860); Chotkowski, *W. P. i jego pisma* (t., 1876); Chlebowski, *W. P.* jako autor *Wojny Chocimskiej* (»Ateum«, 1882); Czubek, *W. P.* (»Archivum do dziejów literatury«, Krakov, 1895); Brückner, *Ostatnie lata W. P-ego* (»Bibl. Warsz.«, 1896) a heslo **P o l á c i**, str. 45 b. Kromě těchto dvou větví rodu **P-ých** vznikly časem ještě větve erbu **S z e l i g a**, **J a n i n a**, **L u b i c z a** **O s t o j a**.

P. A l f r e d hr., státník polský (* 1817—† 18. květ. 1889). Nastoupil záhy dráhu diplomatickou, ale opustiv ji brzo věnoval se vnitřní politice a zvolen do haličského sněmu i do říšské rady. R. 1867 vstoupil do kabinetu Auerspergova, t. zv. »ministerstva občanského«, v němž byl ministrem orby. Když kabinet ten nebyl s to, aby zjednal v říši pořádek, a panovník v prosinci r. 1869 mini-

sterstvo vyzval, aby co nejdříve uvážilo, jaké kroky by se státi měly, aby se dosáhlo rozhodnutí se stranami stojícími mimo ústavu, nastal v kabinetě úplný rozkol. Většina (Giskra, Herbst, Plener, Hasner a Brestel) i menšina (Potocki, Taaffe, Berger) podaly císaři pamětní spisy, jejichž jádrem byla otázka česká. Spor vyřízen v ten rozum, že menšina z kabinetu propuštěna. Po dalších nezdarech obrozeného kabinetu, v jehož čelo postaven ryt. Hasner, povolán v dubnu r. 1870 císařem **P.**, aby sestavil nové ministerstvo. **P.** tak učinil a postaven v čelo kabinetu. V programu svém položil důraz »na státní myšlenku rakouskou«, jež obsahuje spojení všech národů rakouských, a ubezpečoval, že vláda nepodnikne ničeho proti ústavě, nýbrž vše na její ochranu a všeobecné uznání. Za nejdůležitější úlohu svou pokládal dorozumění se státoprávní opozicí, s níž zahájil vyjednávání. Od 27. do 30. dub. konány ve Vídni porady se zástupci českého národa, z nichž — **P.** nabyl přesvědčení, že v otázce státoprávní a v otázce přímých voleb do říšské rady všechny české strany jsou za jedno. Vyjednávání nemělo pozitivního výsledku, ale **P.** nepozbyl naděje, že se mu podaří přiměti českou opozici k povolnosti. Ve dnech svatojanských r. 1870. **P.** zavítal s ministrem orby Petrinem do Prahy a zde pokračováno ve vyjednáváních, k nimž dostavili se také dr. Pražák a dr. Šrom za národní poslance moravské. Zároveň dlel v Praze dr. Smolka a udržoval stále styky s českými důvěrníky. **P.** neobmeškal konferovati také s vůdcem Němců v Čechách drem Schmeykalem. Výsledek porad nebyl vládě přízniv. **P.** přesvědčil se, že čeští důvěrníci stojí pevně při deklaraci z r. 1868, k níž dne 16. květ. 1870 přistoupili také vůdčové konservativní šlechty. Navrátiv se z Prahy učinil rozhodný krok: dne 21. květ. uveřejněny císařské patenty, jimiž zemské sněmy kromě českého — tehdy Čechy neobeslaného — se rozpuštěly. V »nejponíženejším podání« z 22. květ. **P.** odůvodňoval nerozpuštění českého sněmu tím, že »ministerstvo nenabýlo přesvědčení, že by obeslání říšské rady od tohoto sněmu nyní již bylo nepochybným« a že »by obtížné náležité vyřízení běžných otázek po případě protiústavním chováním se českého sněmu mohly se rozmožiti«. Ačkoli **P.** při poradách s českými důvěrníky prohlásil, že volební řád pro sněm český jest nespravedlivý, ačkoli uznal, že Čechové čini veliký ústupek, když po rozpuštění kusého sněmu na základě tohoto volebního řádu voliti budou a do sněmu vstoupí, přece sněm nerozpustil a nařídil doplňovací volby za deklaranty mandátů zba-vené, chtěje si tak získati přízeň Němců, kteří proti němu po celé říši sbírali pole. Při doplňovacích volbách v Čechách zvoleni opět deklaranti. Zatím připravovaly se za hraničemi důležité události. Napětí mezi Francií a Pruskem dostoupilo vrcholu a dne 19. čce opověděna válka. Události ty nemohly zůstat bez účinku na Rakousko. Vláda doufala,

že vzhledem k nim Čechové se odhodlají obeslati říšskou radu, a navrhla císaři, aby také český sněm byl rozpuštěn, což se stalo patentem z 29. čce. Při volbách zvoleni v českých okresích deklaranti a ve skupině velkostatkářské konservativní šlechta, tak že Němci pozbyli většiny na sněmě. Český sněm svolán na den 30. srp. a čeští poslanci usnesli se, nikoli bez tuhé opposice — že sněm obešlou a to jediné z té příčiny, že chtějí vyslechnouti královské poselství. Poselství to velmi zklamalo. Slibovalo se sice, že vláda bude pilně přihlížeti k tomu, aby se vyhovělo přáním českého národa co do upravení jeho postavení k říši, avšak žádalo se, aby sněm »s pominutím v době těžkých svizelů záležitostí vnitřní« bez odkladu vykonal volby do říšské rady. Většina sněmu usnesla se na adrese, ve kteréž s ohledem na vážný stav říše vyslovovala se ochota vypraviti poslance, kteří by zastupovali království České v delegacích, a ve které se žádalo, aby vláda vstoupila s českým sněmem do jednání o upravení poměru Čech k celé říši. S adresou přijat zároveň spis pamětní, v němž česká desideria zevrubně odůvodněna. Zvolena 18člená deputace, aby adresu i pamětní spis odevzdala císaři. Zatím svolána říšská rada; v trůnní řeči panovník litoval, že nevidí kolem trůnu zástupce království Českého, uznal však, že nepřítomnost jejich nemá příčiny v »nedostatku citů vlasteneckých«, a oznámil, že bude úkolem jeho vlády, aby »se uchopila všech zákonných prostředků, by království tomu pojištěno bylo účastenství v důležitých pracích toho zasedání«. Tím naznačovalo se zavedení přímých voleb do říšské rady. Deputaci sněmu českého řekl císař, že očekává od loyálního smýšlení sněmu, že uposlechne vybidnutí v posláni sněmu učiněného. V reskriptě, který sněmu byl zaslán, panovník pravil, že ustanovil se na tom, dáti se korunovati na krále českého, sliboval, že volební řád pro sněm bude opraven a jiným oprávněným stížnostem Českého království že bude vyhověno, avšak že vyzývá sněm, aby bez meškání provedl volby do říšské rady. Sněm odpověděl opět adresou, ve kteréž prohlásil, že čeští poslancové nemohou opustiti pevnou půdu právní a že nemohou vstoupiti do říšské rady. Odpověď na adresu přišla záhy: sněm odročen a patentem z 5. říj. r. 1870 vypsaný v Čechách přímé volby do říšské rady. V říšské radě vláda neměla většiny a byla nucena odstoupiti. Stalo se 6. ún. r. 1871. P. uchýlil se do Halicé, kdež byl od r. 1875 do r. 1883 místodržitelem. Pak usídlil se v Paříži, kdež také zemřel. -rb.

Potočiska (*Potoczyska*), ves v Halici, hejtm. a okr. Horodenka, má 2552 ob. rusín. (1890) a řecko-katol. far. kostel.

Potočka, bot., viz Montia.

Potočnice, bot., viz Nasturtium.

Potočník, bot., viz Veronica.

Potočník Blaž, spis. slovinský (*1799—†1872), byl farářem u Lublaně, vydával dlouhou dobu prostonárodní kalendář »Pratik«,

sepsal první mluvnici slovinskou jazykem německým a skládal písně, které znarodněly. P. vynikal bohatými a rozmanitými vědomostmi a byl též pilným přispěvatelem Kastelicovy »Čbelice«.

Potok (angl. *brook*, franc. *ruisseau*, ital. *ruscello*, maď. *potak*, něm. *Bach*, pol. *potok*, *strumyk*, rus. ручей, поток) jest přirozeně tekoucí voda v úžlabí, mající původ buď v prameni, nebo ve stoku menších toků vodních, menší než řeka. Od řeky p. rozeznává se jenom svým rozměrem, že jej možno totiž na každém místě přebrodit, kdežto řeku jenom na místech zvláštních, brodech. P-y dělíme buď podle vzniku, nebo podle toku na: 1. p-y jako přirozený odtok pramene; 2. p-y dešťové, které tekou jenom po čas dešťů, jinak jsou koryta jejich suchá; tak bývá v písčité půdě, nebo v tropech v době dešťové a také v horách; 3. p-y stepní, které ve stepích vznikají a také tam zanikají; 4. p-y ledovcové, jež z ledovce se prýští, majíce vodu nejstálejší. Podle toku rozeznáváme: 1. Klidně tekoucí p-y, v nížinách nebo močálech, kde spád jest nepatrný; mají vodu kalnou a na dně jejich usazuje se bahno; 2. horské bystřiny, které se řítí s horských svahů; při tání sněhu mají vody nejvíce, často s velikým hřmotem stékají, koryto jejich jest plné kamenů a vydrané. Často způsobují škody. Mívají jména podle krajiny, která bývá malebná, plna vodopádů. Nový.

Potok: 1) P., ves v Čechách, hejtm. Královce, okr. Manětín, fara Kračov, ps. Nečtiny; 16 d., 76 ob. n. (1890), mlýn. Pripomíná se ve XII. stol. mezi zbožím kláštera kladrubského. — 2) P. Červený (*Rothfluss*), far. ves t., hejtm. Žamberk, okr. a ps. Králíky; 73 d., 392 obyv. n. (1890), kostel Navštívení P. Marie z r. 1787, 2ř. šk., zastávka želez. dráhy na trati Králíky-Šumperk, 2 mlýny. — 3) P. Srní (*Rehwasser*), viska t., hejtm. Čes. Lída, okr., fara a ps. Mimoň; 9 d., 51 ob. n. (1890), soukenická vlna.

4) P. Vysoký (*Hohenfluss*), ves na Moravě, hejtm. a okr. Šumperk, fara Krumperky, ps. Malá Morava; 40 d., 6 obyv. č., 278 n. (1890), 1ř. šk. a myslivna. — 5) P. Zlatý (*Goldenfluss*), ves t.; 33 d., 3 obyv. č., 174 n. (1890), 1ř. šk.

6) P. Zlatý (*Potok Zloty*), okr. město v Halici, v hejtm. bucačském, má 3607 obyv., z nichž je 2384 Poláků, 1129 Rusínů, 94 Němců (1890), římsko-katol. a řecko-katol. far. kostel, poštu, telegraf. Jakub Potocki dostal od Sig-munda I. za zásluhy své v dědictví statky Zahojpole a Sokolov, z nichž Zahojpole povýšeno kol r. 1570 na město a pojmenováno Zlatým P-em. Potočti zavedli zde s povolením Štěpána Báthoriho týdenní a dva výroční trhy. Sigmund III. vysadil městu pravo německé, výroč. trhy rozmnožil o dva a Štěpán Potocki založil zde r. 1604 klášter dominikánský.

7) P. Šaryšský (maď. *Sáros*-nebo *Nagy-Patak*), městečko v Uhrách, při pravém bř. Bodrogu, na úpatí vinorodého pohoří He-

gjalja a želez. trati Szerencs-Sátoralja-Ujhely, v župě zemplinské, okr. sátoralja-ujhelském, má 6350 ob., z nichž je 95 Slováků, 93 Němců, ostatní Maďaři (1890), kostely římsko-katol., řecko-katol. a evang. helvet. vyznání, reform. kollej s knihovnou- (o 35.000 sv.) a sbírkou nerostů, vyšší gymnasia římsko-katol. a reformované, přípravku pro učitele, kdysi slavný zámek s parkem, synagogu, továrny na mlynské kameny a na tabák, soukenictví, vinařství (daří se tu výborné tokajské víno), rybařství, zemědělství a dobytkařství. Na levém bř. Bodrogu leží Malý P. Šaryšský (Kis — P.).

8) P. Zlatý (*Potok Zlatý*), ves v ruském Polsku, v guber. piotrkovské, v kraji częstochovském. — Údolí zdejší, bohaté jeskyněmi a krásami přírodními, chová četné zvláštnosti geologické a zoologické a náleží k nejpůvabnějším a nejzajímavějším místům v království Polském. Ves přináležela ve XIII. stol. do rodu Odrowązů, potom Pilawitům, kteří se odtud počali psáti Potockými.

Potomac [-mak], řeka ve Spoj. Obcích sev.-amer., ve státech Západní Virginii, Virginii a Marylandě, vzniká v Záp. Virginii dvěma prameny. Severní z nich teče nejprve k sv., pak se obrací náhle k jv., protéká údolím Ryans Glade, vstupuje do velkého údolí alleghanského, kde má opět směr severových., až ke Cumberlandu, středisku to železářské a uhelné oblasti Marylandu. Odtud jest hranici mezi Virginii a Marylandem, směřuje k jv. a v., přetíná údolí alleghanské a spojuje se s pramenem jižním. Tento pramení se 3 vřídly na hřbetě Alleghan pozdělím obě Virginie a teče k sv. v pozadí velkého údolí alleghanského. Spojený tok P-u činí dále veliké okliky a zatačky celým systémem Alleghan, z něhož vytéká teprve pod ústím Shendoahu soutěskou Harper's Ferry. Odtud teče nízkými pahorky dále k jv. až k Washingtonu, kde mění úplně svůj ráz a vstupuje do roviny. Až k tomuto městu řečiště jeho skládá se z prahu, vodopádů a soutěsek, zde však rozšiřuje se v aestuarium, v němž patrný jest mořský příliv a odliv a které přístupno jest i největším lodím válečným, ačkoliv okeán vzdálen jest odtud ještě 475 km. Břehy vzdáleny jsou od sebe přes 2 km a rozšiřují se při ústí do zátoky Chesapeake Atlantického okeánu mezi výběžky Lookout a Smith na 16 km. Délka jeho pramenů jest asi po 150 km, spojeného toku asi 600 km, z čehož 475 km připadá na dolní tok od Washingtonu, přítoky jeho jsou vesměs dosti nepatrné (Shenandoah, Cacapon, Monocacy a j.), úvodí měří 37.645 km², od Cumberlandu k Washingtonu vede souběžně s ním průplav. Břehy horního toku proslulé jsou svými krásami přírodními, zvláště Harper's Ferry považuje se za jeden z nejvelikolepějších přírodních zjevů Spoj. Obcí. V jeho údolí svedeno za války odštěpenců několik velikých bitev.

Potopa, lat. *diluvium*, krátce místo p. světa, pověst biblická, o níž vypravuje kniha Mojžiš, kap. 6, 11 až po 8, 17. Podle pověsti té Bůh stanovil vyhladiti lidstvo nepravostmi poru-

šené, vyjma jediného spravedlivého muže jménem Noe, jemuž uložil zbudovati loď t. zv. archu Noemovu (viz Noe a Archa Noemova). Z trestu božího dštílo na zemi po čtyřicet dní a noci tou měrou, že i nejvyšší hory byly zatopeny a veškeren tvor pozemský, od hmyzu počínaje až po člověka, zahynul. Zůstal toliko Noe, jeho rodina a zvířata v jeho korábě, v němž všichni prodleli asi rok, než všechny vody působením větrů opadly. Noe utkvěv korábem na hoře Araratu vysílá nejdřív krkavce, pak holubici, aby se přesvědčil o stavu vod, načež opouští se všim všudy koráb. Na poděkování obětoval Bohu obět zápalnou, při čemž Bůh vešel s ním a smlouval jeho ve smlouvu, že nebude již vyhlazeno vodami, co žije na zemi, aniž P-pou zkažena země, duhu pak postavil na znamení smlouvy. Lidstvo, jehož praotcem je Noe, začíná pak nový život. Pověst' tato, byť i všelijak pozměněna, vyskytuje se u přemnohých národů vyjma tam, kde pro podmínky geografické vůbec povodeň je nemožna, jako v Africe, Arabii a jiných zemích asijských. Pověst, kterou vypravuje kniha Mojžišova, nevznikla v Palestině, nýbrž byla tam přinesena assyrsko-babylónská pověst' o Xisuthrusovi, o němž vypravuje Béróssos (v. t.) a jemuž bylo uloženo zbudovati arch. Podrobně jednájí o této pověsti klínové nápisy, jež našel r. 1872 George Smith (The Chaldaean account of Genesis, Lond., 1875, 2. vyd. 1880, něm. překl. Lip., 1876). Podle této assyrsko-babylónské legendy Xisuthrus bydlící na dolním Eufratě zbudoval na rozkaz boha Bela loď, polil ji vnitř i zevně smolou a zachránil sebe, svoji rodinu a všecko živé sémě před velikou P-pou, která zničila všechny živočichy ostatní. Po sedmi dnech přistane k hoře Niziru, na východ od Tigridu, a vypouští holubici, vlaštovku a havrana. Když havran se nevrací, je to znamením, že možno vystoupiti z archy, načež Belovi přinesena obět na usmířenou. I tady slibuje bůh, že nadále již žádná P. zemi nestihne. (Novější a dokonalejší překlad napsův klínových tuto pověst' líčících podal H. Zimmern ve svých příspěvcích ke Gunkelově Schöpfung und Chaos [Got., 1895]. Text nejujnější uveřejněn na tab. 43—44 [50—51] 4. svazku anglického díla »The Cuneiform Inscriptions of Western Asia«.) Podobnou pověst' mají Řekové (viz Deukalión), Indové, Peršané, Číňané, národové severní Asie, ba dokonce i v severní a jižní Americe. Indiáni na Orinoku vypravovali Alex. Humboldtovi, že »když byla veliká voda«, jejich předkové ve člunech dostali se až k nejvyšším temenům skalním, z čehož ovšem ještě nelze souditi na obecnu P-pu, ježto pověsti mohou poukazovati na povodně toliko částečné. Mají svůj základ asi v tom, že skoro všude na vysokých horách možno nalézti stopy mušlí, jež vysvětluje pak pověst' svým způsobem. Ostatek možno, že mnohé pověsti o P-pě přejali někteří národové od křesťanských missonářů. O skutečnosti P-py líčené v bibli arci lze po-

chybovat. V údolí Tigrida a Eufráta bývaly sice povodně velmi zhozné, ale při žádné nemohla vzniknouti **p.** tou měrou, aby i nejvyšší vrcholky hor byly pod vodou. Bible užila pověsti chaldejské a volně ji zpracovala za účelem mravního a náboženského naučení, aby pokolení přítomné odvrátila od zločinů, za něž předkové tak krutě byli potrestáni. — Diestel, Die Sintflut und die Flutsagen (2. vyd., Berl., 1876); Süß, Die Sintflut, geologische Studie (Praha, 1883); von Schwarz, Sintflut und Völkerwanderungen (Stuttgart, 1894); C. Schmidt, Das Naturereigniss der Sintflut (Basilej, 1895).

Potosí: 1) **P.**, hl. město departementu a provincie t. jm. v jihoamerické republice Bolívií, 75 *km* na jz. od Sucre na Río **P.**, pravém přít. Pilcomaya, jest jedno z nejvyšších měst světa, ležíc ve výši 3960 *m* n. m. (podle jiných dokonce 4061 *m* n. m.) na severním svahu horského massivu Cerro de **P.** (4688 *m*), v krajině nerovné a pusté s výtředním podnebím podléhajícím náhlým a velikým změnám teploty, které nepřijemné jest Evropanům i řídkosti vzduchu, má 15.900 ob. (1393) a podobá se spíše spouště zřícenin než velikému baňskému místu, neboť velká část starších budov jest opuštěna a domy novější vystavěny jsou chatrně jen z jílu. Že staveb vyniká pouze katedrála, postavená v l. 1809 až 1837 a obnovená r. 1858, uvnitř nádherně vyzdobená, několik chrámů jiných, většinou zpustlých, klášterů a konventů, velikolepá mincovna z r. 1562, jejíž stavba stála do 7 mill. K, neboť všechny trámy nošeny sem až z Tucumanu (800 *km* na j.). Obrovské jsou vodovody města, které přivádějí vodu z 33 jezírek utvořených z horských pramenů na Acondahué, zásobující nejen město potřebnou vodou pitnou, nýbrž i hnací silou baňské stoupy. Kromě mincovny má **P.** amalgamovny, tiskárnu, pivovar, lihovar, soud obchodní a občanský, gymnasium a národní banku. Hlavním pramenem výživy obyvatelů jest dosud těžení stříbra v útrokách Cerra de **P.**, obrovské to homole mající 12 *km* v objemu, složené z křemenného, drobnivého andesitu a prostoupené stříbronosnými žilami, do níž vyhloubeno bylo přes 5000 šachet a chodeb, dnes již většinou opustěných. Stříbro toto objeveno bylo r. 1545 i pokládá se **P.** za nejbohatší stříbrný důl světa, jehož výtěžek do r. 1870 odhaduje se na 10 miliard K, podle jiných dokonce na 25 miliard K, a činí dosud ročně do 4 mill. K. Horníků pracuje zde 1000—2000, horních závodů jest asi 40. — **P.** bylo založeno r. 1545 pode jménem Villa Imperial a stalo se brzy nejznamenitějším městem Jižní Ameriky, které r. 1711 mělo 170.000 ob., ovšem většinou indiánských otroků. Na v. od města při silnici do Sucre jsou hojně navštěvované lázně San Diego s prameny horskými a sirnatými, na s. pak u vesnice Tarapaya lázně San Thomase. Srv. Contzen, **P.** (Hamburk, 1893); Abbé Faure, **P.** («Bull. de la Soc. de Géogr. de Lyon», III.).

2) **P.**, departement tamže, prostírá se na jz. státu od jižní jeho hranice až k 18° j. š. na ploše 140.630 *km*² a zaujímá jih bolívské planiny s rozsáhlými solnými pampami, jakož i východní svahy Kordiller, na nichž vznikají vřídelné řeky Pilcomaya. Hlavním bohatstvím departementu jsou ložiska stříbra, vedle toho i mědi a cinu. Důležit jest i chov dobytka, zvláště velká jsou stáda ovcí, koz, lam a alpak. Obyvatelů jest 360.400 (1893), z nichž jest 143.111 bělochův a smišencův, ostatní pak usedlí Indiáni kmene Kečua, kdežto počet divokých Indiánů není znám. Departement dělí se na 5 provincií: **P.** nebo Cercado, Porco, Chayanta, Chichaz a Lipez.

Tšr.

Potovité, bot., viz Pothoideae.

Potpourri [popuri], franc. m i c h a n i n a, jídlo z různého masa a zeleniny, tolik co Olla podrida (viz Olla), také nádoba se směsí vonidel. — V hudbě kus složený z různých známých a oblíbených melodií, obyčejně operních, tedy »hudební směsice«. Slouží jediné k zábavě, a třeba že nemá ceny umělecké, přece vhodným spořádáním lze dosáhnouti **p-m** často pěkného účinku. Je-li skladba podobná složená z písní národních obsahu žertovného, slove quodlibet.

Potracení (*abortus*) jest vypuzení vejce plodového z těla materského od počátku do 28. neděle, t. j. v době, kdy plod není ještě schopen života mimo tělo materské. Příčiny leží buď v matce neb v plodu. Se strany matky jsou to zřídka jen zevní vlivy, jako tělesná námaha, silné otřesení, pád, úder, studené a horké lázně, silné rozčilení, leknutí a pod., mnohem častěji nemoci celkové, zvl. horečnaté, a nemoci rididel, a to na prvním místě záněty sliznice děložní, nádory děložní a okolních útroh, nemoci ledvin a nemoci vysilující. Příčiny od plodu vycházející jsou nejčastěji příjice zděděna od otce neb matky, která způsobuje zahynutí plodu v děloze už v první neb v druhé polovici těhotenství a pak jeho dřívější nebo pozdější vypuzení, pak právě uzly na pupečnicku a zakroucení neb ukroucení pupečnicku, jež učinivší cévy pupeční neprůchodnými, způsobilo smrt plodu a jeho vypuzení. **P.** počíná se buď krvácením, které může trvati dni i neděle a k němuž pak přidružují se bolesti porodní, nebo tyto jsou zde od počátku a **p.** probíhá tak, že otevře hrdlo děložní a vypudí se celé vejce nebo pknou blány, odeče voda plodová a odejde plod a po něm lůžko. Onen způsob je častější do 3.—4. měsíce, tento později. Někdy odejde nepozorovaně jen plod s vodou plodovou a prázdne vejce může býti dlouho v děloze zadrženo a v ní hnití i horečku způsobiti. Čím mladší vejce, tím snáze bývají jeho části v děloze zadrženy a udržují pak krvotoky po neděle i měsíce trvající. Každé **p.** vyžaduje přítomnosti lékařovy a má po něm žena držeti šestinedělí jako po porodu v pravý čas. Nedbá-li se toho, bývají následkem často nepravdělné polohy, záněty a mnohé vleké choroby děložní.

Ra.

Potrava, t. j. souhrn různých látek výživě těla sloužících, požívaných v takovém množství a v takové jakosti, že tělo člověka udržuje se při svém stavu výživy, nebo že jeho stav výživy se zlepšuje. Mimo vlastní látky výživné jsou v **p-vě** obsaženy ještě různé látky **p-vě** jen chuti dodávající: **pochutiny**. Výživné látky samy o sobě jsou totiž úplně bezchutné, jak bílkoviny, tak tuky i uhlohydráty, vyjmaje cukr a pak kuchyňskou sůl.

Potřebné látky výživné dělí se ve 4 skupiny; 1. **bílkoviny** (požíváme je hlavně v mase, vejcích, mléce, sýru, luštěninách), 2. **tuky** (sádlo, máslo), 3. **uhlohydráty** (mouka, cukr), 4. **soli** (jsou obsaženy ve všech potravinách, k většině krmí ještě pak úmyslně přidává se kuchyňská sůl). Konečně uvéstí jest vodu, jež rovněž ve všech potravinách jest obsažena. **Co do poměrného množství**, ve kterém jednotlivé uvedené skupiny v **p-vě** mají býti zastoupeny, platí především, že soli je v požívané **p-vě** vždy tolik, že není třeba o ně se dále starati, jen něco kuchyňské soli se přidává. Ostatní tři skupiny jsou zastoupeny v **p-vě**, jak se ukázalo studiem složení **p-vy** lidí v nejrůznějších okolnostech žijících, v jakémsi poměru velmi stálém:

	Procentuální zastoupení v p-vě podle váhy		
	bílkovin	tuků	uhlohydr.
Kojenec	18.7	52.9	28.4
Dítě	16.6	31.7	51.6
Dospělý člověk při práci	16.7	16.3	66.9
prostřední			
těžké			
Stařec	8.3	38.7	52.8
apanec při potravě výlučně rostlinné	17.4	21.8	60.7
	15.5		84.5

Součástí v procentuálním zastoupení nejstálější jsou, jak z tabulky viděti, bílkoviny; jen při těžké práci procento bílkovin klesne na polovinu; ne však absolutní množství bílkovin; to zůstává asi stejné, takže celá změna poměru při těžké práci je podmíněna jen zvýšeným množstvím obou součástí ostatních, jak při těžké práci je nutné (viz o tom podrobněji v dalším). Mimo tento případ může se vyskytnouti ještě velmi malé procento (až i jen 8 %) bílkovin na př. při stravě výhradně bramborové, při které třeba požití ohromné spousty potravy takové, aby se nabylo dostatečného množství látek výživných.

Při těžké práci stoupá potřebné množství látek bezdusíkatých (tuky, uhlohydráty) oproti bílkovinám (dusíkem bohatým) z těchto důvodů: Ku provádění těžší práce musí se v těle vybaviti větší množství energie, a poněvadž energie v těle se produkuje rozkladem, zvýšené množství rozložených látek musí býti vyváženo zvýšeným dovozem látek výživných. Uvedené tři skupiny látek pak jsou k soběco. do své hodnoty jako zdroje energie v tomto poměru:

1 g bílkovin dá	4.1	kalorie
1 g tuků dá	9.4	»
1 g uhlohydrátů dá	4.1	»

Tedy by mohlo theoreticky se souditi, že lze zvýšený rozklad nahraditi zvýšením kterékoliv z oněch tří skupin. Tu však padá na váhu, že **p.**, ve které ta neb ona skupina nabývá veliké převahy, stává se brzy odpornou, a za druhé je ta věc důležitá prakticky, že bílkoviny jsou poměrně velmi drahé. Proto hlavně zvýšená potřeba spíše než bílkovinami nahrazuje se dvěma skupinami ostatními, při čemž ještě výhradně použití uhlohydrátů — které jsou levnější než tuky — jest k tomu účelu obmezeno přílišným objemem, kterého **p.** rostlinnými látkami bohatá snadno nabývá. V takovém případě nutno proto uchýliti se též k tukům, které jsou «sluštěnějším» zdrojem energie, poskytující na stejnou váhu více než dvojnásobné množství energie u přirovnání k uhlohydrátům (i také k bílkovinám). Na př. při výlučné **p-vě** bramborové nutno počítati na pracující osobu asi 3 kg bramborů, kdežto při **p-vě** racionálně smíšené méně než 1 kg **p-vy**.

Co se týče **absolutního množství** potřebné **p-vy**, uvádějí se tato čísla jako průměr: 120 g bílkovin, 60 g tuku, 500 g uhlohydrátů a asi 2500 g vody na den. Podle novějších prací dlužno však míti za to, že lze množství bílkovin dosti značně snížit (ostatní ovšem za to zase přiměřeně nutno zvýšiti). Ovšem že váha požívané potravy je ve skutečnosti větší, poněvadž mimo uvedené látky výživné obsahuje — zejména strava rostlinná mnoho — látky k výživě neupotřebitelné (zejména cellulosa, bunčina — není-li zcela jemná, mladá — je pro lidské zaživací ústroje k výživě neupotřebitelná; býložravci však využívají i hrubé cellulosa velkou měrou) a mimo to ani výživné látky samy nespotřebují se v těle úplně; část jich odchází nevyužitá.

K přípravě **p-vy** (jednotlivých pokrmů) nepoužíváme ovšem vyčtených jednotlivých látek výživných ve tvaru čistého lučebného přípravku, nýbrž různých hmot z ústrojné říše přírodní — živočišné i rostlinné — pocházejících, které jsou směsí některých jednotlivých látek výživných a obyčejně obsahují též i příměs chuti dodávající. Hmoty takové označují se slovem **potraviny** (v. t.). Nutno však ihned poznamenati, že nestačí pro posouzení výživné ceny určité potraviny, určitého pokrmu znáti prostě, kolik obsahuje jednotlivých látek výživných. Neboť z požitých látek v těle nezpracuje, nezužitkuje se vše, nýbrž jakási část odchází opět přímo z těla nevyužitá. Na př. bílkoviny v požívaném mase do těla přicházející využijí se velmi dokonale (jen asi 3 % odchází nevyužitá), kdežto z mrkve využije se jen 60 % bílkovin a 40 % odchází nevyužitá. Podrobnější udání viz pod heslem **potraviny**. Potraviny snad vesměs mohou sice přímo tak, jak je příroda poskytuje, sloužiti za **p-vu**, avšak většinou člověk ještě různými způsoby si je upravuje, čině je jednak přístupnějšími zaživacím pochodům,

přeměňuje látky nerozpustné v rozpustnější, jednak dodává p-vě chuti žádoucí. Sem náleží vaření, pečení, smažení, dušení atd.; přísady octa, koření, dále cukru (jenž jest ovšem zároveň v ý ž i v n o u látkou) a j. v. Důležité jest, aby p. vykazovala přiměřenou změnu, nemá-li povstati odpor proti ní, který se stupňuje po případě až do nepřekonatelnosti. Proti zásadě té zejména často hřeší se v trestnicích a pod. ústavech. — Pud ten po rozmanitosti p-vy je důležitým činitelem v tom směru, aby tělo dostalo v š e c h n y látky k výživě potřebné.

Vegetarianismus (v. t.) — pokud se jím rozumí zásadně vylučování masa a vůbec p-vy živočišného původu za všech okolností z p-vy — nutno s hygienického stanoviska zahrnovati zrovna tak, jako zvyk jísti skoro jen samé maso, jak se udržuje zejména v t. zv. lepší společnosti. Jak se stanoviska hygienického, tak se stanoviska národněhospodářského je důležité držeti se toho, že uhlohydráty mají tvořiti převážnou část p-vy v pásmech mírných a teplejších (jak patmo z číslic výše uvedených). Ve studených pásmech je vhodné uhlohydráty nahrazovati také ještě z části tukem jakožto zhuštěnějším zdrojem energie.

SRka.

Potraviny nazýváme veškeré hmoty v přírodě se vyskytující, které jsou způsobš byti člověku potravou (v širším smysle zahrnují se pod pojem p-in i umělé výrobky člověka k tomu způsobilé; ty však přesněji zařadíme pod pojem p o k r m), t. j. které obsahují výživné látky v přiměřené jakosti a v přiměřeném množství (viz též P o t r a v a). Rozumí se ovšem samo sebou, že dalším předpokladem je, že nesmějí míti žádných vlastností škodlivých (nesmějí obsahovati jedů, choroboplodných zárodků a pod.). Běže pak člověk p. ze všech tří říší přírodních: živočišné, rostlinné i nerostné. Říše živočišná skýtá mu hlavně bílkoviny a tuky, říše rostlinná hlavně uhlohydráty, říše nerostná sůl kuchyňskou a vodu; vodu ovšem obsahují ve velikém množství také p. říše živočišné i rostlinné (většinou hodně přes 50 % své váhy).

Podrobnější s l o ž e n í některých nejdůležitějších p-in jest asi toto (v procentech):

	voda	bílkoviny	tuky	uhlohydr.
libové maso hovězí	75.9	21.9	0.9	—
telecí maso	78.0	15.3	1.3	—
vejce slepičí	73.9	14.1	10.9	—
mléko	87.1	4.1	3.9	4.2
sádlo (nevyskvařené)	3.7	1.7	94.5	—
másló	7.0	0.9	92.1	—
sýr	40.0	43.0	7.0	—
jemný chléb pšeničný	31.5	7.1	0.8	58.0
rýže	13.5	7.5	—	78.1
hrách	14.3	22.5	—	58.2
brambory	75.0	2.0	—	21.8
jablka	83.6	0.4	—	12.9
hlávkový salát	94.3	1.4	0.3	2.8

(Srv. Hospodářská analýza chemická, str. 558, a viz též F a l š o v á n í potravin a p o c h u t i n.)

Ovšem tělo nevyužije všech výživných látek v potravinách obsažených úplně, část jich odchází neužita. Jaké části látek výživných se využije, závisí jak na p-ně samé (a její úpravě), tak na stavu zaživacích ústrojí člověka, který ji požívá. Na př. bílkovin v podobě masa, syra se využije skoro dokonale, kdežto bílkovin rostlinných z části mnohem menší (asi hlavně proto, že bílkoviny rostlinné jsou uzavřeny, v cellulose buněčné bláně), látko tu, která silně vzdoruje zaživací činnosti člověka); škrobu v jemném chlebě, otrubových součástek co možná prostěm, se využije mnohem lépe než ve chlebě hrubším. Pro posouzení výživné ceny p. důležité je tedy vedle množství obsažených látek výživných též, jak veliké části výživných látek, v p-ně té obsažených, v zaživacím ústrojí skutečně se využítuje. Stůž zde několik čísel o nejdůležitějších p-nách:

	z bílkovin z tuků z uhlohydrátů se využije procent
maso	97.4 . 80.0 . —
vejce	97.4 . 95.0 . —
mléko	92.9 . 95.0 . —
hrách	82.5 . — . 96.4
jemný chléb	80.0 . — . 98.9
hrubší chléb	75.4 . — . 93.4
rýže	79.6 . — . 99.1
brambory	67.8 . — . 92.4

Míra využití p-in jest u nejrůznějších lidí za nejrůznějších okolností velmi hodná; také na ní — jak ukázaly pokusy — nic podstatné nemění, zda se požívá s chutí či bez požitku chut'ového.

SRka.

Potravní daň (něm. *Verzehrungssteuer*) jest ne zcela přesný název rakouského zákonodárství finančního pro velkou část daní spotřebních (viz Daň, str. 934 b sl.). Původ svůj má z pokusů o t. zv. akciz universální ve stol. XVII., ale jednotné úpravy dočkala se teprve nevj. rozh. z 25. květ. 1829 sb. z pol. sv. LVII. čís. 74, který z části platí podnes. Pod tento kolektivní název spadající daně byly však v valné části v době pozdější upraveny zákony, zvláštěními. Dnes počítáme k daní potravní: 1. daň pivní, 2. lihovou, 3. cukerní, 4. petrolejovou, 5. z masa, 6. z vina a mštuu přirozeného i umělého, pak z t. zv. polovina, 7. konečně t. zv. potravní daň na čáře, t. j. akciz vybírání z předmětů spotřeby v tarifu zvláště uvedených při jejich dovozu do měst t. zv. uzavřených (v Rakousku: Vídeň, Praha, Brno, Lvov, Krakov, Štýr. Hradec, Linec, Lublaň, Inšpruk, v jistém směru též Terst).

Dr.

Potřekov viz Postřekov.

Potrimpos (u Litvanů též *Ežerinis*) »Jezerní« byl podle zpráv naprosto nezarušených bůh vody a moře u starých Prusů. Viz Romové.

Zřý

Potrubí (*Röhrenleitung*) je umělá soustava rourových součástí, jež z sebou sledují v přímých nebo křivých směrech, aby se pořídila komunikace k obmyšlenému odvádění nebo přivádění vody, vzduchu, různých plynů

kanálových spláškův atd. Poslednějšími nahrazuje se kanalisace podřizného druhu. Podle toho, jakému účelu **p.** má vyhovět, jest nadzemní (povrchové) nebo podzemní. Části rour, z nich **p.** se skládá, mohou býti železné, cínové, olovené, mosazné, hliněné nebo kameninové. Také se dělají roury betonové i dřevěné. Železné roury spojují-se v celek způsobem dvojitým, a to buď přírubami (na flanše), mezi něž se umístí utěšňující látka (kaučuk, olovo atd.), nebo náhubky (muftami). Při flanších je roura k rouře přitažena šrouby, jež spínají příruby. U železných rour jsou ovšem těsnidla jímá než u rour ostatních. K železným rourám ať litým neb taženým (v novější době vyrobeným Mannesmannovou methodou) užívá se za těsnidlo olova neb asfaltu a kaučuku. U rour kameninových asfaltu, dehtu a cementu. U betonových výhradně jen cementu. Náhubkové roury železné možno utěšnit i limburáky, t. j. dřevěnými klinky. Prostředek ten je nejstarší, avšak do jisté míry i nebezpečný, poněvadž vlhkem zemním neb dotekem tekutin rourami vedených klinky nabobtnávají a elementární silou tak povstaloú hrdla rour zhusta popraskávají, čímž nastává nežádoucí výtok z rour. U rour hliněných a kameninových je nejlepším těsnidlem dehet a asfalt. Špatnější je cement, poněvadž zatvrdnuv je méně pružný. Před zaléváním ovine se hrdlo roury, jež má se vsunouti do náhubku, konopným provazem, poloha provazce v mezeře mezi hrdlem a náhubkem se fixuje, což stane se primitivním zamačkáním, aby provazec předeš do jisté míry těsnil a chránil vlastní těsnění proti výronu do roury před utuhtnutím. Pak roury na styku obalí se jilem neb se užije kaučukových přílozek přemístných, utvoří se jílová hubatka a přikročí se k zalévání. Po zatuhnutí chrání se celý styk, ovšem jen u rour kameninových, jilem.

K odvádění vod z vlhkých rolí neb luk užívá se malých trubek hliněných, do červena vypálených, o průměru as 8 až 12 cm, čímž nabývá se t. zv. drainage (t r u b k o v á n í). Podzemní roury druhu jakéhokoliv musí býti kladeny v žádoucím přesném spádu a chráněny proti rozmačkání. Toho dosáhne se pečlivým záhozem, tak že v bezprostřední styk s rourami přijde jen materiál zemitý úplně drobný. Další zához vyšších poloh může být jakýkoliv. Z uvedených příčin roury musí býti položeny i v náležitě hloubce, čehož ostatně žádá i ochrana proti mrazu.

Roury železné na povrchu uložené (v továrnách, cukrovarech, pivovarech atd.) musí, pokud v nich obsažena je voda, opatřeny býti vyhovujícím obalem (emballagi), který se skládá z látek, jež teplo špatně přijímají.

Každá síť rourvodů ať nadzemních či podzemních vyžaduje za účelem rozvětvení zvláštních kusův odbočných, což státi se může ve směrech na sobě kolmých neb k sobě šikmých.

Podle přibývání přítoku musí přibývat i vnitřního průměru rour. Průměr potřebný

stanoví se u vodovodných rour na př. podle vzorce Prechtlova:

$$d = \sqrt{\frac{k\sqrt{l}}{3162,26}} = 0,0178\sqrt{k\sqrt{l}}$$

Ve vzorci tom veličina k značí množství výtokové v m^3 za hodinu, l délku rour v m , d žádoucí vnitřní průměr v m . Vzorcu jest celá řada. Pro kanálové roury kameninové užívá se vzorce $k = F \cdot v$, v čemž k znamená množství tekutiny v m^3 , F průtočný průřez roury v m , v rychlost průtočnou v m , a tato je závislá na spádě rour podle vzorce

$$J = \frac{\mu \cdot v^{1,8}}{R^{1,25}} \quad (\text{dle Lindleye}),$$

kte J je spád relativní $\frac{h}{l}$, R hydrostatický radius. $\mu = 0,00018$ pro vodní roury, $\mu = 0,00025$ pro kanálové splášky. Sp.

Potsdam: 1) **P.**, město v Německu, viz Postupim.

2) **P.**, město ve Spoj. Obcích sev.-amer. ve státě novoyorském na Racket Riveru, má 3961 obyv. (1890) a četné továrny zařízené na vodní sílu. Na blízku rozsáhlé kamenné lomy zvláštní geologické formace pojmenované podle města.

Potschappel viz Podčaply 3).

Potscheistroom [-stróm] viz Potchefstroom.

Potsehendorf viz Bečkov.

Potscherad viz Počeradce.

Potstatský viz Podstatský.

Potštát viz Podstát.

Potštejn viz Potštýn.

Potštýn Potštejn, Pottenstein: 1) **P.** (Pottenstein), městečko v Čechách v romantickém údolí na pr. bř. Divoké Orlice a želez. trati Král. Hradec-Mittelwalde, v hejtm. rychnovském, okr. kosteleckém, má 139 d., 779 ob. č., 5 n. (1890), 754 (1900), famí chrám sv. Vavřince (ve XIV. stol. far.), v nynější podobě z r. 1807 vystavěný od hr. Jana Ant. Harbuvala-Chamaré, 4tř. školu, modlitebnu

Č. 3272. Znak měst. Potštýna.

a pivovarem drží dědicové Ant. sv. p. Dobřenského z Dobřenic. **P.** byl do poč. XVIII. stol. vsí; na přímluvu Václava Záruby z Huštíran cis. Karel VI. povýšil **P.** (1731) na městečko s erbem měst. (vyobr. č. 3272.): v modrém štítě na skále ve svém rozkvětu

hrad **P. Hrad P.**, z nejznamenitějších a nepevnějších hradů v Čechách, založil koncem XIII. stol. Půta z rodu Drslavicův. Ale netrvalo dlouho a hrad **P.** stal se zhoubným blížšímu i dalekému okolí, zejména za vlády násilného Mikuláše z Potštýna, jenž podnikal loupeživé výpravy až do sousední Moravy. Tehdy vládl v Čechách Jan Lucemburský. Aby tomuto loupeživému počínání učiněna byla přítrž, králevic Karel vypravil se s vojskem proti Mikuláši a při druhé výpravě **P.** pobořil. Hrad zůstal po nějakou dobu pustý, až jej Karel IV. dal opravit a zároveň jej zastavil knížatům opolským. Král Václav jej vyplatil, načež náležel právem zástavním Janu z Chlumu, řeč. Lacemboku, a královně Žofii. Za válek husitských **P.** náležel Půtovi z Častolovic; r., 1432 dobyli **P.** a Sirocti. Po smrti Půty z Č. vystrídalo se na zboží potštýnském několik majetníkův, z nichž nejslavnější byl Jiří Poděbradský. Z nástupců jeho kníže Jindřich prodal (1495) **P.** se sousedním zbožím litickým Vilémovi z Pernšteina, za něhož hrad důkladně a nádherně obnoven, tak že náležel tehdy k nejpřednějším pevnostem v zemi. Z nástupců Viléma z **P.** — Jaroslav prodal **P.** (1556) Arnošovi, falckrabí rýnskému, od něhož jej po 2 letech koupil Václav Hrzán z Harasova. Tento na **P.** é mnoho opravil a vyzdobil. V XVII. stol. nabyl **P.**-a Kašpar z Grambu, jehož dědicem stal se Václav Záruba z Huštířan, od jehož nástupců koupil **P.** Jan Ludvík hr. Harbuval-Chamaré. Tento vystavěl pod hradem **P.**-em (1749) nový zámek nynější. Syn a nástupce jeho Jan Antonín hledal ve starém hradě poklady a tím uspišil značně zkázu jeho, podkopav hradební zdi. Sňatkem Alžběty Harbuvalovny hr. z Chamaré za Prokopa sv. p. Dobřenského z Dobřenic **P.** dostal se (1851) do rodu toho, jenž jej drží až podnes. Srv. článek Litice; Fr. J. Zoubek, Vypsání hradu Potšteina v Hradecku; »Arch. Pam.«, roč. VIII., str. 599; Aug. Sedláček, Hradý a zámky, díl II. — 2) **P.**, kdysi hrad t., na příkrém vrchu u Žínkov v okr. nepomuckém. Hrad vystavěn od některého člena rodu Drslaviců, kteří odtud zvali se potom z Potšteina a založili i jiné hrady, jako **P.** na Hradecku. Hrad zašel v XV. stol.; r. 1526 byl již v rozvalinách.

Pott: 1) **P. Percival**, lékař angl. (* 1713 v Londýně — † 1788 t.). Byl po 38 let vrchním lékařem při londýnské nemocnici sv. Bartoloměje vynikaje stejně jako chirurg, učitel a spisovatel. Zvláště se stal zasloužilým o zdokonalení chirurgie konservativní a zlepšení některých výkonů ranlékařských, zejména pištělí řítných a pak o poznání provlekých zánětů kloubních (arthroakce). Sem náležejí především jeho studie o kariosních změnách pateré, rozrušující hlavně těla obratlová, tak že tu pateré se shroutí vpřed, způsobujíc zvláštní-hrb. Choroba ta nazývána byla po něm též nemocí **Pottovou** (*malum Pottii*). Souborné jeho práce *Chirurgical works* vydány byly častěji angl. (Lond., 1771; posléze 1808,

3. sv.), něm. (Berlín, 1787, 1788), franc. (Pař. 1777, 1792, 3. sv.) a ital. (Bassano, 1794, 3 sv.).

2) **P. August Friedrich**, jazykozpytec něm. (* 1802 v Nettelrede v Hannoveru-ku-† 1887 v Halle), stud. v Gotinkách, habilitoval se r. 1830 v Berlíně a byl od r. 1833 mimoř., od r. 1839 řádným prof. obecného jazykozpytu na univ. v Halle. **P.** vynikal rozhledem po všem oboru jazykozpytném, ač hlavním polem jeho činnosti byl srovnávací jazykozpyt indoevropský. Nejznámějším jeho spisem jsou *Etymologische Forschungen*, své doby jedno z hlavních děl srovn. jazykozpytu (Lemgo, 1833—36, 2. vyd. 1859—76). Kromě toho vydal m. j.: *De Borussia-Lithuanicae tam in slaviciis quam letticiis linguis principatu* (Halle, 1837 a 1841); *Die Zigeuner in Europa und Asien* (t., 1844—45); *Die quinare und vigesimal Zählmethode bei Völkern aller Welttheile* (t., 1847); *Die Personennamen, insbes. die Familiennamen u. ihre Entstehungsarten* (Lip., 1853, 2. vyd. 1859). — Srv. **P. Horn**, **A. F. P.** (v *Bezenbergerových »Beiträge«*, XIII.). *Ztý.*

Pottendorf, městečko v Dol. Rakousích na ř. Fischa a želez. trati Vídeň-Nové Město za Vídní a Grammatneusiedl — **P.** hejtm. Nové Město za Vídní, okr. Ebreichsdorf, má 3272 obyv., z nichž je 33 Čechů (1890); krásný far. kostel, zámek kn. Eszterházyho s parkem, pivovar a rozsáhlou prádelnu, soukárnu a tkalcovnu na bavlnu (největší v Rakousku, založ. r. 1804).

Pottenstein: 1) **P.**, městečko v Čechách, viz Potštýn.

2) **P.**, okr. městečko v Dol. Rakousích na ř. Triestingu a želez. trati Wittmannsdorf-Scheibmühl, v hejtm. badenském, má 2184 obyv., z nichž je 42 Čechů (1890); zříceniny starého hradu, far. kostel, poštu, telegraf, ložisko kamen. uhlí, továrny na cement, želez. zboží, drátěné hřebíky, prádelnu bavlny, pilu, pivovar, obchod ve dříví, uhlí, smůle a jest pro pěstování přírodní a zdravou polohu oblíbené sídlo letní. — Okres má 18.261 obyv., z nichž je 279 Čechů (1890).

3) **P.**, město v bavor. vlád. obv. hornofranckém, v půvabné poloze »Franc. Švýcarska«, má 971 obyv. (1895), obvodový soud, krásný katol. kostel, vysoko položený zámek (z IX. stol.), radnici, vápencové lomy, léčení vzduchem.

Potter **Paulus**, malíř hollandský (* 1625 v Enkhuyzen — † 1654 v Amsterdamě). Prvním jeho učitelem v malířství byl jeho otec **Pieter** (1597—1652), malíř nevalně vynikající, který však přece prováděl pěkná zátíší a jež syn záhy překonal. **P.** již jako 14—15letý hoch prováděl znamenité malby a bylo mu 18 let, kdy jeho obraz ryl **Le Vacher**. Ze života jeho, ostatek velmi krátkého, známo jest jen tolik, že r. 1646 byl členem malířského cechu v Delftě a r. 1649 že se usadil v Haagu, odkudž r. 1652 odebral se do Amsterdamu, kdež zemřel asi následkem veliké námahy. Byť i všech asi 140 obrazů pod jeho jménem se vyskytujících nebylo jeho prací, tolik jest jisto, že plodnost jeho byla úžasná. **P.** ma-

loval většinou zvířata, a to s takovým uměleckým naturalismem, že náleží vůbec k nejlepším hollandským malířům zvířat. Dovedl přesnou kresbou a okrouhlou komposicí bystře zobraziti zvláštní povahu zvířat tak, že jeho obrazy jsou ne tak uskutečněnou ideou umělcovou, jako spíše přírodní fragmenty jakoby momentkou zachycené. Nejlepší-jeho obrazy z těch, jež roztroušeny jsou po obrazárnách v Haagu, Amsterdamě, Paříži, Londýně, Kasselu, Gothě, Mnichově, Drážďanech, Berlíně, v Neapoli a j., jsou: *Močící kráva* v petrohradské Ermitáži, *Býček* v Haagu, obě přímo nejkrásnější obrazy toho druhu vůbec, malované s neobvyčejnou pravdivostí, druhý obraz, jakož i *Honba na medvědy*, ve velikosti přirozené, pak obrazy menších rozměrů, jako: *Stádo krav u řeky* (v Haagu, museum); *Dvorec* (1649) a *Skupina jezdců* (1650) v Ermitáži; *Krajina s kravami a ovcmi* (1651) v Kasselu; *Pasoucí se stádo bravy* (1652) v Drážďanech. Krajiny bývají P-ovi jen pozadím, přiměřeným jeho zvířatům, jimž vždy věnuje zvláštní péči jemným zpracováním, aniž však tím upadá v manýru a tuhost. Výtečný byl P. také jako rytec ve způsobu leptání. Nejzdravější jeho rytiny jsou: *Dva porýkající se volové*; *Stojící a ležící kráva*; *Řehající kůň* a j. Srv. T. van Westrheene, Paulus P., sa vie et ses oeuvres (Haag, 1867).

de **Potter** Louis Joseph Antoine, politik belgický (*1786 v Bruggách — †1859 t.). Studoval v Německu, potom po deset let zdržoval se v Itálii, od r. 1815 jakožto attaché nizoz. vyslanectví v Římě, zabýváje se studii historickými, jejichž výsledky postavil se do řad nejpornějších nepřátel klerikalismu: to zejména spisy *L'esprit de l'Eglise* (Bruss., 1821, 6 sv.) a *Vie de Scipion de Ricci, réformateur du catholicisme en Toscane* (t., 1825, 3 sv.) a četnými články v »*Courrier des Pays-Bas*«, organu strany liberální. Ale když r. 1828 strana liberální spojila se s katolíky proti vládě a P., jsa v čele tohoto hnutí, napsal ostrou brošuru protivládní *Union des catholiques et des libéraux dans les Pays-Bas* (Bruss., 1828), byl nejprv odsouzen na 18 měsíců vězení, pak r. 1830 vypověděn na osm let. Když vypukla revoluce r. 1830, vrátil se do Bruselu, odkudž vojsko hollandské bylo vypuzeno a kdež byl nadšeně vítán a postaven v čelo prozatímní vlády. P. psal dekret, jímž prohlášena neodvislost Belgie, a napsal také návrh ústavy zásad svobodomyšlných, předložený národnímu kongressu. Daro však snažil se získati kongress pro státní útvar republiky a po svém neúspěchu v tomto vzhledě vzdal se veřejného působení ve své vlasti a usadil se v Paříži, jsa spolupracovníkem listů »*L'Avenir*« a »*Le Réformateur*« a stále horlivě bojuje proti politice krále Leopolda. R. 1838 vrátil se do Belgie. Mimo uvedená díla napsal: *Considérations sur l'histoire des principaux conciles* (Bruss., 1816, 2 sv.); *Lettres de saint Pie V sur les affaires religieuses de son temps en France*

(Pař., 1826); *Lettre de Démophile à an Gobelschroy* (Bruss., 1829); *Histoire philosophique, politique et critique du christianisme et des Eglises chrétiennes, depuis Jésus jusqu'au XIXe siècle* (Pař., 1836—37, 8 sv.); *Révolution belge* (1828—30); *Souvenirs personnels* (Bruss., 1838, 2 sv.). Srv. Th. Juste, Louis de P. (Bruss., 1874).

Po teries [potris] (angl. »hrnčířské dílny«) zove se v severozáp. části anglického hrabství staffordského tovární okršlek, zaujímající nejprůmyslnější místa: Stoke-upon-Trent, Longton, Newcastle under Lyme, Etruria, Hanley, Burslem, Tunstall a Fenton, úhrnem s 300.000 obyv. (1890), v němž je st hlavní sídlo angl. průmyslu porculánového a hliněného, k němuž potřebný materiál jest na místě. Průmysl tento založil zde Josiah Wedgwood.

Pothast August, historik něm. (†1898 ve věku 74 let). — V l. 1874—94 byl bibliotékářem říšského sněmu něm. Vydal publikace: *Bibliotheca historica medii aevi* (Wegweiser durch die Geschichtswerke des europ. Mittelalters von 375 bis 1500) a *Regesta pontificum Romanorum inde ab anno post Chr. n. 1198 ad 1304*. Jako horlivý katolik snažil se ve spise *Geschichte der Cisterzienser-Abtei zu Rauden* dokázati, že reformace byla pro Řím. — něm. říši hospodářským neštětím.

Pottia Ehrh., rod mechů listnatých vrchoplodých z tribu *Pottioideae*, obsahující malé 1—2leté rostlinky, tvořící na volných místech (rolích, lukách, příkopech, zdech) stáda n. husté trsy, z nichž vynikají přímé puštičky obyčejně bez obůsti, příkrýje asi do polovice kápoovitou čepečkou. Nejobecnější druh jest *P. truncata* Fűrnr., méně hojný *P. cavifolia* Ehrh. a *P. Heimii* Fűrnr.

z **Pöttingu** a z Persingu, příjmení starožitné rodiny pocházející z Dol. Rakous, která jest od XVII. stol. ve stavu hraběcí. Předkové jejich drželi statek Persing v Rakousích, zejména r. 1545 Volf, syn Ondřejův, pak syn jeho Leopold (1562—64 rada při zemské vládě). Tento měl dva bratři, Šebestiána a Ondřeje, jejichž synové (onoho Urban a Rudolf, kanovník pasovský, Ortlieb, Volf Jiří a Bedřich, tohoto Křístof, probošt pasovský, a Sigmund) majetátem z 21. květ. 1601 povýšeni do stavu říšských pánů svob. Bedřich byl r. 1610 jedním z velitelů vojska pasovského a oženil se r. 1621 s Eliškou z Šternberka. Styky s Čechy začaly v tu dobu. Sigmund vdal r. 1626 dceru Kristinu za Adama Slavatu. Volf Jiří, slouživ císaři vojensky, obdržel z konfiskace (1641) statky Lukavec, Křesin a Všebořice, ale že neměl synův, než jedinou dceru (Alžbětu Konstancii napřed Schellendorfovou, pak Oprštorfovou), spadly statky jeho na potomstvo bratří Urban, řádu Něm. rytíř, sloužil vojensky císař Ferdinandovi II., stal se 18. září 1636 dědičným purkrabím hradu lineckého a povýšen (20. říj. 1637) do stavu říšských hrabat tak, aby toto důstojenství přešlo na jeho dědice. Tím se stal Frant. Eusebius (syn Bedř-

chův z Elišky ze Šternberka), jemuž 18. čna 1649 hrabství potvrzeno. R. 1645 koupil Milčín a r. 1656 Rumburk od manž. své M. Markéty Löblové z Grünberka a jejich sester. Stav se r. 1647 radou při appellacích v Praze, povýšen r. 1649 na něm. mistokancléře kr. Č., vyslán pak r. 1664 jako vyslanec do Španěl, kdež obdržel řád zlatého rouna. Byl také c. k. radou, kom. d. purkrabí lineckým, dv. maršálkem a zemřel ve Vídni 29. pros. 1678 bezdětek, přečkav jediného syna. — Nynější rod pochází od Ortlieba (†1654), jehož synové byli Jan Šebestián, Šebestián, Volf Šebestián a Jiří Šebestián. Jan, byv komorníkem u cis. Eleonory nad stříbrý a radou zemského soudu, stal se r. 1651 appellačním radou v Praze, povýšen r. 1652 na radu soudu dv. a kom. a konečně stal se radou dvorské komory, r. 1679 také radou gubernia v Uhrách (také c. k. radou a kom.). S první manž. Frant. Polyxénou z Nogaroly (†1654) vyženil Vintířov a r. 1652 koupil Hokov, tento prodal r. 1654, onen 1664; za to koupil r. 1664 Větrný Jeníkov a r. 1665 Rabštejn, kdež r. 1666 s druhou manželkou Esterou Kandidou, roz. z Oprštorfu, založil klášter. Prodáv r. 1678 Jeníkov, koupil t. r. Habry a zdědil po strýci Františkovi Rumburk a Milčín, avšak oboje r. 1681 prodal. Majestátem z 28. září 1662 povýšen. do stavu hraběcího král. Č. (†1687, třetí manž. M. Barbora ze Šternberka, od r. 1676 paní na Tupadlech a 1699 také Dobrovitově). Bratr jeho Šebestián byl od r. 1673 biskupem pasovským a Volf v letech 1704—09 velkým převorem řádu sv. Jana v Čechách. Ze synův Janových zemřel František, nejstarší, před otcem, jehož přečkalo pět synův, Antonín Leopold a Josef Ignác z druhého, Jan Norbert, Frant. Karel a Adolf Vojtěch z třetího manželství; z tohoto i dcera M. Františka, jež dávala Jeníkov a Kunratice a r. 1695 vdala se za Filipa hrab. Arco. Josef, stav se nejv. lejtentantem, padl u Slaného Kamene (1691). Brzo po něm (1703) zemřel Antonín (c. k. kom. a podkoní biskupa pasovského); statek jeho Rabštejn dostal se manželce Eleonore z Manderscheidu do života; sice byl dědicem Frant. Karel. Tento držel Lipnici a Habry, koupil r. 1704 Světlou, ale prodal r. 1714 Rabštejn a r. 1720 Světlou a o statky Tupadly a Dobrovitov, jež převzal po matce, přišel r. 1738, byv nucen nechati je věřitelům. Byl c. k. kom. tajnou radou, kr. místodržícím a r. 1720 nejv. mincmistrem král. Č. Byl ženat s M. Zuzanou hr. z Žerotina (†1733) a zůstavil jediného syna Jana Adolfa. Bratr jeho Norbert žil s manž. Leopoldinou Frant. ze Žeberka (†1733) dílem na Stadlci, dílem v Praze, později získal Nalžovy (†1733). Od něho pochází nynější potomstvo. Nejmladší jeho bratr Adolf byl ženat s Terezií roz. Michnovou z Vacinova, která držela v l. 1719 až 1729 statek Dražič, založila r. 1750 klášter ve Štěnčovicích a nadala (1758) voršulinky na Hradčanech, on sám měl Habry, kdež r. 1718 vystavěl zámek, též Žaky a v l. 1759—61

Proseč s Pošnou. Přečkal jediného syna Eustacha, jež r. 1724 v Tisí zemřel, a manželku (†1761, majíc 90 l. věku) a zemřel v Habřích 2. září 1763. Jméni jeho přešlo na potomstvo bratra Frant. Karla. Od té doby kvetla rodina ta ve dvou pošlostech. Mladší založil Frant. Karel, jehož syn Jan Adolf (napřed saský kom., pak c. k. tajný rada) zdědil r. 1763 Habry s Žaky, také držel Proseč s Pošnou, jež r. 1761 koupil. Odevzdav statky synům, zemřel r. 1809 v Tisí (manž. Kateřina Genovefa roz. z Wallbrunnu †1796). Synové jeho byli Adolf Jan (*1767), Frant. Eusebius (*1772), Vincent (*1783) a Frant. Karel. Adolf převzal statky otcovské, ale prodal je všechny (1802 Proseč, 1808 Habry, 1815 Žaky a Kluky). František byl rytířem řádu sv. Jana, c. k. gub. radou a držel krátký čas statky Zikov a Ulišovy ještě s jinými v Prachensku. Karel byl c. k. kom. a majorem a zemřel r. 1850, jsa této pošlosti poslední (manž. Anna z Badenthalu †1818). Starší pošlost pochází od Jana Norberta (†1733), jehož synové byli Leopold, Antonín a Václav (*1709). První dva zemřeli záhy, Antonín r. 1733 v Plzni, zůstaviv z manž. Terezie roz. hrab. Trappové (1740 zase vd. za Frant. J. hr. Pachtu) dva syny, kteří r. 1739 zemřeli. Václav přijal sice od Karla VII. komornický klíč, ale potom od král. Marie Terezie přijat na milost, učiněn kr. kom. radou a radou dv. a kom. soudu. R. 1748 koupil Horázdovice, jichž však bez ujmý ostatních statků udržeti nemohl a proto vrátil (1753). Zemřel v Nalžovech, jež držel po otci, 4. list. 1760, zůstaviv vdovu M. Josefu roz. Lažanskou (†v Praze 1769). Synové jeho byli Václav M. Josef, Jan Norbert a Jan Josef. Václav, převzav po otci Nalžovy, prodal je r. 1769. Norbert držel statek Dřevíkov, oženil se r. 1770 s M. Josefou Šenovcovou z Ungersvertu a zemřel r. 1796 v Praze. Syn jeho Jan Alois M. (*v září 1779) ženat byl s Hedvikou Františkou z Hannekartu od r. 1803, ovdověv (1829) pak, žil v Časlavi, kdež 27. srp. 1859 zemřel, maje věku 81 let. Zůstalo po něm několik synův. Nejstarší, Norbert (*1804), byl krajským v Chrudimi a pak místodř. radou (†1882) a zůstavil z manž. Kajetány roz. hr. Chorynské dva syny, z nichž Norbert (*1854) má mužské potomstvo. Norbertovi bratři Julius (*1805, †1861), Jáchym (*1811), Alois (*1814), Jan Karel (*1816 †1892.) sloužili v c. k. vojstě. Poslední z nich (Karel) zůstavil z dvojího manželství syny Josefa (*1851) a Gustava (*1860), z nichž onen má též mužské potomstvo. Nejmladší z bratří, Emanuel (*1819), stal se veřejností nejznámějším nevšední svou šlechtností (viz Poetting-Per-sing).

Pottle [potl], angl. míra dutá, polovina gallonu říšského, o 2,2718 l.

Pottova nemoc (*malum Potti*) viz Pott 1).

Pottstown [-taun], město ve Spoj. Obcích sev.-amer. nad ř. Schuylkillem, ve státě Pennsylvanii, hrabství Montgomery, křižo-

vatka několika drah, má 13,285 obyv. (1890) a průmysl železářský.

Pottsville [-vil], hl. město hrab. Schuylkill ve Spoj. Obcích sev.-amer., nad řekou Schuylkillem ve státě pennsylvanském, křižovatka želez. tratí, má 14.117 obyv. (1890), 16 kostelů, krásnou radnici, divadlo, továrny na stroje, prach, válcovnu železa a doly na anthracen.

Potůček A d o l f, spis. čes. (* 1842 v Opočně u Dobrušky). Po studiích na realce a ústavě učitelském v Hradci Král. navštěvoval po 2 roky varhanickou školu v Praze a počátkem r. 1862 stal se učitelem při obec. školách na Smíchově, kde podnes působí. Záhy byl literárně činný, napsal a sestavil rozličné pomůcky pro školy obecné a odborné a hry pro mládež *Hry mládeže* (Praha, 1872) a svým nákladem vydal *Žákyně v pěti dílech světa* (Smíchov, 1883, překlad z franc.); se zálibou pěstoval hedvábnictví (napsal *Hedvábnictví a pěstování stromů morušových*, Praha, 1894) a přispíval do rozličných časopisů odborných a paedagogických.

Potůčnick, ves mor., viz H l u b o k é 6).

Potvin [pověň] C h a r l e s, spisov. belg. (* 1818 v Monsu — † 1. břez. 1902 v Ixellech). Studoval na universitě levenské, byl profesorem domácí literatury v Brussele a vůdcem strany liberální, pak redaktorem demokratického listu »La nation« (1850—53) a »Revue de Belgique« (od r. 1862). R. 1881 stal se členem akademie belgické a dvě léta potom konservátorem mus. Wiertzova v Brussele. Byl spisovatel velmi plodný, přítel a obdivovatel malíře a sochaře Wiertze. Bibliographie académique de Belgique zaznamenává práce jeho na 15 str. Z nich vynikají belletristická díla: *Poémem historiques et romantiques* (Bruss., 1840); *Patrie* (1862); *Marbres antiques et crayons modernes* (1862); *L'art flamand* (1868); dramata: *Jacques d'Artevelde* (1861); *Les gueux* (1863); *La mère de Rubens* (1877), a veršovaný *Roman du Renard* (1860). Z děl historicko-kritických přední jsou: *L'Église et la morale* (Bruss., 1858, 2 sv.; pod pseudon. Dom Jacobus); *Nos premiers siècles littéraires* (1870, 2 sv.); *De la corruption littéraire en France* (1873); *Le faux miracle du saint sacrement de Bruxelles* (1879; pseud. Dom Liber); *Essais de littérature dramatique* (1880, 2 sv.) a *L'histoire des lettres en Belgique* (1882).

Potvorov: 1) P, P o d v o r o v, farní ves v Čechách, hejtm. a okr. Kralovice, pš. Žihle; 69 d., 436 ob. č. (1890), velmi starý rom. kostel sv. Mikuláše, jehož založení klade se do r. 1241, 3tř. šk. R. 1281 stalo se narovnání mezi opatem pláským a proboštem zderazským v ten smysl, že kostela zdejšího mohou použíti lidé jako tvrže obou jmenovaných klášterův.

2) P, ves na Moravě, viz P o d d v o r o v.

Potyčko, š a r v á t k a (rusky схватка, стывка, frc. *escarmouche*, ital. *scaramuccia*, angl. *skirmish*, něm. *Scharmützel*), boj menších rozměrů jak co do množství bojov-

níků, tak co do trvání, a menšího významu, častěji nepředvídaný, nahodilý, nepřipravený a většinou prováděný oddily jezdeckými, be-
roucími se za výzvědami. FM.

Potylicyn A l e k s e j L a v r e n t' j e v i č, vynikající rus. chemik, professor na universitě petrohradské, před tím varšavské, žák Mendělejeva. Roku 1880 napsal znamenitý spis *O způsobech izměrenija chimičeskago srodstva* (O způsobech měření chemické affinity), v němž dokázal hlavně, že Berthelotův »principu du travail maximum« nemá všeobecné platnosti, nýbrž že reakce, jež, zdálo se, že probíhají podle tohoto principu, mohou jíti zpět, poslouchajice zákona »účinku chemické hmoty«. Na základě práce té obdržel stupeň magistra chemie i stal se r. 1881 profesorem Novoaleksandrijského institutu pro selské hospodářství i lesnictví u Varšavy. R. 1886 vydal spis *O značeníji teploty obrazovanija solěj pri dvojných razloženíjach* i získal tím stupeň doktora chemie, načež se stal řádným profesorem i ředitelem jmenovaného ústavu. Další práce jeho, jež byly vesměs vytištěny v Žurnále ruské společnosti chemické a fyzikální, jsou: *Opyty nad vzaimnym vytyšněnijem metallov magnezialnoj grupy* (1872); *O vzaimnom vytyšněniji galoïdov* (1875); *Dějstvije kisloroda na galoïdnja soli* (Účinek kyslíka na soli halogenů, 1879); *O reakcijach pod vlijanijem tichago razrjadja i o prjamom sojedineniji azota s kislorodom* (O reakcích za účinku tichého výboje i o přímém slučování se dusíka s kyslíkem, 1879); *O vytyšněniji sery selenom* (1879); *Dějstvije vodoroda na bezvodnja galoïdnja soli različnych metallov* (1879); *O dějstviji vodoroda na galoïdnja soli serebra i o pravilě (principě) najboljšej raboty* (1880); *O vlijaniji mass pri vzaimných zaměščenijach galoïdov* (1880). Dále: *O gydratach chloristago kobaljšta i o pričine izmeněnja v cvěte toj soli*; *O vytyšněniji chlora bromom i objasněnije reakcij, sopровождаjuščichsja pogloščenijem tepla*; *O vzaimnom zaměščeniji galoïdov v sojedinenijach jich s kislorodom* (1887); pak několik prací: *O dvojných razloženíjach* (1880); *O skorost'ach chimičeských reakcij* (1883); *Zamětki k voprosu o sootmošeniji skorostěj reakcij i teplotoj obrazovanija solěj*; *O skorost'ach i produktach razloženia solěj galoïdokislorodnych kislot pri nagrěvaniji* (1888); *O chlornovostroncijevoj soli i o skorost'ach razloženia jeja pri nagrěvaniji* (1889); *Ob uslovijach obrazovanija peresyščenných rastvorov: K voprosu o strojeniji nitrosojedineniji i okislov azota* (1893); *O točkah plavlenija neorganičeských veščestv i o novom sposobě opredělenija temperatur plavlenija-manometrickom* (1892); dále psal o perchlorátu sodnatém (1890), o brómičnanu lithnatém (1892), o rozkladu chlórčnanu vápenatého horkem (1892), o polo-hydrátu síranu vápenatého (1894), o rozpustnosti bezvodého síranu vápenatého (1895), o rozkladu brómičnanu draselnatého při zahřívání (1896), o konstituci síranu vápenatého a jeho hydrátů (1896). Kromě toho P. uveřejnil práce: *Sostav vod, sopровождаjuščich*

neft i vybrasyvajemých grjaznymi vulkanami (1883); *O sostavě i proischoždeniji dolomitov v Iljskoj dolině Kubanskoj obl.* (1885); *O sostavě nefťjanoj promyšlenosti v Kubanskoj oblasti* (1885); *O sostavě i proischoždeniji zolota nadgrobnjoj plastinki iz goroda Olbiji* (1895) a j. — Mimo to vydal: *Načalnjnyj kurs chimiji* (1881). Vědecké vědomí slovenské jest u P-a tak vyvinuto, že nikdy neuveřejnil ani řádku v jazyce jiném, nežli ruském, i jest proto na západě méně oceněn, nežli by pro originalitu i význam prací svých zasluhoval. Bnr.

Poučník, ves v Čechách při pr. bř. Berounky, hejtm. Hořovice, okr. Beroun, fara Budňany, pš. Budňany-Karlstine; 18 d., 155 ob. č., 5 n. (1890), nadační dvůr děkanství karlísteňského a pivovar cis. kr. tabule.

Poudre [pudr], franc., prach (umělý), prášek, pudr; *P. de riz*, rýžová moučka; *P. de Goa* viz *Goapowder*.

Poudrette [pudrět], fr., pudreta, hnojivo, jež se vyrábí z člověčích výmětů, získaných při čištění měst. Výměty, k nimž přimíšeno obyčejně pálené vápno, sádra, popel, rašelina, suchá hlína a p., odvádějí se do žump a po vysátí nebo vypaření vody rozmělní se na prášek, odkudž i pojmenování p. (franc. *poudre*, prášek).

de **Pougens** [pužens] Joseph, učenec a básník franc. (*1755 — †1833). Levoboček prince Contiho, určen k diplomacii provázel kardinála Bernise do Říma, ale oslepl 24letý. Přes to byl činný vědecký, od r. 1799 členem Institutu. Pozbýv revolucí majetku, živil se knihkupectvím. Přední spisy P-ovy jsou: *Trésor des origines* (1819); *Archéologie française* atd. (1821—24, 2 sv.); *Contes et poésies fugitives* (1828), hojně překládána básně *Les quatre âges* (1819) a *Mémoires et souvenirs* (1834), jež dokončil a vyd. Brayer de Saint-Léon. Srv. S. de Sacy, *Notice sur la vie et les travaux de P.* (1836).

Poughkeepsie [paukipsi], hl. město hrabství Dutchess nad Hudsonem (přes nějž žel. most příhradový 159 m dl.) ve Spoj. Obcích sev.-amer., ve státě novyorském; křižovatka žel. tratí. Jest pravidelně stavěno, má 22.206 obyv. (1890), 21 kostelů, několik vyšších škol, mezi nimi seminář a r. 1865 od M. Vassara založenou Vassar College, nejznamenitější to vyučovací ústav ženský ve Spoj. Obcích sev.-amer., veřejnou knihovnu, operu, sirotčinec, státní blázinec; železárny, sklárny, továrny na stroje a j.

Pougiv [pužen] Arthur (vlastně François August Arthur Paroisse — P., též pseudonym Pol Dax), hud. spisov. franc. (*1834 v Châteauroux v dep. Indre), navštěvoval pařížskou konservatoř, byl žákem houslového oddělení Alardova a v harmonii Reberovým, působil jednak jako houslista, jednak jako kapelník u různých divadel pařížských, zřekl se však r. 1863 výkonného hudebnictví a věnoval se cele literární práci belletristické, historické, ba i politické, která však nevystoupila z hudebního ústředí. P. byl spolupracovníkem mnohých žurnálů a revuí. Samo-

statně vydal m. j.: *Musiciens français du XVIIIe siècle* (1864); *Meyerbeer* (1864); *F. Halévy, écrivain* (1865); *William Vincent Wallace* (1866); *Almanach de la musique* (1866—1868); *Léon Kreutzer* (1868); *Bellini* (1868); *A. Grissar* (1870); *Rossini* (1871); *Auber* (1873); *A propos de l'exécution du »Messie« de Haendel* (1873); *Notice sur Rode* (1874); *Boieldieu* (1875); *Figures de l'Opéra comique* (1876); *Rameau* (1876); *Adolphe Adam* (1876); *Question de la liberté des théâtres* (1879); *Question du théâtre lyrique* (1879); *G. Verdi* (1881); *Méhul, sa vie, son génie, son caractère* (1889). Četné biografické práce P-ovy vysvětlují, že mu svěřeno bylo vypracování supplementu k Fétisově »Biographie universelle« (1878—1880, 2 sv.), jež sice nevyznamenává se důkladností základního díla, ale mnohé vyplňuje v něm mezery dnes již dosti citelné. P. též pořídil nové vydání Clémentova a Larousseova »Dictionnaire lyrique« (1897). b

Pouchettia Schütt jest bičíkovec ze skupiny *Dinoflagellata*, žijící v moři.

Pouchlata, pouchňata, planá jablka (viz *Pirus* str. 772 a).

Pouchobradský z Pouchobrad, příjmení starožitné rodiny vladčecké, která se tak psala po farní (tehda) vsi Pouchobradech u Chrudimě ležící. Po této vsi psali se r. 1415 Jindřich, jež stížný list specetil, a Kříž r.: 1439, 1440, jež držel dvůr v Pouchobradech a dům v Chrudimí. Předkové pozdějších P-ch byli Jiří a Karel, bratři, z nichž onen držel v l. 1432—54 Přestavky a tento r. 1454 Třešice. Po Jiřikovi, jež žil ještě r. 1463, vyskytuje se Jan (1465). Na Pouchobradech seděl zároveň Matěj, po němž syn M. Ondřej dostal dům v Chrudimí vedle kostela a dvůr v Pouchobradech vdova Anna se sirotky (1476). Z těchto seděl tu později Martin. Dvůr tudíž držel r. 1532 atd. Burjan, jež r. 1532 zastavil Chrudimským ves Pohled. Když pak r. 1556 bezdětek zemřel, zboží to spadlo na krále. Řehoř, jinak Řehák, držel r. 1519 pustou tvrz Trojovice, kterou r. 1538 prodal, pak měl dům v Chrudimí (†1547). Manž. jeho byla Dorota z Žerňovic a synové Jiřík a Václav. Tito psali se pak Dryšičti nebo Drzičti z Pouchobrad (snad Třešičti?). Jiřík držel ještě r. 1571 dědiny při Chrudimí, jež vzdal dceři své Lidmile, a když potom zemřel, již nikoho té krve a toho jména nebylo. Sčk.

Pouchobradý viz Pochobradý.

Pouchov, far. ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Král. Hradec; 132 d., 951 ob. č., 4 n. (1890), kostel sv. Pavla z r. 1781, 4tř. šk. Je zde hřbitov královéhradecký, na němž m. j. pochován František Turinský.

Pouillet [pujè] Claude Servais Mathias (*16. ún. 1791 — †14. čce 1868 v Paříži) byl žákem, později repetentem a maître de conférence na École normale, odkud jmenován professorem fysiky na Collège Bourbon a na polytechniku. Po několika letech tam ztrávených stal se professorem na Fa-

culté des sciences, r. 1829 místo ředitelem a r. 1831 ředitelem v Conservatoire des Arts-et-métiers až do r. 1849, kdy se svých míst vzdal. Byl též členem pařížské akademie. Nejznámějším dílem P-ovým jest jeho učebnice fyziky, jejíž prvé vydání vyšlo r. 1827 v Paříži pod názvem: *Éléments de physique et de météorologie* ve dvou dílech. Do r. 1856 dočkala se tato na dobu svou výborná kniha sedmého vydání a stala se pevným základem některým větším dílům pozdějším. Německy byla zpracována od J. H. Müllera a vzrostla společnou prací prof. Leop. Pfaundlera (v. t.) a Ott. Lummera ve veliké kompendium experimentálně, které dosáhlo již r. 1890 vydání devátého. Z ostatních větších prací uvedeny bud' též: *Portfeuille industriel du Conservatoire des arts-et-métiers ou Atlas et description des machines etc.* s Leblankem (Pař., 1834); *Notions générales de physique et de météorologie* (t., 1850, 3. vyd. 1859). Menší pojednání P-ova uveřejněna jsou většinou v »Annales de chim. et de physique«, jsou to práce z oboru optiky, galvanismu, tepla a fyziky meteorologické. *nvk.*

Pouilly-sur-Loire [pujĩ syr loár], město ve Francii nad Loirem a při želez. trati Paříž-Lyon, depart. Nièvre, arrond. Cosne, má jako obec 3000 obyv. (1891), krásný zámek, vinice a obchod s vínem.

Poujoulat [pužulá] Jean Joseph François, spis. franc. (*1808 — †1880). Byl žákem a přítelem Michaudovým, spolupracoval s ním o »Bibliothèque des croisades«, provázal ho na cestě do Recka a na Východ, redigoval s ním »Correspondance d'Orient« (1832—35, 7 sv.) a posléze »Collection des Mémoires pour servir à l'histoire de France depuis le XIIIe s. jusqu'à la fin du XVIIIe« (1836—38, 32 sv.). Také politicky byl horlivě činný v shromáždění ustavujícím i v zákonodárném. Po převratu prosincovém uchýlil se v soukromí (1851) a ožyl se jen články v listě »Union«. Mimo 2sv. román *La Bédouine* (1835) napsal: *Toscane et Rome, correspondance d'Italie* (1839); *Histoire de Jérusalem* (1840—42, 2 sv.); *Histoire de saint Augustin* (1844, 3 sv.); *Études africaines* (1846, 2 sv.); *Lettres sur Bossuet* (1854); *Le Cardinal Maury* (1855); *Littérature contemporaine* (1856); *Histoire de la révolution française* (1848); *Histoire de France depuis 1814* (1865 až 1867, 4 sv.); *Études et portraits* (1868); *Souvenirs d'histoire et de littérature* (1868); *Variétés littéraires* (t. r.); *Vie du Frère Philippe* (1874); *Les folies de ce temps en matière de religion* (1877). O oblíbených spisů P-ových svědčí četná jich vydání. — Bratr jeho Baptistin (*1809 — †1864) zanechal zvl. tyto spisy: *Histoire de Constantinople* (1853, 2 sv.); *La France et la Russie à Constantinople* (t. r.); *Histoire de la conquête et de l'occupation de Constantinople par les Latins* (1854); *Histoire des Papes* (1862, 2 sv.); *Voyage dans l'Asie Mineure* (1840—41, 2 sv.); *Histoire de Richard Coeur de Lion* (1856).

Poukázka viz Assignace.

P celní na zlato je nové zařízení banky Rakousko-uherské, aby bylo usnadněno placení cla, jež dosud placeno bylo ve zlatě anebo stříbrě s aziem. P-ky tyto vydávají se od 1. led. 1901 u všech ústavů banky Rakousko-uherské, zní na vlastníka a mohou býti vydány na summy libovolné. P-ky znějící na částky neobvyklejší má ústav v zásobě a prodává je. Užíváním těchto p-zek ušetří se mnoho nákladů, které by jinak vznikly dopravou zlata, a mimo to se jimi velmi zjednoduší jednání u celních úřadů. P-ky celní na zlato vymění za kov je banka zavázána pouze vládě. *Pčka.*

P na úvěr viz Akkreditiv 1).

P pokladniční jest cenný papír, jímž banka potvrzuje vklad u ní učiněný. P. pokl. bývá splatna obyčejně po jisté vypovědi, na př. 10, 30, 60, 90 atd. dní, jejíž délkou řídí se také výše úrokové míry (čím delší vypověď, tím vyšší úrok), a vydává se jen na summy okrouhlé, jako 200 K, 500 K, 1000 K, 2000 K atd. *Pčka.*

P poštovní slouží k tomu, aby daný na ní obnos, který u poštovního úřadu se vplatí, vyplacen byl příjemci poštovním úřadem v místě určení. P-ky pošt. byly zavedeny v Rakousku 1. říj. 1850 a to na obnosy do 50 zl. a mezi určitými úřady poštovními, r. 1856 v Anglii a r. 1865 v Prusku. Nyní lze v Rakousku, Uhersku a Bosně s Hercegovinou zaslati p-kou částky do 1000 K bud' obyčejnou poštovní dopravou nebo telegraficky. Na základě poštovní smlouvy světové, ujednané 4. čna 1878 v Paříži, připuštěny jsou p-ky k mezinárodní dopravě do 500 neb 1000 K (do Recka pouze do 400 K). Smlouvou Lisabonskou z 21. břez. 1885 zavedeny p-ky telegrafické mezi některými státy evropskými, pak s Japanem, Koreou, Egyptem a Tunisem. *Hda.*

Poularde [pulárd], frc., vyřezaná slepice.

Pound [paund], angl., »libra«, jednotka anglické váhy v dvojím tvaru, P. Avoirdupois a P. Troy, a jednotka mincovní jakožto P. Sterling. Viz Libra, str. 1034 b.

Pound [paund] James, farář a statkář ve Wanstedu v Essexu, strýc Bradleyův (*1669—†1724). Byl znamenitý pozorovatel a zasloužil Bradleje v praktickou astronomii. Pozoroval družice Jupiterovy, Saturnovy, tušil vnitřní kruh u Saturna a vykonal i jiná pozorování, jež uveřejnil ve »Phil. Trans.« (1716, 1718, 1719, 1723). *VRý.*

Poupard [pupár] Ludovic, spis. franc. (*1835 v Ancenis [Loire-Inf.] — †1890 v Bois-le-Roi). Byl velmi zámožný knihtiskař, ale na sklonku císařství přišel na mizinu odněti, monopolu. Na radu přátel věnoval se tvorbě dramatické a později i tvorbě románové (pod pseudonym. Louis Davyl). Z kusů jeho: *Le Gascon*; *Coc-Hardy*; *La maîtresse légitime* (1875); *Les Abandonnés* (t. r.), zvláště předposlední přijat hlučně. Mravolické romány P-ovy obírají se Paříží; jsou to: 13, rue Magloire (1881); *Les enfants de la halle* (1883); *Zélie Clairon* (1885) a *Honneur me tient* (1886).

Poupě Fr. O., pivovarník čes., viz Čechy, str. 150—151.

Pour acquit viz Acquit.

Pourbus [purby]: 1) — P. Frans, starší, malíř nizoz. (*1540 v Bruggách — †1580 v Antverpách). Vzdělání malířské získal u otce Peetera, po r. 1562 u Franse Florise a r. 1569 přijat do Lukášského cechu v Antverpách. Silným a jasným koloritem podával hlavně podobizny, jež se chovají v galeriích bruselské, berlínské, drážďánské a vídeňské (*Podobizna muže* z r. 1568). Méně hojně jsou jeho obrazy historické, *Kristus mezi zákoníky* (St. Bavon v Gentu), *Andělské vnučnutí sv. Matouše* (1573, mus. bruselské), *Kázání sv. Aloysia* (akademie antverpská).

2) P. Frans, mladší, syn a žák před. (*1570 v Antverpách — †1622 v Paříži), v Lukášský cech přijat r. 1591, odebral se do Itálie, kdež se stal dvorním malířem vévody mantovského (1600), a r. 1610 do Paříže, kdež zakázek se mu dostávalo od Jindřicha IV. i od Ludvíka XIII. Koloristicky stál pod vlivem italským. V Louvru chová se jeho *Večeře Páně*, *František z Assisi* a dvě podobizen *Jindřicha IV.*

Pour féliciter [purfelisitě], fr., viz P. F.

Pour le mérite [pur l'merit], fr., »za zásluhu«, jméno pruského řádu, viz Mérite.

Pour le roi de Prusse [pur l' róa d'Prys], fr., pracovati a pod. »pro pruského krále«, za špatný plat, zadarmo. Pořekadlo toto vzniklo za dob Bedřicha Viléma I.

Pourparler [purparlě], fr., smlouvání, vyjednávání, konference.

Pourtalés [purtalě], franc. rod protestantský, který po zrušení ediktu Nanteského odstěhoval se do Švýcarska. Odtud rozšířil se rod ten nejprve do Pruska, usadil se pak ve Slezsku, Poznaňsku a dostal se i do Čech a Lužice. R. 1750 povýšen byl Jeremiáš P. do stavu šlechtického, jeho syn Jakub Ludvík (1722—1814) zbohatl obchodem a jeho synové povýšení do stavu hraběcího od pruského krále Bedřicha Viléma III. r. 1815. Synové tito byli zakladateli tří větví toho rodu, a to: 1. Ludvík hr. P. (1773—1848), předešlé linie P.-S a n d o z, byl praesidentem státní rady v Neuchâtelu a vrchním inspektorem švýc. dělostřelectva; jeho syn Ludvík August (1796—1870) pokoušel se r. 1856 státním převratem zavést v Neuchâtelu nadvládu pruskou; druhý syn Ludvíkův Karel Bedřich (1799—1882), pruský plukovník, jest zakladatelem větve P.-Steiger a řídil r. 1856 bratrův uvedený pokus. 2. James Alexander hr. P. (1776—1855) založil větev P.-Gorgier. 3. Bedřich hr. P. (1779—1861), vrchní ceremoniář při dvoře berlínském, měl syna Alberta (1812—61), který byl vyslancem pruským v Cařihradě a v Paříži a zemřel bez mužských potomků. V Čechách náleživaly P-ům statky Hluboš, Pičín, Radovesice, Veltřuby, Tloskov a j.

Pouso Alegre [póizo alégre], město v Brazílii, ve státě Minas Geraes; má 9000 obyv., obchod obilím, tabákem a dobytčím.

Poussin [pusěň]: 1) P. Nicolas, malíř franc. (*1594 — †1665). Vzdělal se u malíře Quintina Varina v Les Andelys, pak odebral se potají a proti vůli své rodiny do Paříže, kdež se učil u flámského portaitisty Ferdinanda Elle a pak u Georgea L'Allemanda. V Paříži P. žil dosti bídne a maloval v těch dobách *Bacchantku* v loggii zámku Cheverny a pro chrám kapucínský v Blois *Sv. Františka z Assisi* a *Sv. Karla Borromejského*. Dvakrát snažil se dostat do Říma, cíle svých uměleckých studií, ale vždy se mu nedostávalo prostředků; teprve r. 1624 s podporou ital. básníka Marinioho dostal se do Itálie, ale ježto Marini záhy zemřel, P. úplně jsa v Římě osamocen, octl se opět v poměrech velmi bídnych. Přes to studoval velmi horlivě zvláště antiku, starší mistry i podle přírody. Stejně horlivě studoval geometrii a perspektivu, pak anatomii u lékaře Nic. Larcha. Nejvíce však naň působili Domenichino a Raffael. V letech třicátých počal pracemi svými obracet i se obecnou pozorností a v tu dobu také spadají jeho nejlepší práce, jako: *Mor mezi Filištýnskými*, *Děšť manny*, *Mojžíš vyvolává vodu ze skály*, *Zkáza Jerusalema*, *Smrt Germanikova*, *Mučednictví sv. Erasma*, *Pan a nymfa Syrinx*, *Klanění se zlatému teletu*, *Přechod přes Rudé moře*, *Triumf Bacchův*, *Triumf Neptunův* a j. Věhlas P-ův pronikl až ke dvoru francouzskému a r. 1639 působením kardinála Richelieua P. byl povolán do Paříže. Ludvík XIII. jmenoval jej dvorním malířem a svezl mu výzdobu Louvru. Ale pro četné nástrahy a nepřátelství svých soků Simona Voueta, Feuquièresa a architekta Merciera P. vrátil se r. 1642 do Říma, kde byl uvítán opět s velikou slávou. Zůstal tam pak až do své smrti, žije v ústraní na Pinciu jen své umělecké práci a uprostřed svých žáků, z nichž nejznamenitější jsou Kašpar Dughet a Claude Lorrain. P. náleží k největším reformátorům klassického směru uměleckého a je prvním z malířů franc., který vynikl samostatným slohem, rovnoběžným s klassickým slohem souvěkého franc. dramatu. Odchýlil se od vládnoucí řemeslné školy malířské přihlížeje k duševnímu obsahu umění, ač nikdy nepodceňoval techniku malířství, jsa umělec nadmíru svědomitý. Jeho komposice jest velice živá a i při své přisnlosti přece plna krásy. Nejvíce vynikl v krajinářství a jest tvůrce t. zv. krajiny heroické čili ideální, plné, vznešené, slavnostní vážnosti nebo hluboké melancholie, jakožto pozadí idyllického věku zlatého. Italský ten kraj jest harmonicky oživen důstojnými postavami antickými v ušlechtilých krojích a krásnou antickou architekturou, ponejvíce z dějin řeckých, římských nebo biblických, někdy i z dějin svatých a světic. Při tom krajinně tyto obrazy vynikají dokonalou perspektivou. P. má přední zásluhu, že uvedl v náležitě meze dosavadní libovůli francouzského umění. Při tom P. byl umělec nadmíru plodný a většina muzej evropských honosí se jeho pracemi; jen v Louvru jest jich 40. Mimo práce již zmí-

něné uvádíme zejména: *Sedmero svátostí* (v Bridgewater Galerii v Lond.); *Mor v Athénách* (sbírka v Leight Courtu); *Poslední vůle Eudamidova* (Kadaň); *Vražda dítěte* (ve Florencii); *Svata rodina, Itall. krajina, Triumf Amfritrin* (v Ermitáži petr.); *Sv.-Xaverius, Pašteveci v Arkadii, Čtvero ročních dob*, s bibl. stařížky, *Eliézer a Rebeka, Vytržení sv. Pavla, Vlastní portrait* (v Louvru) a j. Podle obrazů P-ových ryli: Château, Poilly, G. Audran, J. Pesne a Claudine Stella. — Srv. Nic. Guibal, *Eloge de N. P.* (Pař., 1783); J. M. Gence, *Notice sur la vie et les tableaux du P.* (t., 1823); z novějších: H. Bouchitté, *Le P.*, sa vie et son oeuvre (t., 1858); Andresen, *Verzeichniss der Kupferstiche nach N. P.* (Lip., 1863); Poillon, *N. P.*, étude biographique (2. vyd., Lille, 1875).

2) *P. Gaspard*, vl. *Dughet* či *Doughet*, viz *Dughet*.

Poustecký nazývá se služební zřízenec, který vykonává službu na poustkách. Poustkou sluje místo od středu města odlehle, kde bývá skladiště pro ukládání obecních hmot.

Poustevníci viz *Anachoréti* a *Duchovní řády*, str. 144 b.

Poustevník Jan (Jestřebský) viz *Paušteník* l).

Pouстка viz *Poustecký*.

Pouška, červená, masitá kožka u světel (očí) bažantů, tetřevů, tetřívkův i j. črn.

Poušť (angl. *desert*, franc. *désert*, z lat. *desertum*, rus. *pustynja*) ve smysle širším jest krajina s nejkrajnějším stupněm chudoby až úplného nedostatku vegetace, ať je půda její skalnatá, neb ssut' skalní, pisek, různými solemi prosáklá půda jílovitá nebo led a snih.

Ve smysle užším jest **p.** oblast povrchu zemského, nejčastěji kotlovitě uzavřeného, s nápadným nedostatkem dešťův a bez odvodu. Tyto hlavní podmínky, k nimž druží se též nepřítomnost hor, vypínajících se nad sněžnou čáru, jsou příčinou velikého pásu **p-i**, jenž na obou polokoulech, hlavně ovšem na východní, zejména mezi mírným a tropickým pásmem jest vyvinut; pás ten jeví značné nepravdivelosti.

Zcela bez dešťů není žádná **p.**, ale nedostatek dešťů jest tak veliký, že se **p-im** nedostává stálých toků vodních. Nápadnou výjimkou jest Nil v sev. Africe a Colorado v Sev. Americe; ale obě ty řeky nevyvěrají v **p-ich** a neodvodňují jich, pouze jimi protékají. Nil při tom výparem ztrácí 20 % své vody. Průměrné roční srážky vodní na okraji **p-i** středoasijských jsou asi 20 *cm*, ve středním Íránu 12—13 *cm* a pokud se týče oblasti **p-i**, jež rozkládají se od Mesopotamie přes Syrii, Arabii a Saharu k okeánu Atlantskému, pouze sev. pruh Atlasu a pobřeží Libanonské jest poněkud více zavlažováno; od okraje té oblasti (Biskra 20, Alexandrie 22, Jerusalem 55 *cm*) ubývá srážek dovnitř rychle tak, že nepřesahují u Bagdádu 15, Port-Sáidu 5,4 a Suezu 2,6 *cm*.

Patrnó, že ani bezprostřední sousedství moře nemá zde značnějšího vlivu na srážky atmosférické, jak též patrnó v jihoamerické **p-i** Atacamo, rozkládající se podél Tichého okeánu od Uriky v Peru na jih po Copiapo v Chile. V **p-i** Coloradské v Sev. Americe srážky vodní jsou nemnoho větší než v Sa-haře, neboť u Fort Mohave shledáno 6 *cm*, u Fort Yuma, blíž moře, jen 9 *cm*, a i v Jižní Americe jsou v pacifickém pruhu pobřežním deště po léta velice vzácné, ač někdy náhle velmi prudké. V australských **p-ich** číslo to klesá hluboko pod 20 *cm*; tam je význačné střídání úplných such léta trvajících se zhoubnými bouřemi. Prší-li kdy v **p-i**, bývají to náhle přívaly; voda zaplaví ostře ohraničenou plochu, rychle teče do nižších poloh a záhy se vypaří. Ten nedostatek trvalé vláhy jest příčinou chudoby vegetace. Mnohé rostliny žijí po větší část roku jako podzemní hlízy a kořeny, a jen když namoklo, rychle vyrůstají nadzemní prýty, rostlina rychle rozkvétá a s posledním sledem vlhka vrací se opět ve stav latentní. I kde poněkud častější deště dovolují celoroční život rostlin, jako v Turkestáně, v některých **p-ich** severoamerických a j., nevzniká souvislá pokrývka vegetační, nýbrž jen trsy trav a osamocené Artemisie, Šuculenty a j. Elektrické výboje atmosférické jsou vzácné, ale jsou výjimky, na př. dolní Egypt a Sahara mívají více bouří než Norsko. Kroupy náležejí k největším vzácnostem. Větry z **p-i** nebo přes ně vanoucí jsou velmi suché a teplé; tak vysílá Sahara chamsín do Egypta, harmattan do horní Guineje a i přes rozsáhlé plochy mořské leste na Kanárské ostrovy a Madeiru, leveche na španělské východní pobřeží a scirocco do Sicílie. Větrům **p-ě** je též samum ve střední a sev. Arabii; i v **p-i** Mohave v Sev. Americe jsou podobné větry, ale žádné nedosahují sucha a horka větrů vanoucích z **p-i** stf. Austrálie.

V **p-i**, kde holými skalami, sypkou půdou kamenitou a písčitou ohromné plochy jsou pokryty, je vítr hlavním, skoro jediným činitelem modelujícím tvary povrchu zemského. Jak ohromné spousty nerostné může vítr přenášeti s místa na místo, můžeme posouditi z líčení cestovatelův o bouřích písečných a prachových v **p-ich** a stepích. Náhlými a velikými změnami teploty během dne a noci rozpukané horniny rozpadají se v ostrohranou ssut', drobné kameny, pisek a prach. Větrům hnaný ostrý pisek a prach dále působí na povrch skal a kamení sypkého, ohlazuje je zvláštním způsobem. Z **p-ě** skalnaté tvoří se **p.** kamenitá, pokrytá hranatými kameny, odprýskalými se skal (v sev. Africe *hamáda*), a hlodavou činností písku vátého kameny hranaté promění se v oblázky zvláštních forem a vzniká **p.** oblázková (*serir*) a **p.** písečná. Větry odnášejí pisek a prach s hor i nížin, a když síla větru ochabla, písek padá k zemi, ale nezůstává klidně ležeti; proudy vzdušnými jest nanášen v *d u n y* (v. t.), jež na př. v Sa-haře mezi **p-i** L i b y j -

s k o u (v. t.) a Atlantikem pokrývají asi $\frac{1}{9}$ povrchu; duny ty tvořívají skupiny, z nichž na př. Erg v Saħaře má rozlohu asi 12 mill. ha. Duny ty, stále tvar i místo měnící, mívají výšku od několika metrů do 150 až 200 i více m. Prach dále odnášený ukládá se pak ještě dále, často již daleko za hranicí vlastní p-ě ve stepi, neb v moři, anebo bývá odnášen daleko od svého východiska i přes moře do zemí velmi vzdálených.

Za příznivých okolností mohou v p-i povstati i jezera, do nichž zanašen jest nerostný materiál přivaly dočasnými a z jejichž vody rychle se vypařující tvoří se uloženiny vápenité a různých soli: siranu vápenatého, hořečnatého, sodnatého, chlórídu sodn., váp., hořečn. a uhličitanu sodnatého č. sody. Jezera solná jsou význačna některým p-ím.

Vlastní p. jest neobydlitelná. Ale i veliké pravé p-ě mívají místy pastviny a oasy (v. t.), jež bývají obydleny. Jsou to místa, na př. veliké skupiny oas v Táfiletu, Tuátu a Tibesti v severní Africe. mající rozlohu asi 150.000 km² (Sahara sama asi 6 mill. km²), jež jsou zavlažovány zpodními vodami a kde se vytvořiti mohla hlinitá prst'. V alžírské Saħaře Francouzi proměnili mnoho půdy artéskými studněmi v úrodné krajiny. Fauna jest velmi chudá, hlavně rychlonohé antilopy, též fenek, malí rychlí hlodavci, zmije růžkaté (*Cerastes cornutus*) a někt. jiné.

V Evropě není pravých p-i. Nejrozsáhlejší pravé p-ě jsou v Africe a Asii; oběma těmi díly světovými jde obrovský pás p-i, jenž počíná se na západě při Atlantickém oceáně a jde až k nejvýchodnějšímu kraji střední Asie. Částmi toho poměrně málo přerušovaného pásu jsou: Sahara (v. t.), ne větší všech p-i, pokrývající asi 6 mill. km². t. j. asi $\frac{1}{5}$ veškeré Afriky, na záp. převážně písčité, na vých. (Libyjská p.) skalnatá, vých. Nilu Nubijská p., poloostrov Sinajský a Syrsko-arabské p-ě, Veliká solná p. v sev. Persii, planina Iránská, rozkládající se od Kaspického jezera k Indickému oceánu se solnými p-ěmi, na vých. Indu Thurr č. Indijská p., veliká, písčité i skalnatá p. Gobi (v t., 1.200.000 km²), jež prochází celým Mongolskem a zakončuje pás p-i. V Gobi i j. p-ích středoasijských převládají Chenopodiaceae, Polygoneaceae, zvl. Rhebarbora, antilopy, lišky, vlci, malí hlodavci. V již. Africe Kalahari č. Kari-Kari, v záp. Austrálii p-ě Viktoriina a Veliká písčité p. (*Great Sandy Desert*).

V Americe jsou pravé p-ě vedle nepřehledných stepí malé, ale některé přece vynikají rázem svými rozměry: největší (125.000 km²) Mohave Desert v Kalifornii, Gila Desert v z. Arizoně a Painted Desert v již. Utahu a v sev. Arizoně. K oblastem p-ě náleží pánev bez odtoku Great Salt Lake Desert (Utah, Nevada, Idaho), záp. a sev. Velkého jezera solného, kde jest přes 30 km široký pruh bezě vší vegetace, s tenkou sněhobilou pokrývákou solnou. V p-ích jižnějších roste Cactus, Agavy a pod. rostliny, jež vlhka méně postrádají. V Jižní Americe jest jmenovaná

již p. A t a c a m a a v brazilské provincii Matto Grosso jsou též rozsáhlé p-ě písčité.

Procházení vlastními p-ěmi jest možno jen karavanami, při nichž je velbloud nezbytný. Hlavní nebezpečí jsou viry písčité a prašné, neobyčejně suchý a řídký vzduch, nedostatek ochrany před žárem slunečním i pudy ve dne a před citelnou zimou v noci, zasypání cest, vzdušné zrcadlení a hlavně též nedostatek pramenův a oas.

Poušť: 1) P., ves v Čechách, hejtm. Poďbrady, okr. a pš. Král. Městec, fara Kněžice; 13 d., 78 ob. č. (1890). 2) P. (*Einöde*), viska t., hejtm. Sušice, okr. a pš. Hartmanice, fara Dobra Voda; 6 d., 79 ob. n. (1890).

Pouště, ves v Čechách, hejtm. Příbram, okr. Dobříš, fara St. Knín, pš. Nový Knín; 16 d., 117 ob. č. (1890), mlýn.

Pouštění žilou je léčebný výkon, kterým tělu rychle odnímáme větší množství krve. V dřívějších dobách p. ž. bylo prováděno velmi často (při každé chorobě horečné a po každé operaci, nemluvě o chorobách, při kterých ještě dnes tu a tam s prospěchem se doporučuje a provádí, na př. při hrozcím ochrnutí srdce. aby v kritické chvíli usnadnila se práce srdci, jež má veliké množství krve poháněti v boj s překážkami chorobou nastavenými). Široké upotřebení p. ž. přivodilo také složitou techniku a náleželo k nejhlavnějším jistě úkolům lékaře, aby věděl, na kterých místech při té které chorobě žilu otevřiti. Natíraly se v jisté době nejen žíly (*vena e a e s e k c e*, p. ž. vlastní), ale i tepny (*arterio t o m i e*), ovšem jen malé, kterážto poslední operace po zásluze opuštěna již v době, kdy venaesekce ještě kvetla. Vedle p. ž. vlastního sluší se zmíniti o ujímání krve z vlásečnic, prováděném baňkami a pijavkami.

Prováděno býví už od starých indických lékařův a v systém poprvé uvedeno Hippokratem, upadlo u moderních lékařů téměř v zapomenutí, takže většina mladých lékařův za studii ani p. ž. nevěděla, tím méně kdy prováděla.

P. ž provádělo se dříve na různých místech těla, a to 1 v ohbí loketním (*vena mediana basilica* a v. *mediana cephalica*), 2. na noze před vnitřním kotníkem (*v. saphena interna*), 3. na čele (*v. frontalis*). 4. na krku (*v. iugularis externa*) a jinde. V největší oblibě bylo p. krve z horní končetiny na v. medianu cephalica, kde se podnes provádí. K operaci té sestrojena řada strojků, které ve starších knihách lékařských nalézáme vyobrazeny. Obvyčejně prováděla se takto: Končetina byla asi uprostřed nadloktí sevřena těsně obvazkem, aby se zamezil odtok žilné krve. Protože tepny hluboko položené tak snadno sevřiti nemůžeme, přitékala krev do končetiny dále, ale nemoouc odtékati žilami pod kůži uloženými a obvazkem stlačenými, hromadila se v těchto, tak že značně zdůřevla a staly se znatelnými. Tu otevřena zvláštním k tomu účelu sloužícím kopčkovitým nožem (*l a n c e t o u*) nebo strojkem žila tato rychlým pohybem (bodnutím) zdola nahoru vedeným, tak že povstala

v ní rána asi 1/2 cm dlouhá, ze které nechávalo se volným proudem odtéci žádoucí množství krve (nejvýš 500 g). Pak se sňal obvazek a krvácení samo ustalo nebo stačilo palcem přítlačiti poraněnou žílu, posunutí kůži přes ni a přiložití obvaz, který zůstal několik dnů ležeti a sňat teprve, když se rána zhojila; také nesměl nemocný den dva dni po operaci končetinou pohybovati (nosil ji v šátku zavěšenou). Rozumí se, že v době předantiseptické, kdy se nevědělo o bakteriích nákazu ran způsobujících, kterým lze čistotou přístup zabrániti, často provázal p. ž. zánět, hnisání, nejednou nebezpečný infekční zánět miznic a v nešťastných případech otrava krve a smrt'. Vedle toho, poraněna-li tepna, resultovalo prudké krvácení, které bylo nesnadno zastaviti anebo mělo v zápětí vznik výdutě nepravé. Z jiných obtíží při p. ž. bylo nedosta- tečné odtékání krve (tím, že obvazek byl příliš utažen a svíral i tepnu — tu postačilo uvolnit jej poněkud; nebo se rána v kůži posunula a kůže zakrývala ránu v žíle, čemuž odpomáhalo se lehkým otáčením končetiny. Liknavý odtok, jenž mohl míti ostatně i jiné vzdálenější příčiny, popoháněn rázným zavíráním a otíráním ruky, teplou lázní a pod.). V poslední době tu a tam k p. ž., které v minulém desetiletí snad vůbec nebylo prováděno, aspoň u nás, se vracíme v případech mrtvice, u oběšených, při některých chorobách ledvin (uraemii), při zánětu plic, když hrozí oedem plic. Překvapující výsledky zaznamenány v nejposlednějších letech u dětí stížených zánětem ledvin po spále, kde hrozí srdci vysilení; děti povrchně dýchají, jsou zmodralé, bez tepu. V podobných případech pozorováno u nemocných domněle ztracených nejednou uzdravení — tep se hned počal lepšíti, dýchání stávalo se hlubším a dítě se při vhodném léčení uzdravilo. I u dospělých takovým včasným zakročěním ulehčí se srdci práce a podaří se nejednou zažehnutí osudný konec. — U nás psal o znovuzrození venaesekce dr. Vyšín: P. ž. (Sbírka přednášek a rozprav z oboru lékařského, seš. 88). *Pnrk.*

Pout': 1) P. jest vůbec cesta neboli putování, obzvláště pak putování k nějakému místu posvátnému nebo památnému za zbožným účelem. Ode dávná, zvláště za středověku, bývaly podnikány p-ti ze všech zemí křesťanských do Svaté země a do Říma, a ještě za našich dob jest mnoho míst poutnických, kam putují věřící ku hrobům, ostatkům neb obrazům (domněle záračným) svatých a světic. Muhammedáni konají veliké p-ti do Mekky ke hrobu prorokovu, Indové k posvátnému Gangu.

2) P. (*festum patrocinii*) jest slavnost na památku svatého, podle kterého se kostel nazývá. Při tom jest obyčejem dávat si dárky, obzvláště mezi mládeží (dávatí p-ti).

Poutko, funiculus, bot., viz Vajíčko.

Poutnov (Pauten), ves v Čechách, při Teplé, hejtm., okr. a fara Teplá, pš. Mnichov; 69 d., 474 ob. n. (1890), kaple, 2tř. šk. a mlýn. Alod. statek, zámeček, dvůr a pivovar Be-

dricha vévody de Beaufort-Spontin. R. 1848 koupil P. Vojtěch hr. Deym ze Strítěže, po jehož dědicích dostal se (r. 1865) do rodu držitelů nynějších.

Pouvillon [puvijon] Émile, spis. franc. (*1840 v Mautaubaně), vstoupil do literatury jako spolupracovník Jules Vallèsova denníku »La Rue« (1868). Napsal řadu románů a povídek, zvláště ze života selského, bystře pozorovaných a umělecky podaných. Jmenujeme z nich: *Nouvelles réalistes* (Pař., 1878); *Césette* (t., 1881); *L'innocen* (1884); *Jean de Jeanne* (1886); *Le cheval bleu* (1888); *Chante-Pleure* (1890); *Les Antibel* (1892); *Petites âmes* (1893); *Bernardette de Lourdes*, mysterium (1894); *Pays et paysages* (1895); *Mademoiselle Clémence* (1896); *L'image* (1897); *Le roi de Rome* (provozováno jako 5aktové drama na Nouveau-Théâtre, 1899). *Šld.*

Pouvoir [puvoar], franc., moc.

Pouzar z Michnic, příjmení staročeské rodiny vladýcké, která nosila na štítě půl muže brněného s taseným mečem a byla stejného původu s několika rodinami u Budějovic. První jejich známý statek byl dvůr Michnice. Předkové jejich byli Erazim (1435 až 1479), jenž držel také Světlá a Kropšlak a sloužé pp. z Rožmberka purkraboval na Menštejně, Velešíně a Novém Hradě. Synové jeho byli Vilém a Oldřich. Onen seděl (asi r. 1484) ve Svěbozích, později na Světlí, ženat byl s Elenou z Weissendorfu a zemřel brzo po r. 1495; tento žil ještě r. 1512. Zboží obou, totiž Cukněstj a Svěbohy, zdědil Oldřich, syn Oldřichův, jenž také purkraboval na Nov. Hradě. Skrze manž. Nabku z Vilhartic dostal se v spoludržení Nalžov a před r. 1541 koupil Olešnici. Zemřel r. 1545 a pohřben u sv. Víta. Synové jeho byli Jan, Svojsě, Jindřich a Vok Jošt. Jan dostal statek Nalžovy, držel také Sedlec (který r. 1556 prodán) a s manž. Kateřinou z Malovic vyženil statek Vlachovo Březí. Zemřel r. 1551 zůstaviv jedinou dceru Annu, která měla po otci Nalžovy a po matěři (zase vdané Bořitové) Březí. Ty statky pak se dostaly Janovi ze Vchynic, za něhož se r. 1567 vdala. Svojsě držel Cukněstj a Olbramy a zemřel r. 1571, nezůstaviv z manž. Lidmily z Dlouhévsí (†1572) dědicův. Jindřich zdědil po strýci Volfovi Žumberk, k němuž držel i Chvalkov a Michnice. Odkázav tyto statky Častolárovi z Dlouhévsí (ujci svému a synu ze sestry Barbory) zemřel r. 1600. Vok Jošt dostal po otci Olešnici a zemřel r. 1575. Z manž. Marjany z Drahenic (†1578) zůstavil syna Albrechta Rehoře a dceru Annu. Onen ujal Olešnici a Dvorce, ale nechtěl s cisařem ve víře se srovnávati vyjel r. 1628 ze země a žil ještě r. 1631 v Míšeňsku. Synové jeho Jindřich a Petr s Kateřinou Pešičkou z Komárova zplození zůstali v zemi, ale záhy zemřeli. Anna byla vdaná napřed za Jana Hradčického z Hořovic, po němž dědila r. 1600 statek Nebílovy a právo dědičné od dcer svých vykouplila. Vdávši se zase za Viléma z Landšteina prodala r. 1604 Nebílovy, kou-

pila Vildštejn a Žďár a zdělila r. 1612 vše jmění po druhém manželu. Zemřela r. 1618 odkávši statky své dcerám Markétě Karlové a Sibyle Pešíkové. *Sčk.*

●●**Pouzdrány** (*Pausram*), městečko na Moravě nedaleko Svatky, v hejtm. a okr. mikulovském; 242 d., 140 ob. č., 1149 n. (1890), far. kostel sv. Mikuláše, 3řt. šk., pš., telegraf, želez. stanice Sev. dr. cis. Ferdinanda (Břec-lava-Brno), popl. dvůr, uměl. mlýn, myslivna a 4 výr. trhy. Připomíná se poprvé r. 1244.

Pouzdro (angl. *case*, *box*, franc. *étui*, ital. *astuccio*, madř. *tok*, něm. *Besteck*, *Futteral*, pol. *szucliec*, *puzdro*, rus. фуляръ) značí rozkladací schránku, kterouž se chrání cennější předmět od vlivu povětrnosti a od zevního poškození; tak na př. p. u hodin k ochraně stroje hodinového, p. měřických nástrojů, p. na šperky atd. Srv. též *Kassetta*. *Sp.*

P. Tenonské viz *Oko*, str. 698 b.

Povaha viz *Charakter*.

Povaha skutková (*materiale delicti*, *Thatbestand*) jest v právě trestním souhm známek, které náležejí k zákonnému pojmu činu trestného. Rozoznáváme s u b j e k t i v n o u p-hu S-vou, t. j. moment (jakost a směr) vůle, od p-hy o b j e k t i v n ě, od vnějších skutkových známek, jež tvoří pojem činu trestného, dále v š e o b e c n o u p-hu S-vou, t. j. známky, jež náležejí k zákonnému pojmu každého činu trestného, od z v l á š t n í S-vé p-hy, od známek, jež tvoří pojem určitého druhu činu trestného. Ke všeobecné p-aze S-vé trestných činů náležejí tyto momenty: 1. musí tu býti lidský čin, který jest v příčinné souvislosti s vůlí jisté osoby, 2. čin ten musí býti bezprávný, t. j. právem objektivním zapověděný; 3. bezprávi musí zákonem prohlášeno býti za trestné.

Poval (*Dippelbaum*) zove se každý kus rovně rostlého dříví, které je kulaté, obyčejně oloupané, nehledě na to, zda je tvrdé či měkké. P-ův užívá se nejvíce za kryty stropní při venkovských staveních. Staré naše doškové chaloupky mívaly a, pokud ještě stojí, mají stropy povalové, jež jsou na rubu opatřeny mazaninou, by jednak půda nad p-y byla úplně rovná a též aby nepropouštěly teplo z vnitř prostory. P-y starých místností jsou obyčejně černé jak ebenové. *Sp.*

Pováska: 1) P. v anatomii viz *Fascia*. 2) P., bot., české jméno rostlin *Galium mollugo* L., svízel p., *Myagrurn perfoliatum* L., p. prorostlá, a *Rapistrum perenne* All., p. ozimá.

Povel (něm. *Kommandowort*), stručný rozkaz jedním slovem nebo zcela krátkou větou hlasitě a rázně pronesený velitelem před celým nebo bokem, velitelem čety a zástupů pěších a pak mezi palbou i veliteli vyššími za oddílem-družiny sobě podřízené na neprodleně vykonání pohybu, obratu, zatačky, hmatu zbraněmi, zkrátka změny postavení šiku atd. U zástupů silných nebo na různostřelbu rozptýlených, kde nestačí velitelský hlas, p. nahrazován zatroubením. *FM.*

P. při cvičeních pořadových oznamuje pohyb, který se má prováděti. Dělí se v n á v ě š t í, jež naznačuje změnu, a ve v l a s t n í p., jež udává výkon změny (na př. zastavit-stát!). *Schnr.*

Povel. Povl (*Power*), ves na Moravě, hejtm. a okr. Olomouc, fara Novosady, pš. Nová Ulice; 70 d., 42 ob. č., 612 n. (1890).

Povelioe viz *Pavlovice* 13), 14), 15) a 16).

Pover František, spisov. čes. (* 1862 v Pecce). Po studii gymn. v Jičíně a filosofických v Praze působil na reálce v Karlíně, Jičíně a od r. 1899 na Král. Vinohradech. Již za studií v Praze byl literárně činný a se zálibou pěstoval moderní jazyky, zejm. vlastinu a rumunštinu. Z vlastiny přeložil a vydal samostatně povídky a romány: A. G. Barri-liho (*Jako sen*; *Bílý kos*), D. Ciampoliho (*Sylvanus*), M. Seraové (*Státní telegraf a Fantasie*), Sal. Farina (*Mé dítě*; *Slepá láska*; *Pan Já*); z rumunštiny: J. Slavici (*Hospoda u štěstí*) a j.

Pověra jest pochybené věření, které v odporu se zdravým rozumem dává všem, zjevům a výkonům výklad pro osud lidský významný, a uvádí je v souztaž s tušenou jakousi tajemnou mocí sil nadpřirozených. Tím liší se od náboženství, jež založeno jest také na pomyslech nadpřirozenosti, jen že toto svou věrou člověka chce ušlechtovat, zvedajíc jeho snažení k ideálu božskosti, kdežto p., která také povždy jest věrou, snažení lidské udržuje v okruhu neujasněných a ponejvíce hypostasovaných pomyslův o silách přírodních a jejich působení. Vyšším stupněm vývoje náboženského mohou se nižší jeho formy zdáti vždy p-rou, tak že slovo p. znamenalo by ne viru špatnou (pavěru), nýbrž zbylé přžitky dřívějších dob vývojových, tedy p. tolik, jako víra, která tu jest zbytkem po víře čili z víry staré. Tento smysl zjevně leží v lat. *superstitio*, kde kmen *superstes*, t. j. zůstalý, přezilý, ukazuje k tomu, že slovem tím miněno trvání při starých názorech. Jest to totéž, co Ed. B. Tylor nazval *survival* (přezitek). I měřilo by se tedy, co vlastně vše p-rou zváno býti má, stupněm náboženského vývoje, měří se však jmenovitě v naší době stupněm známosti přírodních. — Jsou naivní a neškodné formy p. věr lidových, může však p. suggestivní mocí víry určití člověka i k činům osudným, o čemž poučují nás dějiny lidského poblouzení (jako stíhání a trápení čarodějnic za středověku a j.). Protivou p-ry jest v ě d ě; jako strašidla a mátohy noční prchají před světlem denním, tak mizí p., kde zavládne osvěta. Studium p-ěř náleží do studia lidského intelektu, sbíráním jich zabývá se t. zv. folkloristika. U nás vydali sbírky p-ěř Houška, Grohmann a j., u Němců hlavně Wutke. Srv. důležitý spis dra Zíbrta: *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku* (1894 nákladem České akad. věd).

Pověřiti, ověřiti, viz *Akkreditovati*.

Pověřovací listy, někdy tolik jako legimitace, jindy tolik jako a k k r e d i t i v (v. t.).

Jakožto legitimace vydávány bývaly **p. l.** (*literae credentiales, Kredenzbrief*) od úřadů poddaným, aby se jimi legitimovali v tuzemsku i v cizině.

Pověst, v původním slova smysle vše, co se povídá, tedy vypravování vůbec události skutečné nebo smyšlené, v užším smysle znamená ústně šířenou zprávu o nějaké události, u které buď původce či původ, buď průběh není zcela spolehlivě znám a zaručen. Zvláštní význam má pojem a slovo **p.** v oboru literatury tradiční (lidové, prstonárodní). **P-i**, mohli bychom říci, jsou lidové dějiny čehokoli, dějiny šířené ústním podáním a následkem toho stále měněné, doplňované, konečně i naprosto přetvořené. Má tedy **p.** původně též duševní kořen jako dějiny, vznikající ze stejné potřeby i snahy ducha lidského: zachovati sobě a udržeti paměť toho, co se stalo. A tak **p.**, jsouc při svém vzniku dítkem paměti, při svém dalším rozšiřování a rozvoji podléhá stále činnosti duševní obrazivosti lidské, která vynechává, doplňuje, nové události tvoří a původní výtvořiny mění až k nepoznání; ano v pozdějších dobách jest i výplodem činnosti obrazotvorné. Vznik **p-i** v tomto smysle jest pradávny a prastarý; spadá v doby, kdy lid (národ) počal v paměti chovati vlastní zkušenosti, události a znamenité muže s jejich vlastnostmi a činy. **P.** souvisí s bájí a báchorkou, ale rozdíl jest patrný. Kdežto báje hledí vysvětlovati a odpovídati svým způsobem na otázku po příčině zjevů přírodních, majíc je za činy a vlastnosti bytosti nadlidských (bohů), **p.** původně vypravuje to, co bylo a co se stalo u lidí a od lidí. Arci v dalším rozvoji mísi a křížují se **p-i** i báje rozmanitým způsobem, z lidí (bohatýřů) stávají se bohové, z bohů lidé. **P.** majíc podklad skutečný (historický) vztaňuje se vždy k určité osobě, k určitému času a místu a má první svůj pramen v pravdě a skutečnosti, čímž se liší od báchorky (pohádky), která výsovně a úmyslně vypravuje události neskutečné, nevzící se k určitým osobám a místům. Prámem dí o **p-i** Görres, že jest »ohnivé víno, ve kterém dějiny proniknuté životním duchem národním vykvasily«. — Skutečně také u všech národů první dějiny zahaleny jsou v roucho **p-i**, nejen u Řekův a Římanův, ale i Germanů, Slovanův aj. Kde pak rozvoj **p-i** nebyl utlumen a kde rozvoj tento se nám zachoval tak, že jej můžeme sledovati, tu tato činnost ducha lidského bezděčná, neúmyslná a nevědomá se nám jeví v podivuhodném světle, že lze v jistém smysle přisvědčiti Carrierovi, dí-li, kterak **p.** jest »poetická filosofie dějin, která odhaluje v zářících obrazích nejhlubší obsah staletí a nejněitnější smysl i jádro události«. Jevit' se zajisté i v **p-ech** společenský souhlas osvětlné soustavy, kterou lidstvo té doby vytvořilo, i ony náležejí ke klenotnici, ve které podle Grimma lidstvo uložilo a sebralo svůj duševní výtěžek.

P- i mající význam pro celý národ jsou **p-i** národní; pokud se týkají hlavně národních

bohatýřů (héroů), slují také **p-i** bohatýřské (héroické). Jak již řečeno, nejstarší dějiny každého národa začínají se **p-mi**; tak i české **p-i** národní vypravují o praotci Čechovi, o Krokovi a jeho dcerách, o Libuši, o Přemyslu aj. a nalézáme je již v kronice Kosmově i Dalimilově. Každý národ ve své době bohatýřské vykazuje i bohatýry, o kterých kolují rozmanité **p-i**: kníže Vladimír a jeho hrdinové u Rusů, králavic Marko u Srbů, Cid u Španělů, Roland u Frankův atd. Nejuplněnějšího a jaksi dovršeného vývoje dosáhly héroické **p-i** řecké, římské a německé. Zejména německé pověsti hrdinské jsou pro historii vzniku a rozvoje **p-i**, jakož i pro psychologické studium **p-i** velmi významny a poučny. Jsou také s vědeckého stanoviska hrdinské **p-i** německé velmi bedlivě prostudovány. Sr.v.: bratří Grimmové, *Deutsche Sagen*, 2 sv. (Berl., 1816—18, 3. vyd. 1891); také Paul, *Grundriss der germanischen Philologie*, 2. sv., 1. odd. (Stuttgart, 1893). Nenáhle proměňování a obměňování českých **p-i** vložil Aug. Sedláček v díle svém: *Sbirka p-i historických v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (Praha, 1894). Vedle **p-i** národních jsou i **p-i** kmenové (na př. **p.** o moravském králi Ječmínkovi), místní (**p.** o bílé paní), heraldické, které vykládají o vzniku erbů šlechtických a městských, architektonické, vztahující se k památkám stavbám (**p.** o stavbě chrámu na Karlově v Praze), aetiologické, které vykládají původ uměleckého díla nějakého, původ jmen osob a míst. — Pro svoji kulturně-historickou cenu **p-i** byly hojně sbírány a vydávány. Mezi sběrateli českých **p-i** nalézáme tytéž osobnosti jako mezi sběrateli lidových písní a pohádek. Pěkně vypravuje české **p-i** Al. Jirásek v díle svém: *České p-i, pražské p-i* pak sebral Jos. Svátek. — Ač o **p-ech** mluvíva se v poetikách, **p-i** samy o sobě nejsou ještě básnická díla umělecká. Ale **p-i** poskytují arci hojnou látku k básnickému zpracování. Jednak vrostly z nich překrásné plody epické poesie lidové a to buď kratší básně epické (rhapsodie) jako u Srbů, Rusů (byliny), Malorusů (dumky), jednak veliké národní epeje jako u Řeků Homérova *Ilias* a *Odyssea*, u Němců *Nibelungenlied* a *Gudrun*. Také epické písně (ballady a romance) berou látku z **p-i**. I umělí básníci uměle zpracovávají **p-i** buď věrně napodobující obsah lidových **p-i** v rouše básnickém, buď pozměňující obsah za účely zvláštními. Zejména ve středověku rytířští básníci romantičtí ve Francii a v Německu vytvořili zvláštní epos romantické na základě soudobých **p-i** u národů románských a germanických, ale také na základě duch m romantickým obměněných **p-i** antických. Tyto středověké romantické látky byly oblíbeny v celé západní Evropě a rozeznává se několik okresů **p-i** středověkých, jako: antický, bretonský, karolinský, německý. Také umělá ballada čerpá z **p-i** a některé **p-i** došly i dramatického zpracování, zvláště pokud jsou smíšený s živly pohádkovými. Čh.

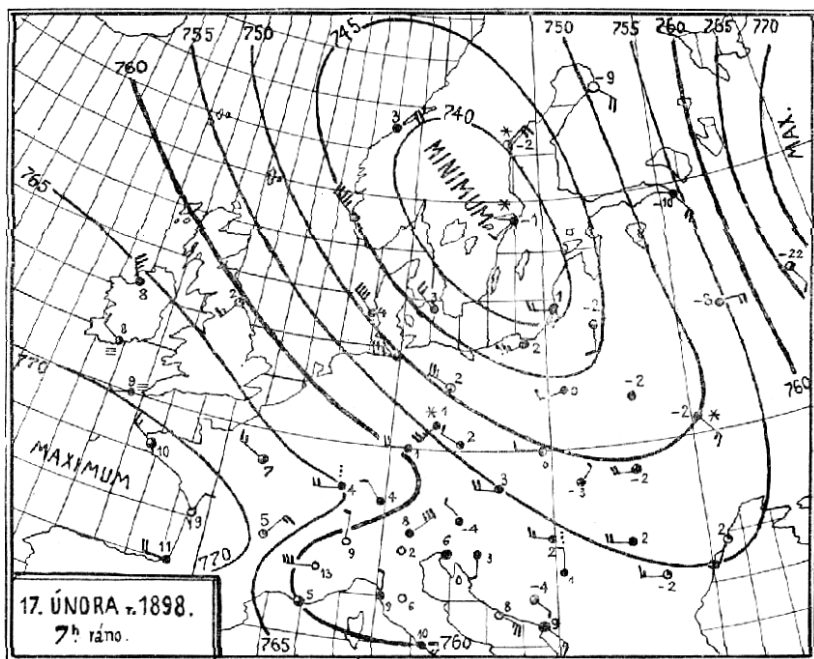
Povětrník: 1) P. (něm. *Windmühle*), moravské pojmenování větrného mlýna. *Sp.*

2) P. (v mysliv. mluvě), nos zvěře. *črn.*

Povětrnost čili počasí jest stav, v kterém se nachází vzduch na určitém místě a v určitou dobu hlavně vzhledem k větru, teplotě, vlhkosti, srážkám a j. P. naznačuje pohnutý vzduch, okamžitou fazi výjevu vzduchových, kdežto počasím může býti nazvána p. celé doby se všemi změnami, které se na určitém místě v této době vysřídaly. Normální t. j. průměrný průběh p-i nazývá

hledati příčinu všech těchto nepravidelností v proměnách, kterým podléhá rozdělení tlaku na povrchu zemském.

Souvislost výjevů povětrnostních s rozdělením tlaku poznává se nejlépe na povětrnostních mapách, zobrazujících současný stav atmosféry v určité době nad větším okrskem zemským, jak se nyní každodenně sestavují na ústředn. ústavech meteorologických za příčinou předpovídání p-i. Na těchto mapách (vyobr. č. 3273.) čáry, zvané isobary, spojují místa, jež mají stejný tlak

Č. 3273. Mapa povětrnosti.

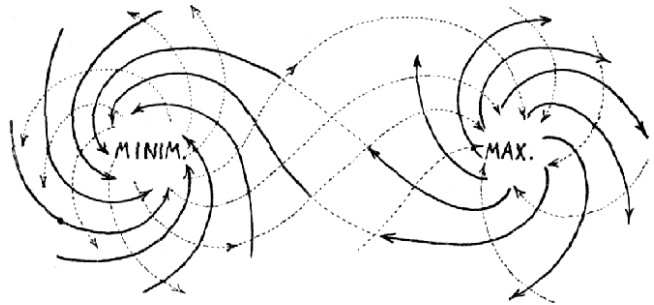
se podnebí (v. t.) P. jest souhrnem všech současných úkazů vzduchových; v užším slova smysle vyznačuje se tímto názvem též tvářností oblohy, zda jest jasná, mračná, deštivá atd. Průběh p-i na určitém místě řídí se způsobem, kterým se tam vykonává všeobecný oběh vzduchu, udržovaný stále mezi rovníkem a točnami nestejným oteplováním povrchu zemského. Kdyby se vykonával všeobecný oběh vzduchu na celém povrchu země rovnoměrně, pak i průběh p-i každého roku byl by stejný a nebyly by rozdíly mezi p-i a podnebí, jako jest tomu v tropech, zvláště v oboru passátů. Ve střední a vyšší šířce zeměp., kde oběh vzduchu přijímá tvar vzduchových vírů cyklonálních a anticyklonálních, pohybujících se různými směry, střídají se větry s ostatními výjevy povětrnostními velmi nepravidelně. Poněvadž veškeré pohyby vzduchové řídí se bezprostředně tlakem barometrickým, jest nutno

barom., uvedený na hladinu moře. Isobara 760 mm odděluje obory vysokého tlaku od oborů tlaku nízkého. Číslice připojené k jednotlivým místům udávají výšku teploty; šipky ukazují směr větru; čárky na šípkách jeho sílu podle stupnice 0—6, tak že 1 čárka značí vítr slabý, 2 mírný, 3 silný, 4 bouřlivý, 5 vichřice, 6 orkán. Kroužky, jimiž jsou vyznačeny jednotlivé stanice, znamenají stupeň oblačnosti podle toho, jak jsou vyplněny; prázdný kroužek znamená oblohu zcela jasnou, úplně vyplněný oblohu zcela zmráčenou. Tečkami vyznačuje se dešť, hvězdičkami sníh. Podle mapy ze 17. ún. 1898 zaujímal nízký tlak barometrický velikou část Evropy Obor nejnižšího tlaku, ohraničený isobarou 740 mm, »barom. minimum«, byl v již Skandinávsku Odtud tlak na všechny strany stoupal, zvláště směrem k sv. a jz., kde byla »barom. maximum«, ohraničená isobarami 770 mm. Rozdělení tlaku předsta-

vovalo rozsáhlou barom. prohlubeň, obstoupenou dvěma vyvýšeninami. Isobary měly celkový průběh od sz. k jv. Větry směřovaly od vyššího tlaku ke středu tlaku nízkého, avšak nikoliv přímo, nýbrž protínaly isobary v ostrých úhlech aneb směřovaly s nimi rovnoběžně. Na sev. straně minima vanuly od sv., na východní od jv., na jižní od jz., na západní od sz., kroužice při tom kolem středu nízkého tlaku. Byly nejsilnější na záp. straně minima, kde byly isobary velmi stěsnané a kde se rozkládalo moře. Obloha v celém oboru nízkého tlaku byla pod mrakem a pozorován byl místy déšť anebo sníh; v oborech vysokého tlaku panovalo při slabých větrech celkem počasí sušší a jasnější. Teplota byla v západní a střední Evropě nad nulou, ve vých. Evropě pod nulou.

Na každé povětrnostní mapě, at' jest kreslena pro kterýkoliv den, vyskytují se obory nízkého a vysokého tlaku současně a panující p. jest s nimi v úzkém spojení. Jistým tvarům isobar odpovídá počasí pěkné, jiným špatné. Jako voda stéká s vyšších poloh do nižších, tak i vzduch musí proudit od vyššího tlaku k nižšímu (viz *Depresse* str. 320 b). Gradient čili rozdíl tlaku na vzdálenost 1° rovníkového (111 km) směrem kolmo na isobary jest měřítkem síly, kterou jest vzduch uváděn v pohyb. Vítr neproudí však přímo směrem gradientu, nýbrž odchyluje se následkem otáčení země kolem osy na sev. polokouli v pravo, na jižní polokouli v levo, tak že pozorovatel jdoucí s větrem má vždy vysoký tlak po pravé a nízký tlak po levé ruce. Odchyly rostou se šířkou zeměp.; v prostřední šířce pohybuje se vítr blíže isobary nežli gradientu. Následkem toho ve vyšší šířce každé barom. minimum, ohraničené isobarami tvaru kruhového nebo eliptického, do kterého se vzduch ze všech stran hme, stává se sídlem vzduchového víru, točícího se kolem středu nejnižšího tlaku směrem proti ručkám u hodin, kdežto každé barometr. maximum, z kterého vzduch na všechny strany odchází, jest oborem víru, točícího se směrem ruček hodinových kolem středu nejvyššího tlaku. Víry vyplývající barometrická minima slují *cyklony*, víry v maximech *anticyklony*. Síla větru jest přímo úměrná gradientu neboli obráceně úměrná vzdálenosti isobar; gradientu 1 mm odpovídá celkem rychlost větru $3-5 \text{ m}$ za vteřinu; gradienty nad 5 mm bývají provázeny vichřicemi, vanoucími s rychlostí více nežli 15 m . Vichřice zaujímají u nás obyčejně jenom část vzduchového víru (vyobr. č. 3273.), kdežto v tropech bývá jimi vyplněn celý vír, jenž mívá při veliké hloubce rozměry poměrně malé.

Pohyby vzduchu nad barom. minimy a maximy ve vyšších vrstvách vzduchových seznáváme z výkresu (vyobr. č. 3274.). V minimech přítoku vzduchu při zemi odpovídá odtok vzduchu nahore, v maximech odtoku vzduchu dole odpovídá přítok vzduchu nahore. Mezi barom. minimy a maximy udržuje se úplný oběh vzduchu jenom tím, že ve středu minima vystupuje vzduch nahoru a ve středu maxima sestupuje dolů. — Proud vzestupný jest příčinou, že v oboru barom. minima bývá obloha pokryta oblaky a že se v něm vyskytují všeliké srážky. Rozsah a vydatnost srážek jsou závislé na vlhkosti a síle vzestupného proudu, ochlazujícího se rozprašováním ve vyšších řídkých vrstvách vzduchových. Podle mechanické teorie tepla vzduch ochlazuje se tímto způsobem o 1°C na každých 100 m výšky. Čím vlhčí jest vzduch a čím silnější vzestup, tím více páry

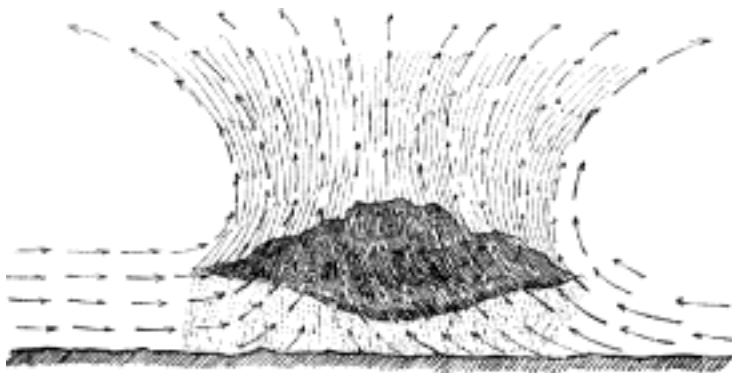
zpodní proudění vzduchu. vrchní proudění vzduchu. Č. 3274. Cyklon. Anticyklon.

může se proměnit ve vodu a led, kdežto při slabém vzestupu vytvoří se pouze oblaky bez padajících srážek (vyobr. č. 3275.). Naproti tomu v sestupném proudu nad barom. maximy oteplováním se příchodem do nižších hustších vrstev vzduchových oblaky se rozptýlí a obloha se vyjasňuje. Obloha jasná bývá zvláště ve střední části maxima; ráno objevují se rosa a mlha, přes den lehké oblaky. Deště vyskytují se na pokrajích oboru vysokého tlaku, nalézají-li se střed jeho nad mořem. Při jasné obloze a suchém vzduchu v barom. maximech přichází k úplné platnosti sluneční záření a vyzařování tepla do prostoru světového a pozorují se zvláště veliké denní proměny teploty. Za dlouhých dní letních vyvinují se veliká vedra, v zimě, kdy svítí slunce krátkou dobu, povstávají za klidného vzduchu tuhé mrazy. V barom. minimech naproti tomu rozsáhlé oblaky a deště teplotu letní nad pevninami snižují, v zimě však, chráníce zemi proti přílišnému ochlazení, teplotu zvyšují.

V barom. minimech s cyklonálním prouděním panuje počasí neklidné, podmráčné a deštivé; barom. maxima s anticyklonálním víry bývají naproti tomu obory počasí pěkného, suchého a slunečného. Mezi velikými

útvary tlakoměrnými a soustavami větrovními vyskytují se sekundární typy isobarické a soustavy větrové, jež mají též rozhodující působnost na panující p. Sekundární minima, pohybující se na pokraji velikých minim, přivádějí prudké lijáky do střední

minima vyznamenávají se větší pohyblivostí, bývá zde špatná a nestálá p. častější nežli p. pěkná a stálá. Jak cyklon postupující směrem veliké šípky od z. k v. působí na p. v našich krajinách, poznáváme nejlépe z vyobr. č. 3276., kde vedle isobar a dolních směrů

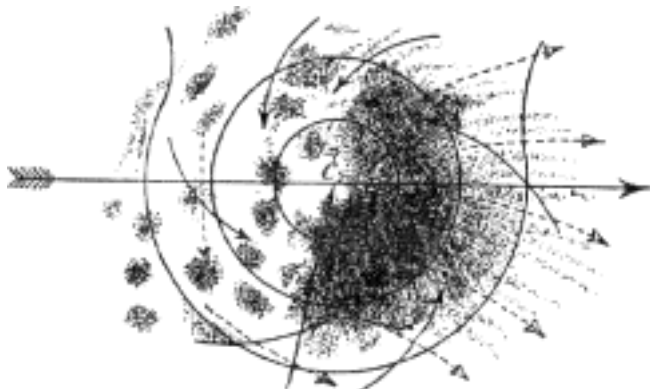

Č. 3275. Oblaky a deště vzestupného proudu vzduchového.

Evropy při malých proměnách tlaku. V barom. úžle bích mezi dvěma obory vysokého tlaku vyskytují se přívaly větrové a přeháňky. Klínové isobary s pěkným počasím oddělují obyčejně dva obory počasí špatného. Barom. sedla mezi dvěma maximy s klidným vzduchem a pošmournou oblohou bývají v létě pařeníštěm četných bouřek.

V naší zeměp. šířce isobary mění stále svůj tvar i svou polohu a následkem toho povstávají zde stále proměny p-i. Střed

větru vyznačeny jsou též oblaky a horní směry větry z cyklonu vycházející. P. na určitém místě mění se podle toho, kterou částí cyklonu toto místo zasahuje. Postupuje-li střed cyklonu severně od místa, ukazuje tam při přechodě jednotlivých isobar tlakoměrem postupně tlak nižší, při přechodě středu za čarou, od tohoto k pokraji vedenou, opět tlak stoupající. Vitr točí se poněkud od jv. přes j. k z. a sz. Z oblaků objevují se nejdříve jemné oblaky řasové, rozmetené po obloze, pak následují oblaky slohové a ku-

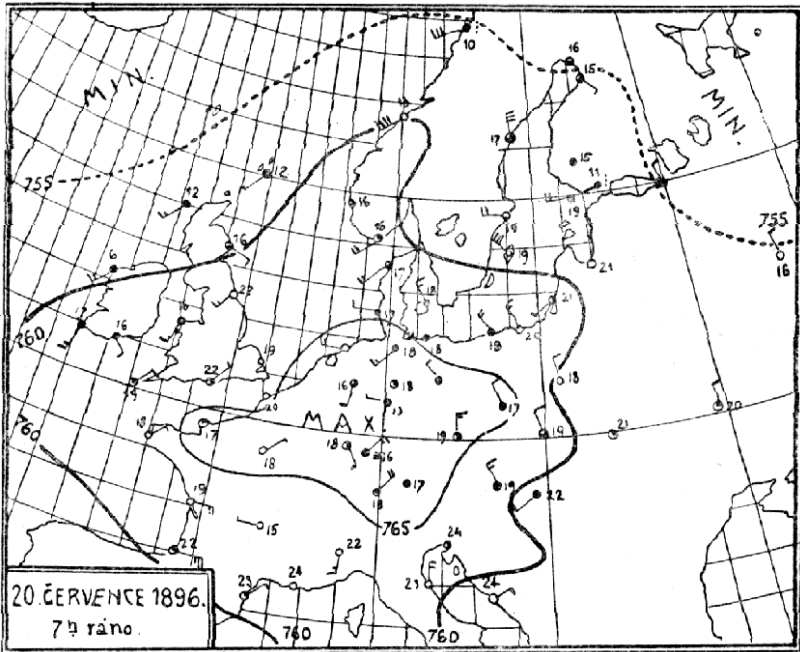
Č. 3276. Cyklon postupující od západu k východu.

barom. minim a maxim postupují od místa k místu s celými soustavami isobar, soustavami větrovními a s počasím v nich panujícím. Přechází-li barom. maximum přes určitou krajinu, panuje pěkné a klidné počasí, přechodem minima naproti tomu udržuje se počasí nestálé, větrné a deštivé. Poněvadž

proměny nastávají, nalézá-li se místo na dráze, po které se ubírá střed cyklonu; tam tlakoměr klesne nejnižší a přeskočí vitr při přechodu středu od jv. přímo k sz. Nalézá-li se místo, přes které cyklon se ubírá, na levé straně dráhy postupové, vitr točí se tam proti ručkám u hodin od v. přes s. k sz. Při těchto větrech, při-

cházejících z chladných krajín severních, oblačky bývají jednotvárnější, deště méně hojné a proměny teploty méně určité nežli v případě prvním, kde se vystřídají větry různých vlastností povětrnostních. Poněvadž většina cyklonův atlantských ubírá se po drahách položených severně od Čech, můžeme zde velmi často pozorovati proměny povětrnostní, vyskytující se v jižní jejich části. Vítr se zde točí s ručkami u hodin od teplejší strany obzoru ke studenější. Střídání větru bývá tím rychlejší, čím rychleji postupuje střed cyk-

postupující od sev. Skotska přes Skandinávsko k Čuchonskému zálivu, mají určitější vliv na naši p., působíce silnější pohyby vzduchu a hojnější srážky nežli v případě prvním. Dráha III. vede od Shetlandských ostrovů přes Skagerrak do již. Švédska, kde se zatáčí buď k v. nebo pokračuje dále k jv., do vnitrozemí Ruska. Cyklony podél této zimní dráhy se ubírající přinášejí k nám mnoho oblaků se silnými srážkami a s p-i chladnou. Dráha IV., směřující od jižní strany Britských ostrovů k sv. přes Skagerrak anebo přes Helgoland

Č. 3277. Anticyklon postupující k východu.

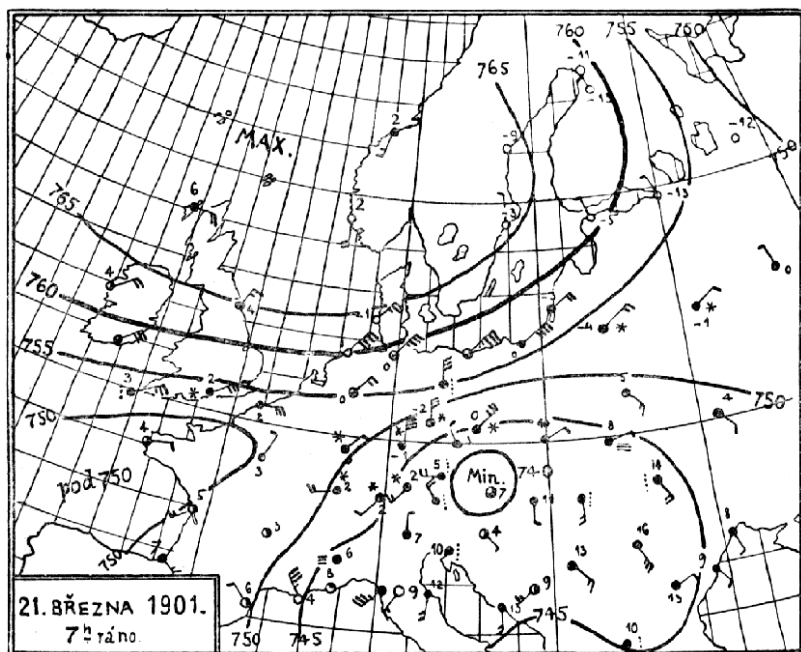
lonu. Postupná rychlost nebývá u všech cyklonů stejná; některý cyklon letí rychlostí víchřice, jiný opět pohybuje se velmi zdlouhavě. Celkem cyklony postupují v Evropě rychlostí 7,4 m za vteřinu neboli 27 km za hodinu.

V mírném a studeném páse pohybují se cyklony celkem od z. k v. drahami velmi různými a nepravidelně zakřivenými. Cyklony přicházející přes Atlantický oceán do Evropy rozbíhají se od Britských ostrovů různými směry. Bylo vyšetřeno celkem 5 hlavních drah, po kterých středy evropských cyklonů nejčastěji se ubírají, uvádějících při tom vzduch v našich krajinách v různé pohyby. Postupuje-li cyklon po dráze I., vedoucí od sz. strany Britských ostrovů k sev. pobřeží Norska, což stává se zvláště v zimě a na podzim, bývá do střední Evropy, zasažené jižní stranou cyklonu, přiváděn teplý vzduch se slabými srážkami vodními. Cyklony po dráze II.,

k Čuchonskému zálivu a k Bílému moři, bývá navštěvována cyklony nejčastěji v létě a na podzim. Postup cyklonů po této dráze bývá provázen u nás v Čechách rychlými změnami p-i, hustými oblaky, hojnými dešti a rozsáhlými bouřkami. Dráha V. vede od již. strany Britských ostrovů směrem jv. přes Francii ke Středozemnímu moři. V již. Francii spojuje se s drahou vyběhající od poloostrova Pyrenejského a postupuje přes Itálii buď přímo k Černému moři nebo se zatáčí směrem sv. k Čuchonskému zálivu. Cyklony směrem jv. přes Francii táhnoucí vyvolávají u nás větry jv. a v. s počasím chladným v zimě a zhoubnými mrazy na jaře. Cyklony ze sev. Itálie k sv. se ubírající přivádějí k nám sev. větry, v zimě veliké vánice sněhové, v ostatních dobách ročních trvalé deště a veliké povodně, jako r. 1890 a 1897. — Ze zkušenosti se seznało, že směr drah cyklonálních bývá určen rozdělením teploty tím způsobem,

že cyklony pohybují se směrem, při kterém nejvyšší teplota zůstává na pravé straně jejich dráhy. V zimě, kdy nejvyšší teploty bývají na jz., cyklony postupují nejčastěji k v. aneb jv., kdežto v létě, kdy panuje nejvyšší teplota na jv., ubírají se směrem sv. Ve stejném smysle též vysoký tlak působí na postup cyklonu. Všechny dráhy cyklonální, hlavní i vedlejší, tvoří v Evropě komplikovanou síť s mnohými uzly, ve kterých tyto dráhy se sbíhají a kde cyklony se udržují obvykle po delší dobu a kde přijímají někdy též i směr

směrem ruček u hodin od z. přes s. k v. a naopak při přechodu sev. strany od z. přes j. k v. Strídání větru nemá však valného vlivu na poměry povětrnostní, poněvadž všechny větry vycházejí od společného středu, a bývá při jasné obloze rozdělení teploty závislé na postavení slunce. Deště dostávají se v průvodě anticyklonu, nalézá-li se střed jeho nad mořem a tvoří-li se na jeho okraji sekundární minima. Mapa vyobr. č. 3277. představuje anticyklon, rozkládající se nad střední Evropou letní dobou při postupu k východu.

Č. 3278. I. Severní typ povětrnosti.

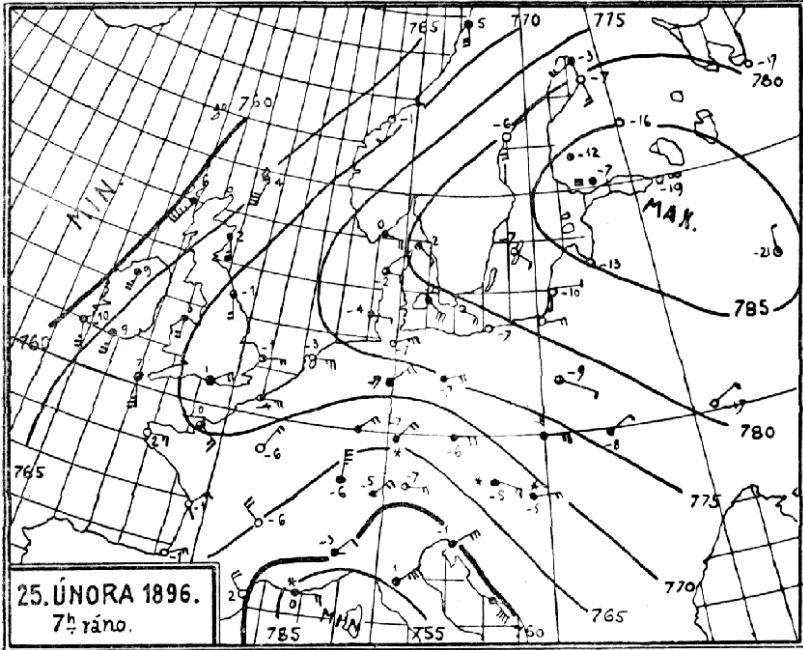
zpáteční. Důležitější takovéto uzly sledáváme u sev. Skotska, na střední části pobřeží norského, u okolí již. jezer švédských, u zálivu Cuchonského, v průlivě Svatojirském v okolí Korsiky atd. — Anticyklony s příslušnou pěknou povětrností postupují celkem zdlouhavěji nežli cyklony, zvláště dobou zimní, kdy mají v některých místech, jako v Alpách, v Sedmíhradsku a ve střed. Rusku, svá stanoviště, na kterých se obvykle zdržují po delší dobu. Atlant. anticyklony postupují v zimě a na jaře nejčastěji směrem k v. a jv., na podzim k v. a v létě k sv. Anticyklony na pevnině vznikající ubírají se obvykle směrem, kterým teploty nejrychleji ubývá. Anticyklony objevují se vždy zároveň s cyklony, postupující s nimi buď rovnoběžně, nebo jdouce za nimi po téže dráze. Přechod jejich bývá provázen malými proměnami povětrnostními. Bývá-li určité místo zasazeno jižní stranou anticyklonu, vítr točí se tam

V oboru jeho panuje p. klidná, jasná, místy mlhavá, jinak suchá, a teplota vystupuje všude nad hodnotu normální. V zimě naopak vyvinují se v oboru anticyklonu nad pevninami tuhé mrazy.

Polohou anticyklonův a poměrem jich k cyklonům bývá ustanoven směr větru a ráz p-i na určitém místě. Některé pozoruhodné polohy barom. maxima označujeme názvem povětrnostních typů, z nichž nejznámější jsou typy, náležející čtyřem hlavním směrům větru, jejichž působení na p. se posuzuje podle t. zv. větrných růží: teplotěrné, vlhkoměrné, oblačné a j. Na mapkách vyobr. č. 3278. 3281. zobrazeny jsou polohy barom. maxim a minim, při kterých dostávají se ve střední Evropě čtyři hlavní směry větru s příslušnou jim p-i. I. Sev. typ povětrnosti opanuje ve střední Evropě, rozkládá-li se anticyklon s vys. tlakem v Evropě záp. neb sz. (vyobr. č. 3273. a 3278.) Cyk-

lony s nízkým tlakem jsou buď na v. nebo na s., isobary mají průběh buď od sz. k jv. aneb od s. k j. a dostavuje se chladný vítr severní nebo severozápadní, z nichž onen bývá poměrně suchý a srážkami chudý, tento však velmi sněživý a deštivý. Sněživé zimy, chladná a zamoklá léta, jako na př. r. 1902, jsou v úzkém spojení se sz. typem povětrnostním. II. Vých. typ povětrnostní rozhošťuje se u nás při poloze vys. tlaku na sv. nebo na v. (vyobr. č. 3279.). Při veliké vzdálenosti minim převládají klidné, suché, pev-

zimní mrazy, tak letní vedra. — Střídáním typů povětrnostních, určených polohou vysokého tlaku, bývá ovládána p. jednotlivých měsícův a celých ročních dob. Máme-li studenou nebo mírnou zimu, chladné mokré nebo horké suché léto, záleží na tom, jak se v našem okolí utváří rozdělení tlaku barom. a který z typů nabude převahy nad ostatními. Každý typ má svou roční dobu, ve které se objevuje nejčastěji. Typ severní ovládá obyčejně p. na jaře, západní a sev. v létě, jižní a západní na podzim a v zimě.

Č. 3279. II. Východní typ povětrnostní.

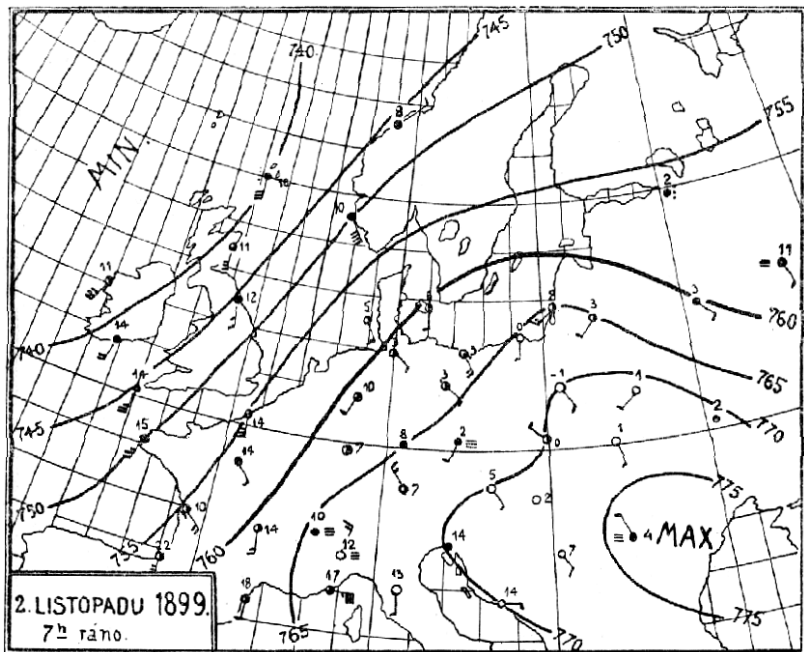
ninské větry sv. a v., jež bývají v zimě chladné a v létě teplé. Tento typ vyskytuje se nejčastěji v zimě s tuhými mrazy, s hustou mlhou a pošmourou oblohou. III. Jižní typ povětrnostní dostavuje se při poloze maxima na v. nebo na jv. a minima na z. (vyobr. č. 3280.). Vyskytuje se nejčastěji na podzim a v zimě s pevninskými větry jv. a j., které bývají celkem suché a teplé až na případ, kdy panuje v jv. Evropě chladná zima. IV. Západní typ povětrnostní udržuje se u nás, rozkládá-li se vysoký tlak na j. nebo jz. a nízký tlak na s. (vyobr. č. 3281.). Isobary mají obyčejně běh od z. k v. a pohybují se tímto směrem též cyklony přes střední Evropu. P. bývá proměnlivá a nestálá; v zimě celkem teplá, větrná a deštivá, v létě chladná, vlhká a často k bouřkám náchylná. Záp. typ vyskytuje se nejčastěji ze všech, větry jz. a z. jsou následkem toho převládajícími ve střední Evropě; mímí jak

Sunce obíhající zdánlivě po obloze vyvolává též řadu proměn povětrnostních, opakujících se periodicky. Střídáním dne a noci povstává denní perioda ve všech výjevech vzduchových, v tlaku, teplotě, vlhkosti vzduchu, oblačnosti, v hojnosti srážek, směru a rychlosti větru. S výškou a postavením slunce mění se též p. den ode dne a od jedné roční doby ke druhé. Tyto denní a roční proměny dostávají se k úplné platnosti v tropech; v našich krajinách naproti proměnám z oběhu vzduchu a rozdělení tlaku vyplývajícím jsou v řadě teprve druhé. Mohou sice modifikovati p. cyklonální neb anticyklonální, úplně zvrátiti však nikoliv. Ještě menší měrou nežli proměny denní a roční ovládají p. proměny, působené skvrnami na slunci, jejichž hojnost řídí se periodou 11letou.

Předpovídání p-i jest nyní zorganizováno ve všech pokročilých státech evrop-

ských a mimoevropských. Synoptické mapy povětrnostní zhotovují se na ústřed. ústavech meteorologických, jež si zjednávají každodenně telegrafické zprávy o stavu p-i z velikého počtu míst. Poněvadž telegraf jest hlavní pomůckou při předpovídání p-i, veškerá zařízení k tomuto cíli směřující nazývají se povětrnostní telegrafií, jež byla nejdříve zavedena ve Francii po skončené válce Krymské hlavně k oznamování výstrah před vichřicemi. Jsou nyní tři soustavy telegrafie, jež se liší od sebe svou organ. sací: evrop-

tiskem mapy, jež slouží za základ předpovídání. Na místech přímořských jest zavedeno oznamování výstrah před vichřicemi. Při veliké proměnlivosti výjevů povětrnostních prognosa určuje se pouze na 24 hod. napřed. Dosavadní výsledky předpovídání jsou dosti uspokojivé. Podařilo se zjistiti příští p. uvedeným způsobem celkem v 80 % případů; ve 20 % případů bývá předpověď' pochybná. K ocenění prakt. významu moderní prognosy povětrnostní jest nutno vzbuditi pro ni zájem a porozumění v širších kruzích obecn-

Č. 3280. III. Jižní typ povětrnosti.

ská, anglická a americká. Kreslení map a předpovídání p-i děje se všude způsobem stejným. Srovnáním map zjistí se dráhy, barometrických minim a maxim a ze vzájemné polohy jejich vyšetří se povětrnostní typy. Ze směru drah, po kterých se ubírají středy velikých vzduchových vírů, jakož i z rozlohy jednotlivých povětrnostních typů soudí se podle známých pravidel na p., která bude příštího dne panovati v různých krajinách. Předpovědi nebo prognosy povětrnostní obsahují stručná udání místa, kde se nalézá minimum a maximum, pak údaje očekávaného směru větru, jeho rychlosti, údaje stupňů oblačnosti, nastávajících dešťů, stupňů teploty a j. podle toho, za jakým účelem se vydávají. Telegrafují se různým ústavům, časopisům a soukromým předplatitelům (srv. Meteorologické telegramy). Vedle předpovědi uveřejňují se též obsírné zprávy o stavu p-i nad rozsáhlým územím a uveřejňují se

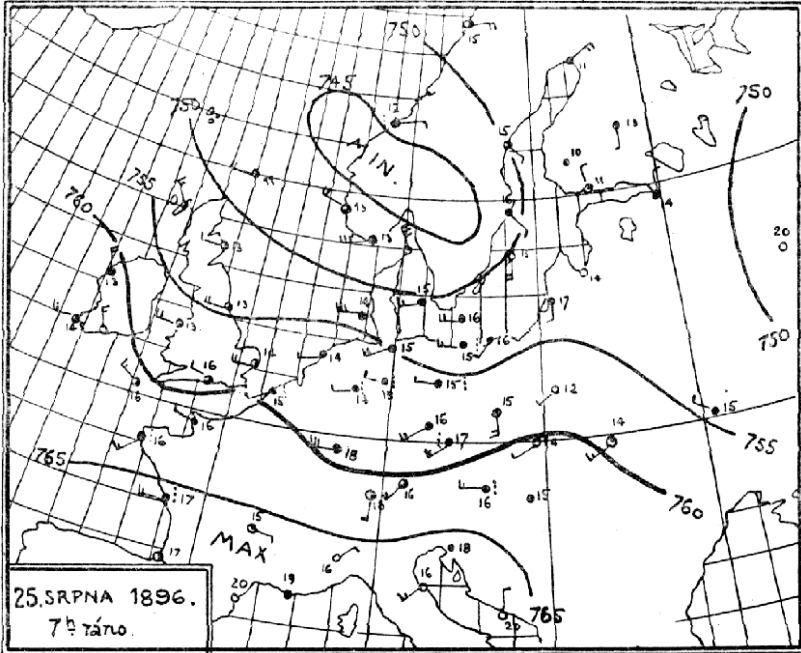
stava. — Předpovídání p. lze též z četných místních znamení, z výšky a proměny tlaku barom., směru a rychlosti větru, z pozorování oblaků, z průhlednosti a vlhkosti vzduchu, ze třpytu hvězd, výjevů při východě a západě slunce pozorovaných, podle toho, jak při různé p-i chovají se rostliny a zvířata atd. Nejdůležitějšími hlasateli p-i jsou tlakoměr, větrná korouhev, vlhkoměr a oblaky. — O historii nauky o p-i srv. Astrometeorologie.

Z literatury viz Dr. van Beber, Katechismus d. Meteorologie (Lips., 1893); dr. R. Börnstein, Leitfaden der Witterungskunde (Brunšvik, 1901); dr. F. J. Studnička, Wetterprognosen und Witterungsperioden (Praha, 1900); dr. F. Augustin, Cyklony a anticyklony (»Živa«, roč. IX., Praha, 1899). Srv. též liter. při čl. Meteorologie.

Ag.
Povětrně viz Meteority a srv. Léta-vice.

Povídka, jakožto druh epického básnictví, jest vypravování zajímavé události z obyčejného života soukromého. Jest psána buď veršem, buď prosou. Veršované **p-ky** slují také básnické **p-ky** nebo poetická vypravování. Od eposu liší se menším objemem a menší složitostí děje, od rhapsodií tím, že obsah není brán z oboru pověstí a bájí, od ballad a romancí, že převládá v nich silně živel epický. Vyskytá se také název **p. historická**; i rozeznává se pak od historické epeje, že tu historické události nejsou před-

záliby ve frivolnosti a hrubosti. Zvláštního rázu básnické **p-dce** XIX. stol. dodal Byron nejen svým zvláštním stanoviskem, ale i skutečným poetickým vzletem. Byronův příklad zvítězil a odtud básnická **p.** nabývala subjektivní povahy, látka **p-ky** byla věcí podřízenou, záleželo na skvělém koloritu, na vyplnění povídkového obsahu vlastní duší básníkovou. Živel exotický v obor povídkový valně se šířil. Že Byron i tímto druhem básnickým působil na literatury slovanské (Puškin, Mickiewicz) a i na českou (Mácha, Há-

Č. 3281. IV. Západní typ povětrnosti.

ním a hlavním činitelem, nýbrž že pouze na podkladě historickém rozvíjí se soukromá či osobní událost buď jednotlivců historicky nevynikavých neb i osob historických. Obyčejně **p.** čerpá látku ze života soudobého a jest buď vypravováním skutečné události, buď naprosto smyšlená. Veršované **p-ky** jsou předně obsahu vážného a tu velmi často nabýly rázu didaktického a moralisujícího (Gellert, Gleim); nyní však vzdělávají se velmi četně a hojně. Většinou však bývaly rázu komického a tu vykazují díla větší básnické ceny, zejména tu vzorem jsou komické povídky ze XIV. stol. anglického básníka Geoffreya Chaucera. U Němců komické a žertovné **p-ky** (Schwank) menšího rázu napsal Hans Sachs. Ve Francii již ve XIII. a na poč. XIV. stol. byly v módě tak řečené *Fabliaux*, veršované povídky, jejichž typickými osobami jsou sedlák, měšťan, kněz, mnich a žena; obsah jejich jest sice dokladem francouzské jovialnosti, ale zároveň

jest známo. Řada básníků **p-dek** (Thomas Moore, Longfellow, Walter Scott, Bodenstedt, Lenau, Scheffel atd.) jest nepřehlédlná. Také v české literatuře jest hojnost **p-dek**. Oblíbeno bylo řadu **p-dek** nasazovatí do společného rámce; již Chaucer tak učinil. V naší literatuře v té příčině vyniká řada **p-dek** Sv. Čecha: »Ve stínu lípy«. — Záhy **p-ky** byly psány také prosou. Tak jako eposy a rhapsodie, tak i středověké veršované **p-ky** (novelly, žerty atd.) zbavovány roucha veršovaného a odívány v pohodlnější prosu, až konečně podobná literatura pozbývajíc uměleckého poslání a úkonu přešla úplně ve službu pouhé zábavy. Když však prosaický román i novella znovu začal býti umělecky pěstován, tu také k většímu zdo-konalení a rozkvětu přišla **p.** prosou psaná a hlavně ve stol. XIX. nejhojněji byla pěstována. Od románu **p.** jako novella liší se jen objemem a rozsahem události, od novelly

ještě prostším obsahem i prostší formou. **P**-ky bývají označovány různými jmény a není tu přesné klasifikace podle určitého dělidla, zrovna tak jako u románu a novely. Mluví se o **p**-dce historické a soudobé, o **p**-dce vesnické; o **p**-dce rytířské, romantické, loupežnické, pastýřské, námorní. **P**-dce humoristického obsahu říká se **humoreska**, krátké **p**-dce komické žert. Čteme jména jako romanetto, arabeska, humoreska, obraz ze života, genre, črta, kresba, silhouetta atd. **P**. prosaická ve všech literaturách jest hojně vzdělávána. Zcela krátce veršované nebo prosaické **p**-dce, vrcholící ve vtipném nápadu, říká se **anekdota**. *Čch.*

Povidla jsou svařenina ovocná, připravovaná nejčastěji ze švestek, čerstvých nebo sušených, často však i z třešní, bezinek, borůvek a pod., neb i hrušek, jablek atd. Mají chuť lahodnou, sladkokyselou, a užívá se jich na mazání koláčů, plnění buchet, rohlíků, preclíků a pod. Vyhlášena jsou švestková **p**. česká, připravovaná v některých našich krajích po domácku, ve zvláštních povidlových kotlích, při nepřetržité práci denní i noční. Do měděného kotlu povidlového vejde se obyčejně as 5 nůši švestek. Vytápí se dřívím. Švestky jen zřídka zbavují se pecek, prve než se dají do kotlu, ač se jimi kotel značně vydírá, poněvadž břecha rozvařením získaná stále se udržuje v pohybu mísidlem, tak zv. »*a š k e m*«, aby se nepřipálila. Vašek je dřevěný vertikální hřídel, opatřený dole širší příčkou, vykrojenou podle tvaru kotlu, a nad ní as třemi příčkami užšími, postavenými pod úhlem 90°. Clovek, jenž obstarává topení, zároveň pomocí dlouhého táhla pohybuje vaškem sem a tam. Švestky přidávají se do kotlu po částech, až se získá plný kotel rozvařené břčky. Ta pak se nabírá do hrcův a vylévá se do deciček s dirkovaným dnem nebo na síta položená na dvou příčkách přes kád'. Do této část' švestek úplně rozvařena stéká ihned, kdežto části ještě souvislé a na peckách lpící seřiznutými košťaty se roztírají tak, že na konec na sítu zbudou jen čisté pecky a v kádi je pohromadě »*k y n k u l e*«. Táž zahušťuje se na tomtéž kotlu, tak že na kotel hustých **p**-del je třeba as tři kotlů kynule. Příprava kotlu **p**-del trvá as 24 hodin. Zahoustnuvše **p**. plní se do hrcův nebo beček, posypávají se navrch sušeným bezovým květem a pod., rozesílají a ukládají se. Moderně zařízené továrny na zužitkování ovoce, jako na př. třebeňská, místo povidlových kotlů ohňových užívají kotlů s topením parním, obsahu 15 i více *hl*. Mísidlo lze z kotlu vyzvednouti a kotel sám sklápěti, aby snáze se vyprazdňoval. *JPok.*

Povijnice, bot., viz *Ipomoea*.

Povíndhové, kmen afgánský, viz *Afgánistán*, str. 332 b.

Povinnost branná viz *Branná povinnost*.

Povinnost ediční neboli vydací v řízení trestním stanovena jest řády trestními jako obdoba *povinnosti svědecké* (v. t.). Rak.

ř. tr. z r. 1873, § 143 ukládá tuto **p**. všeobecně každému, kdo jest v držení věci, zvláště také listin, pro (určité) vyšetřování důležitých. Podmínkou jest, že někdo k držení věci se přiznal nebo to o něm bylo prokázáno a že za vydání byl požádán. Vyňati jsou z **p**-i e.: 1. kdo sám jeví se býti podezřelým činu trestného, o němž jde; 2. kdož jsou zproštěni povinnosti svědecké. Vzpírá-li se držitel věc vydati, sluší nejprve předsevzítí prohledávání domu k tomu konci, aby věc mohla mu býti odňata. Kdyby pak toho nebylo dosaženo a šlo o držitele, jenž z **p**-i e. není vyňat, slušelo by přikročení k němu s tresty pro neposlušnost (na penězích do 100 K a při dalším zdráhání ve věcech důležitějších vězení do šesti neděl). *-rch.*

Povinnost svědecká v řízení trestním. Podle rak. ř. tr. z r. 1873 **p**. **s**. víze kromě osob exterritoriálních každého nevymírající ani osob náležejících ku příslušnosti tr. soudů vojenských, ani cizozemců (§§ 150 a 161). Podle toho každý jest povinen, na vyzvání, jehož se mu soudem (nikoli také jiným úřadem, na př. policejním) dostalo, k soudu (nebo na jiné k tomu určené místo) přijíti a podrobiti se svědeckému výslechu i ostatním k tomu náležejícím výkonům, jako jest konfrontace a přísaha svědecká. Soudem, kamž svědek má se dostaviti, jest vůbec soud procesní, t. j. soud konající řízení tr. (třebas i jen přípravné vyhledávání). Výjimkou výslech koná se v obydlí svědkově: 1. při osobách, jež pro nemoc nebo neduh nemohou k soudu přijíti (§ 154) a 2. při členech císařského domu (§ 155). **P**. **s**. zavazuje však jen svědka, aby vypovídal, co již o věci ví, nikoliv aby teprve nějaké pozorování konal (výjimka při rekognici, § 168, odst. 1), a vztahuje se jen ke skutkovým okolnostem, nikoli k úsudkům a domněnkám. Z **p**-tí **s**-ké není vyňat ani ten, kdo sám jest pachatelem nebo spoluvinníkem činu tr., o němž řiz. tr. se koná, pokud jen řízení to nesměruje proti němu jakožto podezřelému neb obviněnému. **P**-i **s**-ké, pokud záleží v povinnosti podrobiti se výslechu, jsou zproštěny: 1. osoby z přízně obviněného, k nimž náležejí ty, jež jsou s obviněným spojeny svazkem manželství nebo blízkého příbuzenství nebo švakovství, nebo poměrův obdobných, jak vypočteno v § 152, č. 1; 2. obhájce, ten však jen v příčině toho, co mu bylo obviněným svěřeno jakožto obhájci (§ 152, č. 2). Právo osvobození záleží v tom, že jmenované osoby mohou se svědectví zříci a nemohou potom k němu býti donucovány. Vzdal-li se však takový svědek práva svého osvobození a podrobil-li se výslechu, platí potom o jeho výslechu vše to, co o výslechu jiných svědků, zejména také, co jest nařizeno o přísaze svědecké. Soudce má povinnost, osobám zmíněným pod č. 1., prve než je počne vyslýchat, anebo ihned, jakmile nabyl vědomosti o jejich poměru k obviněnému, připomenouti, že mají právo svědectví se zříci, a co o tom prohlásily, dáti zapsati do protokolu Kdyby

pak takový svědek nevzdal se výslovně svého osvobození, byla by výpověď jeho neplatná (§ 152, posl. odst., a § 248, odst. 1). Jest-li svědek jen k některému z několika spoluobviněných v poměru zakládajícím jeho osvobození, platí zvláštní ustanovení § 152, odst. 2. Mimo to § 153 dává každému svědkovi právo, svědectví buď vůbec aneb alespoň odpověď k některé otázce odepřít, když by mu z toho vzešla přímá a značná újma na jmění, nebo když by to způsobilo hanbu jemu samému nebo některé z osob jeho přízně vypočtených v § 152, č. 1. To-liko když by věc byla zvláště důležitá, má být přidružen k vydání svědectví. O prostředcích donucovacích, jimiž lze splnění p-i s. na svědku vymáhati, srv. §§ 159—161 (pro řízení přípravné) a 242, 243 (pro hlavní přelíčení). Z literatury srv. Dochow, Der Zeugniszwang (1877) a Storch, Ríz. tr. rak. II. (1897, str. 107—118, 202—206, 307—309). -*rch.*

Povinný podíl viz Dil a Nepominutelný dědic.

Povlčín viz Pavlčín.

Póvoa do Varzim [póvuá du varzin], též Pavaoa de Varzim, přístavní město v Portugalsku nad Atlantským oceánem a při želez. trati Porto-Famalição, prov. Minho, má 12.463 obyv. (1890); čteně navštěvované mořské lázně a rybařství.

Povoden je mimořádně vysoký stav vody, který přinášíva obyvatelům okolních poloh značné škody na polích i majetku. Jest známo, že za obvyklých poměrů každý vodní tok, ať v potocišti ať v řece, zachovává jisté množství vody, které, sousedíc s okolními břehy, vytváří určitou hladinu vodní, jejíž výše obvykle kolísává jen občas o málo milimetrů nebo centimetrů. To vše závisí na atmosférických srážkách nad oblastí pozorovaného toku. Shlukne-li se nad údolím průtrž mračen, nebo je-li po silné vánici sněhové na sklonku zimy před příchodem jarem náhlá obleva, nebo přší-li vydatně po dlouhou dobu a tou měrou, že země nestačí pohltiti množství vody, jež by pórovitostí svoji pohltila za doby trvalého sucha, nastane p., která trvá obvykle jen na krátko. (V Praze asi 3 dni.) Profil řečiště je stálý (aspoň skoro stálý), zvětšené množství vody spadlé musí mít větší profil a proto voda stoupá, vylévá se nad nízké břehy, zaplavuje luka, pole, lidská obydli, odnášejíc zvětšenou rychlostí vše, co jí stojí v cestě. V Praze velká voda za p-dně dostupuje asi 5,40 m u staroměstských mlýnů, u Troje ukazuje rozdíl 10 m nad obvyčnou vodou nullovou. Rozdíl ten je vysvětlitelný povahou okolí a zúžením toku. P-dně možno obmezovati jen řádnou regulací řek.

Povodník sluje starý, klidný kůň, na němž sedí jezdec veda remontu při prvním najždění. *FM*

Povolení viz Concesse.

Povoz (angl. carriage, frc voiture, it. vettura, něm. Fuhrwerk, pol. powóz, pojazd, rus. повозка) jest umělý prostředek k dopravě

lidí, zboží i hmot po souši. P-em může být obyčejný vůz, kára, kolečko, hřebenač atd. Ovšem přijde na to, jakou silou hybnou p. přivádí se v pohyb. Bývá to sila animalní, parní a elektrická. — Starí Čechové jmenovali p. povinnost, kterou byli vázáni poskytovat vozy k potřebě dvorů, viz Pojezda. *Sp.*

Povoz z elektrickým majákem vynalezený Marcelem Renaultem v Paříži byl nejprv upotřeben při manévrech francouzského vojska r. 1900. Jest to vozík, v jehož pozadí nalézá se sloup, miniaturní maják. Dynamoelektrický stroj 7 koňských sil dodává světlo, jež osvětluje území, bojiště a pod. do vzdálenosti 3 km a činí možným prozkoumatí celou krajinu tohoto rozsahu. *FM.*

Povrly (Pömmeler), ves v Čechách na lev. bř. Labe, hejtm. a okr. Ústí n. Lab., fara Roztoky, pš. Neštědce; 60 d., 408 obyv. n. (1890), škola, želez. stanice na trati Ústí-Děčín a stanice Česko-saské paroplavy, mlýn a sadařství.

Povše František, poslanec slovinský (* 1845). Býval ředitelem hospodářské školy v Gorici. R. 1877 zvolen do gorického sněmu, r. 1885 složil mandát sněmovní a odstěhovav se do Lublaně stal se zde jedním z předáků slovinské strany konservativní a vynikajícím pracovníkem ve vlasteneckých spolicích slovinských. Od r. 1881 zastupuje venkovské obce lublaňské na radě říšské, kde jest horlivým zástupcem práv slovinského národa. -*rb.*

Povyšování ve vojtě rak. — uh. koná se takto: Do stupňů poddůstojnických povyšují, jakmile nastane potřeba uprázdněním míst, velitelé plukův a samostatných praporův a zástupů, do stupňů naddůstojnických včetně setníka ve vojtě řadovém říšské ministerstvo i vojenství, v obou zeměbranách ministerstva zeměbrany rak. a uh., od majora až do nejvyššího stupně sám císař jako nejvyšší pán války, a to vesměs pouze 2krát do roka: 1 května a 1. listopadu. Dříve až do r. 1868 povyšovali naddůstojníky majetníci pluků, což dávalo podnět k nejrozsáhlejší a nejnezřízenější protekci a bylo zrušeno polním zbrojmistrem baronem K u h n e m, a u zástupů, které majetníků neměly, až do r. 1848 dvorní rada válečná, do r. 1850 ministerstvo vojenství, do r. 1860 vrchní velitelství armády a dále opět ministerstvo vojenství a od r. 1868 též ministerstva zeměbran. R. 1868 ve příčné spravedlivého p. zaveden soubor konkrétní rozvržený podle zbraní: pěchoty, jezdeckta, dělostřelectva atd., a ve zbraních podle stupňů a p. mimoporaďní, před tím zcela libovolné, obmezeno na pouhé mimořádné případy zásluh zvláště vynikajících. *FM.*

Powalky Karl Rudolf, fil. dr., astron. počtář něm. (* 19. čna 1817 v Neudietendorfu u Gothy — † 11. čce 1881 ve Washingtoně), byl v l. 1842—48 činný na hvězdárně v Hamburce, od r. 1850—56 byl spolupracovníkem o tabulkách Hansenových pro slunce a měsíc, pak spolupracovníkem berlínských ročnic astron. R. 1858 prohlášen byl doktorem fil. v Berlíně. Od r. 1873 zaměstnán byl při Nauti-

cal Almanac Office ve Washingtoně. Uveřejnil astron. pozorování a výpočty drah vlastic v »Astr. Nachr.« počínaje sv. 23. (1846), výpočty drah planetoid v »Berliner Astron. Jahrb.« pro r. 1860 a násl. Sepsal: *Logarithm-trigon. Dreiecksberechn.* (Berl., 1858); *Neue Untersuchung des Venusdurchganges von 1769* (Kiel, 1864); *Der Venusdurchgang von 1769 zur Bestimmung der Sonnenparallaxe* (Kiel, 1865, též v »Conn. d. temp.«); četná pojednání v »Astr. Nachr.« (o užití Hansenových vzorců k výpočtu zvláštních poruchů planetoid [sv. 60.], o přechodu Venuše a úkazech při tom pozorovaných atd.). V »Astron. Soc. Month. Not.« uveřejnil: *The combination of different results of various series of observations* (1874) a *Compar. of observ. of the sun made at Washington 1866—75 with Hansen's tables* (1880). VRy.

Powderly [pauđrlı] Terence Vincent, vůdce dělnictva amerického (*22. led. 1849 v Carbondale, Pennsylvania). Byl strojníkem, vůdcem sdružení dělnického, mayorem v městě Scrantonu (1877—78) a r. 1879 stal se velmistrem (General Master-Workman) sdružení Knights of Labor (v. t., str. 436 a).

Powell [pauel] John Wesley, amer. geolog, zeměpisec a ethnolog (*24. břez. 1834 v Mount Morrisu N. Y.), studoval na oberlinské koleji v Ohio, stal se professorem na wesleyanské universitě a na státní normální škole v Illinoisu. R. 1867 procestoval hory Coloradské, r. 1868 prozkoumal Grand River a White River, r. 1869 Green River, načež svěřeno mu řízení topografického a geologického výzkumu Colorada a přítokův, podporovaného kongressem, později pak jmenován ředitelem geologické kanceláře ve Washingtoně a ethnologického bureau. Napsal: *Exploration of the Colorado River* (Washington, 1875); *Introduction to the study of Indian languages* (t., 1880); *Report on the lands of the arid region of the United States* (t., 1879); *Cañons of the Colorado* (t., 1896) a mn. j. Tšr.

Powers [pauers] Hiram, sochař a řezbář amer. (*1805 ve Woodstocku ve Vermontě †1873 ve Florencii). Vyučil se modelování u jistého německého řezbáře v Cincinnati, načež r. 1835 přestěhoval se do Washingtonu, kdež modeloval poprsí slavných mužův. Po dvou letech však odejel do Florencie a tam trvale se usadil. Tamže také zhotovil nejlepší svoje díla, jako: *Evu*; pak *Řeckého otroka*, sochu hojně v odlitcích rozšířenou. Z ostatních prací zasluhují zmínky: *Chlapec rybářský*; *Il penseroso*; *Proserpina*; *Kaliforniá*; *Amerika*; *sochy Washingtonova, Calhounova, Webstera* (v Bostoně) a j.

Powiat, polsky, okres.

Poynter [pojntř] Edward John, malíř angl. (*1836 v Paříži), vzdělával se na uměleckých školách angl. (1854—56) a u Gleyra v Paříži (1856—59). Usadiv se r. 1860 v Londýně, stal se tu účastníkem (1869), členem (1876) a po Millaisovi praesidentem (1896) královské akademie. Od r. 1894 spravuje národní obrazárnu. Z prací jeho přední jsou:

Isráel v Egyptě (1867); *Katapultá* (1868, z obléhání Karthaginy); *Věrnost až do smrti*; *Proserpina*; *Perseus a Andromeda* (1872); *Věštkyně*; *Rhodope*; *Zlatý věk*; *Zajatá královna Zenobie* (1878); *Návštěvou u Aeskulapa* (1880); *Diadymene* (1885); *Královna Sábská navštěvuje Šalomouna* (1890) a j. Krom toho vyzdobil freskami chrám sv. — štěpánský v Dulwichi (1872 až 1873) a allegorickými mosaikami palác westminsterský. O umění pojednal pak v *Ten lectures on ar* (Lond., 1879). Srv. Monkhouse, Sir Edw. J. P., his life and work (Lond., 1897).

Pozadník je vojín pěší nebo jízdní tvořící ještě s jedním nejzadnější malou, ale velmi důležitou část' z adního voje čili arrièrè-gardy na pochodů vojska. P-ici mají úkol pozorovati, zdali se neblíží nepřítel od zadu, a ohlásiti vše v tom směru postřehnuté veliteli oddílu kráčejiého před nimi, aby v čas mohlo býti nařizeno, čeho třeba pro bezpečnost; bojovati nemají, nýbrž ohrožení neb napadení jsouce přimknouti ku předu, střelejice na poplach. Jsou obdobnou hlídkou do zadu jako éclairèuři do předu. FM.

Pozďtín, Pozdětín, ves na Moravě, hejtm. Třebíč, okr. a pš. Náměšť u Brna, fara Pyšelo; 34 d., 246 ob. č., 5 n. (1890), ltr. šk. a žel. zastávka na trati Studenec-Vel. Meziříčí; opodál myslivna.

Pozďátka, ves na Moravě, hejtm. a okr. Třebíč, fara Strážov, pš. Vladislav; 27 d., 145 obyv. č. (1890), opodál Dobrá Voda a sírné prameny.

Pozděchov, Pozdíchov, far. ves na Moravě, hejtm. Holešov, okr. a pš. Vyzovice; 128 d., 623 ob. č. (1890), nad osadou na kopci kostel sv. Jiří (v XVI. stol. far.), 2tr. šk. a v půvabném údolí Trubiska letohrádek a myslivna panství vyzovického. P. stával již r. 1361. Kostel nynější vystavěl r. 1710 Prokop hr. z Gollen. Evángel. kostel a fara vystavěny r. 1870.

Pozdeň, Pozděň, far. ves v Čechách, hejtm. a pš. Slaný, okr. Nové Strašecí; 85 d., 537 obyv. č. (1890), kostel sv. Jana Křt. (ve XIV. stol. far.), 3tr. šk., chmelnice a dva mlýny (1 s pilou). Nadač. dvůr, starý zámček, ovčín, myslivna, kam. — uhel. doly drží metropol. kapitula sv. Vítá v Praze. Statek pozděnský koupila (r. 1754) po dědicích Jana Filipa hr. z Clary-Aldringen výše uvedená kapitula a připojila jej ke Vranému.

Pozděna: 1) P. Adolf Albert, hudeb. skladatel čes. (*9. pros. 1836 v Náchodě). Zanechav studii technických ve Vídni, kde zároveň navštěvoval přednášky o hudbě, odebral se r. 1855 do Prahy na hudeb. ústav Prokůšv. Zde během roku dodělal se značných úspěchů; provozovánat' od něho o slavnosti sv. Cecílie veliká figurální mše v chrámě Páně před Týnem. Potom stal se soukromým učitelem hudby, koncertoval veřejně na piano, procestoval čelna města ruská a r. 1859 vstoupil do kursu telegrafního a stal se úředníkem telegrafním při místodržitelství českém. Nyní žije ve Vídni P. vynikl jako koncertista,

skladatel a spisovatel hudební. Z četných jeho skladeb uvedeny buď tež: *Velká figurální mše; Čtvero písní beze slov* pro piano; *Hymna k sv. Cecilii*, pro muž. hlasy; *Slze*, slavnostní píseň pro piano; *Liebesring*, skladba dramatická; *Kovářská*, pro piano (Praha, 1864); *Růže Teinská* (t., 1877), *Věvec*, směs čes. národních písní pro piano (t., 1877); přeložil a vzdělal Rodeovu, Kreutzerovu a Baillotovu *Praktickou školu houslí* (t., 1880); Cramerovu *Praktickou školu piana* (t., 1880); napsal do »Dálibora« *Polský národní zpěv a hudba* a do »Slavoje« *Vychovatelské listy hudební*. Klavírní práce P-novy svědčí o tom, že dokonale ovládal nástroj svůj, a vynikají libozvučností.

2) **P. Gustav** (* 1850 v Náchodě), věnoval se tělocviku a hasičství a vykonaval zkoušku z tělocviku byl nějaký čas učitelem na vyšší reálce v Hradci Král. Napsal: *Dějiny tělocviku* (1876); *Tělocvik zdravotní* (1881) a *Pokyny hasičské* (1882).

Pozděšín viz Poděšín.

Pozdětin viz Pozďatín.

Pozdýchov viz Pozdýchov.

Pozdivlk (*Pasewalk*), město v Pomořansku nad ř. Ukrou a při želez. trati P. Štrasburku a Ungermünde-Stralsund, ve vlád. obv. štětinském, kraji ukermündenském, má 10.300 obyv. (1900), obvod. soud, katol. a dva evang. kostely, 5 špitálů, vojenskou posádku; dvě slevární železa, továrny na mlýnské kameny, škrob, doutníky, tabák, par. mlýny, pily, výrobu piva a zemědělství. P. (ve star. listinách *Pozdizvolk*, *Pozvalk*) byl starý hrad slovan. Ukranů, připomínáný v XI. stol., ke konci XII. stol. jmenuje se městem, mezi l. 1235—40 nadán právem magdeburským, r. 1213 dobyt Braniborskem, od něhož r. 1359 zastaven Pomořansku, jemuž definitivně postoupen r. 1448. Za války 30leté byl r. 1630, 1636 a 1637 od cis. vojska vypleněn a spálen, rovněž r. 1657 od Polákův a r. 1713 od Rusů. R. 1720 v míru Štokholmském P. přešel na Prusko. R. 1806 vzdala se zde posádka pruská 4200 mužů Francouzům. Srv. Hückstadt, *Geschichte der Stadt Pasewalk* (P., 1883).

Pozdnejev Aleksěj Matvějevič, orientalista a cestovatel rus. (* 1851), studoval v orlovském semináři a na petrohradské universitě, r. 1876 účastnil se výpravy do Mongolska, vyslané ruskou společností zeměpisnou, r. 1881 stal se magistrem a docentem mongolské slovesnosti, r. 1883 doktorem a r. 1884 profesorem téhož předmětu na petrohradské universitě, kde od r. 1889 přednáší i mandžuský jazyk. R. 1892 vyslán byl ministerstvem zahraničních záležitostí do Mongolska na výzkum jeho stavu a správního zřízení, jakož i obchodních styků Ruska s Čínou, při čemž nasbíral mnoho mandžuských, čínských a mongolských rukopisův. O této své cestě napsal P. knihu: *Mongolija i Mongoly* (Petrohrad, 1896), v níž uvedeny jsou i ostatní jeho spisy. *Tšr.*

Pozdrav: 1) P. viz Pozdravení. — 2) P. při úpělech, jako šermu, zápase prostém, rohování a j. obvyklý jest před utkáním soků.

Připomíná se tím zachování slušnosti, pravidel a mravu. Výraz tomu dává se potřásáním rukou, výměnou místa a zbraní, neb skloněním zbraně před sokem. *Schnr.*

P. nám oňní viz Ceremoniel, str. 313.

Pozdravení, projev úcty nebo přátelství, jenž se děje buď posunkem nebo slovy. V zemích, kde panuje despotismus, a u národů nevzdělaných nižší před vyšším padá tváří na zem (jako se děje posud na Východě), což v dalším stadiu pouze se naznačuje poklonou, pokleknutím neb obnažením hlavy a konečně jenom pozvednutím ruky k pokryvce hlavy (salutováním), anebo místo toho pronáší se pouhá frase (jako polské: *Pa-dam do nóg*). Smekání klobouku zobecnělo v Evropě v XVI. stol. Staří Řekové pozdravovali se: *χαίρε* (Raduj se), Římané *Ave*, *Salve* neb *Vale* (Zdráv buď'), Židé *Šólem aléchem* (Pokoj s vámi), jakož Arabové podnes říkají *Salem aleikum* V zemích křesťanských zavedl papež Benedikt XIII. (1728) p. křesťanské: »Pochválen buď pán Ježíš Kristus«. — Uvádíme ještě některé způsoby p. u národů cizích: Hinduové v Bengalsku kladou pravici na čelo a uklánějí se hlavou; při pokloně hlubší položí pravici na prsa, pak na zem a posleze na celo a jmenují se »poniženými otroky« pozdravovaného. Ceylonští poddani vrhají se na zemi a opakují jméno a hodnosti pánovy. Podobně ponižené pozdravy mají Mongolové. Setkali-li se dva Číňané koňmo, podržnější sestoupí s koně a vyčká stoje, až vznešenější mine. Nižší Japonec snímá před vyšším sandály, vsouvá pravici v levý rukáv, spouští povolně ruce po kolena, odměřeně miji zdraveného a prosebně volá: *Augh, augh* (nedělej mi bolesti). Habešané poklekají a líbají zemi na pozdrav. Mandingové chopí se ruky ženy a očichají ji dvakrát. Egyptané napřáhnou ruku, položí ji na prsa a sklopí hlavu Méně vzdělaní národové Starého světa, Kalmykové, Annamité, pak obyvatelé Nové Guineje, Tahiti, ostrovů Sandwichských, Společenských a Přátelských pozdravují se očicháváním, kladou nos na nos a trou je o sebe. O Tibetánech vypravuje Pallas, že na sebe vyplazují jazyk, vyčnívají zuby a škrabou se v usích.

P. andělské viz Anděl Páně, str. 275 a a Klekání.

Pozdvihování (lat. *elevatio*), pozdvihnutí sv. hostie a kalicha s krví Páně pod způsoubou vína, které děje se při mši sv. hned po proměnění obětních darů, aby věřící se poklonili nejsv. svátosti. Představuje povýšení Krista na kříž. Zavedeno bylo ve století XII. nejprve ve Francii, když Berengar pochybnosti jevil o přítomnosti Kristově v nejsv. svátosti. Místy pozdvíhovala se pouze sv. hostie. Jinde obracel se při tom kněz k lidu. *Sa.*

Poz dvížení (*Aufstand*) náleží k oněm deliktům trestního práva, které čelí proti státu, veřejným orgánům, zřízením a opatřením. V § 68 ob. trest. zák. rak. definuje se takto: »Srocení více osob, aby vrchnosti násilím

činily odpor, jest zločin **p.**, necht' se takový odpor děje v tom úmyslu, aby se něco vyutilo, aby se někdo povinnosti nějaké, kterou na sobě má, zprostil, aby seřízení nějaké nebo vykonání veřejného rozkazu zmařilo neb jakýmkoli způsobem veřejný pokoj rušil.« Srocním rozumí se takové shromáždění několika osob na témž místě, které se stalo na základě společného smluvení. Zločin jest dokonán již samým srocním, byť odpor ani činěn nebyl. Ti, kdož při **p.** setrvávají v odporu proti vrchnostenským osobám nebo strážím, k utišení nepokoje přicházejícím, upadají v trest těžkého žaláře od pěti až do desíti let, a jsou-li zároveň pobuřovatelé a náčelníci, od desíti až do dvacíti let. (§ 70 trest. zák.) Za jiných okolností stanovi se trest menší (§§ 71 a 72 trest. zák.). Přijde-li při nějakém srocní, z jakékoli příčiny povstalém, vzpourou proti napomenutí, kteréž bylo od úřadu napřed učiněno, a sjednocením prostředků skutečně násilných potud, že k navrácení pokoje a pořádku užiti potřebí moci mimořádné, jest tu v z b o u ř e n í (*Aufruhr*), a každý dopusti se toho zločinu, kdo srocní takového učiní se účastným. (§ 73 trest. zák.) K pojmu vzbuření vyžaduje se tedy, aby srocně osoby užily prostředků násilných, aby neuposlechly napomenutí daného úřadem, aby k potlačení odboje užito bylo a užito býti musilo moci mimořádné. Při n á h l ě m s o u d ě (v. t.) tresce se vzbuření trestem smrti (§ 74 trest. zák.), jinak těžkým žalářem (§ 75 trest. zák.).

Pozdyně, ves v Čechách, hejtm. a okr. Blatná, fara a pš. Hvozdňany; 43 d., 265 ob. č. (1890). Stávala zde tvrz. V l. 1439—67 připomíná se Jan Ocásek z Pozdyně.

Pozednice viz Podkrovnice.

Pozemek, grunt, tolik jako určitá, omezená část' zemského povrchu, nemovitost, která není stavením. V tomto smysle jest **p.** synonymem slova půda, ač výraz půda neukazuje k ohraničení, jako slovo **p.** V užším slova smysle nazývají se **p**-mky někdy jen role, orná pole naproti lukám, pastvinám a lesům. Jakožto jediný předmět, kterého v životě hospodářském není lze rozmnožiti, **p**-mky hrají v životě národohospodářském i právním velikou úlohu a mívaly kdysi rozhodující význam i v životě politickém. Jen vlastníci svobodných **p**-mků (zejména šlechta) bývali plnoprávními státními občany (náleželi ke stavům). Z významu svého v životě politickém dnes sice **p**-mky již mnoho ztratily, avšak za to tím více si jich všímá moderní stát v ohledu národohospodářském. Srv. čl. Dominikální pozemky, Rustikální pozemky, Drobení pozemků, Marka, Občiny, Osídlení.

Pozemková daň (gruntovní daň, u luidu též zvaná kontribuce) viz Bernictví a Odpis daně pozemkové.

Pozemkové knihy, jinak g r u n t o v n í knihy viz Kniha, str. 437 a.

Pozemků drobení viz Drobení pozemků.

Pozemků vyvazení viz Vyvazení pozemků.

Pozemní stavitelství jest věda zahrnující v sobě všechny znalosti a zručnosti, jichž jest potřebí, aby na jejich základě pozemní stavby mohly se navrhovati, rozpočítati, prováděti a hotové již kolaudovati. Tato věda jest velmi obsáhlá, neb zahrnuje v sobě všechny theoretické znalosti, týkající se jednotlivých strojeb, jejich pevnosti a stálosti, účelnosti a jakosti, jejich ceny a spotřeby, jakož i praktické znalosti jejich upotřebení a vhodnosti, jejich způsobnosti a trvalosti, a to jak stavebných látek, tak i různých výrobků řemeslných, dále dokonalou znalost všech stavebních řemesel a všech továrních a uměleckých předmětů, způsob jejich provádění, sestavení a různou jejich výpravu. K **p**-mu s. náleží též znalost architektonických forem, zdravotní techniky, znalost dějin architektury a uměleckého průmyslu, jakož i jiných všeobecných vědění, jako jest matematika, fysika, chemie, technologie staviva a strojní, všeobecné hospodářství, znalost stavebního řádu a j. v.

Pozev, ves v Čechách, viz Pozov.

von **Pözl** Joseph, právník a politik něm. (* 1814 v Pachtersreuthu u Valdsau — † 1881 v Mnichově). R. 1845 jmenován mimoř. professorem ve Vircpurce, r. 1847 povolán jako professor bav. ústav. a správ. práva do Mnichova, r. 1848 byl členem frankfurtského parlamentu. R. 1863 jmenován praesidentem druhé komory, r. 1872 členem bavorské komory říšských radů. Napsal: *Lehrbuch des bayr. Verfassungsrechts* (Mnichov, 1851, 5. vyd. 1877); *Lehrbuch des bayr. Verwaltungsrechts* (t., 1856, 3. vyd. 1871, suppl. 1874) aj. S Arndtem a Bluntschliem založil r. 1853 »Kritische Übersicht«, vyd. od r. 1859 pod n. »Kritische Vierteljahrsschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft«.

Pozlácování viz Zlacení.

Pozlátko (*Blattgold*), velmi tenké listky vyrobené kováním, válcováním, vytepáním zlata K výrobě užívá se buď zlata chemicky čistého, neb aby se nabylo různých odstínů barevných, zlata s přísadou stříbra, mědi. Stříbro dodává **p**-ku barvy nazelenalé, měď barvy načervenalé Nejjemnější **p.** bývá tloušťky 0,0001 mm; z 1 g zlata možno vytepati plochu skoro o 2 m². V obchodě obvykle poskytuje se **p.** o tloušťce 0,007—0,009 mm, nejsilnější o 0,02—0,14 mm a to ve tvaru malých knížecíků, v nichž mezi listky z hedvábného papíru jsou uloženy. **P.** ze skutečného zlata neb slitin jeho sluje pravé. Nepravá **p**-ka vyrábějí se nejčastěji z mosazi, tombaku, a nejsou již tak jemná. Tloušťky jejich bývají 0,001—0,002 mm. **P.** používá se k zlacení předmětů. Výrobou jeho zabývá se z l a t o t e p e c t v í.

☉☉**Pozlovice**, P o s l o v i c e, městečko na Moravě, hejtm. a okr. Uh. Brod, pš. Luhačovice; 101 d., 571 ob. č. (1890), děk. kostel sv. Martina (v XV. stol. far.), lřf. šk., 4 vyr. thry a opodál několik mlýnův.

Pozňak Dmitrij Michajlovič, spis. rus. (* 1842 — † 1896), vzdělal se na universitě moskevské a stal se v pozdějších letech vice-gubernátorem voroněžským a pak členem hlavní správy tisku. Známosti četnými romány a povídkami, z nichž větší část vyšla souborně s názvem: *Sobranije sočiněnij* (Petr., 1890). Uvádějí se z nich za nejlepší: *Pod oblakami*; *Skvoz ogoň strasti*; *Dorogoju čenoju*; *Vražja sila*; *Lenočka* a pod.

Pozňakov: 1) P. (Pozďakov, Pozďakov), cestovatel rus. po Sv. zemi ze stol. XVI., pocházel ze Smolenska a byl kupcem v Moskvě. R. 1556 alexandrijský patriarcha Joakim a arcibiskup ze Sinajské hory požádal Ivana IV. o almužnu a tento poslal k nim r. 1558 poselství s dary a penězi. V čele poselství byl arcidiakon Gennadij, a když tento v Cařihradě zemřel, převzal vedení P., jenž pobyl v Alexandrii, na Sinaji a v Jerusalemě, vrátil se do Moskvy v dubnu r. 1561. Popis cesty jeho jest znám pode jménem *Chožďenje* a těšil se v XVII. a XVIII. stol. ohromné popularitě, ač byl připisován Trifonu Korobejnikovu. Jméno P-a upadlo v zapomenutí a teprve v polovici XIX. stol. upozornil na P-a i Strojev, načež Zabělin dokázal jeho autorství («Čtení» moskev. archaeol. a histor. společnosti, 1884) a vydal rukopis »Chožďenija« (t., 1884). R. 1887 vydal nový rukopis Loparev («Sbornik Pravosl. Palestinskago občestva», sv. 18.). Jsou známy dosud tři rukopisy, moskevský, kodaňský a archivní, všechny ze XVII. stol.

2) P. Nikolaj Ivanovič, spis. rus. (* 1856), ukončiv studia na universitě petrohradské, stal se gymn. professorem, archivářem akademie nauk a tajemníkem kommisie její pro podporu potřebných spisovatelů. Psal verše, povídky a romány, z nichž vydal o sobě: *Žitějskije razskazy* (Petr., 1887); *Po zacholust'jam* (t., 1895); *V lučšije gody* (t., 1896); *Počitat'by* (3. vyd. t., 1897) a j. Zmínky zasluhují jeho sborníky pro děti, j. *Dětskije stiški* (t., 1897); *Basni Ezopa* (verš. překlad, t., 1892); *Svjatočnyje razskaz* (t., 1885—97) a mn. j. Paedagogické práce jeho rozptýleny jsou po časopisech.

Poznaky v o j e n s k é jsou slova nebo i pouhě posuny sloužící na poznání příslušníků téhož vojska mezi sebou a tudíž zachovávané v naprosté tajnosti i v době míru a tím více v čas války. Jsou ve vojstě rak. — uh. troje: a) p a r o l a (viz Parole); b) h e s l o (něm. *Losung*), pro p o d d ů s t o j n í k y, tudíž prostým vojínům zatajované, předmětu zeměpisného nebo mistopisného, z a č í n a j í c í tímž e p í s m e n e m c o p a r o l a; c) p o l n í p ř í h l a s (něm. *Feldruf* starší *Feldgeschrei*), pro vojíny veškeré, p o v e l, jenž musí míti začátečku stejnou s parolou a s heslem, nebo hmat, posun, jako sáhnutí na hlavokryt, úder na sumky nebo zbraň a pod. P. voj. vydává v čas míru velitelství sboru nebo jen posádky na celý měsíc napřed pro stráž a patroly, jimž se to jeví šeptem při každo-

denním roztrídění stráží, v čas války, vůbec v dobách pohnutých, velitelství armády na každý den pro předstráž. Patroly potkávající se se zastavují: »Stůj! kdo to?« (*Halt! wer da?*) a žádají, která první zastavila, nejdříve polní přihlas, pak poddůstojník heslo, a vede-li patrolu důstojník, i parolu. Patroly, blíží-li se ke stráží a jsou-li jí zastaveny, musí na vyzvání vyřknouti p. voj. v postupu, jak právě uvedeno. Uznána-li odpověď za správnou, patrola slovem »dale!« (*passirt!*) dostane dovolení, aby pokračovala ve svém úkolu. Nesouhlasila-li odpověď s vydanými p. voj., nastane v míru zatknutí patroly a ve válce boj a poplach. FM

Poznámka, a d n o t a c e, v rak. právu knihovním zápis do hlavní knihy p o z e m k o v é skutečnosti právnických, které nemají sice povahy věcných práv nebo břemen, ale mohou podporovati úvěr pozemkový a veřejnost obchodu s nemovitostmi (správy knihovními). P. slouží a) jednak k tomu, aby bylo lze poznati jisté poměry osobní, zvláště omezenou způsobilost k právnímu jednání, jako: nezletilost, kuratelu, prodloužení moci otcovské nebo poručnické neb obecnou omezenost v nakládání s jménem (vyhlášení konkursu); b) jednak k tomu, by se odůvodňovaly jisté účinky právní, které podle řádu soudu civil. a řádu exekuc. nebo knihovního s tím jsou spojeny, na př. p. poslušnosti knihovní (zamýšleného zcizení nebo zastavení, zamýšleného postoupení nebo vymazání práva zástavního), p. postoupení knihovní přednosti (jiného mínění Randa, *Eigentumsrecht*, str. 435), p. přednosti zápisův, za které žádáno podle pouhých zápisův nebo podle listin, sepsaných v řeči jiné než v řeči soudní, p. »opovědi« a »odpori« v řízení týkajícím se upravení a doplnění knih pozemkových, p. hypotéky společné a nerozdílné (simultanní), p. výpovědi pohledávky hypoteční, p. podání žaloby hypoteční nebo žaloby o zaplacení zadržalých důchodů, p. rozsudku v případě § 40. ř. kn., p. zamýšleného odepání části těla knihovního, p. rozepře o výmaz vkladu pro p ů v o d n í neplatnost, pro promlčení nebo pro vydržení (nikoli také pro zaplacení, kompensaci nebo novaci a pod. a nikoli pro nároky žalobcovy jen obligační, na př. na základě trhu, směny, smlouvy a rozdělení atd., protože vypočtení případnosti v § 62 a sl. ř. kn. jest taxativné), p. žaloby odporovací (§ 46 zák. ze 16. břez. r. 1884 č. 36 z. ř.), p. zavedení řízení dražebního, p. uděleného příklepu při nucené dražbě, p. hypotéky simultanní a jejího výmazu ve vložkách vedlejších, p. zamítnuté žádosti knihovní, p. podaného rekursu proti povolení vkladu nebo záznamu, p. exekuční dražby, p. žaloby o rozvázení spoluvlastnictví (*actio de communi dividendo*) a rozsudku k ní vyneseno, p. nálezu vyvlastňovacího v moc práva vešlého a složení náhrady řízením vyvazovacím vyšetřené (§ 20 a 34 zák. z 18. ún. 1878 č. 30 z. r.), p. vlastnosti fideikommissu a p. fideikommissní substitute.

Sem náležejí také zápisy a jich výmazy zavedené zák. o zakládání nových knih pozemkových a mající za účel v y z n a č e n í práv věcných (reálních), zejména vyznačení děleného vlastnictví v napsise listu podstaty statkové (§ 7 odst. 4 zák. z. z. 5. pros. 1874 č. 92 z. z.), vyznačení práv reálních na listě podstaty statkové a vyznačení omezení, kterým každý vlastník podroben jest. Jiného názoru je Randa, který tato v y z n a č e n í pokládá za zvláštní druh zápisů knihovních, neprávem, protože § 8 ř. kn. mimo vklady, záznamy a p-ky nezná jiných zápisův knihovních.

Naproti tomu hledě k ustanovení § 20 a 73 ř. kn. nejsou již předmětem knihovního zápisu: p. napřed zaplaceného pachtovního nebo nájemného (§ 1102 ob. z. obč.), vzájemné pohledávky (§ 1443) a ceny odhadní. P-ky knihovní zapisují se buď na listě podstaty statkové, buď na listě majetku, buď na listě závad, podle toho, čeho se týkají. Tak p. zamýšleného odepisání části těla knihovního zapíše se na listě podstaty statkové (na listě A), p. substituce fideikommissní, nezletilosti, kurately, prodloužení moci otcovské neb opatrovnícké a vyhlášení konkursu buď na listě majetku (na listě B), buď na listě závad (na listě C) podle toho, zda osoba, o niž jde, je v l a s t n í k e m statku či pouze v ě ř í t e l e m h y p o t e č n í m, p. podané žaloby o výmaz pro původní neplatnost a pro vydržení: buď na listě majetku nebo na listě závad podle toho, zda jde o výmaz práva vlastnického či o výmaz práva zástavního, p. výpovědi pohledávky hypoteční a žaloby hypoteční na listě závad a pod.

Co do f o r m y, ve které žádosti za povolení p-ky knihovní podány býti mají, ustanovuje § 52 ř. kn., že p. poměru v § 20 lit. a) tamže uvedených a výmaz této p-ky učiní se na základě listin průkaz činicích; listiny tyto budou vždy listinami veřejnými a ověření podpisu žadatelova není třeba. Co se týče případův uvedených v § 53 ř. kn., ustanovuje též §, že podpis na žádostech musí býti ověřen. Pokud jde o ostatní případy, neobsahuje ř. kn. žádných ustanovení a sluší tudíž pro každý jednotlivý případ vyšetřiti, jaké formy hledě k ustanovením zákona o náležitostech žádosti za knihovní zápis se vyhledává. Zastupuje-li žádost sama listinu, na základě které zápisy knihovní pravidelně se povolují, je třeba, by podpis na žádosti byl ověřen. Tak zejména, žádá-li se za p-ku podané žaloby hypoteční, žaloby o zaplacení zadržalých důchodův, žaloby odporovací a žaloby o rozvázání spoluvlastnictví, rozepře zašle a žaloby výmazné v ž a l o b ě s a m ě; žádá-li se za povolení p-mek těchto na základě ž a l o b n í c h v ý m ě ř ů v, tedy listin veřejných, není třeba, by podpis na žádosti byl ověřen. Totéž platí, žádá-li se za p-ku výpovědi pohledávky hypoteční soudem nebo notářem vysvědčené a za povolení ostatních p-mek, protože žádost opíratí se bude vždy o listinu vkladnou, pravidelně veřejnou. O při-

padech, ve kterých p. děje se z povinnosti úřední, netřeba se zmiňovati.

Z p ů s o b zápisu p-ky v knize pozemkové jest buď formální: »poznamenává se, že « (na př. »o jmění vyhlášen jest konkurs, že zaplacení pohledávky hypoteční se vymáhá žalobou a pod.) nebo neformální, na př. vkládá-li se právo vlastnické nebo jiné pro osobu nezletilou nebo pod kurátorem stojící, nepoznává se tato osobní vlastnost oprávněného zvláštním zápisem p-ky nezletilosti nebo kurately, nýbrž vytkne se tím, že před jméno oprávněného položí se slovo: »nezletilého« (»nezletilé«), »šileného« (»šilené«), »marnotratného« (»marnotratné«) a pod.; jinak ovšem, poznává-li se takový poměr osobní při právech osob, které v době původního zápisu v nakládání s jměním svým omezeny nebyly nebo jejichž omezenost teprve později vyšla najevo. Rovně neformálním jest zápis všech t. zv. v y z n a č e n í, které Randa prohlašuje za zvláštní druh knihovních zápisů.

Co do p r á v n í h o účinku p-ky knihovní sluší rozeznávati: P. poměru v § 20 lit. a) ř. kn. uvedených není podmínkou a opominutí p-ky jich není překážkou právní působnosti poměrů těch. Účel a právní účinky p-ky povahy naznačené v odst. lit. b) § 20 cit. jsou rozličné, ale zřejmě se zákonných ustanovení, týkajících se p-mek těch. P-ky ty působí vůči každému a nikdo nemůže se omlouvatí nezalostí právních poměrů, takto v knize pozemkové vyznačených; výjimkou však exekuční prodej a vyvlastnění působí vůči každému, i když n e j s o u v knize pozemkové poznámenány, a opominutí p-ky takové, nařízené § 72 ř. kn. a § 20 zák. z 18. ún. 1878 č. 30 z. ř., nemá za následek platnost dalších zápisů proti dosavadnímu vlastníku. Za.

Poznaň (pol. *Poznań*, něm. *Posen*), hl. město pruské prov. Poznaňska a vládního obvodu poznaňského, samostatný městský kraj a pevnost I. řádu, leží při ústí říček Bogdanky a Cybiny do Varty, přes níž vedou tu 4 hlavní mosty, 58 m n. m. na hlavních tratích Vratislav-Stargard, Frankfurt nad O. — P. (173 km), P.-Kluczborek (201 km), P.-Toruň (141 km) a na vedlejších tratích P.-Piła (96 km) a P.-Strzałkowo (67 km) pruských státních drah, skládá se ze Starého města a elegantního, teprve v minulém století vzniklého Nového města na levém břehu Varty a z předměstí Chwaliszewo, Ostrówek, Śródka, Zawade a Św. Roch na břehu pravém. Obyvatele má P. 117.104 (1900), z nichž jest 73.710 katolíků, 37.404 evangelíkův a 5990 židů, mezi katolíky jsou jen asi 4000 Němců, ostatní jsou původem i smýšlením ryzí Poláci, kterých jest tudíž v městě jistě do 70.000, ačkoliv úřední statistika národnosti i z r. 1895 vykazuje jich zde jen 35.022. Důležitým živlem jsou v P-i židé, neboť jest jich zde ze všech německých měst poměrně nejvíce, totiž 5,2 % veškerého obyvatelstva města, a nad to následkem svého značného ma-

jetku mají nepochybně veliký vliv na záležitosti veřejné. Ze 60 členů městské správy jest 27 židů (mezi nimi i vrchní starosta města), 22 Němců a jen 11 Poláků, v obchodní komoře poznaňské jest z 38 členů 25 židů a jen 3 Poláci a rovněž tak převládají židé i v městské kommissi chudinské a jiných korporacích veřejných. Při tom však procento židovstva poznaňského v posledních desetiletích neustále a značně klesá, v l. 1870 až 1900 se 13 % na 5,2 %.

Město jest obkličeno dvojím velikolepým opevněním. Vnitřní bylo zřízeno v l. 1827 až 1853 a skládá se ze 6 bašt a 6 valů, k nimž tvrz Winiary tvoří citadellu, se které jest krásný rozhled do okolí. Od r. 1876 tento pás opevnovací zesílen ještě kruhem 12 tvrzí vnějších. Zvláštní opevnění pak jest na pravém břehu Varty. — Ulice a náměstí, jež mají ovšem úřední názvy německé, jsou většinou pěkné, prostranné a zdobeny četnými krásnými budovami i pomníky. Zvláště mezi nimi vynikají: třída Vilémova, osázená kaštanovým stromoadím, velká třída Jirchářská, Bedřichova, Viktoriina, Berlínská a j.; náměstí Vilémovo s bronzovým pomníkem lva, postaveným r. 1870 na paměť vojínů V. armádního sboru padlých r. 1866 u Náchoda, náměstí Královské s monumentální kašnou se sousoším Persea a Andromedy od Pfuha z r. 1891, náměstí Dělové se sochou Viléma I., zřízenou r. 1889 na paměť vojínů padlých r. 1870 ve válce francouzsko-německé, dále náměstí Sapiehovo, Starý trh s pranýřem atd. Na hřbitově u kostela sv. Martina jest pomník Adama Mickiewicze, před katedrálou pak pomník Kochanowského. Z procházek a zábavních míst nejoblíbenější jest dubový lesík zvaný Luisin háj, park Viktoriin a zoologická zahrada.

Chrámy katolických jest v P-i 14, evangelických 5, starokatolický 1 a 2 synagogy. Z těchto kostelních budov na prvním místě dlužno jmenovati katedrálu, která po několika požárech v nynější podobě dostavěna r. 1775 s četnými náhrobky a t. zv. kaplí zlatou, vystavěnou r. 1842 nákladem slechtického družstva a hrab. Ed. Raczyňského ve sluhu byzantském, a ozdobenou mnohými drahocennými a uměleckými děly, zvláště bronzovým sousoším Měška I. a Boleslava Chrabrého od Raucha. Zmínky zasluhuje dále katolický farní chrám městský sv. Maří Magdalény, náleževší dříve jesuitům a vystavěný v l. 1651—1705 v bohatém sluhu italského baroku, starobylý chrám P. Marie, obnovený r. 1859, evangelický chrám sv. Petra, vystavěný r. 1841 podle plánů Stülerových a j. Ze staveb světských zvláště jsou pozoruhodny: radnice původně gotická, avšak po požáru r. 1536 přestavěná Battistou di Quadro ve sluhu renaissancem, s 3 řadami arkád nad sebou a s barokovou hlavní věží, vystavěnou r. 1780, vys. 65 m, spojená s renaissancem městským domem, dále nádherný palác Raczyňských s façadou, ozdobenou 24 korintskými sloupy, v němž umístěna

jest veřejná knihovna, palác Działyńských s bohatou sbírkou polských listin, královský zámek po požáru nově vystavěný s král. státním archivem a sbírkami dějepisné společnosti pro Poznaňsko, arcibiskupský palác, Bazar (největší polský hotel), krásné budovy bývalého kláštera Paní srdce Ježíšova, zrušeného r. 1875 a změněného na chudobinec, monumentální dům reálného gymnasia, městské divadlo, palác policejní, soudní, poštovní, evangelické konsistoře a m. j.

Ze vzdělávacích ústavů jsou zde: král. seminář paedagogický, polské gymnasium katolické, založené r. 1573 jako židovská škola, evangelické něm. gymnasium Bedřicha Viléma, založ. r. 1834, král. něm. gymnasium reálné z r. 1865 v budově darované městu radním Bergerem, střední škola chlapecká a dívčí škola měšťanská, 7 vyšších škol dívčích, mezi nimi král. škola Luisina nadání se seminářem učitelé, katolický kněžský seminář, škola stavebních řemesel, porodnická atd. Zamýšlí se zřídit zde filosofickou fakultu s 5 stolicemi, ovšem německou. Dále jest zde zemské museum se zemskou knihovnou, otevřené r. 1894, museum hrab. Mielzýnského se sbírkami polské společnosti přátel nauk, německé městské divadlo a polské divadlo se 7měsíční saisonou a 217 představeními do roka, německá historická společnost pro Poznaňsko, založená r. 1885, která má přes 1000 členův a vydává »Zeitschrift«, polská společnost lidových čtářů (r. 1901: vydání 12.545 mk. a příjem 12.053 mk.), společnost přátel nauk, která stipendii podporuje žáky škol vysokých (21.845 mk.), odborných (24.045 mk.) i středních (21.851 mk.) a má ročně přes 80.000 mk. důchodů, polytechnická společnost, umělecký spolek, státní archiv, velká veřejná knihovna Raczyňských, darovaná r. 1832 hrab. Eduardem Raczyňským i s palácem městu, která má 50.000 svazkův a 360 rukopisů, jejíž polský ráz však porušen ustanovením německého úřednictva atd. Na západní straně města jest zoologická zahrada. Denních listů vychází v P-i 6, totiž německé: *Posener Zeitung* a *Posener Tagblatt*, a polské: *Dziennik Poznański*, *Kuryer Poznański*, *Goniec Wielkopolski* a *Orędownik*. — Dobročinné ústavy a zařízení jsou: nemocnice městská, židovská, Šedivých sester a diakonek, několik hospitálů a sirotčinců, 2 opatrovny, ústav hluchoněmých, dobročinný fond Garczyňských, provinciální družstvo požární atd. — Žůřadů sídlí v P-i vrchní praesidium Poznaňsko, provinciální ředitelství finanční, vláda poznaňského obvodu, zemské hejtmanství, zem. úřady radní, král. ředitelství policejní, vrchní zemský, zemský a obvodový soud, komora pro záležitost obchodní, vrchní ředitelství poštovní, král. ředitelství železniční, poštovní a telegrafní úřad I. tř., ústav pro pojišťování starobní a invalidní, osadní komisse pro Poznaňsko, Západní a Východní Prusko, král. komisse cejchovní, generální velitelství V. sboru armádního, velitelství 10. divise, 3 pěších, jízdné, dělostřelecké a četnické brigády, pev-

nostní inspekce, ředitelství dělostřeleckého skladště atd. Konečně jest **P.** sídlem arcibiskupa hnězdensko-poznaňského, k jehož arcidiocési přísluší i biskupství chełmské, metropolitní kapitoly, evangelického generálního superintendenta a konsistoře.

V ohledu průmyslovém vynikají zvláště závody, jež zabývají se zpracováním výrobků zemědělských, zvláště mlýny parní i vodní, pivovary a lihovary, dále továrny na stroje hospodářské, umělé hnojivo, tabák a doutníky, likéry, čokoládu, konzervy, nábytek, vozy, lepenku, vatu, zboží měděné, zlaté a stříbrné. Remeslníků jest 2080 s 5214 pomocníky, z nichž jest 1365, resp. 3686 Poláků. — Velmi čilý jest obchodní ruch města, jehož hlavním předmětem jsou plodiny zemědělské, zvláště obilí, brambory, picniny a dobytek, pak i líh, hospodářské stroje a nářadí, vlna, dříví a pod. K jeho podpoře jest zde bursa, hlavní závod německé, Říšské banky, král. důchodová banka, provinciální, akciová banka a zemská banka, vesměs v německých rukou. Vedle těchto ústavů však zdárně prospívají i peněžní ústavy polské. Zvláště banka průmyslová, která měla r. 1901 obrát 37,855.674 mk. a rozdíl 9 1/2 % dividendu, banka svazku výdělkových družstev s roč. obrátem do 18 mill. mk. a banka rolnická se základním kapitálem 1/2 mill. mk. a ročním ziskem 76.666 mk. — Dopravě slouží v městě koňská dráha, pouliční dráha vedoucí od nádraží městem s odbočkou k zoologické zahradě a telefon, který spojuje **P.** také s Berlínem, Gdanskem, Královcem atd. Mimo to důležitá jest i říční doprava po Vartě.

P. jest z nejstarších měst polských, které hrálo v bývalé říši Polské již za nejstarších dob důležitou úlohu, jsouc sídelním městem mnohých polských knížat a králů, zvláště Boleslava I., a od r. 968 také sídlem biskupským. R. 1005 sjednal zde magdeburský arcibiskup Tagino mír mezi německým králem Jindřichem II. a Boleslavem I., v XII. a XIII. stol. **P.** byla sídlem vévodů velkopolských, r. 1253 dostala magdeburské právo městské a byla jako královské město přímo podřízena polskému králi. Veliký rozkvět obchodní a průmyslový jeví se v XVI. stol., zvláště za posledních Jagellovcův, avšak ve stol. XVII. následkem náboženských třenic, válek, požárů, plěňů a epidemií nastal úpadek takový, že koncem XVIII. stol. počet obyvatelů klesl na 12.000. R. 1793 **P.** připadla Prusku a učiněna hlavním městem provincie Jižního Pruska. Roku 1806 (11. pros.) sjednán zde mír mezi Napoleonem I. a kurfiřtem Bedřichem Augustem Saským. V letech 1807—15 město příslušelo k velkovévodství Varšavskému, r. 1816 vráceno Prusku a stalo se hlav. městem provincie Poznaňska. V l. 1827—53 **P.** přetvořena v mohutnou pevnost, což zdárnému rozvoji jejímu bylo zvláště v poslední době na značnou újmu. Proto r. 1902 při návštěvě cis. Viléma II. část opevnění dána městu k dispozici na jeho další rozšiřování. Tšr.

z **Poznaň** B e n e d y k t, historik pol., žijící koncem XV. a poč. XVI. stol. Byl děkanem ve Vratislavi a napsal kroniku *Chronicon Polonicum, Prutenicum, Slesiacum et Husiaticum*, jejíž rukopis chová se v universitní knihovně vratislavské s jeho biografií *Pietra Dunia*.

Poznaňsko (něm. *Provinz Posen*), pruská provincie na východní hranici Německé říše, označovaná druhy také titulem veliké knížetství Poznaňské, jest ohraničena na s. a sv. Západním Pruskem, na v. Ruskem a na j. Slezskem, kdežto západní její konec obklopen jest se tři stran Braniborskem. Má téměř tvar trojúhelníku, jehož základna na hranici německo-ruské má délku od ssv. k jiz. 189 km, výška pak od v. k z. 220 km, hranice východní měří úhrnem 320 km, jižní 410 km a severní 420 km, tak že má **P.** celkem 1150 km obvodu a 28.966 km² plochy. Povrch provincie jest skoro úplně plochý a ze všech krajin Německa nejjednotvárnější. Se sev. spadá dosti příkré k údolí Noteče severoněmecká vypulnina, dosahující na území **P**-ka v kraji wyrzyském v Debowé Góře výše 194 m. Ze Slezska zabíhají do **P**-ka některá pásma slezsko-braniborské zdviženiny, jejichž nejvyšším bodem jest Ostra Góra (247 m) u Ostrzeszowa v jihovýchodním cípu provincie. Vnitřek **P**-ka jest plošina vysoká průměrně 80—120 m n. m., v níž řeky a mocály tvoří hlubší údoly. Hlavní vodní tok provincie jest Varta, pravý přítok Odry, která vstupuje na poznaň. území pod ruskopolským městem Pyzdry při stoku s Prosnou, teče k z. až ke Sremu, kde obrací se k sev., načež nad městem Oborniki zahýbá k zsz., v kterémžto směru opouští **P.** u Skwierzyny po toku dlouhém 270 km a v celé této délce pro menší lodi splavném. Největší její pobočka jest v pravo Noteč, tekoucí **P**-kem v délce 330 km, splavná od Nakla a přijímající v levo Gonsawku a v pravo Rokitku, Łobzonku, Gldu a Drawu. Levý přítok Varty, Proсна, tvoří hranici s Ruskem, jiné její levé pobočky jsou: Lutynia a Obrá, mezi nimiž pije řadu jezerních říček (Meszka a j.), v pravo pak přijímá kromě Noteče Koptu, Cybinu, Głownu a Welnu. Na j. odtéká Orla s Dombrocznou do Barycze, přít. Odry, na sv. pak tvoří v délce 50 km hranici se Západním Pruskem Visla, přijímající zde Brdu (*Brahe*) se Sępólnou. — Četná, avšak malá jsou jezera, zaujímající úhrnem plochu 330 km² a tvořící skupiny, z nichž největší leží na horní Noteči, a odtud táhnou se podél ruské hranice k Vartě. Největší jest jezero Gopłona na samé hranici u Inowrocławě, dlouhé 30 km, pod ním leží jezero Trąg, dl. 20 km, avšak úzké, při toku Welny jest jez. Rogowa a j. — Velikou plochu pokrývají mocály, z nichž největší jest Vartský v záp. cípu provincie, dlouhý 75 km a široký 12—15 km, Notečský, prostírající se po obou březích dolní Noteče, a Obraňský, zaujímající 330 km², dl. 40 km a šir. 8 km, jimž vede řada průplavů. Veliká část půdy dříve mo-

čály těmi kryté byla odvodněna a proměněna v úrodné pole a bujné lučiny. — Velikou dopravní důležitost má průplav Bydhošťský nebo Notečský, vedoucí z Noteče do Brdy skleslinou propustující v šířce 6—8 km severní cíp provincie od z. k v., kterou protékala dříve Víska k z. Podobnou skleslinu tvoří i Obráňský močál, kterým vede Obráňský průplav, spojující Obru a Vartu. Jiných větších splavných průplavů není, za to však hojně jest umělých stok odvodňovacích ve všech velikých močálech. — Podněbí P-ka jest pevninské, drsnější a studenější, než bylo by lze v této zeměpisné šířce očekávat, za to však velmi zdravé. Průměrná roční teplota kolísá se mezi + 7,6 °C (v Bydhošti) a + 8 °C (v Poznani), ale v zimě klesává teploměrem až na -30 °C a padá mnoho sněhu. Létu jest teplé a podzim, který prodlužuje se často až do prosince, jest obyčejně mírný. Následkem nedostatku větších pásem horských a polohy provincie otevřené k rozsáhlým a suchým rovinám ruským roční výška srážek jest dosti malá, 50—52 cm.

Obyvatelů jest 1,888.055 (1900), t. j. 65 na 1 km², z nich 901.675 mužů a 986.380 žen, proti 1,828.658 obyv. r. 1895. Domácností je 339.921, obydlených domů 171.017, ústavů 1311 s 36.192 chovanci a osob jednotlivě žijících jest 20.014. Sňatků bylo r. 1896: 14.136, narození 80.132, úmrtí 43.144, tedy o 36.988 více narození než úmrtí, t. j. 20,1 na 1000 obyv.; vystěhovalo se r. 1897: 1560 osob. — Podle náboženství jest (1895) 1,227.197 katolíků, 561.201 evangelíků, 221 jiného křesťanského vyznání a 40.019 židů. Evangelici sídlí nejhustěji v severních a západních krajích pohraničních, nejdříve pak v krajích na horní Vartě. Židů má P. poměrně více než kterákoliv jiná země německá (2 1/2 %), avšak v posledních letech neustále jich ubývá, zbytek pak soustřeďuje se víc a více v hlavním městě Poznani, kdežto na venkově početný i hospodářský význam židovstva silně klesá. Příčinily se o to polské peněžní ústavy i hospodářské spolky lidové, a jest to pro Poláky nejen hospodářským, nýbrž i národnostním úspěchem, neboť židé rychle a ochotně se poněmčují. V čele katol. církve jest arcibiskup hnězdensko-poznaňský, v čele evangelické pak konsistoř v Poznani. — V ohledu na národnostní úřední statistiku r. 1900 vykazuje v P-ku: 712.675 Němců proti 697.265 r. 1890 a 1,162.538 Poláků proti 1,047.409 r. 1890, počítaje v to i Mazury a Kašuby, 3842 os. jsou cizinci a jiné národnosti. Avšak ve skutečnosti jsou téměř všichni katolíci Poláci, z evangelíků pak jest veliký počet Mazurů, tak že skutečných Němců jest asi sotva 1/2 mill. osob. Ovšem evangelisti Mazurů poněmčují se mnohem rychleji než katolíci Poláci, tak že r. 1902 zanikl i novinářský jejich orgán »Gazeta Ludowa« nedostatkem hmotné podpory. Ostatně i úřední počet Němců poznaňských vzrůstá mnohem pomaleji než národnost polská. Vzrostl totiž počet obyvatelstva poznaňského v l. 1890

až 1900 o 7 1/2 %, z čehož připadá na přírůstek polské národnosti 10 1/2 %, německé však jen 3 1/2 %, a to ještě do vzrůstu německého započítání jsou němečtí osadníci, přišli z jiných končin říše. Bez nich činil by přirozený přírůstek německý jen 1 3/4 %, kdežto v ostatním Prusku přibýlo obyvatelstva o 15 %. Podle úředního sčítání jest přes 80 % Poláků v těchto krajích: wrzešeňském, jaroczynském, šrodsčském, západopoznaňském, szmigielsčském, kościansčském, gostyňském, kozmínském, plešewszčském, odolowanowsčském, ostřešovszčském, kepensčském, žninském a witkowsčském, pod 20 % pak v krajích: międzyrzeczszčském, skwierzynszčském, chodziszčském a městském kraji bydhošťském. Obyvatelstvo venkovské jest namnoze ryze polské, kdežto ve větších městech mají podle úředních dat vesměs číselnou převahu Němci. — V z dě l á n í obyvatelstva jest oproti ostatním krajinám Německé říše dosti nízké, neboť počet analfabetů mezi odvedenci z této provincie činí 15,2 %, kromě Záp. a Vých. Pruska nejvíce z celého Německa. Ze vzdělávacích ústavů jsou zde: král. paedagog. seminář, 15 gymnasií, 2 progymnasia, 3 reálná gymnasia, 24 střední školy, vyšší dívčí školy, 2 evang., 2 katol. a 1 smíšený ústav učitelů, 5 král. příprav, 2 ústavy učitelek, přes 2400 veř. škol obecných s více než 300.000 žáky, 3 ústavy hluchoněmých, 1 ústav slepců, 2 školy hospodářské, 2 rolnické, 2 zahradnické a ovocnářské, 13 škol pokračovacích a 1 porodnická. V Poznani zamýšlí se zříditi něm. fakultu filosofickou a v Bydhošti něm. akademii hospodářskou, obě k sesílení německého žilvu v P-ku. Potěšitelným úkazem pro kulturní život Polákův poznaňských jest přibývání jejich časopisů v provincii. Vycházíť zde 9 polských listů denně, 2 třikrát týdně a 2 týdně s úhrnem 95.000 předplatitelů. V samotné Poznani vychází 18 časopisů polských a 16 německých. Ústavy, sbírky a společnosti vědecké i vzdělávací soustřeďují se po výtece Poznani (v. t.).

Na jednotlivé živnosti rozděluje se obyvatelstvo provincie takto: 59,4 % připadá na zemědělství, 20,1 % na průmysl, 7,5 % na obchod a dopravu, 5,2 % na úřady a svobodná povolání, 1,9 % na osobní služby a 5,9 % obyvatelů jest bez určitého zaměstnání. Jest tudíž P. země převahou zemědělská, z jejíž půdy připadá 62,4 % na pole a zahrady, 8 % na louky, 3,7 % na pastviny, 19,8 % na lesy a 6,1 % na domy, cesty, vody atd. V pozemkovém majetku převládají velkostatky, neboť všech 206.009 hospodářských statků provincie má 2,087.749 ha půdy, z čehož 1,089.542 ha (58,5 %) připadá na 2605 statků s více než 100 ha půdy, kdežto statky s 2—5 ha (23.678) mají celkem 76.687 ha, statky s 5—20 ha (41.125) mají úhrnem 434.883 ha a statky s 20—100 ha (12.638) měří dohromady 427.829 ha. Chudých rolníkův a zemědělských proletářův jest následkem toho přílišný počet, v čemž tkví příčina silného stěhování Poláků z provincie jak do ciziny, tak i do

jiných krajín Německa. Půda jest obzvláště úrodná v nížinách Varty a Noteče a v odvodněných močálech, méně dobrá jest na hranici slezské a bramborské. Plodí zejm. hojně obilí, zvláště žito (603.918 *t*), ovsu (123.639 *t*), pšenice (104.978 *t*) a ječmene (94.479 *t*). Kromě obilí důležitá jest i pěstování bramborův (2.552.955 *t*), picnin (úhnm 353.566 *t* a 549.810 *t* lučn. sena), cukrovky (1.180.770 *t*), cvikly (255.355 *t*), mrkve (81.786 *t*), brukve (60.811 *t*) luštěnin (21.872 *t* hrachu) a chmele (693 *t*). Žito zaujímá 581.354 *ha* půdy, oves 136.534 *ha*, pšenice 81.258 *ha*, brambory 256.972 *ha*, ječmen 88.960 *ha* a chmel (kolem Nowyotomysle) 1533,6 *ha*. V i n a ř s t v í provozuje se v jihozápadním cípu prov. u Babimostu, kde vinice zaujímají celkem 115 *ha* půdy a dodávají ročně 314 *hl* vinného moštu. — Lesy kryjí úhnm 573.403 *ha* půdy, z čehož připadá 66.936 *ha* na lesy listnaté a 506.467 *ha* na jehličnaté. Lesy soukromé měří 377.970 *ha*, státní 174.024 *ha* a obecní 21.409 *ha*. Nejrozsaáhlejší hvozdy, téměř výlučně jehličnaté, jsou na západní hranici mezi Vartou a Notečí a pak v kraji bydhošťském, kde připojují se k Tucholskému vřesovišti západopruskému. — Důležit jest i ch o v d o b y t k a, jehož cena páčí se na 1/4 miliardy marek. Zvláště vyniká chov ovcí na velkých statcích, ačkoliv od r. 1883 ubylo jich o 75 %, a počítá se jich 695.558 (1897). Znameníť jest i chov koní, podporovaný hřebčinci v Sierakowě a Hnězdně, s 333 hřebci, jest jich celkem 249.609. Skot chová se nejvíce v krajích ležících při slezské hranici, úhnm 836.869 kusův. Dále má provincie 665.102 vepře, 104.142 kozy a 99.181 včelní úl. — P o m ě r y z e m ě d ě l s k ě h o m a j e t k u P - k a mají veliký význam i v ohledu národnostním, neboť germanisační snahy Pruska se strany vládní i soukromé obracejí se především na vykupování půdy z rukou polských a na její osazování německými osadníky. K úsilnějšímu provádění tohoto programu zřízena zákonem z 28. dub. 1886 *t. zv. osazovací kommission* (*Ansiedelungscommission*) se sídlem v Poznani, která má za úkol kupovati od Poláků statky, parcellovati je a prodávati výhodně německým osadníkům. Kromě prostředků, jimiž vládne tato kommise, určeno r. 1902 pruskou vládou ještě zvláště k témuž účelu 100 mill. mk. z fondu 250 mill. mk., stanovených na podporu německé kolonisačve východních provinciích Pruska. Toto vlastňovací protipolské úsilí pruské, podporované tak mohutnými prostředky hmotnými, dosáhlo úspěchů nepopíratelně velikolepých. Kdežto v letech osmdesátých XIX. stol. bylo v P - k u téměř stejné půdy v rukou polských i německých (1,35 mill. *ha*, resp. 1,4 mill. *ha*), měli zde r. 1902 Němci již více než dvakrát tolik pozemků jako Poláci, totiž 1,186.564 *ha* proti 566.440 *ha*. Zvláště pro Poláky smutné jsou tyto poměry ve vládním obvodě bydhošťském, kde jest v rukou německých 589.276 *ha* a v polských jen 156.203 *ha*, kdežto v obvodě poznaňském jest 597.288 *ha*

německých a 410.237 *ha* polských statkův, Zejména velkostatky přecházejí velikou měrou z rukou majetníků polských do majetku německého, kdežto statky drobné a městské nemovitosti zůstávají spíše v polském držení, které v tom ohledu dokonce se i zvětšuje. Tak v l. 1897—1900 přešlo 1910 malých usedlostí s 32.260 *ha* z rukou německých do polských, kdežto z polských do německých jen 158 usedlostí s 16.263 *ha*. Následkem toho udržuje, ba šíří se polská národnost na zemědělském venkově přese všecku poněmčovací činnost úřední i soukromou. — Naproti tomu průmysl a obchod P - k a jsou téměř úplně v rukou německých resp. židovských a pouze dělníci a zřizenci jsou národnosti polské. Ostatně průmyslová činnost jest v provincii rozvinuta dosti slabě a má jen v některých místech větší význam, zaměstnávajíc i s obchodem i dopravou 176.261 osobu. Nej důležitější průmyslové závody jsou: lihovary (455 s roční výrobou 468.404 *hl* líhu), pivovary (146 s roč. výr. 632.892 *hl* piva), cukrovary (20 s roční výrobou 185.107 *t* cukru z 1,431.529 *t* cukrovky), strojírny, továrny na sukno, vozy, tabák a doutníky, mlýny a veliké cihelny. Z u ž i t e č n ý c h n e r o s t ů dobývá se především sůl u Inowrocławě a Wapna (přes 1/2 mill. *q* ročně), pak sádra, vápenec, hnědé uhlí, železná ruda, rašelina a j. Hlavním předmětem obchodu u jest obilí, vlna, dříví a jiné produkty zemědělské a lesnické, dále sůl a kamenné uhlí ze Slezska. Ku podpoře obchodního ruchu jest bursa v Poznani, obchodní komora v Bydhošti a Poznani, jakož i řada bankovních a zasilatelských závodův, hlavně v Poznani (v. t.) sídlicích, a to jak německých, tak zvláště v poslední době i polských Vysoký význam jak hospodářský, tak i národnostní mají pro poznaňské Poláky v ý d ě l k o v á a hospodářská společenstva, jejichž rozvoj jest pro polský živel provincie jedním z nejpotřebnějších zjevův. První vznikla r. 1873, kdy bylo jich jen 43 se 7660 členy, 3,321.408 mk. směnečných půjček, 623.486 mk. základ. a 74.296 mk. rezerv. kapitálu a 2,600.869 mk. deposit. Roku 1902 bylo jich již 134 s 57.266 členy, 48,151.082 mk. směnečn. půjček, 8,275.867 mk. základ. a 3,249.324 mk. rezerv. kapitálu a 42,248.506 mk. deposit. Veliký vliv na tento příznivý rozvoj měla poznaňská banka svazku společenstev, jež za předmět své činnosti má drobné podniky průmyslové, obchodní a rolnické. — D o p r a v ě slouží několik dobrých vodních cest přirozených i umělých a dosti hustá síť železniční i silniční. Splavné řeky jsou zvláště Varta a Noteč, z průplavův dopravní důležitost má zejména Bydhošťský, jehož lodní ruch činí (1897) proti vodě 1125 lodí se 71.200 *t* a po vodě 675 se 17.000 *t* zboží, dříví plaví se po něm do 450.000 *t*, Železniční trati mají úhnm délku 1991 *km*. až na 29 *km* jsou to vesměs státní dráhy pruské, hlavní z nich jsou: Berlín-Piła, Poznaň-Nový Štětín, Poznaň-Toruň, Vratislav-Poznaň, Frankfurt n. O. Poznaň, Poznaň-

Stargard, Poznaň-Kluczborek, Hnězdno-Olešnice a j. Silnice měří celkem 4600 km. V Bydhošti a Poznani jsou železniční a vrchní poštovní ředitelství.

V ohledu správním rozděluje se P. na vládní obvod bydhošťský se 14 kraji (11.452 km² s 688.924 obyv.) a poznaňský s 28 kraji (17.514 km² s 1.199.131 obyv.); sídlem vrchního praesidenta jest Poznaň. V soudním ohledu tvoří provincie se západopruským krajem walczkým (*Deutsch-Krone*) obvod vrch. zemského soudu v Poznani se 7 soudy zemskými v Bydhošti, Hnězdně, Lešně, Międzyrzeczi, Ostrowě, Poznani a Pile. Báňské úřady podléhají vrchnímu báňskému úřadu ve Vratislavi, v Inowroclawi jest solní úřad. V o j e n s k y přísluší vládní obvod bydhošťský k II. a poznaňský k V. sboru armádnímu. Do říšského sněmu vysílá provincie 15 a do pruského 29 poslancův. — Z n a k e m jest pruský černý orel ve stříbrném poli s korunou, zlatým žezlem a jablkem ve spárech a zlatými jetelovými listky na křídlech, jehož náprsní korunovaný štítek má v červeném poli korunovaného stříbrného orla. B a r v y zemské jsou od r. 1896 bílá, černá, bílá. H l a v n í m ě s t o jest Poznaň, ležící téměř právě uprostřed provincie, větší města jsou ještě Bydhošť (52.154 obyv.), Inowroclaw (26.140 obyv.), Hnězdno (21.661 obyv.) a j.

Území provincie poznaňské příslušovalo za dob samostatné Polské říše k Velikému Polsku. Při prvním dělení Polska r. 1772 dostalo Prusko kraj na sev. od Noteče, jež nazván n o t e č s k ý d i s t r i k t, při druhém dělení r. 1793 připadl mu zbytek nynějšího P-ka, k němuž při třetím dělení r. 1795 připojeno území podél Visly až k Varšavě, které s předěšlým učiněno pruskou provincií J i ž n í P r u s k o. V l. 1807—15 příslušelo P. k velkovévodství Varšavskému, r. 1815 pak vráceno v nynějším svém rozsahu s titulem velkoknížetství Poznaňské Videňským kongressem Prusku. Tšr.

Poznatek viz Soud v logice.

Pozoblanco [-ko], okr město na s. španělské provincie Córdoba, 500 m n. m., na hornatině L o s P e d r o c h e s, která jest částí Siery Moreny, má podnebí suché a výstřední a tvoří z částí kamenitou step, z částí úrodnou rovinu, má 11.556 obyv., kteří chovají ovce a vepry, pěstují obilí a luštěniny a dožívají stříbro i bílý mramor. Tšr.

☉☉**Pozořice**, městečko na Moravě, hejtm. Vyškov, okr. Slavkov; 192 d., 1003 ob. č., 11 n. (1890), kostel Nanebevzetí P. Marie, 3tř. šk., pošta, sladovna, par. mlýn, výroba droždí a 4 výr. trhy. Fid. panství (14.722 ha půdy) se zámek, dvorem, pivovarem, lihovarem a cihelnou drží Jan kn. Liechtenstein.

Pozornost jest soustředění vědomí o nějaké představě. Jest b e z d ě č n á č i m i m o v o l n á, je-li vynucena náhlým vstupem neočekávaného impulsu; vědomí samo se soustředí tu k popudům takto na nás dolehnuvším. P. bezděčná jest přirozenou reakcí motorickou na popudy zevnější, reakcí, která

vnímání provází. Ú m y s l n o u č i v o l n o u (aktivní) jest p., když máme vůli soustřediti vědomí výlučně k jedné neb jednomu okruhu představ. Chceme stačiti podávanému impulsu a namáháme se proto, abychom v něm představování soustředili. Akt p-i spojen jest s námahou vůle a po případě i se zvýšenou energií svalstva, jmenovitě při pozorování vnějšku. Někteří psychologové (na př. Wundt, u nás Frant. Krejčí) uvádějí vůli a p. na stejný podklad fyziologický, na spontánní innervaci motorickou. Vedle patrného účastenství vůle jest zde v průvodu i dynamika citů, hlásících se účinnou nelibostí, vázne-li tok představování vlivem rušivých dojmů, neb jen odstraňováním těchto jest možno, aby vědomí zůstalo zaujato jen směrem jedním. Opětováním soustřed'ováním vědomí na činnost jednu docházíme výcviku p-i úmyslné. Rozdělením p-i v bezděčnou a úmyslnou není řečeno, že by každá byla něco zvláštního svého druhu, nýbrž přechod jest možný od bezděčné k úmyslné tak, jako z pohybu bezděčného se přechází k pohybu úmyslnému. Chci-li s p-i to neb ono konati, znamená to tolik, že chci soustřediti své vědomí v určité představě. Byly-li podněty při p-i volně očekávány a napětí myslí již dříve připraveno, jsou podněty při p-i bezděčné náhlé a beze spojení s úpravou myslí. Proto doba reakční při p-i úmyslné jest kratší než při p-i mimovolné. P. jest tím větší, čím silnější dojmy a čím větší jest energie, s jakou na ně dovedeme reagovati. Zb.

Pozorovací sbor, jinak o b s e r v a č n í s b o r, část vojska, mnohdy i skutečný armádní sbor celý postavený na hranici státu vlastního naproti místu ve státě sousedním, kde se děje něco mimořádného, nejčastěji něco válečného, ať povstání, válka občanská nebo mezistátní mezi dvěma státy sousedními. P. s. má patrolami, vyzvědači a pod. vyzvídati, co se provádí ve protějším obvodu, jak se smýšlí atd., a o všem tom zpravovati velitelství vlastní armády, nejvyšší správu vojenskou atd. Kdyby části cizích vojsk vedle bojujících byly vypuzeny nebo se uchýlily na území p-m s-em obsazené, tento je má odzbrojiti a vykázati jim ležení neb ubytování dále od pomezí uvnitř státu vlastního. P-m s-em byl c. k. sbor srbskobanátský pod hr. Coroninim r. 1854 v době války krymské s hlavním stanem v Zemuni proti Srbsku, jež se přeměnil ve sbor okupační do Valašska a Multanska (nyní království Rumunské), aby Rusům překazil nejkratší spojení k Dunaji. P. s. postavilo Švýcarsko v době války franc. — něm. r. 1870—71 proti hranici Francie, z níž přijalo přemožené a ustupující vojsko franc. Bourbakiho a Garibaldiho. P. s. stál r. 1877—78 proti Bosně a Hercegovině, kdež a vůbec na poloostrově Balkánském zuřila válka Ruska a spojenců proti Turecku, jakožto předchůdce armády, která pak oba řečené kraje vybojovala a obsadila. FM.

Pozoun (ital. *trombone*, t. j. veliká trouba), kovový dechový nástroj hudební téhož cha-

rakteru zvukového jako trubka a s ní tvořící stejnou čeleď. Jméno **p.** jako nástroj sám odvozeny jsou od starořímské *buciny* (v. t.); tato byla původně do předu vypjatá, rovná roura (*tuba*), byla však, aby lze bylo lépe ji ovládati, jakmile to dovozovala nástrojářská technika (as koncem středověku), zatočena, jako z této důvodu byla zahnutá bombarta a posléze zlomena na fagot. Nalzáme však **p.** již počátkem XVI. stol. v dnešním jeho složení jako tahací nástroj. Martin Agricola (*«Musica instrumentalis»*) píše, že melodie může z **p-u** vylouzena býti pouze foukáním a taháním. Tahací zařízení je každému již z názoru známo; máť účel zdlužovati zvucné roury a tím zhloubiti tón nástroje, při čemž foukač má čistotu intonace úplně ve své moci. Systém ventilový proto u **p-ů** nedošel obliby. Zvuk **p-u** je plný a skvostný, slavnostně vznešený. **P.** byl původně stavěn v různých velikostech, ale všeobecně užívá se dnes jen **p-u** tenorového (do *B*), jehož rozsah, nehledíme-li k tahům svrchní řady, od *B*¹ až do *c*² sahaje, činí 3 oktávy. Tahy může nejnižší, těžce vylouditelný tón přirozený býti snížen o 3 půltóny *A*¹, *As*¹, *G* (t. zv. pedálové tóny **p-u**), druhý tón přirozený o 6 půltónů, poněvadž šesteré vytazení je nejvyšší počet, který při prvním tóně přirozeném nemá místa jen proto, poněvadž foukač normálně nevládne dostatečným k tomu dechem. Tóny *H*¹—*es* chybějí *t e n o r o v é m u p-u* a nižších než *B* v orchestru se nepoužívá; od *E* nahoru vypíná se řada chromaticky až k *c*² a mnohé tóny mohou býti vyneseny způsobem několikerým (na př. *f* bez tahu jako 6. tón přirozený, druhým tahem jako 7. a pátým jako 8.). Řidší je dnes **p. basový** (rozsah *A*¹—*f*¹ a *altový* (*A*—*es*²). Dříve byl k tomuto sboru **p-ů** diskantem cink (viz Kornet). **P-v** nejsou co do notace instrumenty transponujícími. Pro tenorový **p.** notuje se v klíči tenorovém nebo basovém (pro nejnižší pouze tóny, resp. pro 2. a 3. **p.**), pro altový v altovém a to s předznamenáním křížkův a snižovátek za klíčem. — Kvartový **p.** je zastaralé označení pro basový **p.** do *Es* (rozsah *A*¹—*es*¹). Kontrabasový **p.** u Wagnera laděn je do *B* o oktávu níže tenorový. Znamenití virtuosové na **p.** byli m. j. Belcke, Queisser a Nabich. — **P.** sluje též ve varhanách největší a nejsilnější intonující rejstřík jazyčkový, v pedále mající 16 neb 32, v manuále 8 stop.

Pozov, *P o z e v*, ves v Čechách, hejtm. a okr. Benešov, fara a pš. Postupice; 20 d., 142 ob. č. (1890). Ve XIV. stol. připomína se farmi osadou.

Pozov Andrej Aleksandrovič, admirál rus. (†1898). Vstupiv r. 1838 do námořního vojska, vyznamenal se za války krymské a zejména před Sevastopolí; zato se stal (1855) křídelním pobočником cara Alexandra II. Roku 1861 byl jmenován contre-admirálem, r. 1868 byl povolán do obchodní rady, r. 1871 stal se generálním adjutantem, r. 1872 vice-admirálem a jsa již od r. 1876 členem admi-

rálské rady, r. 1891 byl povýšen na admirála.

Pozovice, *B o s o v i c e*, ves v Čechách, hejtm. Ném. Brod, okr. Štoky, fara a pš. Stěpánov; 41 d., 10 ob. č., 240 n. (1890), 1tř. šk.

Pozosny [pozoň] viz Prešpurk.

Pozůstalost jest souhrn práv a závazků osoby zemřelé, pokud nebyly ryze osobní, t. j. s osobností tak úzce souvisely, že se zánikem osoby také zanikly. Majetek osoby zachovává a přenáší se na osobu jinou jako celek, příp. připadá jako odumřt státu; v majetku nabyvatelově splyvá s majetkem ostatním, tak že věřitelé zemřelé osoby vymáhají pak splnění svých požadavků od dědice bez ohledu na to, zdali věci pozůstalosti ještě v majetku jeho jsou či nejsou, čili dědic jest jim osobně zavázán, ovšem však, jestliže požívá výhody, spojené s t. zv. výhradou inventáře, jen potud, pokud hodnota jmění pozůstalostního k zaplacení dluhů pozůstalostních stačí. Dokud splynutí majetku zůstavitelova s majetkem dědicovým následkem odevzdání pozůstalosti nenastalo, jest tu t. zv. **p. ležící** (*hereditas iacens*), tak jako by dosud jejím majetníkem byl zůstavitel; představitel zůstavitele jest buď dědic přihlášený neb opatrovník soudně ustanovený.

Pozůstalostní řízení. Péči o majetek zemřelé osoby přejímá moc veřejná a převádí jej v majetek toho, kdo ku převzetí podle zákonných předpisů jest povolán. **P. r.** zahrnuje v sobě jednak tuto činnost, jednak, pokud lze to provéstí beze sporů, také zjištění osoby povolané k nabytí pozůstalosti. Úřadem ku provádění **p-ho ř.** jest soud. Z tohoto úkolu **p-ho ř.** plyne povinnost, jednak zjistiti jmění i dluhy zůstavitelovy, vyšetřiti, kdo bude oprávněn převzít pozůstalost, jednak pečovati o to, aby vůle zůstavitelova, pokud jí platně projevil vzhledem ke jmění pozůstalostnímu, byla splněna, jednak odevzdati pozůstalost osobě k tomu oprávněné. V prvním směru spadá sem t. zv. úmrtní zápis, příp. inventura jmění pozůstalostního, v druhém směru převzetí nalezené poslední vůle. Vyrozmění případných dědicův o smrti osoby, projednání otázky stran oprávněnosti k dědictví, naléhání na výkaz o splnění poslední vůle a konečné vydání t. zv. listiny odevzdání. Péče o jmění v tom spočívá, že soud ustanoví osobu, která zatím ji spravuje pod dozorem soudním, příp. že převezme věci v uschování; správcem pozůstalostního jmění jest buď přihlášený dědic aneb opatrovník, který k důležitějším disposicím vyžadati si musí povolení soudu. Příslušným ku projednání určité pozůstalosti jest obyčejně okresní soud, jenž byl soudem obecně příslušným pro nebožtíka při sporných věcech, tedy obyčejně soud, v jehož obvodu bydlil; jestliže pozůstalosti náleží statek deskový nebo ze svazku obecního vyloučený, nebo léno, jest příslušným krajský neb zemský soud, k němuž nebožtík ve sporných věcech obecně státi byl povinen. Zemřel-li rakouský příslušník v cizině, jest vypátrati, kde bylo v tuzemsku po-

slední jeho obecné soudiště ve sporných věcech. Při projednání pozůstalosti cizinců sluší rozeznávat, zda jde o statky nemovité či movité; v příčině nemovitých statků jest příslušný soud, v jehož obvodě leží nemovitost, a to buď okresní neb sborový (krajský, zemský) soud; v příčině movitých statků jest rakouský soud příslušný ku projednání pozůstalosti jen, když a pokud to právě platné zákony připouštějí, jinak se přenechá projednání pozůstalosti příslušnému úřadu cizimurozhoduje tu reciprocita.

Pozuzo, osada ve středním Peru, v depart. a prov. Huanuco, 60 km na vjv. od města Huanuco, 908 m n. m. na vých. Anđ, při stoku řek Huancabamba a P., přes které vedou zde 3 drátové mosty, má asi 620 ob., z nichž jest 488 něm. osadníků většinou z Tyrolska a 130 Indiánův a smíšenců, kteří pěstují kávu, tabák, rýži, bavlník, cukrovou třtinu atd. a vyrábějí ve veliké továrně kokain. P. bylo založeno r. 1857.

Pozzo [-co] Andrea, zvaný il padre, malíř ital. (*1642 v Tridentě — †1709 ve Vidni). Vstoupil r. 1665 do řádu jezuitův a pěstoval vedle svého církevního povolání velmi horlivé umění malířské. Patrně jeho vloh vyvinuly se zejména za jeho pobytu v Římě, kde maloval četné fresky a obrazy chrámové. P. pracoval s velikou snadností a zanechal mnoho děl, z nichž buďtež uvedeny: *Sv. Augustin*; *Madonna a několik svatých* (v kostele sv. Josefa); *Sv. Bernard* (u sv. Františky); *Zvěstování P. Marie* (u sv. Štěpána), vesměs v Římě; *podobizna jesuity* (v Uffiziích ve Florencii); *Sv. Venantius* (v Ascoli); *Sv. Ignác di Gesù* (v Římě) a j. P. vynikl zvláště v perspektivě (viz Malířství, str. 709 b), ale jako většině umělcům jeho doby ani jemu nedostává se původnosti a tvůrčí síly. Za to vytečně dovedl napodobiti veliké mistry a se zálibou maloval architektury. V několika kostelích v Turině, Mondoví, Modeně, Arezzu, Montepulcianu a j. maloval falešné kupole, kostel Gesù v Římě celý pomaloval architekturou, skupinami sloupův atp. Sám napsal o perspektivě spis: *Prospettiva de' pittori ed architetti*, plný divných myšlenek a pravidel protivících se zdravé logice.

dal **Pozzo** [-co] Ferdinando, conte, publicista ital. (*1768 — †1843 v Turině). Studoval v Turině práva, stal se tam doktorem práv a vstoupil do služeb státních. Byl z těch Piemont'ánů, kteří s nadšením pozdravovali Napoleona v Italii. R. 1805 zvolen členem franc. sboru zákonodárného a r. 1809 jmenován předsedou císařského soudu v Janově a říšským baronem. Byl i členem mimořádné vlády ve státech Církveních a pro svoje obezřelé jednání velmi oblíben u papeže Pia VII. Po restauraci italských států byl zbaven všech těch hodností a uchýlil se r. 1821 do Paříže, odkudž teprve r. 1837 se vrátil do vlasti. Mimo četné brošury politické, psané italsky, francouzsky a anglicky, napsal ještě: *Opuscoli di un avvocato milanese originario piemontese*

(Milán, 1819); *Observations sur le régime hypothécaire établi en Sardaigne par l'édit du 16 juillet 1822* (Paříž, 1823); *Catholicism in Austria, or an epitome of the austrian ecclesiastical law* (Lond., 1827); *Essai sur les anciennes assemblées nationales de la Savoie, du Piémont et des pays annexés* (Pař., 1829); *Della felicità che gl'Italiani possono e debbono dal governo austriaco procacciarsi* (t., 1833); *Insigne mensonge de J. B. Marocchetti dans un livre qu'il vient de publier ayant pour titre: L'Italie ce qu'elle doit être* etc. (t., 1837). V politice přimlouval se za spojení Italů s Rakouskem, od něhož jedině může Italie očekávati budoucnost a jednotu.

Pozzo di Borgo [-co] Carlo Andrea, od r. 1825 rus. hrabě, státník rus. (*1764—†1842), rodem z Korsiky. Byl členem Národního shromáždění (1791), pak účastnil se velmi činně boje Paoliho za svobodu Korsiky. Stav se tak rozhodným nepřitelem revoluce a Napoleona Bonaparta, vstoupil jako diplomat do ruských služeb (1803) a byl tu pak neúnavně činný v tomto směru. Po míru Tyžském na čas Rusko opustil a pracoval proti Napoleonovi v Rakousku (1809), v Turecku a v Anglii. Hlavní jeho činnost začala r. 1812 opět ve službách ruských; P. upravil tehdy poměr Švédska ke koalici a r. 1814 samu Anglii pohaněl k rozhodnějším krokům. Jako vyslanec ruský v Paříži účastnil se kongressu Vídeňského a rovněž prodělal kampaň Waterlooskou (v angl. táboře). S vyslanec-kého místa v Paříži byl odvolán r. 1832 (pro tamní demonstrace protiruské a polonofilské). V l. 1834—39 byl ruským vyslancem v Londýně. Srvc. Maggiolo, Corse, France et Russie. P. d. B. (1890).

Pozzuoli [-cuó-] nebo Puzzuoli (lat. *Puteoli*, frc. *Pouzzoles*, starofec. *Dikaiarcheia*), krajské město v italské provincii neapolské, 10 km na zjz. od Neapole, s níž jest spojeno parní tramway a železnice (poboční trat' Neapol-Torregaveta), na zátoce Pozzuolské v krásné poloze na úpatí horského výběžku, má 17.269 obyv., dobrý přístav, jehož lodní ruch činí 230 lodí se 17.034 t a který vyváží hlavně sopečnou zeminu pozzuolanskou, a jest obklopeno sopečnými pahorky polí Flegrejských (Astroni na sv., Campiglione na ssz. a j.). Kathedrála stojí na místě chrámu Augustova, z něhož zachovaly se korintšské sloupy, a má náhrobek skladatele Pergolesa a věv. z Montpensieru. Velice pozoruhodné jsou zbytky starověkých staveb, zvláště amfiteatru, určeného pro 30.000 diváků, chrám zv. *Serapeum*, jehož sloupy, vykopané r. 1750, ukazují stopy klesání a opětého zdvihání půdy, a hráze zv. most Caligulův. V okolí navštěvuje se hojně jezero Cannito nebo Avernské (v. t.) s proslulou jeskyní Sibyllinou, ležící 4 km na ssz. od města, a Monte Nuovo (131 m), jež povstalo teprve r. 1538 a zasyvalo část' jezera Lucrina. Na v. leží La Solfatarata, kráter napolo vyhaslé sopky, jež chrčila posléze r. 1198, na sv. pahorku Astroni (204 m) jest královský

lovčí zámek s oborou, u bývalého jezera Agnano pak pověstná psí sluj. **P.** bylo založeno r. 522 př. Kr. a silně opevněno, tak že Hannibal marně ho dobýval. Za stěhování národů zrušeno Goty, Vandaly a Langobardy, ve středověku Arabi a r. 1538 téměř úplně vyvráceno Turky. *Tšr.*

Požár, veliký, zhoubný oheň. **O ha š e n í p-u** viz Hasidlo a srv. Hasičství.

P. dolní viz Hornictví str. 604 a.

P. lesní neboli pohoř lesní může vzniknouti buď nahodile nebo ze zlomylnosti a může rozšířiti se velmi zhoubně a v rozměrech rozsáhlých, protože tu jen málokdy podaří se získati rychlou pomoc, ač podle znění lesního zákona každý občan jest povinen účastniti se hašení ohně v lese, jinak podléhá trestu. Záchranné výkony při lesním **p-u** musí hlavně směřovati k tomu, aby oheň dále šířiti se nemohl, odklizením všech hořlavin, vysekáním pruhů v porostu a odhazením z nich všeho dříví i kletí dřívě, než je plameny zachváti, při ohni pozemním usleháváním hustými haluzemi, pohazováním zeminou, a vznikne-li **p.** lesní v pasece, ohrožené dříví odnáší a odtahuje se na místa bezpečná; uvnitř stromu uhašen bývá oheň obyčejně ucpaním dřev, aby vzduch do vnitř vnikati nemohl. *črn.*

Požarevac (něm. *Passarowitz*), kraj. město v království Srbském, na úpatí Sopota, mezi ř. Moravou a Mlavou, má 11.134 ob. (1890). **P.** jest sídlem krajského soudu a úřadů politických, protopresbytera, má krásný kostel, konak (dům) králův, gymnasium, normální školy pro chlapce a dívky a veliké státní vězení. Asi 2 *km* odtud na jz. královský hřebčinec *Ljubičevo*, r. 1860 založený. V bitce r. 1689 poražení zde Turci od císařských. Dne 21. čce 1718 na blížším pahorku zv. *Sopota* brega ujednán důležitý mír mezi císařem něm. Karlem VI. a Benátčany s jedné a sultánem tureckým Ahmedem III. s druhé strany. Císař vypověděl jako spojenec Benátek Turecku válku r. 1716 a po skvělém válčení v l. 1716—18 (v čele císařských stál Eugen Savojský) dosáhl míru v *P-vci*, jímž získal Teměšský Banát, Malou Valachii až po Alutu, Bělehrad s částí Srbska až po Timok a Bosnu až po Unu; spolu vyhrazeny mu hojné výhody obchodní v Turecké říši. Benátčané zřekli se Moree, získali však v Albanii a Dalmacii. Mírem Požarevackým říše Habsburků nabyla svého nevětšího rozsahu. R. 1815 dobyl **P-vce** Miloš Obrenović po tuhém odporu Turkův. **P.** byl až do počátku XIX. stol. vsí, ale od těch časů zmohl se na důležitě obchodní tržiště.

P o ž a r e v a c k ý o k r u h leží na s. Srbska, jsa ohraničen na s. Dunajem, na v. okruhem krajinským, na j. čuprským a na z. srbskou Moravou, zaujímá 4157 *km*² a má 231.029 ob. (1900), t. j. 56 na 1 *km*². Na jv. okruhu pne se *massiv Stol* (Cto) do výše 1174 *m*, od něhož na jz. vybíhá *Crni Vrh* (880 *m*), kdežto na z. po jižní hranici okruhu táhne se pohoří *Beljanica*, které dosahuje v hoře *Lisac*

na v. výše 1321 *m*, odděluje úvodí Resavy a Mlavy, načež obrací se k sssz. jako rozvodí Moravy a Mlavy, zv. *Sopot*. Na sz. ze Stolu vybíhá horstvo *Chomolje*, vys. do 788 *m*, prostupující jednotlivými svými částmi území mezi Mlavou a Pekem. Konečně na s. jdou horská pásma, oddělující úvodí Peku a Porecké řeky, a to nejprve *Garvan* (955 *m*) a za ním *Starica*, která přechází v *Gole planiny*, probíhající souběžně s Dunajem. V ohledu vodopisném celý okruh náleží k úvodí *Dunaje*, s přítoků jeho hlavní jsou *Morava*, *Mlava* a *Pek*. Půda plodí všeliké obilí a zvláště kukuřici, která zaujímá 0,6 veškeré půdy orné. Chov dobytka jest v rozkvětu hlavně na žimých lučinách v údolí Moravy a Dunaje, i počítá se: 13.918 koní, 68.933 skotu, 123.876 vepřův a 435.000 ovcí a koz. V horách jsou ložiska uhlí a železa, *Pek* má zlatonosný písek a u *Kučajny* jest cinový důl. Obyvatelé jsou téměř vesměs Srbové, pouze něco málo jest Rumunův. Okruh má 184 obce (*opština*) a dělí se na 7 okrsků (*srez*). *Tšr.*

Požarskij Dmitrij Michajlovič (*1578, †ok 1641), kníže a rus. státník. Vystupoval do popředí již za Borisa Godunova a *Lžidimitrije*; r. 1611 na vyzvání *Mininovo* (v t.) postavil se v čelo národního hnutí ruského na osvobození Moskvy z jáma polského. Osobnosti svou ovšem mnoho neplatil a také jako vojevůdce vedl si velmi zdlouhavě a nerozhodně. Vůdčí jeho úloha přestala ostatně dobytím Moskvy (1612). Nově zvolený car *Michal* jmenoval jej bojarem. Za jeho vlády **P** nevyunikl již zvláště rozhodně; r. 1628—31 byl vojevůdou v *Novgorodě* a r. 1638 v *Rjazanské Perejaslavi*. Srv. *Zabělin*, *Minin i P.* (1883)

Požáry: 1) **P.** osada v Čechách, hejtm. Rakovník, okr. a ps. Křivoklát, fara *Městečko*; 5 d., 103 ob. č. (1890), popl. dvůr-2) **P** *Dolní*, osada t., hejtm. Král. Vinohrady, okr. Jilové, fara a ps. Týnice n. S., 6 d., 91 ob. č. (1890), popl. dvůr.

Požega: 1) **P.** královské svobodné a stoliční město v chorvatské stoličce t. jm., na pr. bř. *Orlavy*, přít. *Sávy*, na trati *Pleternica*. **P.** slavonských místních drah, má 4077 obyv. většinou Chorvatů, 3 chrámy katol. a 1 řeckových., ženský a františkánský klášter, pomník františkánského kvardiana *Luky Imbrišimoviče*, který r. 1689 osvobodil město od Turkův, a uprostřed města na pahorku trosky tvrze. **P.** jest sídlem stoličnických úřadů, soudního dvoru, biskupské kapitoly a má chorvatské vyšší gymnasium, hlavní školu, hospodářskou školu, sirotčinec, rozsáhlé pěstování vína a tabáku, výrobu suken, chov bource hedvábníkového a čilý obchod s dobytčím. Město stojí na místě římské osady *Romana Valeria*.

2) **P.** stoličce v Chorvatsku při *Sávě*, měří 4934 *km*² a má 202.836 obyv., t. j. 41 na 1 *km*². Kromě jižní nížiny při *Sávě* jest hornatá, zalesněná a dobře zavlažená, půdu má úrodnou, avšak málo vzdělanou. V úrodných údolích

pěstuje se hojně kukuřice a luštěniny, mnoho jest ovocných sadů, plodících zvláště slivky, z dobytka chovají se vepři. Z obyvatelů jest 167.776 Srbo-Chorvatů, 10.726 Němců, 9429 Maďarů, 659 Slováků, 109 Rusinů, 11 Rumunů a 13.246 jiné národnosti. Stolice má 2 města, P-gu a Brod, a 6 okresův. Tšr.

Požehnáni viz Benedikce. — P. nazývají se též odpolední služby boží, při kterých se odklívají litanie a konají přiměřené modlitby. — Boží p. znamená zdar, úrodu a pod

Požehnáni Boží, ves mor., viz Zastávka.

Požerák viz Jícen.

Požír, bot., viz Sium.

Požítkový list (*Genuszschein, action de jouissance*) vydávají akciové společnosti, které svůj akciový kapitál umorují, výměnou za slosovanou akcii; majetník p-vého 1-u má právo na superdividendu a požívá také ostatních práv akcionáře, zejména aktivního a passivního práva volebního. Takové praemiové listy vyskytují se zejména u akcií drah rakouských a ruských, též řístev německých atp. U nás dostávají dráhy koncessi na dobu 80 až 90 let, po jejichž uplynutí přecházejí zdarma ve vlastnictví státu; proto je nutno umoriti celý základní kapitál podniku, tedy i obligace i akcie, do té doby, než koncessie vyprší. Amortisace děje se slosováním, načež za taženou akcii vyplátí se její jmenovitá hodnota a zároveň vydá p. l., kterému neprislúší právo na dividendu 5 %, nýbrž až na superdividendu, vyplácí-li se nějaká, a to potud, dokud všechny akcie nejsou vylosovány a splaceny. Umořovací plán musí býti vládou schválen a roční amortisační kvota musí býti dostatečně veliká, aby stačila s přírůstkem uspořené 5 % dividendy, která na vylosované akcie by připadla, k umoření celého akciového kapitálu za doby koncessní. Naše dráhy v Rakousku buď umorují akciový kapitál zároveň s prioritami nebo dříve priority a pak akcie. Někdy může se státi, že akciové společnosti prodlouží se doba koncessní, tak že před vypršením koncessie nastane úplné umoření akciového kapitálu; v takovém případě držitelé p-vých 1-ů obdrží i dividendu i superdividendu, poněvadž není již potřebí výnosu podniku ke splacení akciového kapitálu. Mimo to mají držitelé p-vých 1-ů takového podniku vyhlídku na doplatek od státu, do jehož majetku přejde podnik sice zdarma, ale toliko v těch rozměrech, jak původně byl koncessován. Musí tedy stát po převzetí passiv ještě nahraditi: 1. cenu vozů a parostrojů, kterých jest přes předepsané množství; 2. cenu zásob součástí a surovin; 3. rezervní fondy, jež společnost nashromáždila z vlastních výtežků; 4. vykázaná aktiva; 5. cenu budov a zařízení, jež dráha pořídila z vlastních peněz a o nichž stát výslovně uzná, že ke dráze nenáleží. Pčka.

Požtšice, ves v Čechách, viz Božtšice 2).

P. P. (též P. p. i p. p), zkratka pro *professor publicus*, veřejný professor; za jménem

papežovým *Pastor pastorum*, pastýř pastýřů; *per procuram*, v plné moci; *prossimo passato* (ital.), minulý měsíc; *Poste payée* (fr.), »poštovně zaplacenou«, označení telegrammů, jež došedše stanice telegrafní, dopravují se dále jako dopisy (prostě, doporučené neb expressní) nebo zůstávají uloženy (poste restante).

p. p. c. na navštívkách *pour prendre congé* (fr.), na rozloučenou.

P. P. O., *professor publicus ordinarius*, veřejný řádný professor.

P. R., lat. zkratka pro *Populus Romanus*.

pr., při označení data zkratka za lat. *praeteriti*, minulého (roku, měsíce).

P. R. A., zkratka anglická pro *President of the Royal Academy*, předseda královské akademie umění v Londýně.

Pra:1) P., řeka v ruské gub. rjažanské, levý přítok Oky, pramení v jezeře Sarybě v na sev. gubernie uprostřed hlubokých lesů, teče k jv. několika jezery, přijímá v levo ř. Polja, obrací se k jiv., pak k v., je dlouhá 235 km, splavná, břehy její jsou nízké a močálavité, voda barvy červenavé. Tšr.

2) P., ř. v Guinei, viz Prah.

Práce ve fysice jest definována součinem síly (*f*) a dráhy (*s*), po které síla přemáhá odpor; jednotkou její jest jeden erg, t. j. p., kterou vykoná síla jedné dyny, působící po dráze 1 cm. Million ergů nazývá se megaerg — 10 millionův ergů sluje jeden joule. Zvedáme-li hmotu (*m*) na povrchu země, překonáváme tíži, váhu tělesa — *mg*, kde *g* značí urychlení tíže. Těleso nabývající polohy od povrchu země vzdálenější, nabývá tím mohutnosti vykonati p-ci. Těleso při zdvžení spotřebuje, konsumuje určité množství p., kterou může pak produkovati. Konsumovaná p., jejíž velikost jest

$$mg \cdot l,$$

kde *l* značí výšku, do které bylo těleso zdvženo, měří zároveň potenciálnou energii hmoty *m*. (Viz Energie.) Padá-li těleso volně, probíhající dráhu *l*, jest podle zákonův o volném pádu

$$l = \frac{1}{2} g t^2; v = g t,$$

při čemž *t* značí dobu pádu, *v* pak rychlost, kterou těleso dopadá. Vyloučením doby *t* z obou rovnic vychází

$$l = \frac{1}{2} \frac{v^2}{g}$$

a dosazením do hořejšího výrazu pro p-ci konsumovanou

$$mgl = \frac{1}{2} m v^2.$$

Výraz na pravé straně udává velikost p. ve formě jiné, již nazýváme živou silou, nebo též energií pohybu.

Dopadne-li nepružná hmota *m*, pohybující se rychlostí *v*, na pevný podklad, tak že veškerý její viditelný pohyb se zruší, živa její síla, daná polovičním součinem z hmoty *m* a čtverce rychlosti *v*, přejde v jinou formu energie. Zákon o zachování energie, který v tomto a podobných případech platí, jest

všeobecným zákonem o zachování **p.**, který obvyčejně vztahujeme na energii mechanickou.

Často však užívá se názvu **p.** též pro **p**-ci elektrickou, magnetickou, tepelnou a pod. V absolutní soustavě jednotek (cm, g, sec) matematický výraz pro **p**-ci jest ovšem stále týž, v praxi užívá se na př. pro elektrickou **p**-ci jednotky »joule«. Empirickou jednotku tepelnou (kalorii) nutno přepočítavati na jednotky mechanické podle vzorce

$$1 \text{kalorie} = 4,2 \text{joule}.$$

Vedle pojmu **p.** velmi důležitou veličinou jest *intenzita pracovní neboli efekt pracovní*. Intenzita pracovní definuje se **p**-ci (*L*) za jednu sec, tedy poměrem

$$\frac{L}{t}.$$

Jednotkou intenzity pracovní jest erg za sec ($\frac{\text{erg}}{\text{sec}}$), nebo $\frac{\text{megaerg}}{\text{sec}}$ a $\frac{\text{joule}}{\text{sec}}$. Poslední jednotka nazývá se watt; při elektrickém proudu dána jest součinem počtu volt a ampère (voltampère). Zpětně vyjadřuje se **p.** součinem intenzity pracovní a času, značí tedy »wattsekunda« **p**-ci jednoho joule, kilowatt hodina **p**-ci 3,6 milionu joule atd. Název **p.** pro součin síly a dráhy ve směru síly zavedl r. 1826 P o n c e l e t. Starší jednotkou síly byla váha jednoho kilogrammu. Odtud definována jednotka **p.** **p**-ci spotřebovanou ke zdvžení jednoho kilogrammu do výše jednoho metru. **P.** tato nazvána kilogrammetrem. Definice tato opuštěna zavedením přesné jednotky pro sílu. V dřívější definici váhy kilogrammu vězela neurčitost urychlení tíže. Pro zeměp. šířku 45° jest toto urychlení

$980,6 \frac{\text{cm}}{\text{sec}^2}$ ve výšce hladiny mořské. Odtud **p.** jednoho kilogrammetru

$$1000.980,6.100 = 98,060.000 \text{ergů}$$

čili 98,06 megaergů = 9,806 joule.

Z této starší jednotky **p** definována též praktická jednotka intenzity pracovní, nazvaná »koňskou silou« a označovaná HP (*horse power*). 1 HP definována **p**-ci 75 kgmetru za sec. Jest tedy

$$1 \text{HP} = \frac{75 \text{kgm}}{\text{sec}} = 75.9,806 \frac{\text{joule}}{\text{sec}} = 735 \text{watt}.$$

(Ostatně srv. literaturu pod heslem *Mechanika*.) *mvk.*

P. ve smyslu n á r o d o h o s p o d á ř s k é m jest všechna činnost, směřující k vytváření hodnot, k ukájení potřeb lidských. V zásadě jest sice úplně lhostejno, zdali bezprostřední tuto činnost provádí člověk, či zvíře, či stroj. Přece však, mluvíme-li o **p**-ci, mluvíme o **p**-ci lidské, o **p**-ci zvířete a **p**-ci stroje, ačkoliv všemhu tuto **p**-ci možno odvoditi z **p.** člověka. Vždyť k tomu, aby zvíře k vykonávání určité **p.** bylo způsobilé, bylo nutno dříve je ochočiti, vyučiti je v činnosti té, a obvyčejně jest stále nutno je řídit; k tomu, aby stroj uveden byl v pohyb, bylo třeba stroj vynajít, zhotoviti jej a stále třeba jest jej vésti

a upravovati. Ve všem tudíž patrna jest **p.** člověka.

Není však každá činnost člověka již **p**-ci ve smyslu národohospodářském, nýbrž pouze ta, která skutečně směřuje k vytvoření hodnoty. Když na př. posel vykoná namáhavou cestu, aby vyřídil svoje poselství, jest činnost jeho **p**-ci. Když však touž cestu třeba s námahou ještě větší vykoná nějaký turista pro svoji zábavu, nemůžeme přece činnosti jeho přiznati jméno **p.** Zdali jako výsledek činnosti člověka vyskytne se žádaná hodnota skutečně, jest pro pojem **p.** zcela jednostejno: rozhodným jest úmysl, kterým, a cíl, za kterým nesla se ona činnost. Dejme tomu, že posel, o kterém právě mluvíme, nezastihne osobu, kterou hledal a které musí vzvak vyříditi osobně; posel konal tedy cestu onu zcela nadarmo, musí ji po případě opakovati, má-li býti uskutečněn úmysl, kterým byl vedenicméně nemůžeme přece o činnosti této osoby, třeba úplně marné, říci, že není **p**-ci.

S toho stanoviska není pro nás již sporu před časem tak akutního, které **p.** možno pokládati za produktivní a které nikoliv. Jak známo, měli fysiokraté za to, že jedině **p.** zemědělská jest produktivní, ostatní pak neproduktivní; oekonomisté pokládali za **p**-ci produktivní jedině **p**-ci rukodílnou. Dnes však není nám možno odloučiti pojmy **p.** a produktivnost. Každá **p** jest produktivní. Není-li ta která činnost produktivní, není **p**-ci.

Pro pojem **p.** nepadá také nijak na váhu oblíbené rozlišování činnosti svalů tělesných (**p.** tělesná) a činnosti mozkové (**p.** duševní).

Pojem **p.** jest jedním z nejdůležitějších pojmů v teorii národohospodářské. **P.** jest jedním z činitelů výrobních a význam její jako činitele výrobního stále stoupá. Na nižších stupních vývoje hosp. nejdůležitějším činitelem výrobním jest příroda, která poskytuje člověku vše, čeho potřebuje. Později však člověk musí věnovati přírodě a vzdělání čím dále tím větší námahu; zprvu tak čini bezprostředně přiložením ruky, **p**-ci v nejvlastnějším slova smysle, později mimo to investováním kapitálu, výsledku **p.** dříve již vykonané, čili, jak zní známé rčení, »nahromaděnou **p**-ci«. Stoupající význam **p.** dochází nejmarkantnějšího výrazu ve stoupání významu, který moderní společnost přikládá nositeli síly pracovní, dělnictvu. Význam ten, stoupající v přímém poměru se vzrůstem třídního sebevědomí dělnictva, jeho organizace a jeho vzdělání na venek jeví se v zákonodárství na ochranu a podporu **p.** V tom směru viz Dělnická otázka, Dělnické zákony ochranné, Dělnické pojišťování, Mzda.

P. jest však velice důležitým bodem i v teorii hodnotní. Již Adam Smith a jeho škola prohlásili **p**-ci za základ hodnoty a měřili hodnotu každé věci množstvím **p.** na výrobu její vynaložené. Karel Marx, pracovav důsledně tuto teorii, za měřítko hodnoty prohlašuje množství **p.** společensky nutné na výrobu té které věci vynaložené. **P**-ci

společensky nutnou pak vyzrozumívá ono množství **p.**, jež třeba jest vynaložiti na výrobu určité věci při průměrné pilnosti výrobce, průměrném vzdělání jeho a za použití techniky výroby v té které době po všechně platně. (Blíží viz Hodnota.)

S teorií, že **p.** jest základem hodnoty, dá se uvésti v těsný soulad požadavek práva na **p**-ci. Aby kdokoliv byl oprávněn žádati prostředky k výživě ve výši společensky nutné, musí míti po ruce prostředky směnné téže hodnoty, jež by mohl dáti v náhradu, tedy stejné množství vynaložené společensky nutné **p.**, jaké obsahují prostředky k výživě, jichž se domáhá. Aby však měl příležitost tolik hodnoty vyměňovati, musí býti oprávněn, žádati vždycky na určitých organisacích společenských, aby mu poskytl možnost vynakládati sílu pracovní, aby mu daly **p**-ci. Právo na **p**-ci bylo na chvíli zavedeno aspoň na papíře za Ludvíka Blanca ve Francii r. 1848, ale bylo záhy opět zrušeno; neboť poznalo se, že právo na **p**-ci nemůže býti zabezpečeno za aeru hospodářství soukromo-kapitalistického, nýbrž že by mohlo býti provedeno pouze v organisaci založené na podkladech kolektivistických. Nedostatečnou náhradou za přízná práva na **p**-ci jest posílení dělnictva pro případ nezaviněné nezaměstnanosti.

Literatura. O **p**-ci jednájí všechny systémy nár. hospodářství. Viz ostatně literaturu u článků v textu citovaných. *LWr.*

P. logická stanoví se v mathematice počtem logických závěrků, vedoucích od daných praemiss k hledanému výsledku. Jsou-li praemissy tyto samozřejmé zásady, jest logická **p.** absolutní, jinak jen relativní. Samozřejmě pak zásady jsou tu dvě a to 1. určitá veličina rovná se sama sobě (*a-a*) a 2. určitá veličina rovná se souboru všech svých částí ($7-1+2+4$). Logická **p.** relativní jest tím menší, čím obsažnějších praemiss se při řešení daného úkolu užívá, kdežto logická **p.** absolutní jest při témže úkolu těž, volíme-li při řešení metody různé. Abychom na př. dokázali kommutativnost při násobení čísel řady přirozené ($ab = ba$), musíme spojití 7 závěrků v celek, vycházejíce od samozřejmých zásad; logická **p.** absol. vyjadřuje se tu číslem 7. Abychom pak dokázali, že součin součtu 4 čtvrců se součtem 4 čtvrců představuje opět součet 4 čtvrců, musíme spojití 2 závěrků v celek, majíce za praemissu násobení determinantů, logická **p.** relativní vyjadřuje se tu tedy číslem 2. Zdokonalování method mathematických směřuje k tomu, aby se minimum logické **p.** dosáhlo maxima výsledku. Srv. prof. Fr. Studničky: O duchu mathematickém a některých jeho zjevch («Čas. pro přestov. math. a fys.», r. II., 1873), kdež pojem tento poprvé vytyčen. *FStd.*

Práce. topogr. morav., viz Pratec.

Pracejovice i Pracovice, ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Strakonice; 25 d., 183 ob. č. (1890); slabá naleziště hnědého uhlí.

Prací stroje viz Prádlo.

Prackov, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Turnov, fara Loučky; 23 d., 129 obyv. č. (1890).

Prackovice (*Praskowitz*), far. ves v Čechách na lev. bř. Labe a želez. trati Lovosice-Ústí, hejtm. Litoměřice, okr. Lovosice; 92 d., 5 ob. č., 414 n. (1890), kostel sv. Matěje (ve XIV. stol. far.), 2ř. šk., pš., popl. dvůr, mlýn a ovocnářství.

Pracov, chybně *Vracov* (*Wratauw*), ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Kaplice, fara Malá Omlenice; 11 d., 64 ob. n. (1890).

Pracovnice viz Pracejovice.

Pracovní knížka jest úřední listina, vyhotovená obecním úřadem obce pobytu, kterou každý dělník pomocný musí se vykázati, má-li býti přijat do práce (§ 79 živn. řádu). **P. k.** pomocnému dělníku vydána býti musí; mladým dělníkům, t. j. dělníkům, kteří nedosáhli 16. roku, smí býti vydána jenom se svolením otce nebo poručníka, jež může býti nahrazeno prohlášením obce pobytu (§ 80 ž. ř.). Námezdní smlouva může sice býti ujednána i s dělníkem, který nemá **p. k**-ky; ale k nastoupení pracovního poměru jest nezbytně třeba odevzdání **p. k**-ky zaměstnavateli. Nechá-li zaměstnavatel u sebe pracovati dělníka, jenž mu neodevzdal **p. k**-ky, dopouští se přestupku řádu živnostenského a mimo to běře na sebe povinnost k náhradě škody, kterou dělník způsobil »nebezpečnou povahou svojí« (§ 1314 všeob. zák. obč.). Dokud dělník neodevzdá zaměstnavateli **p. k**-ky, nenastupuje práci, i možno míti za to, že odpírání práci nastoupiti. Když toto odpírání trvá delší dobu, může zaměstnavatel smlouvu námezdní bez předcházející výpovědi zrušiti (§ 82 f. z. ř.). Pokud poměr pracovní trvá, musí zaměstnavatel **p. k**-ku uschovávat i na úřední žádost předložiti (§ 80 c. ž. ř.). Stane-li se **p. k.** u zaměstnavatele nepotřebnou, ztratí anebo zničí-li se u něho, dělník může žádati u obecního úřadu pobytu svého, aby mu byla vydána nová **p. k.** na útraty zaměstnavatelovy (§ 80 f. g. ž. ř.). Při rozvázání pracovního poměru musí zaměstnavatel vyplniti inkoustem rubriky **p. k**-ky, podepsati je a opatřiti potvrzení představeného společenstva, resp. kde společenstva není, místního úřadu policejního. Do **p. k**-ky mohou býti pojaty pouze zápisy dělníkovy při z n i v ě (§ 80 d. g. ž. ř.), neboť »účelem **p. k**-ky jest ulehčiti vyhledávání práce, nikoli však podávati vysvědčení mravů; **p. k.** nesmí osobu práci hledající, ať již má jakoukoliv minulost nebo jakékoli vady, nijak omeziti v její snaze jíti za povoláním«. Podobně jsou nepřipustna všeliká tajná znamení ať již uvnitř **p. k**-ky nebo na deskách (§ 80 g. ž. ř.). Rádně vyplněnou **p. k**-ku musí zaměstnavatel dělníkovi vrátiti (§ 80 c. ž. ř.); nesmí ji ani zadržeti ani uložiti u živnostenského úřadu neb obecního úřadu nebo společenstva. Na vrácení staré **p. k**-ky, na rádné vyplnění její, na vydání nové **p. k**-ky na útraty zaměstnavatelovy, na náhradu těchto útrat dělníkem

samotný vynaložených, dělník může žalovati po dobu 30 let. Naproti tomu na náhradu škody způsobené nesprávným vyplněním **p. k-ky**, jakož i nevydáním její při zrušení poměru pracovního nutno žalovati ve 4 nedělich ode dne vzniku této škody. Přelstili dělník při ujednání pracovní smlouvy zaměstnavatele **p. k-kou** falešnou nebo falšovanou, zaměstnavatel jest oprávněn přerušiti pracovní poměr bez předcházející výpovědi (§ 82 lit. a) ž. ř.). Všechny rozepě o vydání a obsah **p. k-ky** v obvodech, pro které zřízeny jsou soudy živnostenské, náležejí před tyto soudy (§ 4 zák. o soudech živnost.). **P. k.** jest ustanovením policejním, které do naší doby naprosto se nehodí, uvádějí dělníka, tedy stranu smluvní, při smlouvě námezdní a trvání poměru námezdního bez toho již značně závislou na straně druhé, v závislost ještě větší a vydávající dělníka v šanc všemožnému chikanování. Odstranění **p. k-ky** jest ostatně již jenom otázkou času. Literatura: Blíží podrobnosti obsahuje Meissner a Winter, Rukověť živnostenských soudce. *LWr.*

Pracovny viz Donucovací pracovny.

Práč: 1) **P.**, osada v Čechách, viz Práče.

2) **P.**, ves na Moravě, viz Pračice.

Pracata, též dle něm. šilink, slul ve středověkém válečnictví českém krutý trest tělesný, zavedený i ve vojících jiných za provinění vojenská, a je totožný s běháním ulicí, jak to bylo zvané později. Místo »mrskatí« říkali i »práti«, odtud název »praček«. Němci měli trest podobný, ale mnohem krutější a krvavější, t. zv. právo »dlouhého kopí«. Vojíní stejně postavení v ulici bodali provinilce kopími, až ubodali. *FM.*

Prače, obec. Práč, osada v Čechách, hejtm. a okr. Král. Vinohrady, fara a pš. Hostivař; 9 d., 180 obyv. č. (1890), parostr. pivovar a mlýn. Alod. statek (127 ha) se zámečkem a dvorem drží Jos. Kašpar. Stávala zde tvrz. Statek pračský držel v XVII. a XVIII. stol. klášter dominikánský u sv. Magdaleny na Menším městě Pražském až do svého zrušení (1784), načež koupil jej Josef Meissner a od r. 1867 žije zde rodina Kašparova.

Pračice, chybně Práč (Pratsch), ves na Moravě, hejtm. a okr. Znojmo, fara Prostomeřice, pš. Lechovice; 81 d., 432 obyv. n. (1890), 1tř. šk.

Pračka viz Prádlo.

Pračov: 1) **P.**, kdysi Svídnice, Sv. Jakub pod Svídnicí, far. ves v Čechách, hejtm. Chrudim, okr. Nasevřky, pš. Slatinany; 8 d., 76 ob. č. (1900), chrám sv. Jakuba, šk. ve Svídnicí. — **P.** je preahistorické hradiště, na němž nalezeny bronzové památky a stěpiny popelnice, které uloženy jsou jednak v museu pražském, jednak pardubickém a v zámku žlebském. R. 1350 uvádí se kostel ve Svídnicí jako farní a příslušel k panství strádovskému a nasevřckému. Jaroš Lacembok z Chlumu r. 1370 postavil vedle kostela klášter a uvedl v něj minority z kláštera podlažického. Prvotní název osady byl Klášterec nad Svídnicí. Teprve v zápisech

pozdějších, po zpusťování kláštera husitskými Chrudimany 9. ún. 1421, objevuje se pojmenování **P. R.** 1615 při rozdělování panství nasevřckého a žumbereckého případy **P.** a Seč Karlu Zárubovi z Hustiřan. R. 1628 koupil Seč s **P-em** František de Couriers a připojil je opět k panství nasevřckému. R. 1773 kostel byl přestavěn a r. 1898 opatřen stíhlou gotickou věží. Srv. »Památky archaeol. a mistop.«, XIV., 45; Adámek, Chrudimsko. *Ot. Svoboda.* 2) **P.** (Patzén, Patzen), viska t., hejtm., okr. a pš. Krumlov, fara Přídolí; 5 d., 30 ob. n. (1890).

Prade Heinrich, něm. — nacionální politik rak. (*1853 v Liberci) Věnoval se stavu kupceckému, stal se pak úředníkem železničním a později assekuračním v Liberci. Od r. 1885 jest poslancem na říšské radě i na sněmě českém za město Liberec. R. 1901 byl krátký čas místopředsedou říšské sněmovny. **P.** jest z nejrozhodnějších, nesmířitelých odpůrců národa českého požadujících neústupně úplnou nadvládu německého kmene v říši i v zemi. *-rb.*

Praděd (Altvater), nejvyšší vrch na Moravě, viz Morava, str. 608 b).

Prádelnictví viz Předení.

Prádeno, předeneno, jest pojmenování jisté délky nití upředěných z rozličných vláken rostlinných neb i živočišných. **P-na** bývají rozdělena na několik pásem nití zvanou pásemnice, též pásmice, která mimo to má též za účel, aby nití **p-na** při svinování do klubka aneb u tkalců při soukání na cívky se nespletly (v. Pásmo 2). Počet pásem jednoho **p-na**, jakož i počet nití 1 pásma řídí se způsobem motání. Jež v různých zemích a při rozličných předevech provádí se též různě. Tak na př. u bavlny **p.** má 7 pásem po 80 nitech a obvod **p-na** jest 137 cm (1,5 yardu); u lněné příze **p.** má 10—12 pásem po 120 nitech a obvod **p-na** jest 2,5—3 yardy; u vlny česané **p.** má 10 pásem po 73 nitech a obvod **p-na** jest 1,37 m atd. Při předevech pro zboží stávkové (punčochy, trika a j.) délka, jakož i obvod **p-na** bývají zase jiné a nestejně, poněvadž předevo takové prodává se v **p-nech** na váhu (angl. libra nebo kg) *Ppp.*

Prades [prád], hl. město arrondissementu (1826,91 km², 43.733 obyv., 6 kantonův a 102 obce) a kantonu **P.** ve franc. depart. Pyrénées-Orientales, 40 km na zjz. od Perpignan, na pr. bř. ř. Têt, přít Středozemního moře, na sev. úpatí hory Canigou v půvabném údolí, koncový bod trati Perpignan — **P.** franc. Jižní dráhy, má 3666 ob. (1896), románský chrám ze XIII. stol. s bohatě vyřezávaným hlavním oltářem, přeneseným sem z býv. kláštera S a i n t - M i c h e l - d e - C u x a, jehož zříceniny s krásnou křížovou cestou leží 3 km na j. od města, moderní kašnu, soud I. stol., nižší seminář, hospodářskou komoru, nemocnici, lázně, železárnu, továrny na sukna, zboží bavlněné a tkané, jircháru a rozsáhlý chov bource hedvábníkového. *Tšr.*

Pradier [pradjé] J a m e s, sochař franc. (*1792 v Genevě — †1852 v Paříži). Vzdělal

se v atelieru Lemotově a u Gérarda a dosáhl r. 1813 ceny římské za obraz *Odyseus a Neoptolemos odnímají Filoktéovi zbroj Hérakleovu*. V Římě pohroužil se v antiku a v duchu jejím tvořil po návratu díla tvarově a látkově sic elegantní, ale nehluboká, neduševní a neoriginální. Přední jsou: *Kentaur a Bakchantka* (1819, mus. rouenské); *Syn Niobin, Psyché, Venus, Sapfo a Atalanté* (vesměs v Louvru); *Náhrobek věv. z Berry* (u sv. Ludvíka ve Versailles); *relief* na vítězném oblouku du Carrousel; čtvero soch *Famy* na Arc de Triomphe de l'Étoile; socha *Průmyslu* na burse; *J. J. Rousseauova* v Genevě; *Tré grácií, Fryné, Jitro, Flora, Prometheus a Feidias* v Tuileriích, *čtyři apoštolové* v chrámě sv. Magdaleny a dvanáct nadlidských *Vítězství* na hrobě Napoleona I. v hôtelu des Invalides. Srv. Etex, James P. (Pař., 1859).

Pradier-Fodéré Paul Louis Ernest, právník a publicista franc. (*1827 ve Štrasburce). Studoval ve Štrasburce práva, usadil se pak v Paříži jakožto advokát a byl r. 1857 jmenován profesorem veřej. práva na arménské koleji mooratské, pak na koleji arménské v Paříži. R. 1874 vláda peruanská povolala jej, aby zorganizoval vyučování věd politických a administrativních na universitě v Limě. Sám pak přednášel po francouzsku státní vědy. Navrátil se stal se radou appellačního soudu v Lyoně. Napsal: *Précis de droit administratif* (Pař., 1853 — 58, 7 vyd. 1876); *Traité de droit commercial* (t., 1854—62); *Cours de droit politique et d'économie sociale* (t., 1859); *Éléments de droit public et d'économie politique* (t., 1864); *Principes généraux de droit, de politique et de législation* (t., 1864); *La question del, Alabama et le droit des gens* (t., 1872); *Commentaire sur le code de justice militaire* (s Le Faurem, t., 1873); *Cours de droit diplomatique* (t., 1881, 2 sv.); *Traité de droit international public européen et américain* (1885 až 1894, 6 sv.). Mimo to přeložil Grotia De jure belli et pacis (t., 1865—66, 3 sv.) a psal četné články do odborných listů právnických.

Pradilla [-dilja] Francisco, malíř španělský (*24. čce 1847 ve Villanuevě de Gallego [Saragossa]), žák akademie madridské, dále vzdělaný v Římě Roku 1896 jmenován za ředitele španělské akademie v Římě ředitelem madridského musea. Od něho dlužno uvést: *Johanna Šilené* (v mus. madr.); *Vzdání se Granady* r. 1492 (skvělo se na svět. výst. v Paříži r. 1889); *Krajina římská* (1885); *Pradlena u potoka* a mn. j. Maluje výtečné dějepisné genry živě zbarvené a plochy dekorativní. Vyznamenán fr. řádem čestné legie a 4 medailemi zlatými. FM.

Pradlisko, ves na Moravě, hejtm. a okr. Uher. Brod, fara Pozlovice, pš. Luhačovice; 28 d., 133 ob. č. (1890)

Prádlo je zařízení na čištění hmot rudy, kamene, pisku atd., nejčastěji však značí části oděvu a výrobky tkalcovské, jež z příčin zdravotních a estetických občasné čistí se práním, jako na př. košile, kapesníky, stolní a lůžkové přikrývky, sukně atd.

P. šije se z tkanin, buď výhradně lněných (plátno, širtink, chiffon atd.), neb lněných a bavlněných (poloplátna) nebo v nejnovější době velmi často z látek úplně bavlněných (zboží trikotové, mako, t. zv. plátno vídeňské, domácí, rodinné atd.). Pro potřebu jen denní užívá se p-la papírového (viz Papír).

P. a čištění p-la, zvané prostě praním, je důležitým příznakem kulturních národů. Při nejjednodušším způsobě praní p-la užívá se jen čisté vody, při čemž p. se mne, drhne, o sebe tře, kartáčuje neb i tluče, aby nečistoty se uvolnily a snáze odplavily. Chemické přídavky, jež nečistoty rozpouštějí, jako soda, potaš, mýdla, zkracují značně dobu praní. Mechanická práce usnadňuje se a urychluje pracími stroji, zvláště tam, kde je třeba v krátké době vyčistiti mnoho p-la, jako v nemocnicích, hótélích atd. Při ručním praní p. po namočení, po případě i po delším máčení jednou nebo dvakrát v neckách se odepirá v mydlinách, pak se máchá, vyváří, znova se vypírá a máchá a na konec se modří. K usnadnění práce mechanické užívá se nyní obyčejně t. zv. pračky ruční, vlastně prací desky, skládající se z dřevěného rámu, do něhož je zasazen vlnitý plech zinkový.

Doba páry přinesla i zde změnu zavedením praní pamiho a pracích strojů, konstrukce nejrozmanitější. První stroje takové zavedeny byly v l. 70tých XIX. stol. v Americe a v Anglii a nabyly strojní prádelny zejména v Americe rozšíření takového, že se zařizují i ve městech o 7—10.000 obyvatelích. Zájmem prádelnictví slouží tam tři veliké týdnenníky, a mnohé prádelny zařízení jsou jako závody akciové s velikým kapitálem. Také u nás odpor proti strojnímu praní začíná mizeti a stroje prací zavádějí se dnes také do domácností.

Stroje ty pracují rychleji a laciněji, než je to možno při práci ruční. Upotřebení strojů těch doporučuje se obzvláště více pro hótely, nemocnice a pod. ústavy z ohledu zdravotních. Špinavé p. nejdříve se třídí podle barvy ve strakaté a bílé, pak podle jemnosti látky v jemné, polojemné a hrubé a podle stupně špinavosti v málo a zcela špinavé. Roztříděním hledí se dosíci jednotné doby čištění při každém druhu p-la. P. pak se namáčí do slabého roztoku sodového a mýdlového teploty 17—20°C do náduvníků dřevěných nebo kamenných, naplněných do 2/3 výšky. P. přichází pak do pracího stroje, kde vlažnou vodou se oplachuje, aby lough a hrubší špina se odplavily. Po opláchnutí pustí se do stroje čerstvý lough a p. se vyváří as 1/4 — 1/2 hodiny parou. Při tom buben pracího stroje stále se otáčí, s počátku bez přivádění páry, p. se tedy jen propírá, později se přivádí víc a více páry, až na konec celý obsah pracího stroje přejde do varu. Po zastavení přítoku páry a opětém propírání vypouští se lough a p. ve stroji se proplachuje horkou vodou, od níž zvolna přechází se k vodě studené. P. vyprané modří se ve stroji oplachovacím, pak v odstředivkách as v 10 minutách se od-

vodňuje a v sušících komorách suší. Sušení trvá as hodinu, provádí se však jen u p-la, které se mandluje na mandlech obyčejných.

Č. 3282. Řez pracím strojem Stutte-Blumenthalovým.

Na mandly parní jde p. hned po odstředění. P., jež se má žehliti, škrobí se před tím na zvláštních strojích. Postup zde vylíčený mění se zařízením prádelny.

O výkonnosti strojních prádelen podává nejlepší svědectví »Journal des blanchisseurs et buandiers de France«. Za 11 měsíců strojní prádelna v Nanterre vyprala 579.124 kg p-la nákladem 22.196 fr. 78 c., tedy 100 kg jen za 3 fr. 83 c.

Světové jméno mají prací stroje amer. firem »Troy Laundry Machinery Co. Lim., Troy (N. Y.)« a »Wilson Laundry Machinery Co., Columbia (Ph.)«.

Prací stroje jsou buď ruční nebo strojní. Nejstarší jsou kladivové stroje čili kladivové valchy. P. klade se do nádob a tluče se 2—4 palicemi. Pro jemné p. stroje ty se nehodí a užívá se jich dosud jen na praní p-la hrubého, hlavně vojenského. Větší výkonnost mají prací stroje bubnové, v nichž p. také více se šetří. Nejznámější z evropských konstrukcí pracích strojů provedli Van ter Welp, Martin, Thomaschefskey, Schimmel, Stutte a Blumenthal a Poensgen. Při konstrukci Stutte-Blumenthalově je do zevního bubnu vložen buben druhý z řačkových trubek měděných (vyobr. č. 3282.). Louh se zvedá trubkami a protéká mezerami dolů na p., jež následkem tvaru vnitřního bubnu překlopuje se při každé polovině obrátky. Vždy po 5.—6. obrátce buben vnitřní samočinně se zastaví a točí se zase 5—6krát na druhou stranu. U stroje Poensgenova (vyobr. č. 3283.) do bubnu vnějšího vložen je dírkovaný buben trojboký v rozích opatřený žlábký a, jež louh vysoko zvedají a na p. vylévají. Vnější stroj Poensgenových (vyobr. č. 3284.) upraven je tak jako u jiných strojů pracích.

Aby p. se nezcuchalo, i tento stroj vždy po několika obrátkách mění samočinně směr točení.

Při ručních strojích pracích, jichž užívá se v domácnosti a v menších prádelnách, buben točí se ruční klikou (vyobr. č. 3285.). Stroje ty provádějí se většinou ze dřeva a jsou konstrukce jednodušší.

Vyvářeče p-la bývají nádoby dřevěné nebo železné s dvojitým dnem a vytápějí se parou, jež vstupuje do prostoru mezi plné dno spodní a dírkované dno vnitřní, nad nímž p. je narovnáno. Tím ohřívá se louh a žene se stoupacími rourami buď postranními neb i vnitřními nad p., kterým protéká a skrze dírkované dno do prostoru ohřívacího se vrací.

Oplachovačky p-la v moderních prádelnách také se vynechávají, poněvadž oplachování a modření provést lze i v pracím stroji. Odstředěním p-la usnadňuje se práce sušárny. Při praní ručním přebytečná voda odstraňuje se vyždímáním p-la a zavedeny byly v posledních letech velmi dobré stroje ždímací skládající se ze dvou k sobě přitlačovaných válců gummových, jež se otáčejí klikou. V prádelnách užívá se nyní výhradně odstředivek (viz Centrifuga) se spodním pohonem řemenovým, odstředivek parních a elektrických nebo také odstředivek ručních.

Sušení p-la na vzduchu závisí příliš na počasí a nahrazuje se proto sušením umělým. Sušárny na p. vytápějí se buď ohněm neb obyčejně výfukovou parou procházející žebro-

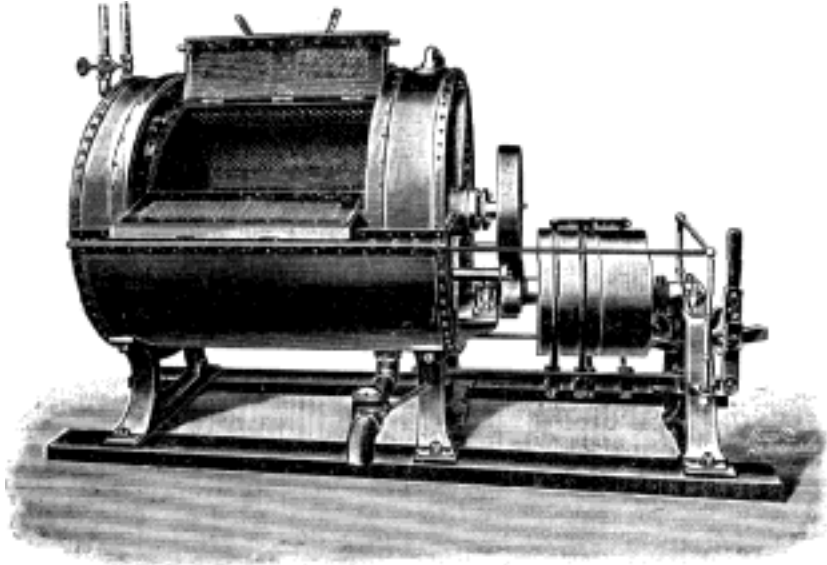

Č. 3283. Řez pracím strojem Poensgenovým.

vými rourami. P. rozvěšuje se do sušící komory na hůlky, zasazené obyčejně do pojezdových rámu. Páry odvádějí se ventilací přirozenou neb ventilátory. U sušících komor

s přístrojem řetězovým **p.** klade se na pohyblivý lat'kový rošt bez konce, nesený dvěma řetězy pomocí řetězových koleček. Lat'kových

manžet, žehlení rukávův a límečkův u košil atd. Pro menší prádelny upravují se dobré stroje ruční, s nimiž obratná dělnice ve stejné

Č. 3284. Transmissijní prací stroj Poensgenův.

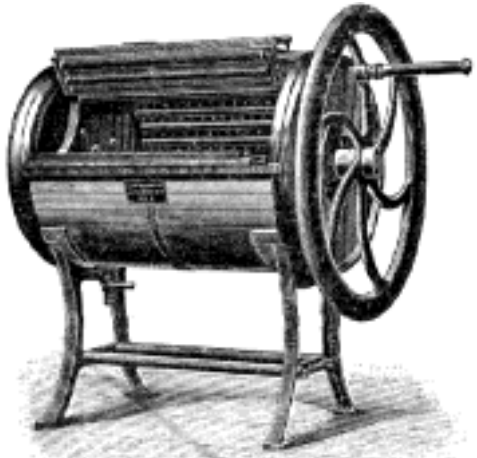
roštů je několik nad sebou, **p.** klade se vlhké na nejhořejší, překládá se, zároveň se obrací, s roštu na rošt a vychází na konec, několikrát proešedší sušicím prostorem, na roštu nejspodnějším ze sušámy.

Mandlováním čili válením má neškrobené **p.** učiniti se měkkým a hladkým. Užívá se k tomu buď mandlovačky, anebo mandlu čili valníku (viz Kalandr). Na úpravu **p**-la hladkého, příkryvek, ručníků, povlaků, kapesníkův atd., aby se zároveň vymandlovalo, vyžehlilo a vysušilo, užívá se mandlů parních. **P.** vede se mezi hladkými válci, jež se k sobě přitlačují a parou se vytápějí, tak že účinek je týž jako u žehliček, jimiž se obstarává žehlení náprsenek, límců, manžet a j. Žehlení ruční provádí se jen v menších prádelnách a doplňuje se jím žehlení strojní. Stroje žehlicí vyznamenávají se nejen kvalitou, ale hlavně kvantitou výkonu. Dosáhne se na nich lesku jak mdlého tak i silného. Na stroji s houpavým žehlicím válcem firmy Novák a Jahn vyžehlí se rychle a pohodlně až 200 tuctů límců za den. Žehlicí válec vytápí se plynem a pohybuje se silně přitlačován přes žehlicí stůl obložený plátnem. Aby **p.** se nepošpinilo, obkládají se i válce žehlicích strojů válcových. Před žehlením límce a manžety se škrobí ve strojích škrobicích, po vyžehlení se zakalují stroji zakalovacími.

V Americe, jež Evropě v prádelnictví byla vzorem, užívá se ještě mnohých strojů zvláště na vytlačování okrajů a dírek límců a

době vyžehlí a upraví dvakrát tolik **p**-la jako při práci obyčejné.

Od obyčejného prání liší se poněkud prání umělé, chemické atd. Provádí se bez sou-

Č. 3285. Ruční prací stroj Stutte-Blumenthalův.

činností mýdla a vody hlavně při látkách bavlněných a vlněných pravých i falšovaných, pak při prání slaměných klobouků, rukavic, pštrosích per atd., aniž by trpěla kvalita nebo

barva. Čistící látkou bývá nejčastěji benzin neb nafta, v nichž tuky se rozpouštějí, kromě toho i jiné chemikálie. Podrobnosti čisticích výkonů chemických prádeln tohoto druhu jsou velice rozmanité. Srv. Joelét, Kunst-und Feinwäscherei (Videň, 1880); Herzfeld, Dampf-wäscherei (Berlín, 1894); Stiefel, Dampf-wäscherei (Videň, 1900).

Prádlo, Prádlo, far. ves v Čechách, hejtm. Přestice, okr. a pš. Nepomuky; 47 d., 528 ob. č. (1890), kostel Pozdvížení sv. Kříže (ve XIV. stol. far.), 2řt. šk., zámeček, popl. dvůr, lihovar, mlýn. V XVII. stol. zboží P. připojeno k panství zelenohorskému.

Pradník (Neustadt), kraj. město v Prus. Slezsku ve vlád. obv. opolském, na řece t. jm. a želez. trati Kozel-Kostrim-Deutsch Wette, má 20.139 ob. (1900), obv. soud, hl. celní úřad, zříceniny starého zámku, 3 kostely katol. a jeden evang., kláštery františkánský a milosrdných bratří s nemocnicí, katol. gymnasium, odbornou školu obuvnickou; puvo-var, mlýny, pily, továrny na kůže, obuv, koberce, zboží damažkové, lněné a bavlněné (3000 děl.) a hedvábné, bělidla, barevny a trhy obilni a dobytčí.

Prado (z lat. *pratium*, louka), park madridský a dle něho nazvané sousední museum královské.

del **Prado** Blas, malíř špan. (* kol 1540 v Toledě — † poč. XVII. stol. bezpochyby v Marokku). Biografie P-va je dosti temná, podle některých jeho životopisců poslal jej Filip II. prý na žádost marockého sultána do Fezu. Tolik je jisto, že P. r. 1586 byl v Toledě, kdež opravil některé malby v kathedrále, načež r. 1590 jmenován druhým malířem kapitulním. Podle Jusepe Martineza P. vrátil se do Marokka, kdež zemřel. Z jeho obrazů zachovaly se zejména ty, které maloval spolu s Luisem de Carvajal pro kostel minimů v Toledě, pak: *Sv. Rodina* (v klášteře v Guadelupe); *Sněti s kříže* (v kostele San Pedro v Madridě); *Zjevení Panny Marie* (ve sbírkách akad. v San Fernando), ale hlavní jeho dílo je v museu Prado v Madridě, a to *Panna Maria na trůně* s postavami Alfonsa de Villegas, sv. Jana evangelisty a sv. Ildefonsa, obraz vynikající hlubokým citem náboženským, ale malovaný patrně podle vlivem Raffaelovým a Fra Bartolommeovým.

Prado Mariano Ignacio, prezident peruanský (* 1826 — † 1901). R. 1865 postavil se v čelo odboje proti prezidentovi Pezetovi a vniknuv vojensky do Limy, dal se vyhlásiti za diktátora. Po úspěchu ve válce se Španěly u Callaa (1866) r. 1867 stal se (ač ne ústavně) prezidentem peruanským. Svržen r. 1868 od Balty, byl pak peruanským vyslancem v Chile. R. 1876—79 P. byl opět prezidentem; ve válce, kterou Peru společně s Bolivií vedlo proti Chile (1879), P. sám měl vrchní velení v Jižním Peru, ale neosvědčil se a před veřejným rozhořčením musil nejen složit velitelství, ale i opustiti vlast'. P. žil pak v New Yorku, odkudž se vrátil teprve za presidentství Cácerasova r. 1886.

Pradon [-dón] Nicolas, dramatik franc. (* asi 1632 v Rouenu — † 1698 v Paříži), napsal tragédie: *Pyrame et Thisbé* (1674); *Tamerlan čili La mort de Bajazet* (1675); *Phèdre et Hippolyte* (1677), kterou soupeřil s Racinem; *Tarquin* (1682); *Régulus* (1688); *Germanicus* (1697) a j. Všecky tragédie P-ovy jsou prostřední, a vliv Racineův jest v nich často patrný, i ve výrazu; stil jejich je bezbarvý a střizlivý, stavba vnější a náhodná. Jen nevědomost doby mohla jej postaviti proti Racineovi. Boileauovi, jenž ukázal v Satirách na prázdnotu P-ovu, odpověděl P. několika spisky polemickými (*Triomphe de P. sur les sa tires du sieur D...*, 1684; *Nouvelles. marques sur tous les ouvrages du sieur D...*, 1685 a j.). Díla P-ova (ne všechna) vyšla souborně v Paříži u Jana Ribou r. 1672 a 1682 a u Petra Ribou r. 1700. *Šld.*

Pradon Dominique-Georges-Frédéric de Riom de Prolhiac de Fourt de, politik franc. a arcibiskup mechelnský (* 1759—† 1837). R. 1785 stal se doktorem theologie a r. 1789 byl zvolen do Generálních stavů. R. 1791 emigroval. Napoleon jmenoval ho svým almužníkem a biskupem v Poitiers (1804), a když mu s úspěchem pomáhal při jednání v Baviíne, učinil ho arcibiskupem v Mecheln (1808). R. 1812 byl poslán s diplomatickým úkolem do Varšavy, potkal se však s nezdarom a upadl v nemilost. Za to r. 1814 s Talleyrandem intrikoval proti Napoleonovi. Ludvík XVIII. odměnil jej velkokancléřstvím čestné legie (1814), P. však musil se zřici hodnosti té pro obecnou nespokojenost; také arcibiskupství složil (1815). Odtud žil na svých statcích v Auvergni, zabývaje se zemědělstvím a spolu hlásaje zásady radikální politiky. R. 1827—28 byl poslancem. P je spolu z neplodnějších politických spisovatelů franc. Z jeho spisův uvádíme: *Les trois âges des colonies* (1801, 3 sv.); *Du congrès de Vienne* (1815, 2 sv.); *Mémoires historiques sur la révolution d'Espagne* (1816); *Des colonies et de la révolution actuelle de l'Amérique* (1817, 2 sv.); *Les quatre concordats* (1818, 2 sv.); *Le congrès de Carlsbad* (1819); *De la Belgique depuis 1789 jusqu'en 1794* (1820); *L'Europe et les colonies* (1821, 2 sv.); *Parallèle de la puissance anglaise et russe* (1823); *L'Europe et l'Amérique 1821—1823* (1824, 4 sv.).

Pradzyński Ignacy, strateg pol. (* 1792—† 1850). Vystudovav inženýrskou školu ve Varšavě, vstoupil do vojska polského a účastnil se válek r. 1809 a 1812—14. Potom vrátil se do »království Polského« (ruského), vykládal strategii a polní opevňování důstojnictvu; r. 1824—25 vystavěl kanál Augustovský. Účastnil se velmi činně povstání r. 1830 až 1831, osvědčil se jako znamenitý strateg, ale žil v přílišných neshodách se Skrzyneckým. V l. 1831—33 žil v Rusku, odtud pak na svých statcích věnoval se hospodářství. Na konec v chudobě žil v Krekoně a umřel na Helgolandě. Činnost jeho literární vedle nedokončeného spisu *Fortyfikacya polowa* (1831) týká se hlavně voj. dějin pol. povstání r. 1830—31.

Prae-, lat. předložka, před-.

Praeambulium (lat.), dlouhý úvod, než k věci se přijde, oklika; v hudbě tolik co praeludium.

Praebenda viz Obročí.

Praecedens (franc. *le précédent, la précéden*ce), předchozí případ. Obvyčejně nazývá se tak případ, který slouží za vzor případům pozdějším. Rozhodne-li na pr. jistá korporace nějakou záležitost jistým způsobem, sloužíva rozhodnutí to za vzor pozdějším rozhodnutím v podobných věcech.

Praeceptor (lat.), učitel. — **P. Germania**e, učitel Německa, nazývání Hrabanus Maurus a Melancthon.

Praeceptum (lat.), předpis, naučení.

Praecessae. V mechanice rozlišujeme pohyby postupné a rotační. Oba mohou býti rovnoměrné, kdyby těleso bylo ponecháno samo sobě a nepůsobily na ně žádné síly. Působí-li však síly, mění se pohyb a rozeznáváme tyto případy základní: Na pohyb postupný může síla f působiti ve směru jeho rychlosti c anebo k ní kolmo. V onom případě vzniká pohyb zrychlený, jehož zrychlení $a = \frac{f}{m}$ (kdež m znamená hmotu tělesa);

ve druhém případě vzniká pohyb centrální, rychlost c mění svůj směr úhlovou rychlostí $\alpha = \frac{f}{m \cdot c}$. Otáčení děje se takovým směrem, jakoby směr rychlosti c měl splynouti se směrem síly f .

Na pohyb rotační může působiti síla nebo dvojice sil otáčivým momentem O také buď ve směru rotace nebo k ní kolmo. V onom případě osa rotace a osa dvojice splývají a vzniká pohyb rotační zrychlený, jehož

zrychlení $\varphi = \frac{O}{S}$ (kdež S znamená moment setrvačnosti tělesa).

Ve druhém případě osa rotace a osa dvojice jsou k sobě kolmé a vzniká pohyb praecessní, osa rotace mění svůj směr úhlovou rychlostí $\beta = \frac{O}{S \cdot \omega}$ (ω je úhlová rychlost rotace). Otáčení děje se podobně jako při pohybu centrálním takovým směrem, jakoby rotace ω měla splynouti s otáčivým směrem momentu O .

Nejjednodušší případ pohybu praecessního možno pozorovati na roztočeném setrvačnicku, postavíme-li jej šikmo na vodorovný podklad. Kdyby nebyl roztočen, kácel by se kolem osy vodorovné a k ose setrvačnicku kolmé. Je-li roztočen, skládá se tato rotace s rotační snahou kácení v pohyb praecessní, jenž se v tomto případě jeví tím, že osa setrvačnicku opisuje plášť kužele, jehož osa je vsívalá. Diváme-li se shora, je směr výsledného praecessního pohybu kolem osy kužele stejný jako směr původní rotace.

Velkolepým příkladem zcela podobného pohybu praecessního je majestátní pohyb osy zemské kolem vertikály k ekliptice, jehož perioda, jeden platónský rok, činí 26.000 let. Rotační pohyb Země skládá se tu s rotační

snahou podobné dvojice přitažlivých sil Slunce, jako jest dvojice, kteráž vzdouvá vlnu přílivu na místě k Slunci nejbližším a nejuvzdálenějším. Jenže dvojice přílivu nemá žádný otáčivý moment, poněvadž síly působí přímo proti sobě. Avšak Země je na pólech zploštěná, a přebytek hmoty uložený kolem rovníku je jednou polovici nad ekliptikou, druhou polovici pod ekliptikou a následkem toho »přilivová« dvojice sil (rozdíl přitažlivých sil vzhledem k střední síle přitažlivé, kteráž v těžišti působí a centrální pohyb Země způsobuje) má moment otáčivý, největší v letní a v zimní poloze Země. Moment ten má snahu postaviti osu Země k ekliptice kolmo, tedy opačný směr než směr kácení v příkladě se setrvačnickem, a proto také výsledný pohyb praecessní, díváme-li se na vše se severní strany ekliptiky, jest opačný než směr rotace zemské: severní pól obíhá kolem vertikály ve směru ručiček hodinových.

P-sí způsobují však nejen přitažlivé síly Slunce, nýbrž každému tělesu soustavy slunečné vlastně náleží jistý díl z celkové p . Největší je p . Měsícem způsobená, neboť je dvakrát větší než p . sluneční. Součet p . měsíční a sluneční nazývá se p -sí lunisolarní. Působením oběžnic mění se poloha ekliptiky a příslušné změny zahrnují se pod názvem p . planet. Výsledná p . z těchto dvou je p . všeobecná. Praecessní pohyb způsobený tím, že Měsíc neobíhá v ekliptice, nýbrž v rovině asi o 5° od ekliptiky odchýlené, jejíž uzly mimo to v periodě 19 let pošinoují se kolem ekliptiky (p . dráhy měsíční), obdržel název nutace a jeví přirozeně vedle periody 14denní význačnou periodu 19letou.

P. osy zemské jeví se předně: pošinovááním se zdánlivého pólu světového kolem pólu ekliptiky, a za druhé: pošinovááním se jarního bodu v ekliptice za rok asi o $50,2''$. Druhý úkaz byl objeven Hipparchem asi před 2000 lety. Tento největší astronom starého věku nalezl pozorováním zatmění Měsíce, že hvězda Spica v souhvězdí Panny předcházela podzimmu bodu o $6'$, kdežto před 150 lety podle pozorování Timocharidova a Aristyllova táž vzdálenost měřila $8'$. Hipparchos přesvědčil se dalším pozorováním a srovnáváním, že o stejnou veličinu asi 2° zvětšily se délky všech hvězd oblohy, a objevil tím p -sí bodu jarního. Theoretické odvození p ., jakožto důsledek zploštění Země, provedl již Newton. Z pozorování hvězd odvodil konstanty p . první Bessel. Zpracoval důkladná Bradleyova pozorování 3222 hvězd z let 1750—62. Výsledky této obrovské práce uveřejnil r. 1888 ve svých »Fundamenta astronomiae«. Po Besselovi mají o přesné určení konstant p . největší zásluhu hlavně W. Struwe, Peters, Newcomb a Auwers. V naší literatuře je fyzikální výklad experimentální podán v Mechanice prof. Č. Strouhala (str. 378—394), jednoduchý theoretický výklad v článku »O pohybech praecessních« od Fr. Nachtikala ve výr. zprávě čes. vyš. reálky v Brně (1902) a

astronomický výklad ve spise »Z říše hvězd« od prof. G. Grussa (str. 278). Přehled cizí literatury až do r. 1890 uvádí na př. dr. R. Wolf v *Handbuch der Astronomie* (2 d.). *Nuřl.*

Praecessor, lat., předchůdce.

Praecinotio [-cinkcio] viz *Diazóma*.

Praecipitát viz *Rtuť* a její sloučeniny.

Praecisní (z lat.), úsečný, stručný, přesný, odměřený, jasný a určitý; *praecisno*sť, přesnost, úsečnost; *praecisovati*, přesně vymeziti neb označiti.

Praeco [-ko], lat., vyvolavač, hlasatel; ve starém Římě jméno sluhy od státu placeného, který hlavně byl činný při veřejných dražbách. Avšak také při jiných příležitostech působil, na př. při volbách vyhlášoval výsledky, ohlašoval hry, vyvolával jména vítězův a j. *Pk.*

Praconisatio, lat., slavnostní prohlášení papežovo ve shromáždění kardinálů, že volbu nového biskupa schvaluje.

Praconium [-ko-], úřad veřejného vyvolavače, hlasatele, ve starém Římě (v. *Praeco*); dále vyhlášení, uveřejnění, veřejné chvalofecnění. *Pk.*

Praecursor [-kurzor], lat., předchůdce.

Praed [préd] *Winthrop-Mackworth*, básník a politik angl. (*1802 — †1839). Jevl již v brzkém dětství živý zájem o literaturu, skládaje záhy básně a dramata. Vystudovav v Cambridgei, kde byl vedle *Maclauley* z předních spolupracovníků časopisu »Quarterly Magazine«, stal se r. 1829 advokátem v Londýně a již r. 1830 byl zvolen od sněmovny poslanecké jako stoupenec strany konservativní. V l. 1834—38 byl sekretářem kontrolního úřadu východoindického. V poesii vynikl zejména jako básník politické satiry; také jeho *Political and occasional poems* byly vydány zvláště ještě r. 1888. Souborné vydání jeho veršův uspořádal *Coleridge* (*The poetical works of Winthrop Mackworth P.*, 1864).

Praedestinance (zlat.), předurčení; křesťanská, jmenovitě sv. Augustinem a Calvinem vybudovaná nauka, že Bůh sám ze své vůle před věky k spasení vyvoluje a určuje (důsledně též jiné k zatracení odsuzuje) lidi bez jejich zásluhy, ano bez jejich vědomí. Nauka tato zakládá se na vývodech apoštola Pavla. Již ve Starém zákoně mluví se sice o »vyvolení«, kterého se od Boha dostalo Izráěli (Deut. 7, 6 sl., Amos 3, 2), ale teprve v Novém zákoně učení toto nabylo určitosti. Kristus mluví o »vyvolených« (Mat. 20, 16), které Bůh vyvolil (Mar. 13, 20) »od ustanovení světa« (Mat. 23, 34). U Pavla spasení spočívá na božské »vůli« (Gal. 1, 4), »dobře libé vůli« (Ef. 1, 5). Rubem k tomuto milostivému chování božimu jest, že »zatvrzuje«, koho chce, t. j. sám působí, že někdo se vyloučí nebo jest vyloučen od spasení (klass. místo Řím. 9, 18—23; pro obojí: Řím. kap. 9, 10 a 11). — Na základě sv. Pavla stavěl sv. Augustin, uče, že jenom jistý počet vyvolených bude spasen. Augustinem stala se tato nauka přes odpor Pelagiův (viz *Pelagius* 3) učením církevního vyznání, ale vedle

ní a nad ní vzrostl *synergismus* (v. t.) či *semipelagianismus* (v. t.). Nauka o *p-ci* jest v náboženském myšlení něco podobného jako jinde zkušenost, že výhody i nevýhody duševní i hmotné (nadání, postavení, jmění) nezávisí na zásluze osobní, ba ani na vůli jednotlivcově, nýbrž bývají »darem náhody«, »osudu«, zkrátka, že nerozhoduje člověk sám, nýbrž vyšší, absolutní, bezohledně nestranná moc božská. Tato jest metafysickým zdrojem nauky o *p-ci*. Mimo to jest důvod náboženský: člověk v pokoře necítí se hodným spasení a přece chce mítí jeho jistotu; z obou důvodů připisuje je nezměnitelné boží milosti a moci. — Nauka o *p-ci* dotýká se mnohých problémů, z nichž naznačujeme: svobodná vůle a determinismus, boží všemohoucnost a svatost. Srv. též *Calvin*. *FZA.*

Praedeterminovati (z lat.), napřed určití.

Praedialisté (*nobiles praediales, praediales ecclesiarum, nobiles ecclesiae*) byli v Uhersku a Chorvatsku (počínajíc od stol. XIII.) svobodní statkáři, usazení na praelátských nemovitostech, kteří měli za povinnost konati místo svých duchovních vrchností vojenskou službu. Byli vlastně vasally svých praelátů, brzo však se domohli postavení podobného, jako měla šlechta. Původně všichni praeláti a světští páni měli právo osazovati na svých pozemcích *p-ty*, později však zůstalo právo to v Uhrách pouze primasovi arcibiskupovi ostrihomskému, biskupovi a kapitule rabské a arcioptovi benediktinského arcioptavství svatomartinského (Sv. Hory Pannonské v Martinsberku) a v Chorvatsku biskupovi záhřebskému jakožto topuskému opatovi. K *praediu* (statku, který byl *p-tovi* k užívání darován) náleželo obdarovanému původně jen doživotní právo užívání. Na dědice jeho přecházelo právo to teprv od XVI. stol. a to pouze na dědice mužské. Později připuštěny i dispozice mezi živými, ovšem se svolením praeláta. Vedle vojenské povinnosti *p.* měli povinnost platiti vrchnosti jistý, ovšem zcela nepatrný peněžný plat za užívání praedia. Patentem ze 3. ún. 1855 č. 27 ř. z. poměr *praedialistický* byl zrušen, a *p.* stali se za nepatrné výkupné neobmezenými vlastníky svých praedií. Srv. *Kadlec*, *Verbőczyovo Tripartitum* a *soukromé právo uherské a chorv. šlechty* v něm obsažené (Praha, 1902). *-dlc.*

Praedikament (z lat.), tolik jako *katégorie* (v. t.).

Praedikanté (z lat.), kazatelé; řád *p-tů*, řád dominikánský.

Praedikát (z lat.), výrok ve větě: též tolik co šlechtický titul. Srv. *Přídomek*.

Praedické (z lat.), předpověď.

Praedilekce (z lat.), záliba.

Praedisponovati (z lat.), napřed zaříditi, předem upravití nebo přizpůsobiti.

Praedium, lat., pozemek. Pro právo římské důležitým byl rozdíl mezi pozemky italskými, *p-ia Italica*, jež náležely k t. zv. *res mancipi* a byly jedině způsobilým před-

mětem vydržení podle práva civilního, *usucapionis*, a pozemky provinciálními, *p-ia provincialia*, které opět rozeznávaly se na *p-ia tributaria*, t. j. pozemky provincií císařských, a *p-ia stipendiaria*, pozemky provincií senátorských. Toliko z pozemků provinciálních musila být odváděna určitá dávka jako daň pozemková, což odůvodněno bylo teorií, že pozemky ty jsou vlastně majetkem státním, *dominium populi Romani*, pokud se týče *principis*, a jenom v dovoleném užívání jejich držitele. Rozdílly tyto odstraněny byly však z části již císařem Diokleciánem, jenž na všechny pozemky, i italské, uvalil daň pozemkovou, a posléze císařem Justinianem, jenž i vydržení pozemků upravil podle zásad jednotných; též vlastnost pozemků italských jakožto res mancipi již před tím pozbyla významu. Naproti tomu ještě v právu Justinianánském jest důležitým rozeznávaným pozemků na *p-ia urbana*, na nichž byla vybudována nějaká stavba (*aedificium*) a jež byla podrobena některým omezením řádů stavebních, a *p-ia rustica*, pozemky určené hospodářství polnímu.

J. V.

P. nazývalo se v někdejší právu uhersko-chorvatském šlechtické panství (*ius possessionarium*), na němž nebyli usazeni sedláci, čili t. zv. pusta. **P-ia** sluly též statky *praedialistů* (v. t.).

Praemptio (lat., přední koupě, vlastně koupě s právem přednosti. Podle zákona nebo podle smlouvy může totiž ten, komu náleží t. zv. předkupní právo (*ius protimiseos*, *Vorkaufsrecht*, *droit de préemption*, право преимущественной покупки), žádati, aby nějaká osoba, jež prodati hodlá jistou věc, dala mu při prodeji přednost. Pokud z á k o n y jednotlivých států připouštějí předkupní právo, bývá právo to spojováno s t. zv. právem retraktním (v. t.). Kde předkupní právo zakládá se na smlouvě, bývá obyčejně ujednáváno vedlejší úmluvou (*pactum protimiseos*) při smlouvě tržové. Rak. ob. zák. obč. jedná o výhradě práva předkupního v §§ 1072—1079. Podle § 1072 ten, kdo nějakou věc prodává, může si vyhraditi, aby kupující, kdyby věc tu někdy chtěl prodati, nabídl mu ji ke koupi. Právo toto jest právem ryze osobním (nepřevodným) a může se státi právem věcným jen zápisem do pozemkových knih.

Praeexistence (lat.: dřívější, předčasové bytí), nauka, že Kristus před svým vtělením existoval jako věčný, Bohu v bytosti rovný syn boží, sám »Bůh« před začátkem světa. — Vedle toho jest znám širší pojem **p.**, která se v teologii židovské připisovala mimo Mesiáše též jiným, a to nejen osobám (Adam, Henoch, Mojžíš), nýbrž i věcem (isr. stánek smlouvy, chrám, desky zákona), i kolektivním pojmům (Isráel, církev), které prý měly jakousi (ideální) existenci dříve, než se zjevíly ve skutečnosti.

FŽa.

Praeexistentialismus [-cia-] viz Ori-genes, str. 867 a.

Praefatio [-cio] lat., předmluva; pre-

f a c e, úvodní modlitba mešní před proměňováním (viz Mše, str. 831 b).

Praefectura [-fek-], lat., 1. název úřadu *praefecta* (v. t.) ve starém Římě. -2. **P-rae** pojmenování těch měst římských, která neměla vlastního soudnictví, nýbrž do kterých *praefecti iure dicundo* (viz *Praefectus*) z Říma byli posíláni. — 3. Za cis. Diokleciána celá říše Římská byla rozdělena ve čtyři veliké správní obvody, zvané **p-rae** a spravované *praefekty praetorio*: 1. Italie, 2. Gallie, 3. Orient, 4. Illyricum. **P-ry** dělily se ve 14 *diocesis* a tyto zase ve 116 provincií.

Pk.

Praefoctus [-fek-] (lat., představený, dozorce, správce), ve starém Římě titul mnohých úředníků vojenských i občanských v době republikánské a císařské, jejichž obor působnosti dalším zevrubnějším určením stává se patrným. **P.** *Aegypti*, místokrál, správce Egypta, kterážto země v době císařské pokládána byla za *domainu* císařovu. — **P. alimentorum**, správce alimentálních nadací pro chudé ditky (viz *Alimentarii*). — Dva **p-ti aerarii Saturni** vedli za doby císařské správu státní pokladny, která dříve svěřena byla pokladním *quaestorům*. — **P. alae** (*equitum*) slul velitel oddělení jízdy spojenecké, **p. cohortis**, velitel pěšího oddělení vojska spojeneckého. Tento zase podržzen byl římskému veliteli většího oddílu vojska spojeneckého, který slul **p. socium**. — **P. annonae** měl dozor nad zásobováním Říma obilím. Za doby republiky byl ustanovován jen v případě potřeby, za císařství byl to úřad stálý. **P. castrorum**, velitel tábora, stal se v době (počínaje od Domitiana), kdy každá legie měla svůj tábor, velitelem legie. **P. classis** velel loďstvu římskému. **P. fabrum** slul náčelník ženijního sboru vojenského. **P-ti iure dicundo** byli posíláni od městského praetora každoročně jako nejvyšší soudní úředníci do měst italských nemajících práva vykonávati soudnictví. Nebyla-li v municipiích italských z jakýchkoli příčin vykonána volba *duumvirů*, rada městská (*decuriones*) jmenovala mimořádné kommissáře, kteří také sluli **p-ti iure dicundo ex lege Petronia**, podle zákona Petroniova z konce republiky, který obsahoval ustanovení ve příčině jmenování těchto kommissarů. **P. praetorio**, náčelník osobní stráže císařské praetoriánů (10 kohort), úřad zřízený od Augusta. **P. praetorio** měl hodnost rytířskou. Obvyčejně měl velitelé dva, někdy také jeden, ale i tři. Časem praefekty praetoriánští nabyli veliké moci; byli veliteli vojska v Itálii umístěného (vyjma milicie města Říma) a vykonávali od konce II. stol. po Kr. nejvyšší hrdelní soudnictví v Itálii (vyjma Řím a blízké okolí) a v provinciích. — **P. urbi** (náčelník Říma) jmenován byl již za doby královské a republikánské, kdykoli král nebo konsulové vzdálili se z města. Od doby cis. Augusta úřad tento stal se stálým. **P. urbi** byl velitelem městské milice (*cohortes urbanae*) a měl v Římě až k 100. milniku v okolí Říma nejvyšší soudnictví hrdelní, civilní pak, pokud souviselo s jeho oborem úředním. **P. vigilum**

od doby Augustovy náčelník stráže hasičské a bezpečnostní v Římě.

Praefix (z lat.), předpona.

Praegnantní (z lat. *praegnans* »těhotný«), důrazný, plný smyslu (jádra, významu), jaderný, plnoznačný.

Praegustator (lat.), ochutnavač, slul u Římanů otrok, jenž okoušel pokrmu a nápoje na stůl přinesené, aby se zjistilo, že nejsou otráveny. Obvyčej tento byl u Peršanů, odkudž přešel do Egypta a později i do Říma. Již Augustus používal v Egyptě p-a a později děje se několikrát zmínka o p-ech na dvoře císařském.

Praehistorie, také předhistorie, jest věda, která se obírá dějinami, jež leží před historií v užším smysle, t. j. před dobou, z níž máme psané prameny. Je-li tedy vyskytnutí se psaných pramenů dělidlem, jest zřejmo, že současná perioda, která u jedněch národů náleží již plně do historie, u jiných může tvořiti dosti starou část p. Babylóňané, Assyrové, Egyptané stavěli města, velikolepé chrámy, měli válečné vozy, užívali velmi hojně písma, měli již psané zákoníky v době, kdy člověk střední Evropy žil v lesích pod nuznou střechou z větví a roští zrobenou a kdy kamenným mlátem hrubě tesaným honil zvěř. Rozumí se, že v dobách předhistorických neznáme dějin politických. Jen jakýs takýs obraz kultury hmotné a duševní můžeme si utvořiti podle památek, tradice a analogie (viz Niederle, Lidstvo v době předhistorické, str. X — XI., kdež všeobecná literatura pro p-ii uvedena na str. XXXIII.). P-ii Čech viz Čechy str. 271 sl., p-ii Evropy viz Evropa str. 891 sl., p-ii Moravy viz Morava str. 705 sl.

Praejudicium, lat., zval se ten druh římského procesu, při němž soudcův výrok omezoval se na zjištění určité okolnosti právně důležité, aniž vysloveno bylo odsouzení nebo zproštění žalovaného. Zevně tato zvláštnost jevila se tím, že v žalobní formulí, kterou praetor přikazoval porotci rozhodnutí sporu, scházela doložka kondemnační. K processům toho druhu, p-ia, *actiones praejudiciales*, náležely zejména spory, v nichž běželo o určení stavu některé osoby (*status controversia*), na př. zda je kdo osobou rodem svobodnou, *ingenuus*, či propuštěncem, *libertinus*, aneb osobou svéprávnou (*sui iuris*) nebo poddanou moci jiného (*alieni iuris*). P-iem zoveme pak též rozhodnutí vydané o jisté otázce, z něhož s logickou nutností následuje samo sebou určité řešení i pro otázku jinou, na př. bylo-li někomu odepřeno právo vlastnické k pozemku, jest tím vysloveno jako p. i odepření práva služebnosti k témuž pozemku jako panujícímu. Dále užívá se výrazu p., bylo-li v jisté záležitosti vyneseno rozhodnutí, jež pak jest směrdatným základem i pro posouzení všech jiných otázek stejných; v tom smysle lze nazvati p-iem jmenovité rozhodnutí vyšších orgánů, jimiž nižší orgány po případě (ale ne vždy!) vázány jsou v případech obdobných.

J. V.

Praejudikát jest rozsudek, který slouží za vzor rozsudkům v podobných případech. Srv. Nález.

Praekluse znamená ztrátu práva buď materiálního neb formálního následkem uplynutí lhůty, do které slušelo uplatniti právo, pokud se týče předsevzítí nějaký úkon processní. Pokud jde o právo materiální, p. jest podobna promlčení, avšak podstatně od něho se liší tím, že k ní, dojde-li ke sporu, soud i bez výslovné námítky druhé strany zřetel míti musí. Tak na př. nárok ze správy zaniká uplynutím šesti měsíců, protože jest to lhůta praeklusivní; naproti tomu právo domáhati se zrušení smlouvy pro zkrácení přes polovici ceny obecné se promlčuje ve 3 letech, avšak uplatněno býti může i později, nenamítá-li se s druhé strany promlčení. (Srv. též Lhůta.)

kh.

Praekonisace viz Praeconisatio.

Praekuronsní (z lat.), předběžný.

Praelát čili prelát (lat. *praelatus Ecclesiae*), v kat. církvi hodnostář církevní, zastávající úřad, s nímž je spojena jurisdikce, tedy biskup, arcibiskup, patriarcha a posléze i sám papež; *praelati inferiores* jsou také představení klášterů, opati atd., jimž přísluší biskupská jurisdikce. Hodnost p-a, jakož i úřední byt p-a slove praelatura. Hodnost p-a zachovala se i v církvi protestantské v Anglii, ve Švédsku a v Dánsku, v Německu toliko ve Vírtembersku, v Badensku a Hesích. Papežskými i domácími p-y jsou vyšší duchovní, papeži k službám ustanovení, titul tento bývá také čestný. P-em z e m s k ý m jest hodnostář církevní v té které zemi výsadami nebo právy nadány (na př. na sněmě). V kapitulách slovou též první obročníci p-y kostelními a mají právo pontifikálí.

Praelegát (*praelegatum*) jest odkaz, který zůstaven byl jednomu z několika dědiců. P-y dělíme na p-y ve smysle techn., byl-li odkaz dán k tíži všech spoludědiců, tedy i dědice odkazem obdarěného, a p-y a n o m á l n é, byl-li odkaz dědici poskytnut jen k tíži jiného spoludědice nebo jiné osoby zůstavitelem obmyšlené. Při p-ech ve smysle technickém jest odkazník pro část' odpovídající jeho vlastnmu podílu dědickému zároveň obdarován i obtížen, což má v zápětí, že odkaz pro tuto část' nebude míti pravidelných účinků, neboť nemůže téhož praelegatář obdržeti zároveň jako dědic i jako odkazník. V právě římském vzhledem k této části p-u platila řehole »heredi a semet ipso inutiliter legatur«, již byla vyslovena praevallence titulu dědického před titulem odkazním. Norma tato nebyla však recipována ve právech moderních, jež naproti tomu stanoví pravidlo, že pro celý p., i pro část' odpovídající dědickému podílu praelegatářovu, platnost mají ustanovení práva odkazního (§ 648 rak. obč. zák., § 2150 nového něm. říšsk. zák. obč.). P-y anomálně neodchylovaly se již ani v právě římském od zásad, jež platily pro odkazy obyčejné.

J. V.

Praeliminář, také *preliminář* (z lat. *praeliminare*), předchozí rozvrh, rozpočet nebo smlouva, jež teprve později konečně a určité se stanoví jsouce jen úvodem k úvahám dalším. — **P**-narie míru slovem jistě hlavní kusy, na jejichž základě strany válčící vyjednávají o mír definitivní. Takové zvlášť důležité **p**-narie byly na př. **p**-narie míru Villafrancského (11. čce 1859), Mikulovského (26. čce 1866), **p**-narie Versaillské (26. ún. 1871) a j. Obsahují-li podstatnou část míru, slovem mírem *praeliminárním*, s nímž spojeno jest nutně také příměří (viz Mír). — **P** jakožto předchozí rozpočet jest nezbytnou podmínkou správného hospodářství.

Praeludium, lat., *prædehra*, úvod, zvláště předehra k chorálu, ale pak v přeneseném smysle, ježto varhanici úvodem namnoze volně fantasovali na motiv chorální, tolik jako volná fantasie; proto *præeludování* znamená na varhanech volně fantasování. Namnoze **p**. předesílá se fuze; stojí pak s ní v téže tónině a má za úkol připravit náladu příslušné fugy. b

Praemie (z lat. *praemium*, odměna, též vyznamenání; franc. *prime*, angl. též *bounty*, bonifikace), v národohospodářském smysle opatření státem neb jinými korporacemi veřejnými stanovená, jejichž účelem jest poskytnouti domácí výrobě v jejím boji konkurenčním s výrobou cizozemskou (nebo též po případě s jinou domácí, této výhody nepožívající) přímých výhod, jež pak její postavení konkurenční usnadňují. Tímto směrem, odkud k cíli jdou, i opačným prostředkem liší se od cel t. zv. ochranných, jejichž účelem jest zeslabiti konkurenční způsoblost ciziny uložením obětí ve výši cla spočívající-áč ovšem oba dva tyto prostředky jsou charakteristickými částkami t. zv. systému ochranného hospodářské politiky státní (viz Protekcionismus).

Veškery **p**. jsou »výrobní«, neboť směřují vždy v poslední řadě ke zdokonalení nebo ku prospěchu výroby vůbec, jako označení kategorie může se názvu toho použití jen potud, že se jím vytýká udělení **p**-ii přímo při výrobě a ne v některém jiném stadiu oběhovém statků vyrobených. Jinaká obvyklá rozdělení jsou na **p**. vývozní, dovozní a průvozní (význam jest již jménem dán); přímé (přímé udělení summy peněžitě tomu, kdo stanovené podmínky vyplní) a nepřímé (úspory nákladu, jež by jinak musil býti učiněn), zřejmé a skryté (rozdělení předchozímu obdobné) a t. p. Formu praktickou, v níž **p**. se vyskytují, možno zařaditi do těchto šesti skupin: I. podpory jednotlivým závodům udělované, kam náležejí i různé garancie; II. **p**. spočívající na principu navrácení daně nebo cla (angl. *drawback*); III. **p**. resultující ze systému daňového; IV. přímé **p**. vývozní; V. výhody tarifů dopravních; VI. t. zv. **p**. kartelové. Význam rozdílů pod čís. I., IV. a V. vytčený podává se již z názvu, o drawbacku budíž pak podotknuto, že obsahuje **p**-ii vývozní, vrátí-li

se za vyvezené zboží více daně, než bylo zapláceno, nebo vrací-li se daň (či clo) i za takové zboží, jež dříve daní nebo clem stíženo nebylo (ať už de iure nebo jen de facto). Ze systému daňového mohou resultovati **p**. hlavně při panství daně materiálové nebo paušalování, kdež dokonalejší výroba způsobuje, že případně na hotový výrobek méně daně než v závodě pracujícím nedokonaleji. Ovšem pak ve spojení s drawbackem může tu resultovati také **p**. vývozní. T. zv. **p**. kartelové mohou nastati jen tehdy, jestliže dovoz z ciziny jest stížen clem nebo jinými opatřeními státními tou měrou, že domácí zasobvatelé domácího trhu mohou smluvným obmezením nabídky a vyloučením soutěže udržeti cenu zboží na výši větší, než by stavu trhu světového odpovídala. Tu ono plus nad cenu normální tvoří zisk prodávacův, kterýž ovšem nikterak nemusí mu zůstatí definitivně.

P. objevují se hned s počátky systému ochranného ve Francii, Holandsku i Anglii, dosáhnou ve stol. XVIII. značného rozšíření, národohospodářské směry stol. XIX. stavějí se proti nim a dočasně i v obchodních smlouvách Napoleona III. dosáhnou vítězství, jež však není úplné, neboť počátek stol. XX. věnován jest již jednak boji proti zevšeobecněným zatím **p**-iím cukerním, jednak však zastihuje různé **p**. jm. hedvábnické a lodářské ve Francii, rozsáhlou ochrannou politiku tarifní ve všech státech, pomocí kartelů vyúžitkované clo ochranné; a vůbec celkový ochranný směr politiky obchodní nyní zavládající nezdá se nasvědčovati tomu, že by **p**. v té či oné formě naprosto měly býti vyloučeny z praktického použití.

Poměr nauky národohospodářské nebyl vůči **p**-iím vždy stejný. Merkantilismus jim celkem vzato přál, fysiokratismus je zavrhoval, škola Smithova nechovala se k nim s počátku jednotně, zvláště když ani sám zakladatel její nezavrhoval naprosto některé výjimky z pravidla o všeobecné svobodě obchodní. List nebyl bezpodmínečným přítelem **p**-ii, ale přece vedle v. Sodena zavedl více praktického směru v úvahy o **p**-iích. Ale proto přece panoval v theorii (až na nemnoho výjimek) do doby nejnovější převážně směr **p**-iím nepřející. Příčinou různosti úsudků byla nepochybně obtíž zjistiti úplně a praecisně veškery důsledky plynoucí ze zavedení **p**-ii jak vůbec, tak i v každém jednotlivém případě. Z neúplnosti praemiss vyplynuly různé úsudky. Tam však, kde praemissy podány byly celkem úplna a bez stranickosti, úsudek vyzněl namnoze v ten smysl, že všeobecných pravidel pro účinky **p**-ii stanoviti nelze (Wagner). Celkem možno říci o **p**-iích, že mohou snížit výrobní náklad, nabádati k rozšíření a zdokonalení výroby, sesílit průmysl domácí a udržeti jej proti cizozemské konkurenci, z nich může míti prospěch nejen výrobitel, ale i obchodník i dodavatel suroviny. Naproti tomu nelze zase upříti, že pomocí **p**-ii může se vyvinouti

výroba spočívající na nezdravých základech, nemající v zemi podmínek svého trvání, že může vzniknouti industrie eminentně exportní, jež pak, závislá jsouc na světových konjunkturách, snadno podléhá krisim. Ostatně při ocenění p-ii dlužno hleděti také k výlohám ve prospěch určitého kruhu osob celku ukládanými. Výtka, že domácí konsum se zdráží, není zcela správná, ježto zdražení ani vždy nastati nemusí a zase může býti vyváženo zlevněním plynoucím ze zvětšení a gracionálního výroby.

V době nejnovější zvláštního významu nabyla otázka p-ii c u k e r n í c h. Praktické zavedení výroby cukru řepového ve státech evropského kontinentu provázeno bylo p-mi druhu nejrůznějšího, jimiž buď výroba vůbec měla býti umožněna, nebo exportní způsobilost zvýšena. Mohutným rozmachem industrie cukru řepového zatlačena jednak koloniální výroba cukru třtinového do pozadí, jednak nastoupila značná nadprodukce, způsobivši neobyčejné klesnutí cen světových a tím i krize (1863, 1873, 1884—85, 1894—95). Vína toho svádena na p., proti nimž stavěly se i takové státy, jež posavade byly odbytím států se značnější výrobou praemiovanou a které chtěly zavést výrobu vlastní. Proti p-ii stavěly pak se tu jednotlivé státy pomocí cel vyrovnávacích (*contervailing duties*-Unie Severoamerická, Britská Indie), tu zase pokoušeno se pomocí mezinárodní dohody provéstí jejich odstranění (konference 1861, 1863, 1864, 1876, 1877, 1880, 1884, 1887 až 1888, 1895, 1898, 1901—02). Teprve poslední z těchto konferencí zdá se mítí výsledek uložený prozatím v konvenci z 5. břez. 1902, jejímž hlavním výsledkem má býti úplné odstranění p-ii, vedle toho pak ještě snížení rozdílů mezi daní na cukr doma vyrobený a z ciziny přivážený na 5 fr. ve zlatě za 100 kg. Zvláštní výhody ponechány však jsou Anglii resp. jejím koloniím, následkem čehož prospěch ostatních států smluvních jest velmi problematický. Z větších výrobních států evropských nepřipojilo se ke konvenci Rusko. (O poměrech rakouských viz Cukr, P r o t e k t i o n a l i s m u s.) Dr.

P. v pojišť. viz Pojištění, str. 20 a.

Praemissa (sc. *propositio*, t. j. předeslaná návštěv) jest soud, o který soud jiný, závěr, opíráme. Závěr ten plyne buď bezprostředně z daného kladu a pak mluvíme o důsledcích (na př. všichni ptáci mají křídla, tudíž: i někteří ptáci mají křídla) aneb závěr ten jest zprostředkován třetím nějakým pojmem, který v daném kladu se nevyskytá, a pak mluvíme o úsudku ve smysle užším, čili syllogismu (viz Syllogismus).

Praemolary, dentes praemolares, zuby těnovní přední, stoličky přední (viz Ssavci).

Praemonstráti, církevní řád řeholních kanovníků (*canonici regulares sacri ac candidi Ordinis Praemonstratensis*), až podnes i v zemích koruny České rozšířený a od mnoha století známý, zal. r. 1120 od sv. Norberta (v. t.) v klášteře Prémontré (v. t.) ve Francii,

po němž dostal záhy své jméno. Papežské potvrzení obdržel Norbert pro nový svůj řád v Římě od Honorie II. v Lateráně 16. ún. r. 1126. Sprvu vládl v řádě kázeň dosti tuhá. Za základ života přijal Norbert řeholi sv. Augustina, k níž družily se zvláštní stanovy (*statuta*). Za oděv řádový zvolen byl habit, škapulíř, pás, kápě, chórový plášť a biret, vše bílé barvy, odkud p. nazývají se někdy též bílým řádem. V kúru oblékají rochetu, a kněží nosí při slavnostech kanovnícké almuce z bělavých koží, někde i z hedvábí. V obecném životě jest u nás odznakem jejich bílá upjatá vesta s kolárem. Při bohoslužbách a v chóru p. užívají své zvláštní knihy mešní a svého breviáře, jež však jsou římskému obřadu skoro zcela podobny. Za účel vytkl zakladatel řádu svěmu vedle modlitby v chóru a tuhé kázně duchovní správu co možná dokonale, uloživ mu též úctu Nejsv. Svátosti a P. Marie. A tak až podnes kněží praemonstráti působí na četných farrách v různých zemích, ačkoli dobyli si nemalých zásluh i na poli vědy, umění a v úřadě učitelském, jak to dokazují J. Lienhart a nejnověji L. Goovaerts ve zvláštních bibliografických spisech (*Spiritus lit. Norbertinus*, Augšpurk, 1771; *Ecrivains, artistes et savants de l'Ordre de Prémontré*, Brussel, 1899). Dosud p. vyučují v naší říši na gymnasiích v Plzni, Košicích, V. Varadině, Rožnavě, Kamenci, Keszthely a v nizozemském městečku Heeswijku. Dříve učivali též na reálkách v Liberci a Rakovnicce, na gymnasiích v Žatci, Něm. Brodě a jednotlivci na různých vysokých i středních školách, akademích a konviktech až i v cizích zemích. Od několika teprve let řád p-tů zajímá se též o missie, a to v Anglii, Africe a Americe, jichž jest dosud založeno 10 (po 1 v Sev. Americe, na Kongu a Madagaskaru, 3 v Anglii a 4 v Brazílii). Řád p-tů nabyl záhy po svém vzniku velkého rozšíření. Již r. 1121 vzniklo belgické opatství Floreffe, v. 1122 vestfálský klášter Kappenberg, r. 1126 bylo klášterů kolem 20, r. 1129 vnikl řád do Sas, rozšiřuje se rychle po Německu, Francii, Nizozemí, Anglii, Španělsku, Uhrách a od r. 1140 i po zemích slovanských a rakouských. Za největšího rozkvětu řádu bylo klášterů na sta, v XVIII. stol. ještě 198 (podle jiných 245), nyní jest jich jen 19, s nimiž jsou spojeny některé tituly klášterů bývalých. V Čechách p. mají kláštery na Strahově (nejstarší), v Želivě a Teplé, na Moravě v Nové Říši, v Dol. Rakousích klášter Geras, v H. Rakousích Schlágl, v Tyrolsku Viltenu, v Uhrách Jásovu a Schornu, v Holandsku Berne-Heeswijku, v Belgii Tongerlov, Averbode, Parc, Grimbergen a Postel, ve Francii Mondaye, Nantes, Balarin a Frigolet a v Římě dům s vlastním prokurátorem. Ke zrušeným opatstvím p-tů v našich zemích náležejí někdejší opatství v Litomyšli a Milevsku, Louky u Znojma, Zábřdovice u Brna a Hradiště u Olomouce. Těž Pernek v D. Rakousích, Griffen v Korutanech a Nový Sazec v Haliči náležely řádu, jenž těšil se ode dávna

všude veliké vážnosti. Celý řád dělil se v provincie t. zv. cirkarie s vikárem generálním v čele. Hlavou řádu byli až do r. 1790 opati z Prémontré. Teprve od r. 1869 děly se pokusy o obnovu ústavy řádové. Tak zařízena opět cirkarie rakouská a brabantská, k níž přibýly od několika let uherská, francouzská a provenčalská. Generála volí nyní kapitola generální. Od r. 1883 jest jim Sigm. Starý, opat na Strahově. V čele kláštera jsou opati nebo probošti skoro vesměs infulovaní; konventu bratří, jenž skládá se z kanovníků, kleriků, noviců, tu a tam i laiků, předsedá převor a podpřevor; mimo to zaveden jest úřad cirkatoria, provisor a t d. V cirkariích konají se kapitoly provinciální. Řád **p-tů** nabyl po 8 století mnoho pochvaly a uznání vrchnosti církevní i světské. K němu přestoupily mnohé kláštery řádů starších, ano i biskupské kapituly kollegiální, na př. v Braniboru, Havelberku a Ratzeburku. Též v Praze, Litomyšli a Olomouci četní **p.** dosedli na stolec biskupský, především první náš **p-át**, slavný biskup olomoucký Jindřich Zdik. Časem řád **p-tů** utrpěl arcí velikých ztrát, zvláště v XIII., XV., XVI. a XVIII. stol. Několikrát daly se pokusy o reformy, tak za Innocence IV. r. 1245, v XV. stol. v Německu a Anglii a v XVII. stol. skrze Lohelia a Questenberka, opaty strahovské, z nichž tento založil v Praze kollej norbertinskou pro chovance řádu. Kláštery saské, lotrinské, španělské a anglické nablyly časem pro sebe veliké samostatnosti, tvořice zvláštní kongregace. Nová kongregace francouzská, zal. r. 1858 od Edmunda Boulbona ve Frigoletu, neudržela se a spojena byla r. 1898 s ostatním řádem. — Řád **p-tů** má již od svého založení též ženské odvětví **praemonstrátek**, jež nazývají se po svém zakladateli někdy i **norbertinky**. První řeholnici řádu byla **Ricvère** v Prémontré. Zřízení panen podobá se řádu mužskému. Oděv jejich jest též celý bílý, jen kanovnice nosí černý závoj. Klášteru v cele stojí probošti nebo převor **p.**, konventu předsedá abatyše nebo převorka, druhy mistrny (**magistra**) zvaná. Nyní mají praemonstrátky ještě 10 domů, a to po 2 ve Španělsku a Francii, po 1 ve Švýcařích, Belgii a Holandsku, opatství Zwierzyniec u Krakova a 2 malé kláštery v Rus. Polsku. Jen polovic jest jich ve spojení s řádem mužským. Dříve praemonstrátky mivaly v Čechách slavné kláštery v Doksaněch, Chotěšově a Louňovicích, na Moravě v Kounicích a Nové Řiši, v Dol. Rakousích v Perneku a ve Vídni. Rozšířeny bývaly hlavně v Německu, Polsku, Nizozemí a Uhrách. — Pro světské osoby založil sv. Norbert též **třetí řád** praemonstrátek, jenž byl velmi rozšířen, v XVIII. stol. obnoven a v nejnovější teprve době znovu se zavádí. — **Liter.:** Hugo, *Annales Praemonstr.* (Nancy, 1734—36, 2 d.); Paige, *Bibl. Praem.* (Pař., 1633); Čermák, *Praemonstráti v Čechách a na Moravě* (Praha, 1877); S. Brunner, *Ein Chorherrenbuch* (Víd., 1883); A. Žák, *Der heil. Norbert* (Víd., 1900); t., *Panny řádu sv. Norberta*

(»Sborník hist. kroužku« v Praze, 1900); Madelaine, *Manuel du tiers-ordre de saint Norbert* (Caen, 1888); *Catalogus gener. O. Praem.* (Inšpruk, 1894 a Praha, 1900). **AŽ.**

Praeneste, starověké město v Latii, nyní Palestrina (v. t.).

Praenestinus, přijímá **Giov. P. Palestiny** (v. t.).

Praenomen, lat. Plné jméno římského občana bylo trojdielné (*tria nomina*). Uprostřed bylo jméno rodové (*nomen gentile*), na př. **Tullius**, na třetím místě příjmení (*cognomen*), na př. **Cicero**; na prvním pak místě položeno bylo předejmení, **p.**, vlastní jméno individuální. **P.** obyčejně se zkracovalo, na př. **M.** = **Marcus**, **C.** = **Caius**. V oficiálních seznamech občanských k těmto třem jménům přistoupilo ještě jméno otcové a jméno příslušné **tribue**, na př. **M** (**arcus**) **Tullius** **M** (**arci**) **F** (**ilius**) **Cornelia** (**tribu**) **Cicero** jest oficiální titulatura řečníka **Cicerona**. **Pk.**

Praenumerace (z lat.), předplacení.

Praenumerando (z lat.), v předplacení.

Praeparace (z lat.), příprava.

Praeparát (z lat.), upravenina, připravennina, zhotovenina. Předměty k jistému účelu upravené nebo připravené. Na př. přírodní nebo části jejich upravené (anatomický, mikroskopický **p.**) nebo předměty cestou chemickou připravené (chemický **p.**).

Praeponderance (z lat.), převaha.

Praeposice (z lat.), předložka.

Praepotence (z lat.), přemoc, přesila.

Praeputium (lat.), předkožka, viz **Penis**.

Praeraffaelité (srv. **Malířství a Nazarenové**), název pro moderní malíře, kteří stanovili sobě za vodítko, že vlašské umění před Raffaelem jediné zasluhuje, aby bylo napodobováno nebo vzato za vzor. Až po Raffaela umění podle jejich úsudku bylo vroucné, naivní, přirozené, upřímné, a slavným malířem madonn započal úpadek tohoto umění, které se stalo sice bohatším a přepychovým, za to však pozbylo své čistoty a bezprostřednosti. Tak soudili již němečtí Nazarenové (Overbeck, Steinle, Veit, Hess) a minili, že znovu pokračovati tam, kde vlastní umělci před Raffaelem přestali, že mistrnou kresbu, skvělý kolorit, duchaplnou kompozici, věrné reprodukování přírody — že vše to již nelze překonati a proto též že nesluší se napodobovati mistry po Raffaelovi. Hlavní úloha připadala u jmenovaných žívlu romanticko-katolickému a z toho vzniklému nadšení pro středověk. Pojmy jejich byly nejasné, nevěděli, v čem vlastně prostota a upřímnost vlašských mistrů **p-tů** spočívají, a spíše lze předpokládati, že jejich nedostatečné vchování umělecké, neznalost malby a vůbec technická nevyspělost vedly je k těmto vzorům, zdánlivě snáze napodobitelným. Hluběji vnikli angličtí **p.** v podstatu vlašského praeraffaelismu a vyslovili se také zásadně pro zpátečnický návrat k nejvyšší pravdivosti, prostotě a vnitřnosti umělecké. Byla to jakási reakce na dovednost a virtuositu benátských a nizozemských malířů, v Anglii

stále napodobovaných. Malíř a básník Dante Gabriel Rossetti založil r. 1846—47 bratrstvo **p-tů** (*Pre-Raphaelite-Brotherhood* čili P. R. B.). Přidružili se Holman-Hunt, Madox Brown, Millais, Collins, Martineau, později Burne-Jones a j. v., a s počátku nedocházeli mnoho sympathií. Jejich umění bylo podivně předrážděné, nepirozeně zámčivé, tvary často nehezké, zbarvení fantastní a náměty namnoze se vymykaly ze světa viditelného a pochopitelného předvádějce vidiny a fantasmie z říše blouznění básnického neb i náboženského. Také když si vyvolili látky ze spisovatelův anglických nebo z dějin a ze sv. Pisma, snažili se vyhotití obraz překvapujícím podáním osob, kroje, krajiny a všech předmětů vedlejších, nejraději však malovali allegorie a fantasmagorické vidiny. Jejich neoblíbenost proměnila se časem v obdiv všeho vzdělaného a vznešeného světa a pojednou stali se moderními umělci. Nabyli značného vlivu na veškeré anglické umění. a postupem pak také působili za hranicemi Britannie, hlavně u Němců. V rozporu s hlásanými požadavky po prostotě, upřímnosti atd. vyvinulo se u nich raffinované umění poněkud dekadentně naladěné, až chorobně citlivé a přírodě odporující. Skorem vedli boj proti zobrazování skutečnosti. Vynašli také zvláštní způsoby malování, t. zv. primitivismus byl jimi prohlášen jako umělecký směr. (Srv. Primitivismus.) F. H.-s.

Praerogativa, přednost, právo přednosti, jež náleží někomu výhradně naproti jinému. Ve středověku na př. šlechtici jako jediná plnoprávní státní občané mivali jistá práva, jež náležela výhradně jen jim, jako na př. právo držeti šlecht. statky, zastávati státní úřady a p. **P**-vy tyto jsou dnes ovšem již zrušeny, Za našich dob známy jsou však **p**-vy panovníkovy, jimiž se rozumějí jistá práva vladařova vzhledem k zákonodárným sborům, na př. právo svolávati, uzavíratí, rozpouštětí parlamenty, právo dávatí neb odíratí sankci usnesením zákonodárných sborův a p.

Praesagium (lat.), předpovídání, věštění.

Praescrriptio [-skripcio], lat., byla ta část formule římského civilního processu, kterou praetor především ostatním, na prvním místě (odtud označení *prae-scr.*), ukládal soudci, aby zjistil určitou okolnost dříve, než přikročí k vlastnímu řešení záležitosti sporné. Rozeznávaly se pak **p-nes** pro *actore*, jež byly přijaty do processní formule k návrhu žalobcovu, jako na př. omezení žaloby na tu část' pohledávky, která jest již dospělou: *ea res agatur, cuius rei dies fuit*, a **p-nes** pro *reo*, jež byly v podstatě obranami žalovaného a lišily se od excepceí ve smysle techn. jen právě tím, že byly z předu v praetorské formulí umístěny, ne teprve jako výjimky z příkazu kondemnačního. Nejdůležitějšími **p**-pcemi tohoto druhu byly obrany, jimiž žalovaný namítal promlčení nároku žalobcovu, *temporis (longi, longissimi) p.* S odstraněním pro-

cessu s formullemi pozbyly **p-nes** úplně významu. J. V.

Praesenční plat jest odměna, kterou dostává oprávněná osoba za svoji přítomnost, na př. členové správní rady akc. podniků za svoji přítomnost při sezeních správní rady a pod.

Praesenční služba ve vojenství sluje 1. poměr příslušníků vojskových, sloužících činně ve zbrani u pluků, zástupitv atd. a v armád. závodech; 2. doba, po kterou tento poměr trvá: v řadovém vojsku obyčejně 3, výjimkou 2 roky, pro náhradní záložníky, učitele, vlastníky selských usedlostí atd. 8 neděl pouze pro výcvik ve zbrani. Tuto dobu zaslužíli poddůstojníci směji prodloužiti dobrovolně, a doplnění **p. s**-by na 12 let jim dává nároky na certifikát pro obecný civilní úřad zeměpanský jejich schopnostem přiměřený. FM.

Praesenční soubor, praesenční stav, jest souhrn veškerých příslušníků vojskových, nacházejících se v praes. službě, na rozdíl od jiných souborů pojmenovaných podle jejich různých vlastností. FM.

Praesens (lat.), čas přítomný. Viz Časy grammatické.

Praesentace (z lat.), návrh, navržení; předklad, podání (žádosti); předložení k placení.

Praesentatiční právo, podací právo, viz Patronátní právo, str. 331 b sl.

Praesentatum (lat.), zkráceno *praes.*, den podání (dopisu, listiny a p.).

Praesentovati čili *praesentovati*, tolik co navrhnouti, předložití nebo podati (žádost); podati směnku k placení. Ve vojenství **p.** slove vzdávati vojenskou poctu. Mužstvo pěší jednotlivě **p**-tuje ručnici držíc ji kolmo před sebou, což ve voj. rak. — uh. zrušeno koncem XIX. stol.; pozdravují tak stráže před důstojníkem.

Praesepe (lat.), jesle, odkudž italské *presepio*, zobrazení Ježíška v betlemském chlévě; též skupina hvězd v souhvězdí Raka.

Praeservatio [-cio] (lat.), ochránění, ochranné opatření. — *Praeservativní prostředek*, ochranný.

Praeses (lat, mn. čís. *praesides*), předsedající čili *praesident*; za starověku místodržitel římské provincie.

Praesident (z lat.), *praesident*, osoba předsedající v nějakém úřadě, sboru nebo shromáždění. V republikách nazývá se **p**-em zodpovědný, na jistý čas volený náčelník státu. **P**-y mají ministři (*Ministerpraesident*, předseda ministerský), státní úřady (v zemích zastoupených na radě říšské na př. sborové úřady soudní, v Prusku úřady správní), úřady samosprávné (na př. obchodní a živnostenské komory) atd. Zástupce **p**-ův nazývá se náměstkem **p**-ovým (*Vicepraesident*).

Praesidiál (soud praesidiálů) viz Francie, str. 496 b.

Praesidium (lat.), předsednictví, též předsednictvo.

Praeskribovati (z lat.), předepsati, naříditi.

Praeskripcie (lat. *praescriptio*), předpis, nařízení; v práv. promlčení.

Praestabilovaná harmonie, praestabilismus, tolik jako předzjednaná harmonie (viz Leibniz, str. 807).

Praestanda (lat.), co kdo konati má, povinné úkony, zvl. dávky.

Praestigiae (franc. *prestige*), kouzelnictví, šálení, klam. — **Praestigiator**, u Římanů kouzelník, kejkliř.

Praesumce (v právu) viz Domněnka.

Praesumptivný (z lat.), domnělý.

van **Praet Jules**, státník a dějepisec belg. (* 1806 — † 1887). Byl archivářem v Brugách. R. 1830 byl zvolen do deputace, jež byla vypravena od Belgičanů do Londýna, a od nového krále belgického (Leopolda I.) byl jmenován osobním sekretářem. R. 1840 stal se ministrem král. domu. Také u Leopolda II. požádal přízně a vlivu jako u jeho předchůdce. Poslední léta svého života trávil v slepotě. Kromě činnosti politické P. zabýval se také studiem historickým. Napsal: *Histoire de la Flandre 1280—1383* (1828, 2 sv.); *L'origine des communes flammandes et l'époque de leur établissement* (1829); nejznamenitější jeho dílo, kde historická studia jsou výborně doplňována zkušenostmi politika, jsou *Études sur l'histoire politique des derniers siècles* (1867—84, 3 sv.).

Praetendent (z lat), nápadník, slove ten, kdo si k něčemu činí právo neb nárok. Ve smysle užším p. trůnu, tedy princ rodu panovníčího, který si činí právo na trůn obzazený jiným. P-y byli na př. hrabě Chambord (Jindřich V.) a hrabě Pařížský, osobující sobě právo na trůn francouzský po Karlu X. a po Ludvíku Fil. Orléanském, don Carlos, p. trůnu španělského, vévoda Jiří Cumberlandský, p. trůnu hannoverského a brunšvického, a m. j. Jakožto historické příjmi přísluší Karlu Edvardovi, vnuku krále anglického Jakuba II.

Praetentiosní (franc. *prétentieux*), osobivý, domýšlivý.

Praeteritum (lat.), čas minulý.

Praetermittovati, pominouti, vynechat, přeskočiti.

Praeterovati (z lat.), pominouti (na př. při povyšování v úřadě).

Praetext (z lat.), záminka.

Praetexta (řím. roucho) viz Toga.

Praetigau nebo Praetigau, románský *Val Partenz*, t. j. lučinaté údolí, alpské údolí v Grisonsku ve Švýcarsku, protékané řekou Lanquartem, pr. přít. Rýna, jež vzniká v massivu Silvretta a vytéká divokou skalní soutěskou Klus do údolí rýnského. P. jest dlouhé 45 km, široké jen místy přes 1 km, na s. odděluje je hory Rhaetika od Tyrolska, vysílajice k němu řadu pobočných údolí, mezi nimi údolí sv. Antonína (*St. Antonienthal*), velice malebné a bohaté minerálními prameny, vodopády a přírodními krásami, avšak nebezpečně četnými lavinami, kdežto na j. ohraničují je Alpy Plessurské proti Davosu a Schanfiggu. V dolní části jest údolí

úrodné a pečlivě vzdělané, pokryté rolemi, lukami, sady a lesy, v horní pak prostírají se nejkrásnější pastviny celého Grisonska. Obyvatelů jest 9585, byli to původně Rhaetorománi, kteří se poněmčili, vyznání jsou evangelického, osad jest 16, nejvýše leží Klosters (1205 m n. m.), největší jest Schiers (1924 obyv.), ležící ve výši 670 m n. m., kdežto nejniže (520 m n. m.) jest stanice Lanquart. Pramenem výživy jest orba, ovocnářství, dobytkařství, lámání břidlice a vápence. S údolím rýnským a Davosem spojeno jest P. poštovní silnicí a úzkokolejnou drahou Praetigauskou, kdežto přes Rhaetikon vedou čtyři horské cesty. V ohledu správním P. tvoří s dolní částí grisonského údolí rýnského okresy Horní a Dolní Lanquart. — Srv. Fient, Das P. (Davos, 1897). *Šr.*

Praetor (lat.) byl prvotně titul nejvyšších úředníků ve starém Římě vedle *consul* (viz Konsul), kterýžto úřad slučoval v sobě nejvyšší moc ve státě vůbec. Ale usus časem rozhodl se pro titul »*consul*« na označení nejvyššího úředníka a slovo »*p.*« zatlačeno do pozadí. K tomuto starému titulu sáhnuo bylo opět r. 367 př. Kr., kdy na základě přijetí rogaci Liciniových-Sextiových konsulát stal se přístupem také plebejům, ale zároveň z moci konsulské vyloučeno civilní soudnictví a vzneseno na zvláštního úředníka, zvaného *p.*, kterýžto úřad s počátku vyhrazen byl pouze patriciům. P. byl *collega* konsulů, ale menší; proto v případě kollise s konsulem *imperium* jeho (v. t.) musí ustoupiti. Odznaky moci úřední *p.* má tytéž jako konsul, má však pouze šest liktoriů v provincii, v oboru činnosti městské toliko dva. Volba *p.-ů* konala se v komitiích centuriálních (viz Comitia) za předsednictví konsula (diktátora). Od r. 337 př. Kr. praetura stala se přístupnou také plebejům. Poněvadž pak jeden *p.* agendu soudní stále se vzdmáhající nemohl zastati, na konci druhé války punské rozmnožen byl tento úřad ještě o jednoho *p.-a*, kterému přikázány byly spory mezi cizinci v Římě usedlími a spory mezi cizinci a občany římskými. Odtud nazván jest tento *p. peregrinus* (cizí) a na rozdíl od něho prvotní *p.* zve se od této doby *p. urbanus* (městský), jenž rozsuzoval civilní spory mezi občany římskými. Praetura jakožto úřad *cum imperio*, t. j. s pravomocí velitelskou a soudní zdála se býti nejvhodnějším úřadem pro správu provincií. Proto rozmnožováním římských provincií množil se také počet míst praetorských. Tak r. 227 př. Kr. ke dvěma dosavadním *p.-ům* přibýli dva noví ke správě Sicílie a Sardinie. R. 197 připojeni byli opět dva ke správě obou Hispanií. Dalším přibýváním nových provincií a zavedením (od r. 149 př. Kr.) stálých soudních dvorů porotních pro jisté druhy zločinů (*quaestiones perpetuae*, v. t.), ve kterých také *p.-oři* pověření byli předsednictvím, čímž jim přibýlo také soudnictví hrdelní, dosavadní počet *p.-ů* ukázal se nedostatečným, i vypomáháno si *prorogaci*, t. j. prodloužením moci úřední přes mezi jednoho roku.

Sulla ve své reorganizaci státní r. 82 př. Kr. ustanovil, že všichni **p**-oři v roce úředním mají se věnovati činnosti soudní v Římě a teprve po uplynutí roku úředního že mají býti posíláni jako místodržitelé do provincií v hodnosti *pro praetore*. Caesar rozmnožil počet **p**-ů postupně na 10, 14, 16; Augustus zredukoval jej s počátku na 8, ale přidal dva **p**-es *aerarii*, kteří vedli správu státní pokladny. Později opět rozmnožil jej na 16, od doby cis. Claudia bylo jich 18. — **P**-oři tvořili collegium, nýbrž každý z nich má svůj určitý, zvláštní obor působnosti, o kterém rozhodl los. Co do významu na prvním místě byl **p**. *urbanus*. Nejdůležitější právo praetorské při civilním soudnictví bylo t. zv. *ius edicendi* (v. E d i c t u m). **P**. na počátku úřadování vydá *edictum* (vyhlášku), v němž stanoví zásady, kterými bude se řídit při iurisdikci své a úředníků delegovaných. *Edictum* týkalo se hlavně případů, pro něž *leges XII tabularum* a pozdější zákony nestačily. Připomenouti sluší, že **p**. posílal každoročně také do italských měst, která neměla práva vykonávati soudnictví samostatně, zvláštní kommissáře t. zv. *praefecti iure dicundo* (viz P r a e f e c t u s). Tak edikty praetorské přispívaly ke zdokonalení římského práva soukromého. Ovšem *edictum* mělo platnost jen po dobu úřadování toho onoho **p**-a. Ale některá ustanovení přejímali i nástupci jeho (*edictum perpetuum*), tak že časem utvořil se pevný základ ustanovení praetorských stále se opakující zvláště v případech osvědčených (*ed. tralaticium*). Tyto edikty praetorské (t. zv. *ius honorarium*) jakožto právní pramen císař Hadrian dal spojití ve sbírku od slavného právníka Salvia Juliana v t. zv. *edictum perpetuum*. — Ve sporech civilních **p**. případ pouze vyšetří, formuluje právní otázku, další však provedení sporné záležitosti a vynesení rozsudku svěří podle povahy věci jednomu soudci nebo celému collegiu. Ale ve případech soudnictví hrdelního ustaví soudní dvůr porotců a tento za jeho předsednictví nejen vyšetří zločin, ale vynese i rozsudek. — V době císařské, kdy soudnictví přešlo jednak na senát, jednak na císaře a jeho výkonné úředníky, **p**-ů bylo užíváno v rozličných jiných oborech správy státní.

Praetoriani zvaná osobní stráž římských císařů. Již ve vojsku Římské republiky bývala k ochraně velitelové a jeho stanu zvláštní vybraná družina, slující *cohors praetoria*. Tělesnou stráž císařskou náležitě upravil Augustus, a to již za prvních svých let vládařských. V čele sboru toho stál původně parovník sám, od r. 2 př. Kr. *praefecti praetorio* císařem jmenovaní, obvyčně dva, výjimkou jeden, od dob Commodových i tři. Děлил pak se týž sbor v 9 kohort (*cohortes praetoriae*); za Gaia neb Claudia zvýšen počet ten, jak se podobá, na 12, za Vitellia na 15. Vespasian obmezil jej na původní, tak že za něho shledáváme opět jen 9 kohort. Po Vespasianovi byla přidělena kohorta desátá, což trvá až do IV. stol. Každá z kohort

praetorijských chovala v sobě 10 centurií pěchoty a 10 čet (*turmae*) jízdy i měla v čele tribuna. Hodnosti byli **p**-větší než legionáři, měli také větší plat a sloužili jen 16 let místo 20. Tři z kohort těch byly v Římě ke konání hlídky v paláci císařském, ostatní byly rozloženy po různých místech italských, zvláště těch, kde císař meškal (srv. Suet. Aug. 49). V Římě měly kohorty praetorijské stanoviště své na různých místech, později však za Tiberia k radě ministra jeho Seiana vystavěna pro ně pevná kasárna (*castra praetoria*) v severovýchodní části města mimo hradbu před branou Viminalskou a tam všech 9 kohort umístěno (Tac. ann. 4, 2). Tím soustředěním nabyli velikého významu pro říši; neboť oni ve skutečnosti po jistou dobu dosazovali nebo sezazovali císaře. Aby jejich vliv zlomil a učinil je sborem vsutku vybraným, Septimius Severus přivedl ke konci II. stol. legie do Italie a ustanovil, aby stráž praetorská, kteráž posud doplňovala se výhradně z Italie a některých provincií pořímaných, přístě vybírána byla ze zasloužilých legionářů, majících delší dobu služební. Toto přeložení do stráže platilo za povýšení. Zrušena byla stráž ta za Konstantina Velikého. RN.

Prastorium (lat.) viz Leženi, str. 986 *b*.-**P**. slula též v římských provinciích úřední budova místodržitelova.

Praetorius: 1) **P**. Jan, matematik z Čech (*1537 v Jáchymově — †1616 v Altdorfě). Studoval ve Vitemberce, načež žil v Praze, ve Vídni a v Krakově; ve Vídni byl učitelem matematiky císaře Maxmiliána II. R.1571 stal se professorem matematiky ve Vitemberce, po pěti letech professorem v Altdorfě. Tamže zanechal množství rukopisů. **P**. vynalezl vodní váhy (libellu), měřický stolec zvaný mensula Praetoriana (viz Měřický stůl) a zhotovil mnohé dobré nástroje matematické.

2) **P**. Michael, skladatel a hudební badatel něm. (*1571 v Kreuzburku v Duryňsku — †1621 ve Wolfenbüttelu), byl kom. tajemníkem vévody brunšvíckého a kapelníkem u tří dvorů; posléze v místě svého úmrtí. Zanechal celou spoustu skladeb duchovních (mši, motett, hymnů, písní). Ačkoli veliké zásluhy získal si o pěstění nového slohu s provázajícími nástroji hudebními, známějším a více oceňovaným je ve své činnosti spisovatelské. Hlavním dílem jeho je *Syntagma musicum* (1614—20, 3 d.), jeden z nejdůležitějších pramenův o hudbě, zvláště pak o nástrojích a instrumentaci XVII. století; první díl (1614) je historickým pojednáním v latinském jazyce, na svou dobu záslužným, druhý (vydaný jako 13. sv. »publikaci Gesellschafft für Musikkforschung«), nazvaný *De organographia* (1618), k němuž teprve r. 1620 vytištěny obrázky nástrojů, je neobyčejně zajímavý, třetí, theoretický (1619, uveřejněný ve výtahu v Eitnerových »Monatshefte für Musikgeschichte«, X.), neméně. Studium tohoto spisu je nezbytnou pomůckou pro kaž-

děho, kdo chce nabýti názoru o stavu hudby v XVII. stol.

3) **P. Johannes**, vlastně **Hans Schultze**, učelec a spis. něm. (* 1630 v Zethlingen v Braniborsku — † 1680 v Lipsku), studoval v Lipsku a tam také žil. Napsal řadu spisů velmi důležitých pro lidovědu a pro studium pověr jeho doby. Jsou to zejména: *Daemonologia Rubinzalii Silesii* (Lip., 1662—65, 3 sv.); *Philosophia Colus* (t., 1662); *Anthropodemus plutonicus* (Magdeb., 1666); *Gazophyllaci gaudium* (Lip., 1667); *Blocksberges Verrichtung*, s popisem čarodějnických rejů noci filipojakubské na Blocksbergu (t., 1668); *Philologemata abstrusa de pollice* (t., 1677) atd. Srv. Zarncke, *Allgem. Deutsche Biographie*, sv. 26.

4) **P. Ephraim**, theolog a dějepisec něm. (* 1657 — † 1723). Studoval ve Vitemberce, Lipsku a Roztokách theologii a byl pak od r. 1702 farářem v rodném svém městě Gdansk; od r. 1705 byl seniorem duchovenstva v Toruni, zastává zároveň pastorát u P. Marie tamže. P. pracoval velmi pilně v dějinách evangelických kostelův a škol v Gdansk. Ze spisů jeho uvádíme: *Bibliotheca homiletica* (1691—1719, 3 d.); *Dantziger-Lehrer-Gedächtnis, bestehend in kurzer Verzeichniss der Evangelischen Prediger zu Danzig* (1704, 3. vyd. 1760); *Athenae Gedanenses* (1713). V rukopise zanechal P. spis *Das evangelische Danzig*.

5) **P. Franz**, učelec něm. (* 1847 v Berlíně). Studoval v Berlíně a v Lipsku, habilitoval se v Berlíně r. 1873 a byl pak profesorem semitských řečí ve Vratislavi (1880) a posléze v Halle (1893), kde působí dosud. Jest zejména výtečný znalec dialektů semito-kušitských. Napsal: *Mazhafa Tomâr, das aethiopische Briefbuch* (s překl., Lip., 1869); *Fabula de regina Sabaea apud Aethiopes* (aethiopsky a lat., Halle, 1870); *Grammatik der Tigrinäsache* (t., 1871); *Beiträge zur Erklärung der himjarischen Inschriften* (t., 1872 až 1874, 3 seš.); *Das apokryphische Buch Baruch im Aethiopischen* (překl., Lip., 1872); *Die amharische Sprach* (Halle, 1878—79, 2 seš.); *Aethiopische Grammatik* (také v lat. vydání, Karlsr. a Berl., 1886); *Ueber die hamitischen Sprachen Ostafrikas* (v »Beitrage zur Assyriologie«, sv. 2., Lip., 1892), dílo nejlepšího druhu; *Zur Grammatik der Gallasprache* (Berl., 1893).

Praevalovati (z lat.), převládati, miti převahu.

Praevarikace (z lat. *praevaricatio*, uchýlení se od pravé cesty, porušení povinnosti, nevěra v nějaké záležitosti), ve středověku a ještě i dnes někde název pro nevěrné zastupování advokátovo, kde advokát na oko hájí sice zájem své strany, avšak tajně radí odpůrci (§ 356 něm. trest. zák.), a mimo to i název pro zneužívání úřední moci tím způsobem, že úředník jakýmkoli způsobem nadřizuje pachateli trestného činu v tom smysle, aby buď vůbec unikl trestu, nebo byl potrestán mírněji, než předpisuje zákon (§ 346 něm. trest. zák.). Úředník na pr. buď nestihá pachatele trest. činu, nebo způsobí, že pa-

chatel jest prohlášen nevinným atd. Rak. trest. zák. z r. 1852 nezná termínu p. Jednání spadající pod tento pojem trestají se jako zneužívání moci úřední (§§ 102 a 103).

Praevence (lat. *praeventio*, předejítí) má v právé rozličné významy. V právé círk. nazýválo se tak právo papežův, obsaditi uprázdněné beneficium místo biskupa, jestliže se o uprázdnění dověděli dříve a biskupa tedy předešli. V soudním řízení nazývá se p-cí zahájení sporu, k jehož projednávání příslušno jest soudů několik, od jednoho z nich Jakmile p-cí jeden soud počal projednávatí jistou záležitost, musí věc ta u něho býti dojednána. — Nejčastěji rozumí se však p-cí všechna jednání a opatření úředních orgánů, jimž se má předejíti trestným činům nebo nebezpečným událostem. Tak mluví se na př. o praeventivních opatřeních policie, zdravotních orgánův a p.

Praeventivní viz Praevence.

Praga, předměstí Varšavy (v. t.) na pravém břehu Visly, spojené s ostatním městem mostem, do r. 1791 samostatná obec, od té doby pak varšavská čtvrť, byla po bitvě u Maciejowice posledním útočištěm zbytků polské armády, které zde v úhrnném počtu 28.000 mužů pod velením Zajączka se opevnily. Avšak jejich tábor byl 4. list. 1794 Suvorovem dobyt, při čemž do 20.000 Poláků zahynou. *Tšr.*

Praga Emilio, básník ital. (* 1839 v Gorle u Milána — † 26. pros. 1875 v Miláně), byl nejprve malířem a oddal se teprve později poesii, v níž rázem vynikl zvláštním barevným kouzlem a náladovým výrazem. R. 1862 vydal sbírku veršů *Tavolozza*, r. 1864 *Penombre*, v níž charakteristicky již vystupuje zvláštní citová brutalnost, která později ještě více v pracích P-gových se vzrná: realistický pessimismus, náběhy k verismu jsou patny. Nešťastný život básníkův, zvláště rodinný, a z toho plynoucí vnitřní rozervanost podbarvují temněji a temněji jeho poesii. Ve *Fiabe e leggende* (1867, 2. vyd. 1884) obrací se k romanticky zabarvené epice, traktuje sytým, někdy bizarním veršem středověké legendy a pověsti, místy pod uměleckým vlivem Victora Huga. P. napsal i několik dramát, která nejsou také vesměs pečť jeho originálního ducha, vyhybajících se banalnosti a hledajícího nové dojmy a výraz nových citů; jsou to komédie *Le madri galanti* s Arrigem Boitem (1867) a *Il capolavoro d'Orlando* (t. r.), dramatická scéna *Il fantasma* (t. r.) a drama *Altri tempi* kromě řady librett. Po smrti jeho vydána sbírka veršů *Trasparenze* (Turin, 1877), v níž všechny charakteristické tóny poesie P-govy zavzněly s velikou silou výrazovou, a román *I misteri del presbitero*. P. byla duše nevyrovnaná a básník často násilný a křečovitý, ale při tom také vášnivý umělec, hledající poesii nové dráhy. Jest předchůdce moderního verismu a v lecčems i dekadence. Někde Baudelaire, jinde Musset a Victor Hugo měli v něho vliv, ale i tak má mnoho pů-

vodního v koncepci i výrazu. Z **P**-gy přeládal u nás Jar. Vrchlický v »Anthologii italské poesie nové doby«. — Srv. G. Biagi, E. **P.** v »Rassegna settimanale« z 27. dub. 1878; F. Fontana, E. **P.** (Turin, 1883). *Šld.*

Pragel, průsmyk ve Švýcarsku, leží ve výši 1543 m a spojuje údolí Muota v kantoně Schwyz s údolím Klönšským v kantoně Glarus.

Pragmatická armáda slulo r. 1743 vojsko, které na pomoc Marii Terezií a na udržení pragmatické sankce proti Francii a císaři Karlovi VII. postavily »námořské mocí«, t. j. Anglie a Hollandsko.

Pragmatická sankce (*sanctio pragmatica*) nazývá se především základní jakýsi zákon říšský, který má podle úmyslu zákonodárceva míti povahu normy neporušitelné, pro veškerou budoucnost platné. Takové **p-ké s.** vyskytují se již ve středověku, jako na př. t. zv. zlatá bulla cis. Karla IV. z r. 1356 (viz Bulla zlatá), **p. s.** Karla VII., kr. Francie, vydaná v Bourges 7. čce 1438 v základě snesení cirk. sněmu Basilejského o svobodě církve gallikánské (viz Gallikanismus), **p. s.** říšského sněmu mohučského z r. 1439 o přijetí snesení téhož sněmu cirk. pro říši Německou a j.

V novověku jest to zejm. **p. s.** cis. Karla VI. o posloupnosti v zemích, tvořících tehdaž domácí moc rak. domu Habsburského, jež nabyla obzvláštního významu. Jest to vlastně celá řada aktů státních i domácích smluv rodiny panující, na nichž pozdější **p. s.** spočívá, jako na př. Actus cessionis monarchiae Hispanicae, dále t. zv. pactum mutuae successionis z r. 1703 a j. Otázky posloupnosti dědičné v zemích rakouských týče se i snesení sněmu chorvatského z 9. bř. 1712, kterým stavové prohlašují ochotu, ve případě vymření rodu Habsburského po meči uznaní onu arcivévodkyni za zeměpána, která by se stala dědičkou zemí vnitrorakouských. Avšak toto snesení nemělo prozatím praktického výsledku pro odpor stavů uherských. Dne 19. dub. 1713 však cis. Karel VI. ve valném shromáždění říšských hodnostářů prohlásil o své újmě jako řád domácí ustanovení o dědičné posloupnosti, který při své publikaci (Cod. Austr. III. 683) již se označuje jako **p. s.** o posloupnosti nejjasn. arcidomu Rakouského. Podle toho veškerá království i země jeho mají jako nerozlučný celek dědit se podle řádu prvorozenství především u mužských jeho potomků, v nedostatku však potomků mužských připadnouti tímž řádem na dcery jeho; kdyby tu nebylo manželských potomků Karlových, mají nastoupiti dcery bratra jeho, cis. Josefa I., i jejich manželské potomstvo a konečně v nedostatku tohoto jeho sestry i veškeré další linie domu Rakouského, vždy podle řádu prvorozenství. Jednostrané toto nařízení Karla VI. mohlo sice dostačiti pro země české, pro které již Obnoveným zřízením zemským dědičná posloupnost rodu Habsburského až do konečného jeho vymření v mužské i ženské linii jest stanovena. Podobně i v zemích t. zv.

německo-rakouských zásadami **p-ké s.** vlastně nic nového ustanoveno nebylo, poněvadž již pactum mutuae successionis obsahovalo zásady podobné. Jinak bylo však v zemích uherských. Tu musil Karel VI. ještě r. 1715 potvrditi usnesení sněmu, že jemu přísluší pro případ vymření mužských potomků cis. Leopolda I. právo volby nového panovníka. Aby však odmíknut **p-ké s-ci** odpiráno býti nemohlo, Karel VI. předložil 19. ledna 1720 **p-kou s-ci** stavům všech svých království i zemí se žádostí i rozkazem, aby jí přijali i prohlásili. Tak i stalo se r. 1720 od stavů českých i tyrolských, r. 1721 od stavů rakouských i území Chebského. R. 1721 přijali **p-kou s-ci** též stavové chorvatští, r. 1722 i sedmihradští. Zák. čl. I. i II. z r. 1723 přistoupili pak i stavové uherští za království Uherské i země jemu přivtělené k **p-ké s-ci** s tím pouze rozdílem, že prohlášení jsou k posloupnosti o země ty za způsobilé výslovně jen oni potomci Karla VI., Josefa I. i Leopolda I., kteří náležejí vyznání římsko-katol., k čemuž přistoupili stavové chorvatští r. 1740, sedmihradští r. 1744. Již r. 1724 přijali **p-kou s-ci** též stavové rakouského Nizozemska a Karlu VI. podařilo se po různých jednáních dosíci též mezinárodní sankce uznáním jejím od Španělska (1725), Anglie (1731), Francie (1738), Ruska (1726). Říšským konečně snesením z 11. led. 1732 i ratifikačním dekretem ze 4. ún. t. r. dostalo se **p-ké s-ci** též garancie říše Německé přes odpor kurfirštů bavorského i kolínského. **P-kou s-ci** upraven jest trvale zejména vzájemný poměr mezi dědičnými zeměmi českými i něm. rakouskými s jedné i zeměmi koruny Uherské s druhé strany v tom směru, že obě tyto skupiny tvořiti mají pro veškerou budoucnost reální jednotu (*mutua cointelligentia et unio*), ač podstatný se jeví rozdíl v tom, že v zemích skupiny prvé **p. s.** od stavů vlastně jen k vědomosti jest přijata i zaručena, kdežto v zemích koruny Uherské jeví se **p. s.** jako vzájemná, mezi panovníkem i stavy na základě vzájemného dohodnutí se ujednaná smlouva, jejímžto podstatným obsahem jest vzdání se stavů práva svobodné volby panovníka pro případ vymření mužského potomstva jeho. V tom smysle vykládá **p-kou s-ci** i zák. čl. uherský XIII. z r. 1867. Z rakouských ústavních zákonů dovolává se **p-ké s.** zejména cis. diplom z 20. října 1860. Srv. zejm. Wolf, Gesch. d. Pragm. Sanktion (1850); Bidermann, Entstehung u. Bedeutung d. P. S. (Grunhut's Ztschr. f. d. Pr. u. öff. R., 1875); Bachmann, Die P. S. (»Jur. Vierteljschr.« 1894) a j. Otisk **p-ké s.** v Schrötter, Abh. a. d. oest. Staatsrechte 5. sv. (1766), odtud zejména i v Manzově vydání Oesterr. Staatsgrundgesetze.

Pragmatický v dějepiscectví nazýváme směr, jemuž při vypravování dějepisných událostí nejde jen o to, co se stalo, ale také o to, jak se co stalo a z jakých příčin, při čemž tyto příčiny jsou hledány především v momentech ryze psychologických,

t. j. v úmyslech a cílech lidských. P-ké dějepiscectví dále chce poučovatí, chce z minulosti určovatí příklady, vzory a výstrahy pro přítomnost i budoucnost; pragmatismus obsahuje tu tím silný prvek subjektivní, jenž často jej svádí k moralisování a politisování. Co se týče historické formy, pragmatismus pronikl i annaly a chroniky, ale zejména se uplatnil v memoirech a v životopisech (Plutarchos). První úplný představitel historického pragmatismu je Thukydídés (jméno *πραγματική ιστορία* pochází od Polybia); vrcholu dosáhlo p-ké dějepiscectví v Tacitovi a k novému rozkvětu došlo zejména v memoirové literatuře francouzské od XIII. do XVII. stol.

Prags, obec v tyrolském okrese brunecském, soud. okr. Velsberg, má 618 ob. a leží v údolí Pragském (*Pragser Thal*), které u Niederdorfu vbíhá do údolí Pusterského a u Gassenu do Rienzského, rozděljuje se na 2 větve, západní s krásným jezerem Pragským (*Pragser Wildsee*, 1479 m n. m.) a lázněmi Neu-P. nebo Mōgelbad (1325 m n. m.), a jižní s lázněmi Alt-P. Tšr.

Praguerie (La Praguerie) [pragri] sluje odboj franc. šlechty feudální proti králi Karlovi VII. r. 1440. Příčinou hnutí byly vojenské reformy (hl. ordonnance Orleánská z r. 1439) královny a vůbec postup královské moci, původcem jeho pak vévoda Bourbonický Karel, který dovedl nespokojenou šlechtu a náčelníky vojenských rot zorganizovatí, získav dokonce i (šestnáctiletého) dauphina Ludvíka (XI.). Odboj začal se v Poitou v únoru r. 1440, ale již v červenci t. r. energií královou byl potlačen. Moc královská tímto úspěchem byla jen posílena. Jméno P. toto revoluční hnutí dostalo s ohledem na (husitské) bouře v Praze (Prague).

Prah, Pra nebo Busum Prah, řeka v Horní Guinei na anglickém Zlatém pobřeží, pramení se v horách na s. od Akiimu, tvoří na jv. hranici země Ašantú a vlévá se do okeánu Atlantského 63 km na vsv. od mysu Three Points po toku dlouhém 220 km. Při ústí jest násyp a příboj plavbě velmi nebezpečný, avšak za nimi jest řeka splavná v délce 160 km. Hlavní přítoky jsou: Ngui, Komo, Anung, Birim a Ofe nebo Ofime. Tšr.

Práh jest u dveří spodní část obložení, potom vůbec každý vodorovný trám, položený na zpodu nějaké konstrukce. Viz Praha. Pro svoji podobu nazývají se též prahy (rus. *porogi*) skály třící napříč řeky Dněpru, jež jsou plavbě velikou překážkou, poněvadž voda přes ně s velikou prudkostí dolů padá.

Praha (něm. *Prag*, lat. a ital. *Praga*, rus. Пpapa, franc. a angl. *Praque*), král. hl. město král. Českého, co do lidnatosti třetí město Rakousko-Uherska a druhé v předlitavské jeho polovici, leží na 50°5'19" s.š. a 14° 25'17" v. d. Gr. (hvězdárna v Klementíně) po obou březích hlavní vodní žíly České země, Vltavy, odtud splavněné, téměř právě uprostřed Čech, od jejichž krajních bodů jest kromě severního skoro stejně vzdálena, totiž od nejvýchodnějšího 176 ²/₃ km, od nejižnějšího

172 km, od nejzápadnějšího 171 km, kdežto k nejsevernějšímu jejich cípu blíží se na 110 km. Již tato zeměpisná poloha P-hy v samém srdci Čech a na velepříznivém místě vodní jejich sítě předurčuje ji za metropoli českou a vystihuje již předem vysoký její význam dějinný, kulturní i hospodářský.

Krásná jest poloha města. Vltava činí zde ostrý záhyb k východu a na jejích březích prostírají se půvabné kotlinky, obklopené malebnými návrsími. V těchto kotlinách, na návrších je obklopujících i po jejich svazích a úbočích rozkládá P. s řadou předměstských obcí tu souvisle, tu odděleně nepřehlednou spoustu domův, uprostřed nichž vine se Vltava jako široká stříbrná stuha. Nad toto moře střeš vycínají věže a věžky početné, rozmanité a nejrůznějších tvarův i ozdob, které dodávají městu vzhledu obzvlášť typického, vystiženého názvem P. »stověžatá«.

Žádné veliké město vnitrozemské neskýtá tolik skvostných rozhledů jako P. Proto již Aeneas Sylvius nazval ji »perlou měst« a Goethe o ní pravil, že jest v koruně měst nejdrahocennějším kamenem. Alex. Humboldt klade P-hu co do krásy na čtvrté místo mezi městy evropskými a na první z měst vnitrozemských. Viollet-le-Duc, znamenitý franc. architekt a výtečný znalec evropských památek stavebních, praví nadšeně: »P. jest město krásné, nádherně stavěné, rázu dosud namnoze středověkého, korunované akropolí, jež budí dojem velikolepého gotického hradu. Stavební památky pražské skví se svoji obzorností a zvláštním rázem aristokratickým, který však nijak není na ujmu malebnosti.« Také William Ritter, vynikající kritik a aestetik franc., píše o Praze: »Na celém povrchu zemském není rozevřena nádhernější kniha historie a architektury.« A v podobném smysle velebí P-hu i slavný dánský kritik G. Brandes.

Vzácnou okrasou P-hy a nádherným doplňkem jejích přírodních půvabů jest Vltava, hlavní tepna království Českého, která mocně tu se rozšiřující a tvořící četné ostrovy, dodává obrazu metropole české čarovné malebnosti. Šířka její jest při vstupu do města u Vyšehradu-Podolí jen 161 m, avšak již mezi Žofínem a Židovským ostrovem dosahuje 460 m a pod viaduktem Státní dráhy v Karlíně měří přes ostrovy 583 m. Průměrná hloubka její jest 2,75 m, spád pak má nepatrný, tak že vlny její plynou většinou v majestátním klidu. V oblasti P-hy Vltava vytváří tyto ostrovy: Židovský, Žofinský, Štřelecký, Kampu, Primátorský, Korunní, Štvanice, Jerusalemský, Papírnický, Rohanský, Libeňský a Holešovický. Jezy jsou posud tyto: Šitkovský, Petržilkovský, Staroměstský, Novoměstský a Helmovský. U nábreží Palackého jest přístav pro parníky vzhůru plující a sloužící po výtece dopravě osob, kdežto po vodě dolů provozuje se z P-hy čilá plavba nákladní, již slouží obchodní a ochranný přístav s překladištěm v Holešo-

vicích a přístav pro nákladní lodí v Libni, osobní parníky pak pro tento směr říční dopravy mají přístaviště na Štvanici. Řečiště Vltavino regulováno jest v Praze nákladnou stavbou nábřeží, jež posud není ukončena. Spojení mezi oběma břehy vltavskými zprostředkují mosty, o nichž viz níže. Mimo to užívá se dosud celé řady průvazů, jako: z Vyšehradu do Podolí a na Smíchov, u Občanské plovárny, na Manínách a v Holešovicích u Pelce a Tyrolky. Vltava přijímá na území pražském i některé přítoky, avšak na rozdíl od svého toku ani důležité, ani krásné. To platí zvláště o potoku Botiči, který valně znečištěn vlévá se do Vltavy pod Vyšehradem, a o potoku Rokytnici nebo Rokytce, která vlévá se do Vltavy v Libni jako mělké koryto, odvádějící do řeky odpadky z četných vesnic a závodů průmyslových na ní ležících. Mimo to na pravém břehu vtéká do Vltavy v Podskalí proslulý pramen Svatováclavský a na levém potok Brusnice nebo Bruska, protékající Jelením příkopem a vlévající se zvláštní stokou do Vltavy. Mezi pražské vodstvo dlužno z části počítati i Šárecký potok, jehož větší část vody odvádí se umělým ramenem založeným od Rudolfa II. z rybníka u Liboce do Vltavy k Cisařskému mlýnu, zásobujíc vodou Pražský hrad.

P. rozdělena jest na 8 částí čili čtvrti, jež se označují římskými číslicemi: Staré město I, Nové město II, Malá strana III, Hradčany IV, Josefov V, Vyšehrad VI, Holešovice-Bubny VII, Libeň VIII, jež zaujímají plochu asi $20 \frac{1}{2} \text{ km}^2$, připočteme-li pak k tomu i předměstí a okolní obce, které snad v nedaleké budoucnosti splynou s ní v jediné velkoměsto, jemuž již předem přikládá se jméno Velká Praha, rozloha její vzrůstá na $70,59 \text{ km}^2$. Půda, na které P. se rozkládá, má povrch nerovný a rozmanitě vytvářený, což právě přispívá k její malebnosti. Průměrná nadmořská výška města činí 186 m, avšak jednotlivé jeho body jeví v té příčině značné rozdíly. Tak na pravém břehu leží povrch Vltavy nad jezem Staroměstským 183 m n. m., normál řeky u Šitkovských mlýnů 184 m, konec Poříče 186 m, nádraží Státní dráhy 191 m, pata Pražské brány 192 m, Museum 208 m, počátek Žitné ulice 222 m, bývalá radnice vyšehradská 191 m, brána vyšehradské pevnosti 221 m a Karlov 232 m n. m., na břehu levém Valdštýnský palác 189 m, kostel milosrdných sester 219 m, Petřín 322 m, Bruska brána 232 m, hrad Pražský 256 m a Strahov 287 m n. m. Stoupá tudíž P. z pobřežní kotloviny po obou stranách řeky tu náhle, tu povlnně, rozestírajíc své části a svá předměstí po okolních pahorcích a návrších, jež jsou: Zámecký vrch nebo Hradčany, Sion nebo Strahovský vrch, Petřín a Letná na straně západní, Vyšehrad, Slovanský vrch, Větrov, Karlov a Žižkov na straně východní. Na levém břehu vltavském zdvihá se povrch s počátku mírně a pak ostře k Petřínu, Sionu a Zámeckému vrchu, kdežto Le-

tenská pláň spadá k j. příkrě skoro až k Vltavě, přecházejíc na v. znenáhla v nízké pobřeží, na kterém rozkládají se Holešovice. Na břehu pravém půda stoupá k v. mírně v náhorní rovinu prvovanou Žižkovem, na jv. pak silněji ke Karlovu a Větrovu, který jest oddělen od Vyšehradu hlubokým údolím Botiče. Na v. od Vltavy hraničí P. s obcemi Podolím-Dvorci, Nuslemi-Pankrácem, Vysočany, Prosekem, Trojí a s předměstími Vínohrady, Žižkovem a Karlínem, kdežto na z. od řeky s Bubenčem, Dejvicemi, Střešovicemi, Břevnovem a s předměstím Smíchovem. Pravidelné pevnostní hradby ze XVII. stol., P-hu do nedávna svírající, jsou zbořeny až na malé zbytky na levém břehu Vltavy a na Vyšehradě. Z jejich bran pak stojí dosud jen 3 brány vyšehradské a Bruska nebo Písecká brána.

Zevnější obraz a vzhled jednotlivých čtvrti pražských přes uniformující snahy naší doby má dosud rysy a barvy rozmanité, typické a osobité. Tak nejpamátelnější část královského města, vznešené Hradčany, mocné na pozorovatele působí majestátním dojmem opuštěného sídla královského. Nádherná katedrála a rozlehlé paláce velmožů světských i duchovních zvyšují velebnost staroslavného sídla. Pod nimi prostírá se Malá strana jako podhradí s ulicemi klidnými, starobylými domy šlechtickými a nejvyššími zemskými úřady občanskými i vojenskými. Naproti tomu úzké a klikaté ulice Starého města s vysokými domy měšťanskými, vybíhající z veliké části na jediné jeho skutečné náměstí se starožitnou radnicí, oživené čilým ruchem a poseté nejrozmanitějšími obchody, zdobené bohatými stavbami chrámů, škol a úřadů, připomínají rázem svým veliká města středověku. Obklopený jim Josefov neboli Židovské město assanačními pracemi posledních let pozbývá úplně svoji charakteristické tvářnosti a mění se ze starodávnoho pražského ghetta v elegantní část města. Velkoměstské jádro moderní P-hy přesunuje se ze Starého města víc a více na Nové město, které má úplně vzhled novověkého velkoměsta se širokými třídami, prostornými náměstími i sady a výstavnými stavbami veřejnými i soukromými. K němu připojuje se na j. nejchudší a nejskromnější pražská čtvrť, Vyšehrad, jehož kdysi slavný stoličný hrad knížat českých osaměl a zpustl. Hradby ze XVII. a XVIII. stol. učinily z něho strážlivou citadellu a zmodernisování jeho dovršuje se prokopáním tunelu z Vyšehradu do Podolí. Nejmladší části P-hy, Holešovice-Bubny a Libeň, ležící po obou březích Vltavy na sev. a sev.-vých. konci města, jsou čtvrti tovární a dělnické, rázu venkoncem moderního. red.

Meteorologické poměry.

1. Teplota. Střední roč. teplota je v Praze $9,2^\circ \text{C}$, a to na jaře $8,8^\circ$, v létě $19,0^\circ$, na podzim $9,5^\circ$ a v zimě $0,6^\circ$. Nejteplejší měsíc jest červenec, neboť vykazuje střední teplotu $19,6^\circ$, pak následuje srpen ($19,2^\circ$) červen ($18,1^\circ$),

září (15,2°), květen (14,0°), říjen (9,8°), duben (9,1°), listopad (3,5°), březen (3,2°), únor (0,0°), prosinec (-0,4°) a konečně leden s nejnižší teplotou -1,4°. Nejníže klesne teploměr as na -22 až -25°C a nejvíce stoupne až na 38°C ve stínu.

2. **Tlak vzduchu.** Pro P-hu činí střední roční výška tlakoměrného sloupce 743,6 mm, a to nejvíce v led. (745,3 mm), nejméně v dub. (742,0 mm), kterýžto měsíc vyznamenává se také největšími změnami v povětrnosti. Náhlé a značné změny tlaku vzduchu znamenají jest nejvíce v zimě a z jara, hlavně následkem různých větrů, v létě pak jakožto známku blížící se bouře. Nejmeně odchylek v tlaku vzduchu vykazují měsíce podzimní.

3. **Vlhkost vzduchu.** Tato, jsouc měřena podle toho, jak je vzduch vodními parami nasycen, činí průměrem ročně 74,4 %, nejvíce v zimě, 83,9 %, nejméně v létě, 65,0 %.

4. **Větry.** Co se týče směru větrů, jest tento nejčastěji směrem od západu a jihozápadu. Nejméně vane v Praze větrů od východu a jihovýchodu. Podotknouti sluší, že v létě větry severní přinášejí ochlazení a větry východní jasné a stále počasí. V zimě opět vanoucí větry jižní způsobují oteplení. Nejsilnější mrazy bývají při větrech severovýchodních nebo východních. Západní a jihozápadní větry mají v zápětí hojné srážky, jihozápadní v létě bouřky.

5. **Srážky.** Výška vody, jež průměrem za rok spadne at' ve způsobě deště, sněhu nebo krup, činí 436 mm a rozděluje se na jednotlivé měsíce takto: v lednu spadne prům. 21, v ún. 21, v břez. 26, v dub. 31, v květ. 49, v čnu 66, v čci 55, v srpnu 53, v září 34, v říj. 29, v list. 28 a v pros. 23 mm.

Topografické poměry.

Celková rozloha P-hy měří 2059 ha. Podle velikosti plochy jednotlivé části města řadí se za sebou takto:

	m^2	čili % celkové plochy
Libeň	6,771.844'0	32'89
Holešovice-Bubny	5,380.852'8	26'13
Nové město	3,465.345'9	16'83
Staré město	1,423.553'5	6'92
Malá strana	1,168.053'4	5'67
Fortif. obvod	977.725'4	4'75
Hradčany	852.530'1	4'14
Vyšehrad	457.044'0	2'22
Josefov	92.984'5	0'45

P. 20,589.933'6 . . 100,00

Z veškeré plochy připadalo plochy zastavěné (stavení i s dvory) na

	m^2	čili %
Nové město	1,333.403'4	33'86
Staré město	650.347'4	16'51
Holešovice-Bubny	619.185'9	15'73
Libeň	442.520'0	11'25
Malou stranu	405.980'3	10'31
Hradčany	229.618'9	5'83
Fortif. obvod	129.901'1	3'30
Vyšehrad	64.215'6	1'62
Josefov	62.745'2	1,60

na P-hu 3,937.917,8 . . 100,00

Zcela jiné pořadí však vznikne, srovnáme-li zastavěnou plochu jednotlivých částí města s jejich plochou veškerou. Z celkové plochy jedné každé části města tvořila totiž plocha zastavěná: v Josefově 67,47 %, na Starém městě 45,69 %, na Novém městě 38,48 %, na Malé straně 34,76 %, na Hradčanech 26,93 %, na Vyšehradě 14,05 %, ve fortif. obv. 13,29 %, v Holešovicích-Bubnech 11,51 %, v Libni 6,53 %; v celé Praze 19,12 %.

Sb.

Popis města.

Hrad královský. Královský hrad rozkládá se na hoře, ohraničené na jihu svahem malostranským, na severu údolím potoka Brusnice a na východě klínem k Vltavě vybihající, který na straně západní souvisí s vyvýšeninou od Bílé Hory ku Praze se táhnoucí. Vedou pak do něho dvě hlavní cesty, Nové a Staré zámecké schody. Na západě bývala dřívě cesta buď strmá, kde jsou schody radnické v pravo při domě č. p. 171-IV. (dosud zde brána s letopočtem 1729), aneb z Nerudovy ulice úvozem v levo při též domě, méně příkrá. Nynější cesta k hradu upravena měla být již r. 1638 na rozkaz Ferdinanda III. (přes zahrádky domků č. p. 222—226), avšak stala se skutkem až r. 1663 vedením stavitele Santina de Bossi. Při parapetní zdi stávaly zde krámky, které před r. 1723 byly zrušeny. Sochu sv. Jana Nep. zhotovil r. 1709 Frant. Sant. Aichel. Pro pěší zřízeny jsou schody z uličky Thunovské. Staré schody na straně východní počínají se dole při domě č. p. 148, a to na pravo jde cesta vozová, na levo schody o 98 stupních. Zahrada oběma obemknutá zove se vinice svatováclavská (hr. Štěpán Vilém Kinský daroval ji r. 1750 kapitole sv. — Vítské, ta však r. 1787 prodala ji za 1615 zl. rýn.). Novější jest konečně cesta ze severu přes Prašný most (nyní již od časů Marie Terezie násep).

Zdá se, že již v době nejstarší celkem hrad zaujímal rozlohu nyníjší, která jest dána přírodními podmínkami. Jen na straně západní, kde není přirozené hranice, vykopán byl příkop 24 m široký a 30 m hluboký, přes nějž z nyníjšího Hradčanského náměstí vedl most asi tu, kde i nyní jest hlavní vchod do zámku. Nejstarší hrady byly asi jen dřevěné, okolo r. 1050 však kníže Břetislav I. dal přestavěti hrady, pocházející snad z doby Boleslavů. Máme dále zprávu, že r. 1135 hrad obnoven byl podle vzoru měst latinských. Snad tehda vystavěny byly také pevné věže hradební, o kterých se později mluví. Po pravé straně od kostela sv. Víta stál dvůr čili palác knížecí, o kterém jen víme, že mívá s počátku jen jedno patro s pavlanem ke kostelu. Velikou přestavbu podnikl Přemysl II., z jehož hradeb a bašt zachovalo se něco na straně severní. Byly tak zařízeny, že se kolem do kola od jedné věže ke druhé mohlo přejíti po kryté chodbě. Příchod se strany západní opevněn byl tím, že před starým, nově vyzděným příkopem zřízeny ještě dva příkopy jeden menší vyzděný a druhý větší nevy-

zděný, mezi nimiž povstalo několik domků. Před-branou východní (menší) zřízen byl tehda (kolem roku 1278) také příkop. Přes všechny vedly dřevěné mosty. Upatí jižní hájeno bylo dvoji zdi, vystavěnou za Václava I. v čas strachu před Tatarů. I palác královský byl asi r. 1252 rozšířen přistavěním západního křídla (snad Dalimilův Rájský dvůr), ale vyhořel r. 1303 a zůstal dlouho neobnoven, až jej Karel IV. dal přestavěti (od r. 1333), a to od základů nově podle vzoru Louvru v Paříži velkým nákladem. Ve stavení tom byl nejen byt královský, ale i místnosti soudu zemského a jiných nejv. úřadů; velikou část zaujímal (snad v přizemí) »veliký palác« (síň), kde konaly se větší shromáždění, sněmy atd. Vedle byla kaple P. Marie. Hlavní vchod byl na straně západní, kde zasedával Karel často sám na soudě v rozepřích chudiny; druhá vrata byla na náměstí sv. — Jirském. Mnoho utrpěl hrad drancováním r. 1420 a 1421 i obnovil Sigmund r. 1436 velikou síň. Přes to v pozdějších dobách králové raději sídlili v Králově dvoře na Starém městě, až teprve Vladislav II. r. 1484 odhodlal se sem vrátiti. Proto podnikl nákladnou opravu veškerého hradu, jmenovitě křídla východního, vedením mistra Beneše Rieda. Dokonána byla r. 1502 k obdivu vrstevníků. Hrozná škoda stala se zde dne 2. čna 1541, kdy po dřevěné chodbě hradební při baště Stankově přelšel sem oheň z Malé strany, zapálil krov kostela sv. Víta a odtud se rozšířil na všechny strany. Cíněný krov křídla Vladislavského vyhořel a poškodil klenbu síně a shořel i palác starý a pokoje královniny. Uměnímilovný Ferdinand I. podnikl ihned s pomocí zemskou novou obnovu vedením Bonifáce Wohlgeemuta (síň soudu zemského skončena r. 1563), po kterém stavěti zde Jan Luchese, Oldřich Augustalis de Sala a Ondřej Avostali de Pambio, kteří měli k ruce malíře Dominika Pozzo, zámečníka Matěje Handschuha, truhláře Jana Sauerlocha. Za Rudolfa II. podnikli nové stavby Antonio Valentí a Jan Gargioli (1586), který r. 1591 jmenován byl cis. stavitelem. Malby obstarával Geminger a práci sochařskou Antonio Procho (1588), truhlářskou mistr Bernart (1597). Ke konci století přidružili se k nim cis. stavitelé Horatius de Fontana a Martin de Gamarinis, truhlář Konrad Engler, malíř Jan Friedeman de Fries. R. 1601 založen španělský sál a z r. 1614 pochází portál, který uzavírá první dvůr, stavěný Vinc. Scamozzím nákladem 20.000 kop m. R. 1623 hrabě Ferdinand z Nagrolu počal hrad opevňovati a Ferdinand III. chtěl podle plánů Dionysia Miserrona z Lisonu přestavěti celý hrad, což válka přerušila. R. 1756 počata poslední přestavba hradu. Stavení u příkopu západního byla stržena a jejich městště zabráno k prvnímu nádvoří hradeckému Plány vyhotovil c. k. inž. Mikuláš de Bacassy a prováděli je Anselmo Lurago, Antonín Kunz a Antonín Haffenecker (do r. 1774).

Projedmež nyní hradem. Poslední příkop na straně západní zasypan byl po r. 1757 a

tak vchází se nyní přímo na první nádvoří, které utvořeno jest portálem Scamozziho a dvěma křídly a od náměstí Hradčanského odděleno jest železnou mříží, kde mezi pilíři jsou tři vjezdy, z nichž prostřední ozdoben jest královskou korunou s monogrammem Marie Terezie; na pilířích stojí sochy zápasících gladiatorů, lva, orla a geniů s vásami prací Ing. Platzera (r. 1901 částečně novými nahrazeny). Nádvoří utvořeno bylo r. 1762, když zbořeny byly domy, které na širokých hrázích příkopů stály (na levo od mostu stála zbrojnice). Na straně jižní jest menší vchod se schodů zámeckých. Trakt hlavního portálu ozdoben jest erbý zemí, jimž panoval Matiaš II. Portál má po straně po dvou menších průchodech. V pravo průchodu jest veliké hlavní schodiště ke král. komnatám. V křídlech nádvoří jsou proti sobě hlavní strážnice. — Druhý dvůr ohraničen jest na severu křídlem se sálem španělským (tak nazvaným snad až za Karla VI.), založeným Ferdinandem I., kterýžto »nový palác« má 48 m dél., 24 m šíř. a 13 m výšky; zde konány slavnosti a hostiny dvorní (opraven za Leopolda I. stukatérem Davidem Hegenmüllerem a malířem Janem Schröderem, znovu po bombardování pruském r. 1757 Ign. K. Dintzenhoferem, r. 1783 od Saekla vymalován a konečně restaurován r. 1867—68 podle návrhu architekta Kirschnera a od sochaře La Vigne, při čemž dřívější lehké okrasy na stropě nahrazeny těžkými kassetami, galerie strženy a místo nich na zdech zhotoveny jednoduché pilastry ze štuky, sálem německým z téže doby (za Rudolfa II. »síň umění«), kde umístěna byla slavná rudo-finská obrazárna a klenotnice, založená již Maximiliánem II., mající poklady umělecké v ceně 13 millionů zl., které bohužel rozchváčeny byly způsobem hanebným (sál opraven r. 1868 podle plánu arch. Ferstla), a chodbou, k níž vedou široké schody (jezdecké), ke kterým vedly na západ ještě jiné, určené pro mezky, kteří přivázeli vodu do nádržky nad španělským sálem, kterážto nádržka byla r. 1862 odstraněna; na východě s křídlem příčným, vystavěným r. 1762 od A. Luraga, které nazývalo se za Ferdinanda II. patrem královniným s celým množstvím menších komnat; v traktu jižním jsou pokoje užívané nyní příležitostně císarfem. Na dvoře bývaly menší domky, r. 1639 zbořené, aby zde vystavěna byla kaple dvorní sv. Kříže (od Luraga celku přizpůsobená a r. 1852—58 rozšířená); jest zvenčí jednoduchá a na tři strany volná. Na západní straně ve výklencích sochy sv. Petra a Pavla z r. 1854 od Fm. Maxe. Vnitřek jest bohatě vyzdoben zlatem a obrazy (od Vil. Kandlera dějiny vykoupění, na oltáři sv. Víta a Václava a na oltáři sv. Terezie obrazy od Fr. X. Balka, sv. Jan Nep. z bílého mramoru od Em. Maxe. Kamenná kašna (dílo Heidelbergovo) postavena byla r. 1686 (socha uprostřed od Jeronyma Kolba). Tento dvůr má délky asi 125 m, šířky 54 m a kromě vjezdu okolo hlavního schodiště má ještě